

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών
Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης

Η οπτική των νηπιαγωγών στην περίπτωση της σχολικής άρνησης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας

Ειρήνη Αυγουστάκη

Επιβλέπουσες καθηγήτριες: Ελευθερία Τσέλιου

Φωτεινή Μπονότη

Ακαδημαϊκό Έτος: 2012-2013

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	3
1. Περίληψη	4
2. Εισαγωγή	5
2.1 Σχολική άρνηση	6
2.1.1. Ψυχαναλυτική προσέγγιση	9
2.1.2. Γνωστική-συμπεριφορική προσέγγιση	11
2.1.3. Συστημική προσέγγιση	12
2.2. Σχολική άρνηση και εκπαιδευτικοί	14
3. Μέθοδος	18
3.1. Δείγμα	18
3.2. Εργαλεία και υλικό	18
3.3. Διαδικασία	19
4. Ανάλυση	22
4.1. Ορίζοντας και ερμηνεύοντας τη σχολική άρνηση	23
4.1.1. Πρόβλημα ή φυσιολογικό στάδιο προσαρμογής	23
4.1.2. Σε ποιον ανήκει η σχολική άρνηση: Άρνηση του παιδιού ή της οικογένειας;	25
4.1.3. Οικογένεια, προσωπικότητα ή κάτι άλλο;	27
4.2. Σε αναζήτηση υποστήριξης	29
4.2.1. Συναδελφική αλληλοβοήθεια	29
4.2.2. Βοήθεια; Ευχαριστώ, (δεν) θα πάρω	30

4.3. Αλληλεπιδρώντας με τη σχολική άρνηση	32
4.3.1. Νηπιαγωγός: ο άνθρωπος με τα χίλια πρόσωπα	32
4.3.2. Συνεργασία με το σχολείο: οικογενειακή υπόθεση	34
4.3.3. Νηπιαγωγός και γονεϊκός ρόλος	36
4.3.4. Η άρνηση και η τάξη: «αλυσιδωτές αντιδράσεις»	37
4.3.5. Δεσμοί παιδιού-νηπιαγωγού: «ξεχωριστές» περιπτώσεις;	39
4.3.6. Ο εκπαιδευτικός και η εμπειρία της άρνησης	40
5. Συζήτηση	43
5.1. Περιορισμοί έρευνας	46
5.2. Προτάσεις για το μέλλον	47
6. Βιβλιογραφικές αναφορές	48
7. Παράρτημα	54

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την κ. Ελευθερία Τσέλιου, Επίκουρη Καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, για την καθοδήγηση, συνεχή υποστήριξη και υπομονή της, χωρίς τα οποία δεν θα είχε ολοκληρωθεί η παρούσα έρευνα. Επιπλέον δεν θα μπορούσα να μην ευχαριστήσω τους ανθρώπους που έλαβαν μέρος στην έρευνα και δέχτηκαν να συζητήσουν και να μοιραστούν μαζί μου τις εμπειρίες τους. Τέλος, ευχαριστώ την αδερφή μου Κατερίνα για την έμπρακτη βοήθεια της κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας.

1. Περίληψη

Σημαντικός φαίνεται να είναι ο ρόλος του εκπαιδευτικού στην αντιμετώπιση των προβλημάτων συμπεριφοράς και των δυσκολιών προσαρμογής των παιδιών στο σχολικό πλαίσιο. Η σχολική άρνηση αποτελεί μια από αυτές τις συμπεριφορές που ο εκπαιδευτικός καλείται να αντιμετωπίσει στα πλαίσια του σχολείου. Πιο συγκεκριμένα η πλευρά των νηπιαγωγών αποτελεί σημαντική πτυχή καθώς το νηπιαγωγείο είναι η πρώτη επαφή των παιδιών με το σχολείο. Παρ' όλα αυτά οι έρευνες που εστιάζουν στην πλευρά του νηπιαγωγού είναι πολύ περιορισμένες. Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο οι νηπιαγωγοί προσεγγίζουν τη σχολική άρνηση. Δηλαδή πώς την ορίζουν και την εξηγούν, ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζουν τέτοιου είδους περιστατικά, η σχέση τους με την οικογένεια, το παιδί, τους ειδικούς ψυχικής υγείας, αλλά και η προσωπική τους θέση ήταν αντικείμενα προς διερεύνηση. Ακολουθήθηκε ποιοτική ερευνητική μεθοδολογία ενώ για τη συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις με δέκα νηπιαγωγούς, εννέα γυναίκες και έναν άνδρα, που εργάζονταν στην πόλη του Βόλου. Στη συνέχεια έγινε ανάλυση των συνεντεύξεων βάσει της θεματικής ανάλυσης. Η ανάλυση ανέδειξε τρεις κεντρικές κατηγορίες (Ορίζοντας και ερμηνεύοντας τη σχολική άρνηση, Σε αναζήτηση βοήθειας, Αλληλεπιδρώντας με τη σχολική άρνηση). Η έρευνα ανέδειξε την πλευρά των νηπιαγωγών που συμμετείχαν σε αυτήν σε σχέση με την ερμηνεία τους για την άρνηση, με το ρόλο τους στη διαχείρισή της, αλλά και την αποτελεσματικότητα της εκάστοτε αντιμετώπισής της. Τα ευρήματα αυτά μπορούν να αποτελέσουν έναυσμα για την κατανόηση της θέσης των νηπιαγωγών αλλά και την αποτελεσματικότερη υποστήριξή τους.

2. Εισαγωγή

Η σχολική άρνηση είναι μια συμπεριφορά, η οποία εμπλέκει το σχολείο και την οικογένεια για την αντιμετώπισή της (Καραγιάννης, 1994). Από τη μια πλευρά επειδή η σχολική άρνηση αφορά άμεσα την οικογένεια και τη δυσκολία του παιδιού να την αποχωριστεί και η αιτία της εμφάνισης της συμπεριφοράς αναζητείται στην οικογένεια (Johnson, Eugene, Falstein, Szurek & Svendsen, 1941. Καραγιάννης, 1994. Μπίμπου-Νάκου, 2011. Waldfoegel, Coolidge & Hahn). Από την άλλη πλευρά πέρα από τη σύνδεση της με την οικογένεια η σχολική άρνηση εκδηλώνεται στο χώρο του σχολείου και κινητοποιεί το προσωπικό του για την αντιμετώπισή της (Head & Jamieson, 2006. Καραγιάννης, 1994. Tyrell, 2005).

Η σχολική άρνηση εμφανίζεται περίπου στο 1% του συνολικού μαθητικού πληθυσμού (Burke & Silverman, 1987). Σύμφωνα με τους Ollendick και Mayer (1984) η σχολική άρνηση είναι συνηθέστερο να εμφανιστεί στις ηλικίες μεταξύ 5-6 και 10-11 ετών. Οι Kearny και Albano (2000) υποστηρίζουν πως η συνηθέστερη ηλικία εμφάνισης σχολικής άρνησης είναι τα 10-13 έτη, αλλά παρ' όλα αυτά άρνηση μπορεί να παρουσιάσουν τα παιδιά από την ηλικία των 5 έως την ηλικία των 17 ετών.

Οι μελέτες σε σχέση με τη σχολική άρνηση ασχολούνται κυρίως με την αιτιολογία της συμπεριφοράς και τη θεραπεία της. Σε σχέση με τη θεραπεία έχει μελετηθεί ο ρόλος της οικογένειας στην προσπάθεια αντιμετώπισης της άρνησης (Ginsburg, Silverman & Kurtines, 1995. Johnson et al. 1941. Καΐλα, Πολεμικός & Ξανθάκου, 1994. Καραγιάννης, 1994. Μπίμπου-Νάκου, 2011. Waldfoegel et al., 1957). Εκτός από τη θεραπεία με την οικογένεια σημαντικός φαίνεται να είναι και ο ρόλος του σχολείου στην προσπάθεια επανένταξης του παιδιού στην τάξη. Στη βιβλιογραφία αναδεικνύεται η συμβολή της πλευράς του σχολείου στην αντιμετώπιση της άρνησης και ειδικά στην ξένη βιβλιογραφία δίνεται έμφαση στο ρόλο της σχολικής νοσοκόμας και του βοηθητικού προσωπικού του σχολείου για την αντιμετώπιση της άρνησης και την ένταξη του παιδιού (Head & Jamieson, 2006. Kearney & Bates 2005. Tyrell, 2005). Με βάση τα ελληνικά δεδομένα όμως, εκείνος που καλείται να αντιμετωπίσει τη σχολική άρνηση και να γίνει αρωγός στην ένταξη του παιδιού στο σχολείο είναι ο εκπαιδευτικός της τάξης. Η σχολική άρνηση όπως και κάθε δυσκολία προσαρμογής που μπορεί να εμφανίσει ένα παιδί στο νηπιαγωγείο επιλύεται από το/τη νηπιαγωγό και ο τρόπος επίλυσής της είναι αποτέλεσμα των γνώσεων, εμπειριών και απόψεων του/της κάθε νηπιαγωγού (Kontoroulou, 2003).

Αυτή η διαφορά της ελληνικής πραγματικότητας έχει ως μπορεί να συνδέεται με την ύπαρξη πολύ λίγων ερευνών που να φωτίζουν την πλευρά των νηπιαγωγών σε σχέση με τη διαχείριση της σχολικής άρνησης.

Η συνεργασία του σχολείου με τους γονείς αναδεικνύεται σημαντική για την προσπάθεια αντιμετώπισης της σχολικής άρνησης (Dowling, 2001. Dowling & Pount, 2001. Head & Jamieson, 2006. Kearney & Bates 2005. Molnar & Lindquist, 1999. Tyrell, 2005). Επειδή λοιπόν στην Ελλάδα η πλευρά του σχολείου εκπροσωπείται κυρίως από τους εκπαιδευτικούς, σκοπός της έρευνας ήταν να περιγραφεί η οπτική των νηπιαγωγών που καλούνται να αντιμετωπίσουν αυτή τη δυσκολία των παιδιών. Η ανάδειξη της πλευράς τους, του τρόπου που διαχειρίζονται την άρνηση και η εμπειρία τους μπορεί να είναι σημαντική τόσο για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση της σχολικής άρνησης. Στη συνέχεια θα γίνει μια προσπάθεια ορισμού της σχολικής άρνησης αλλά και μια σύντομη παρουσίαση του τρόπου που την προσεγγίζουν και την αντιμετωπίζουν οι θεωρητικοί τριών βασικών ρευμάτων της ψυχολογίας, της ψυχαναλυτικής, της γνωσιακής-συμπεριφορικής και της συστημικής προσέγγισης.

2.1. Σχολική άρνηση

Η σχολική άρνηση (school refusal) ή σχολική φοβία (school phobia) περιγράφει το έντονο άγχος που νιώθει ένα παιδί όταν πηγαίνει στο σχολείο. Στη βιβλιογραφία έχουν χρησιμοποιηθεί και οι δυο όροι εξίσου. Οι συγγραφείς διαχωρίζουν τη σχολική άρνηση ή φοβία από το σκασιαρχείο (Heyne, King, Tonge & Cooper, 2001. Kearny & Albano, 2004). Βασική διαφορά των δύο είναι ότι στο σκασιαρχείο το παιδί απουσιάζει από το σχολείο εν αγνοία των γονιών του και όταν φεύγει από το σχολείο βρίσκεται μακριά και από το σπίτι. Αντίθετα στη σχολική άρνηση ή φοβία το παιδί θέλει να παραμείνει στο σπίτι και νιώθει άσχημα και δυσφορικά όταν πρέπει να πάει στο σχολείο (Heyne et al., 2001). Η σχολική άρνηση ή φοβία αποτελεί μια συμπεριφορά που έχει απασχολήσει την κλινική ψυχολογία τόσο στην προσπάθεια ορισμού όσο και στην προσπάθεια αποτελεσματικής θεραπείας. Συνήθως το παιδί φαίνεται να φοβάται κάτι σχετικά με το σχολείο που μπορεί να είναι ή και να μην είναι πραγματικό. Τα παιδιά με σχολική άρνηση μπορεί να παρουσιάσουν και έντονα σωματικά συμπτώματα λόγω του έντονου άγχους που βιώνουν. Η απουσία από το σχολείο μπορεί να μειώσει παροδικά τα συμπτώματα του παιδιού, που όμως αν δεν αντιμετωπιστούν επιστρέφουν όταν το παιδί πρέπει να

επιστρέφει στο σχολείο. Αυτό που τελικά αγχώνει περισσότερο το παιδί δεν είναι το ίδιο το σχολείο, αλλά ο αποχωρισμός από την οικογένεια για να πάει στο σχολείο (Johnson et al., 1941. Kearny & Albano, 2004. Veltkamp, 1975).

Η σχολική άρνηση σύμφωνα με την τέταρτη έκδοση του Διαγνωστικού και Στατιστικού Εγχειριδίου των Ψυχικών Διαταραχών (American Psychiatric Association [DSM-IV-TR], 2000, σελ. 391) δεν θεωρείται πλέον ξεχωριστή διαγνωστική κατηγορία, αλλά εντάσσεται στη διαταραχή άγχους αποχωρισμού, η οποία ορίζεται ως εξής: «Α. Αναπτυξιακά δυσανάλογο και υπέρμετρο άγχος που αφορά τον αποχωρισμό του ατόμου από το σπίτι του ή από τα άτομα στα οποία είναι προσκολλημένο, όπως φαίνεται από τρία (ή περισσότερα) από τα ακόλουθα:

(1) Επαναλαμβανόμενη έντονη δυσφορία όταν συμβαίνει ή αναμένεται αποχωρισμός από το σπίτι ή από τα κύρια πρόσωπα προσκόλλησης.

(2) Επίμονη και υπερβολική ανησυχία του ατόμου ότι θα χάσει κύρια πρόσωπα προσκόλλησης ή ότι κάτι κακό θα συμβεί σε αυτά τα πρόσωπα.

(3) Επίμονη και υπερβολική ανησυχία ότι κάποιο δυσάρεστο γεγονός θα οδηγήσει σε αποχωρισμό από ένα κύριο πρόσωπο προσκόλλησης (π.χ. ότι θα χαθεί ή θα απαχθεί)

(4) Επίμονη απροθυμία να πάει στο σχολείο ή αλλού εξαιτίας του φόβου του αποχωρισμού.

(5) Επίμονος και υπερβολικός φόβος ή απροθυμία να μείνει μόνο του ή χωρίς τα κύρια πρόσωπα προσκόλλησης στο σπίτι του ή χωρίς σημαντικούς γι αυτό ενήλικες σε άλλα πλαίσια.

(6) Επίμονη απροθυμία ή άρνηση να πάει για ύπνο χωρίς να υπάρχει κοντά του κάποιο κύριο πρόσωπο προσκόλλησης ή να κοιμηθεί εκτός σπιτιού.

(7) Επαναλαμβανόμενοι εφιάλτες με θέμα τον αποχωρισμό.

(8) Επαναλαμβανόμενες αναφορές σωματικών συμπτωμάτων (όπως κεφαλαλγίες, στομαχικοί πόνοι, ναυτία ή έμετος) όταν συμβαίνει ή αναμένεται αποχωρισμός από κύρια πρόσωπα προσκόλλησης.

B. Η διαταραχή διαρκεί τουλάχιστον 4 εβδομάδες.

Γ. Η διαταραχή εισβάλλει πριν την ηλικία των 18 ετών.

Δ. Η διαταραχή προκαλεί κλινικά σημαντική ενόχληση ή έκπτωση στον κοινωνικό, στο σχολικό(ή επαγγελματικό) ή σε άλλους σημαντικούς τομείς της λειτουργικότητας.»

Από την άλλη πλευρά οι Kearney και Silverman (1995) αναφέρουν την

συμπεριφορά σχολικής άρνησης (school refusal behavior), ως τη συμπεριφορά κατά την οποία τα παιδιά απουσιάζουν από το σχολείο λόγω της άρνησης τους να παρακολουθήσουν ή της δυσκολίας τους να μπουν ή να μείνουν στην τάξη για μάθημα. Στην κατηγορία αυτή εμπίπτουν όχι μόνο τα παιδιά εκείνα που αρνούνται να πάνε σχολείο με αποτέλεσμα να απουσιάζουν, αλλά και εκείνα που παρουσιάζουν δυσκολίες και θα ήθελαν να μην είναι στο σχολείο, χωρίς όμως να το έχουν απαραίτητα καταφέρει. Οι Kearny και Silverman (1995) δεν αγνοούν τους διάφορους όρους που έχουν χρησιμοποιηθεί κατά καιρούς για να περιγράψουν τη συγκεκριμένη συμπεριφορά, προτείνουν όμως τον όρο «σχολική άρνηση» ως έναν όρο που συνολικά συμπεριλαμβάνει όλα τα παιδιά που αρνούνται ή δυσκολεύονται να παρακολουθήσουν το σχολείο.

Η βασική διαφορά των ορισμών που δίνονται στο DSM-IV-TR (2000) και στους Kearny και Silverman (1995) έχει να κάνει με το γεγονός ότι στην πρώτη περίπτωση για να θεωρηθεί πως το παιδί έχει σχολική άρνηση πρέπει να απουσιάζει από το σχολείο λόγω των έντονων συμπτωμάτων που παρουσιάζει. Από την άλλη πλευρά η σχολική άρνηση όπως χρησιμοποιείται από τους Kearny και Silverman συμπεριλαμβάνει και τα παιδιά που θα ήθελαν να μην είναι στο σχολείο, αλλά χωρίς αυτό να σημαίνει πως δεν το παρακολουθούν. Ο τελευταίος ορισμός δίνει ένα πιο ανοιχτό πλαίσιο μέσα στο οποίο κινείται η σχολική άρνηση, με λιγότερο αυστηρά κριτήρια.

Στη συγκεκριμένη εργασία ο όρος σχολική άρνηση χρησιμοποιείται με την έννοια που περιγράφηκε από τους Kearny και Silverman (1995) παραπάνω κυρίως επειδή περιγράφει μια συμπεριφορά που μπορεί άμεσα να παρατηρηθεί ακόμα και από ανθρώπους μη ειδικούς στον τομέα της ψυχολογίας, όπως οι εκπαιδευτικοί. Λόγω της φύσης του ερευνητικού ερωτήματος και της ανάγκης για διερεύνηση της οπτικής των εκπαιδευτικών σε σχέση με τη συμπεριφορά σχολικής άρνησης, ο ορισμός των Kearney και Silverman θεωρήθηκε ο καταλληλότερος στη συγκεκριμένη περίπτωση.

Στη συνέχεια σε σχέση με την σχολική άρνηση και την αντιμετώπισή της θα γίνει μια σύντομη αναφορά στις θέσεις τριών σημαντικών ρευμάτων από το πεδίο της ψυχολογίας. Στην επισκόπηση αυτή χρησιμοποιούνται και οι δυο όροι (σχολική άρνηση και σχολική φοβία), ανάλογα με τον ποιον χρησιμοποιεί ο κάθε συγγραφέας κάθε φορά.

2.1.1. Ψυχαναλυτική Προσέγγιση

Η ψυχαναλυτική θεωρία έχει ασχοληθεί με τη σχολική άρνηση ή, όπως αναφέρεται στη βιβλιογραφία, σχολική φοβία. Η σχολική φοβία αφορά το άγχος που δημιουργείται στο παιδί όταν πρέπει να αποχωριστεί τη μητέρα του και να ενταχθεί σε ένα καινούριο περιβάλλον, που είναι το σχολείο (Waldfogel et al., 1957). Έμφαση δίνεται στη σχέση μητέρας-παιδιού, στην οποία αποδίδεται η εμφάνιση σχολικής άρνησης (Johnson et al., 1941. Waldfogel et al., 1957). Το παιδί είναι εξαρτημένο από τη μητέρα του και η μητέρα είναι υπερπροστατευτική προς το παιδί. Η υπερπροστασία της μητέρας δημιουργεί δυσκολία στο παιδί να την αποχωριστεί και να ενταχθεί στο σχολείο, έχοντας αντικρουόμενα συναισθήματα, θέλοντας δηλαδή από τη μια να ανεξαρτητοποιηθεί, αλλά παράλληλα νιώθοντας και άσχημα απέναντι στη μητέρα που δυσκολεύεται να το αποχωριστεί (Berg, Nichols & Pritchard, 1969). Η δυσκολία της μητέρας έγκειται συνήθως στο γεγονός ότι η ίδια μπορεί την ίδια στιγμή να νιώθει ανασφαλής, λόγω προβλημάτων στο γάμο της ή οικονομικών δυσκολιών. Όταν λοιπόν το παιδί καλείται να ανταπεξέλθει σε αυτή τη δύσκολη προσαρμογή η μητέρα δεν μπορεί να διαχειριστεί ούτε τη δυσκολία του παιδιού της, αλλά ούτε και την ανάγκη του για ανεξαρτησία (Davidson, 1960. Johnson et al., 1941). Αυτή η σχέση εξάρτησης μπορεί να οδηγήσει τη μητέρα στο να κρατήσει το παιδί στο σπίτι ή να το συνοδεύει στο σχολείο, να παραμένει μαζί του για ώρα στο χώρο του σχολείου ή ακόμα και να μπαίνει μαζί του στην τάξη για κάποιο διάστημα (Waldfogel et al., 1957).

Ένας άλλος λόγος που η μητέρα μπορεί να γίνεται υπερπροστατευτική είναι η ανασφάλεια που η ίδια νιώθει ότι μπορεί να είναι ανεπαρκής στο μητρικό της ρόλο. Επίσης μπορεί η ίδια να μην έχει ανεξαρτητοποιηθεί επαρκώς από τη δική της μητέρα και τώρα να δημιουργεί μια σχέση εξάρτησης με το παιδί της (Coolidge, Hahn & Peck, 1957. Waldfogel et al., 1957).

Εκτός όμως από τη σχέση με τη μητέρα σημαντικό ρόλο παίζει και η σχέση του παιδιού με τον πατέρα. Συνήθως ο πατέρας διαμορφώνει για το παιδί ένα διαφορετικό πρότυπο σχέσης από τη μητέρα. Πρόκειται για μια σχέση που βοηθάει το παιδί να κοινωνικοποιηθεί απομακρύνοντάς το λίγο από το δεσμό που υπάρχει με τη μητέρα (Loewald, 1962 αναφέρεται στο Bloom-Feshbach, Bloom-Feshbach & Gaughran, 1980). Ο πατέρας όμως μπορεί να εμπλέκεται πολύ στη φροντίδα του

παιδιού. Η εμπλοκή του αυτή μπορεί να είναι σημάδι ότι καταλαβαίνει την ανεπάρκεια που νιώθει η σύζυγός του ως μητέρα. Αναλαμβάνοντας δυναμικό ρόλο στην ανατροφή του παιδιού ο πατέρας προσπαθεί να αποδείξει πως ο ίδιος είναι επαρκής και μπορεί να χειριστεί την κατάσταση καλύτερα από τη σύζυγό του. Επίσης μπορεί να είναι και ένας τρόπος να ζητήσει την προσοχή της, που είναι κυρίως στραμμένη στο παιδί (Waldfoegel et al., 1957).

Με αυτό τον τρόπο το παιδί έχει να κάνει με δυο υπερπροστατευτικούς γονείς με ασαφείς ρόλους. Η εμπλοκή του πατέρα στη φροντίδα και την ανατροφή του παιδιού κάνει τους ρόλους στην οικογένεια ασαφείς, μπερδεύοντας το παιδί που δυσκολεύεται να αναπτύξει το εγώ του και έχει ανάγκη από τη συνεχή στήριξη των γονιών του. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να δυσκολεύεται ακόμα περισσότερο να τους αποχωριστεί. Έτσι δυσφορεί όταν βρεθεί σε μια καινούρια κατάσταση χωρίς να έχει πια τη συνεχή προστασία των γονιών του (Waldfoegel et al., 1957). Εκτός από υπερπροστατευτικός και έντονα εμπλεκόμενος, ένας πατέρας παθητικός, χωρίς ενεργό ρόλο στην οικογένεια, μπορεί να έχει εξίσου δυσμενή αποτελέσματα στο παιδί και μπορεί να συμβάλλει εμφάνισης σχολικής φοβίας (Hersov, 1960).

Τέλος, η ένταξη στο σχολείο αποτελεί για το παιδί ένα «ναρκισσιστικό πλήγμα» καθώς έχει συνηθίσει να είναι μοναδικό στην οικογένεια και να έχει την προσοχή επάνω του, ενώ με την ένταξη του στο σχολείο θα πρέπει να συνυπάρξει με συνομηλίκους και να μάθει να αντιμετωπίζεται ως ένας μαθητής όπως όλοι οι άλλοι και όχι ως ο ένας και μοναδικός (Waldfoegel et al., 1957).

Για την αντιμετώπιση της σχολικής φοβίας και την επανένταξη του παιδιού στο σχολείο η ψυχαναλυτική προσέγγιση προτείνει έμμεση θεραπεία του παιδιού, δηλαδή θεραπεία του γονιού στον οποίο είναι προσκολλημένο το παιδί και αποτελεί την αιτία εμφάνισης της φοβίας (Sperling, 1961). Επίσης μπορεί να γίνει θεραπεία του παιδιού μόνο με τη μητέρα, στην οποία είναι προσκολλημένο ή μπορεί να συμμετάσχει και ο πατέρας (Estes, Haylett, Johnson, 1956). Σκοπός της θεραπείας είναι να ανεξαρτητοποιηθεί το παιδί από τη μητέρα αντιμετωπίζοντας το φόβο του και η μητέρα να βοηθήσει το παιδί στην ανεξαρτητοποίηση ξεπερνώντας και η ίδια τη δυσκολία της. Ταυτόχρονα με τη θεραπεία γίνεται και συστηματική προσπάθεια το παιδί να συνεχίσει να παρακολουθεί το σχολείο και να μην απουσιάζει από τα μαθήματα (Davidson, 1960).

2.1.2. Γνωστική-Συμπεριφορική Προσέγγιση

Η σχολική φοβία κατά τη γνωστική-συμπεριφορική προσέγγιση οφείλεται στο άγχος του παιδιού όταν καλείται να αποχωριστεί τα οικεία του άτομα για να πάει σχολείο. Η δυσκολία του παιδιού έχει να κάνει με την ανησυχία του ότι κάτι δυσάρεστο μπορεί να συμβεί στα άτομα που πρέπει να αποχωριστεί (Last & Strauss, 1990). Επιπλέον μπορεί η παραμονή του στο σπίτι να συνδέεται με ευχάριστα για το παιδί ερεθίσματα, κάνοντας πιο δύσκολη τη διαδικασία της ένταξης στο σχολικό περιβάλλον που είναι συνδεδεμένο και το άγνωστο και μπορεί να δημιουργεί φόβο και άγχος στο παιδί (Μπίμπου-Νάκου, 2011).

Με βάση τη γνωστική-συμπεριφορική προσέγγιση, η σχολική άρνηση είναι αποτέλεσμα μάθησης και σχετίζεται με το προσωπικό νόημα που δίνει το άτομο στα πράγματα και γι αυτό η αιτία άρνησης κάθε παιδιού ποικίλει (Kearny & Silverman, 1990). Σε σχέση με τη μάθηση το παιδί μπορεί να εμφανίζει έντονο άγχος επειδή πρέπει να προσαρμοστεί σε μια νέα, άγνωστη κατάσταση αν η μητέρα του εμφανίζει άγχος σε αντίστοιχα δύσκολες καταστάσεις. Επιπλέον το παιδί μπορεί να έχει συνδέσει την απουσία της μητέρας με τραυματικές καταστάσεις με αποτέλεσμα να του δημιουργείται άγχος όταν καλείται να αντιμετωπίσει νέες καταστάσεις απουσία της μητέρας του (Καίλα et al., 1994. Kearny & Silverman, 1990). Συνήθως τα παιδιά που εμφανίζουν άγχος αποχωρισμού εκφράζουν σχήματα που σχετίζονται με την περίπτωση να συμβεί κάτι κακό σε ένα αγαπημένο τους πρόσωπο ή την πιθανότητα να μην τα καταφέρουν μόνα τους, την αδυναμία τους δηλαδή να λειτουργήσουν αυτόνομα (McNamara, 1988. Μπίμπου-Νάκου, 2011)

Στη γνωστική-συμπεριφορική προσέγγιση έχουν αναπτυχθεί προγράμματα παρέμβασης αποτελεσματικά ειδικά στο πλαίσιο του σχολείου (Eisen & Schaefer, 2005. King, Tonge, Heyne & Ollendick 2001. Ζαφειροπούλου, 2011). Για την αντιμετώπιση της φοβίας χρησιμοποιούνται οι τεχνικές της συστηματικής απευαισθητοποίησης, οι στρατηγικές χαλάρωσης και η μίμηση προτύπου. Το παιδί αναγνωρίζει τα συμπτώματα που του δημιουργεί η συναισθηματικά δύσκολη κατάσταση και στη συνέχεια μαθαίνει στρατηγικές αντιμετώπισής τους (Kearney & Silverman, 1990). Επίσης αρχίζει σταδιακά και συστηματικά να έρχεται σε επαφή με το αντικείμενο ή την κατάσταση που του προκαλεί φόβο (Fremont, 2003. King et al., 2001). Τα γνωσιο-συμπεριφορικά προγράμματα παρέμβασης συμπεριλαμβάνουν

επίσης εκπαίδευση των γονιών και των εκπαιδευτικών, ώστε να επιτευχθεί η αντιμετώπιση της φοβίας και η ένταξη του παιδιού στο σχολείο (Ginsburg et al., 1995. Ginsburg & Schlossberg, 2002. Kearney & Bates, 2005. King et al., 2001). Η συνεργασία με τους γονείς κρίνεται απαραίτητη καθώς με αυτό τον τρόπο μειώνεται το άγχος τους και αποκτούν στρατηγικές βάσει των οποίων καλούνται να βοηθήσουν το παιδί τους να επιστρέψει στο σχολείο. Επίσης οι εκπαιδευτικοί προετοιμάζονται για να δεχτούν στο σχολείο τα παιδιά και να τα βοηθήσουν να ενταχθούν χρησιμοποιώντας στρατηγικές που αξιοποιούν τις κοινωνικές, συναισθηματικές και ακαδημαϊκές δυνατότητες του παιδιού (Fremont, 2003).

Παράδειγμα μιας τέτοιας παρέμβασης είναι η πρόταση των Head και Jamieson (2006), όπου προτείνουν τα παιδιά να παρακολουθούν το σχολείο καθ' όλη τη διάρκεια της θεραπείας επιλέγοντας όμως σε ποια μαθήματα θα πάνε και για πόσο θα τα παρακολουθήσουν. Όταν δεν παρακολουθούν μαθήματα εξακολουθούν να μένουν στο σχολείο με το βοηθητικό προσωπικό. Σημαντικό στην παρέμβαση αυτή είναι ότι τα παιδιά εκτίθενται σταδιακά στο πλαίσιο που τους δημιουργούσε δυσφορία, γεγονός που τα κάνει να νιώθουν ότι έχουν τον έλεγχο και ως εκ τούτου να νιώθουν πιο άνετα. Επιπλέον, όπως φάνηκε από τις συνεντεύξεις με γονείς και δασκάλους, αν και πίστευαν ότι τα παιδιά θα μπορούσαν να έχουν επανενταχθεί στο σχολείο και χωρίς την παρέμβαση, την θεωρούν αποτελεσματική. Τέλος, για να ολοκληρωθεί με επιτυχία η παρέμβαση έπρεπε να συμμετέχουν ενεργά και η οικογένεια και το σχολείο, αλλά και οι δυο πλευρές λαμβάνοντας στήριξη από το βοηθητικό προσωπικό.

Τα γνωσιο-συμπεριφορικά προγράμματα παρέμβασης στηρίζονται κυρίως στην αναγνώριση και τον έλεγχο των αρνητικών σκέψεων, στην αλλαγή των δυσλειτουργικών γνωστικών σχημάτων και την ενίσχυση της λειτουργικής συμπεριφοράς. Όλα αυτά όμως χωρίς να παραμερίζεται η σημασία που έχουν τα συναισθήματα του παιδιού κατά τη διαδικασία αυτή (Ζαφειροπούλου, 2011).

2.1.3. Συστημική προσέγγιση

Στη συστημική προσέγγιση δίνεται έμφαση στο πλαίσιο μέσα στο οποίο εκδηλώνεται μια συμπεριφορά (Bateson, 1979. Watzlawick, Beavin-Bavelas & Jackson, 2005). Έτσι δεν υπάρχει μια εξήγηση που να αφορά το άτομο, αλλά η

συμπεριφορά εξηγείται μέσα στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης με τα υπόλοιπα μέρη του συστήματος (Dowling, 2001). Οι εφαρμογές της συστημικής προσέγγισης στο πεδίο της ψυχολογίας ασχολήθηκαν αρχικά με το σύστημα της οικογένειας και στο πλαίσιό τους διαμορφώθηκαν διάφορα μοντέλα οικογενειακής θεραπείας (Goldenberg & Goldenberg, 2005. Hoffman, 1981. Tseliou, in press). Στη συνέχεια όμως οι τεχνικές που χρησιμοποιούνταν στην οικογενειακή θεραπεία άρχισαν να εφαρμόζονται με επιτυχία και στο πλαίσιο του σχολείου. Το σχολείο, όπως και η οικογένεια, είναι ένα σύστημα μέσα στα πλαίσια του οποίου τα μέλη του, εκπαιδευτικοί και μαθητές, αλληλεπιδρούν και το συνδιαμορφώνουν (Osborne, 2001). Τα δυο σημαντικότερα πλαίσια στα οποία συμμετέχει και αλληλεπιδρά ένα παιδί είναι η οικογένεια και το σχολείο. Έτσι όταν το παιδί εμφανίζει κάποιο πρόβλημα, όπως είναι η σχολική άρνηση, τα πλαίσια αλληλεπιδράσεων του παιδιού στα οποία θα πρέπει να ανατρέξουμε προκειμένου να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα είναι η οικογένεια και το σχολείο. Η Osborne (2001) συζητά την πίεση που νιώθει ένα παιδί όταν οι σχέσεις μεταξύ των δυο πλαισίων στα οποία εμπλέκεται δεν είναι καλές. Όταν λοιπόν το παιδί εμφανίζει κάποιο πρόβλημα που σχετίζεται με το σχολείο, όπως είναι η σχολική άρνηση, η οικογένεια έχει την τάση να κατηγορεί το σχολείο για την εκδήλωση του προβλήματος, ενώ αντίστοιχα το σχολείο θεωρεί πως κάποια αλλαγή ή κάποιο πρόβλημα στην οικογένεια είναι που επηρέασε το παιδί και εμφάνισε προβληματική συμπεριφορά. Τέλος, υπάρχει και μια τρίτη περίπτωση τα δυο πλαίσια να συμφωνήσουν πως το παιδί έχει κάποιο πρόβλημα, το οποίο το αποδίδουν σε ατομικά χαρακτηριστικά του παιδιού και ως εκ τούτου συνασπίζονται/συμμαχούν ώστε να το βοηθήσουν να το ξεπεράσει (Dowling, 2001).

Και στις τρεις προηγούμενες περιπτώσεις η λύση αναζητείται σε ένα επίπεδο γραμμικής αιτιότητας, όπου υπάρχει κάποια αιτία που οδηγεί στο πρόβλημα και αν αυτή βρεθεί, η πεποίθηση είναι ότι θα βρεθεί και η λύση. Οι Molnar και Lindquist (1999) μας εισάγουν σε μια διαφορετική οπτική όπου για την αλλαγή της συμπεριφοράς αυτό που χρειάζεται είναι η συμπεριφορά αυτή να ιδωθεί μέσα από ένα διαφορετικό πρίσμα και να σταματήσει να αντιμετωπίζεται ως προβληματική (αναπλαισίωση). Η αναπλαισίωση στηρίζεται στην αρχή της συστημικής προσέγγισης ότι οι σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα σε ένα σύστημα επηρεάζονται η μια από την άλλη. Τα μέλη του συστήματος δηλαδή σχετίζονται, επηρεάζουν το ένα το άλλο και τελικά επηρεάζουν το σύστημα συνολικά. Έτσι η αλλαγή της αντίληψης

για τη συμπεριφορά που εμφανίζει κάποιος αλλά και η στάση απέναντι σ' αυτή τη συμπεριφορά επηρεάζει τόσο εκείνον που την εμφανίζει όσο και το σύστημα συνολικά (Minuchin, 2000. Molnar & Lindquist, 1999. Osborne, 2001). Επιπλέον οι Molnar και Lindquist (1999) αναφέρουν πως είναι σημαντικό να λαμβάνεται υπόψη το γεγονός ότι η συμπεριφορά θεωρείται αρμόζουσα από το άτομο που την εκδηλώνει και επίσης οι διαφορετικές οπτικές που μπορεί να εκφραστούν από τα μέλη του συστήματος είναι ταυτόχρονα αληθινές, καθώς ο καθένας δίνει μια εξήγηση ανάλογα με τη θέση του κάθε φορά στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης.

Η θεωρία των ανοιχτών συστημάτων υποστηρίζει ότι η συμπεριφορά που υιοθετεί κανείς πραγματώνεται μέσα σε ένα σύστημα και επηρεάζει όλα τα εμπλεκόμενα μέρη του καθώς επίσης και ότι το σύστημα αλληλεπιδρά με το περιβάλλον με αποτέλεσμα να αλλάζει συνεχώς (von Bertalanffy, 1968). Για την κατανόηση της συμπεριφοράς του παιδιού, λοιπόν, πρέπει ληφθούν υπόψη όλα τα συστήματα και τα υποσυστήματα στα οποία ανήκει το παιδί, όπως για παράδειγμα η τάξη, η παρέα των συνομηλίκων, η οικογένεια, η κοινωνία. Με βάση αυτό το δεδομένο, η αλλαγή μπορεί να επέλθει όταν μεταβληθεί κάτι σε κάποιο από τα συστήματα που ανήκει το παιδί. Σύμφωνα με αυτήν την ιδέα συνήθως για να γίνει μια αλλαγή στο πλαίσιο του σχολείου ο πιο εύκολος τρόπος είναι ο εκπαιδευτικός να αλλάξει τη συμπεριφορά του επηρεάζοντας έτσι το σύστημα της τάξης και ως εκ τούτου και το μαθητή που παρουσιάζει την προβληματική συμπεριφορά (Κωτσάκης et al., 2010. Molnar & Lindquist, 1999).

Εκτός από το σχολείο όμως και η οικογένεια είναι ένα σημαντικό σύστημα για το παιδί. Έτσι όταν το παιδί εμφανίζει κάποια δυσκολία αυτά τα δυο συστήματα καλούνται να το βοηθήσουν να την ξεπεράσει και να ανακουφιστεί. Για την παροχή αποτελεσματικότερης βοήθειας οι Dowling και Pount (2001) προτείνουν τη συνεργασία των δυο αυτών συστημάτων. Όταν το πλαίσιο της οικογένειας συνεργάζεται με αυτό του σχολείου και δεν υπάρχουν εντάσεις ανάμεσά τους το παιδί νιώθει σιγουριά καθώς μπορεί να στηριχθεί και στα δυο. Επιπλέον η κάθε πλευρά μπορεί να κατανοήσει καλύτερα την άλλη. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να αλλάξει η στάση και η αντιμετώπιση του ενός πλαισίου προς το άλλο, προκαλώντας έτσι και συνολική αλλαγή στο σύστημα.

2.2. Σχολική άρνηση και εκπαιδευτικοί

Η σχολική άρνηση λοιπόν, σύμφωνα κυρίως με τη γνωσιακή-συμπεριφορική και τη συστημική προσέγγιση, είναι μια συμπεριφορά που εμπλέκει τόσο την οικογένεια όσο και το σχολείο. Τη συμπεριφορά αυτή καλούνται να αντιμετωπίσουν οι εκπαιδευτικοί στα πλαίσια της τάξης τους. Ο Καραγιάννης (1994) υποστηρίζει πως ο εκπαιδευτικός έχει σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια να ξεπεραστεί η σχολική άρνηση, καθώς πάνω σε αυτόν προβάλλεται το πρόβλημα. Παρ' όλα αυτά στη διαδικασία της θεραπείας της άρνησης δεν αναφέρεται ως εμπλεκόμενος. Αυτό που προτείνεται όμως είναι να μπαίνει και ο ίδιος σε θεραπεία ώστε να είναι σε θέση να χειριστεί την κατάσταση αποτελεσματικότερα.

Σε έρευνα που έκανε η Kontoroulou (2003) με νηπιαγωγούς για τις δυσκολίες προσαρμογής των νηπίων στο σχολείο σημειώνει πως στους νηπιαγωγούς δεν παρέχεται βοήθεια στην προσπάθειά τους να στηρίζουν τα παιδιά με δυσκολίες προσαρμογής και να τα εντάξουν αποτελεσματικά στην τάξη. Η ίδια συνεχίζει λέγοντας πως οι εκπαιδευτικοί θεωρούν πρόβλημα προσαρμογής τη δυσκολία απομάκρυνσης του παιδιού από τη μητέρα και την άρνηση συμμετοχής στις δραστηριότητες της τάξης. Επιπλέον, σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς, η προσαρμογή σχετίζεται με τη δυνατότητα του ίδιου του παιδιού να ενταχθεί και δεν θεωρούν ότι είναι αποτέλεσμα αλληλεπίδρασης αλλά ατομικών χαρακτηριστικών. Τέλος, οι εκπαιδευτικοί δεν απευθύνονται σε ειδικούς ψυχικής υγείας για να τους βοηθήσουν στην ένταξη των παιδιών με δυσκολίες, θεωρώντας ότι πρόκειται για ένα θέμα ήσσονος σημασίας που προσπαθούν να ξεπεράσουν στηριζόμενοι στις δικές του δυνατότητες. Οι εκπαιδευτικοί υποστηρίζουν ότι για να καταφέρουν να εντάξουν τα παιδιά με δυσκολίες προσαρμογής είναι σημαντικό να οριοθετήσουν τους γονείς και να τους απομακρύνουν από το σχολείο. Παράλληλα όμως υποστηρίζουν ότι η εμπλοκή της οικογένειας βοηθάει τα παιδιά να κάνουν τη μετάβαση πιο ομαλά (Kontoroulou, 2003). Η συνεργασία του σχολείου με την οικογένεια είναι μια περιοχή στην οποία έχουν γίνει αρκετές έρευνες. Αυτό που υποστηρίζεται είναι πως η εμπλοκή των γονιών στη μαθησιακή διαδικασία και η συνεργασία τους με τους εκπαιδευτικούς έχουν πολύ θετικά αποτελέσματα για τα παιδιά (Epstein 1995. Ginsburg et al., 1995. Hoover-Dempsey & Sandler, 1997. Smrekar & Cohen-Vogel, 2001). Για την αντιμετώπιση της σχολικής άρνησης οι Kearney και Bates (2005) προτείνουν εξάλλου οι γονείς να συνεργάζονται με το σχολείο, αλλά και με άλλους εμπλεκόμενους φορείς, αν υπάρχουν, όπως ειδικούς ψυχικής υγείας ή γιατρούς.

Επιπλέον, όπως φαίνεται στην έρευνα της Kontopoulou (2003), οι εκπαιδευτικοί αποδίδουν τη δυσκολία υπέρβασης του προβλήματος στην περίπτωση ύπαρξης μιας μη αποτελεσματικής συνεργασία με τους γονείς.

Άλλη μια σημαντική πτυχή είναι η σχέση του εκπαιδευτικού με το παιδί. Οι Pianta και Steinberg (1992) υποστηρίζουν πως μια καλή σχέση του παιδιού με τον εκπαιδευτικό, ο οποίος αποτελεί ενήλικο πρότυπο, το βοηθά να βελτιώσει τη αυτοεικόνα του, αλλά και τις κοινωνικές του σχέσεις. Επιπλέον η υγιής σχέση παιδιού-εκπαιδευτικού το βοηθάει να αντιμετωπίζει θετικά την εμπειρία του σχολείου και έχει πολλή θετική επίδραση στις μελλοντικές ακαδημαϊκές του επιδόσεις. Η Marine (1969) προτείνει μια ζεστή και τρυφερή σχέση του εκπαιδευτικού με το παιδί, η οποία θα βοηθήσει το παιδί να ανεξαρτητοποιηθεί από τη μητέρα του και να ενταχθεί στο σχολείο.

Η εμφάνιση σχολικής άρνησης μπορεί να δημιουργήσει έντονο άγχος όχι μόνο στην οικογένεια αλλά και στο σχολικό πλαίσιο (Berg & Nursten, 1996). Εκτός αυτού ο ρόλος που παίζει το σχολείο στην επανένταξη του παιδιού θεωρείται σημαντικός (Dowling, 2001. Ginsburg et al., 1995. Johnson et al. 1941. Καραγιάννης, 1994). Η πλευρά όμως του εκπαιδευτικού στην περίπτωση της σχολικής άρνησης δεν έχει ερευνηθεί εκτενώς, κυρίως διότι στην ξένη βιβλιογραφία η αναφορά στη στήριξη του παιδιού με άρνηση από το σχολείο έχει να κάνει περισσότερο με τη σχολική νοσοκόμα και το βοηθητικό προσωπικό του σχολείου (Head & Jamieson, 2006. Kearney & Bates 2005. Tyrell, 2005). Η έλλειψη αυτού του είδους προσωπικού στην Ελλάδα καθιστά τον εκπαιδευτικό υπεύθυνο να βοηθήσει να ξεπεραστεί η άρνηση και να επανενταχθεί στο παιδί στην τάξη (Kontopoulou, 2003). Για αυτό το λόγο η δική του οπτική είναι σημαντική καθώς μπορεί να δώσει σημαντικές πληροφορίες για το πώς οι εκπαιδευτικοί ανταπεξέρχονται σε αυτού του είδους τις καταστάσεις και πώς θα μπορούσαν να είναι αποτελεσματικότεροι στο μέλλον. Επίσης η κατανόηση της οπτικής του μπορεί να αποτελέσει αφετηρία για την αλλαγή στα εμπλεκόμενα πλαίσια (σχολείο, οικογένεια, ειδικοί) που τελικά θα επηρεάσει το παιδί και θα αντιμετωπίσει τη σχολική άρνηση.

Η συγκεκριμένη έρευνα είχε σκοπό να διερευνήσει την οπτική των νηπιαγωγών σε σχέση με τη συμπεριφορά σχολικής άρνησης των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Ειδικότερα διερευνήθηκε ο τρόπος που οι νηπιαγωγοί ορίζουν τη σχολική άρνηση, πώς σχετίζονται με το παιδί με άρνηση και με την οικογένεια

του, πώς την αντιμετωπίζουν και τέλος τι συναισθήματα τους δημιουργούνται σε σχέση με τη σχολική άρνηση.

3. Μέθοδος

Στην παρούσα έρευνα διερευνήθηκε η οπτική των νηπιαγωγών σε σχέση με τα παιδιά προσχολικής ηλικίας που παρουσιάζουν σχολική άρνηση. Το ερευνητικό σχέδιο ήταν ευέλικτο επειδή πρόκειται για ένα ανοιχτό ερευνητικό ερώτημα.

3.1. Δείγμα

Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν δέκα νηπιαγωγοί. Το μέγεθος του δείγματος σχετίζεται με το γεγονός ότι πρόκειται για μια ποιοτική έρευνα το ερευνητικό ερώτημα της οποίας απαιτούσε εστίαση σε μικρό δείγμα και σε βάθος διερεύνηση της οπτικής, των ερμηνειών και των εμπειριών των ατόμων που συμμετείχαν σε αυτήν. Επιπλέον (Ιωσηφίδης, 2008). Ως προς το φύλο συμμετείχαν εννέα γυναίκες και ένας άνδρας. Η ηλικία των συμμετεχόντων κυμαινόταν από τα 36 έως τα 51 έτη. Οι συμμετέχοντες είχαν 9-32 χρόνια υπηρεσίας σε δημόσια και ιδιωτικά πλαίσια. Τη χρονική στιγμή που πραγματοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις οι εννέα συμμετέχοντες εργάζονταν σε δημόσιο πλαίσιο και ένας σε ιδιωτικό.

3.2. Εργαλεία και υλικό

Η συλλογή των δεδομένων έγινε με ημι-δομημένες συνεντεύξεις, οι οποίες χρησιμοποιούνται πολύ συχνά στο πλαίσιο ευέλικτων σχεδίων που υιοθετούν μια ερμηνευτική προσέγγιση (Mason, 2011). Στην ημι-δομημένη συνέντευξη υπάρχουν προκαθορισμένες ερωτήσεις. Ο συνεντευκτής έχει τη δυνατότητα ανάλογα με την κάθε συνέντευξη να διατυπώσει διαφορετικά, να παραλείψει ή να εισάγει κάποια νέα ερώτηση (Robson, 2010). Έτσι οι ημι-δομημένες συνεντεύξεις δίνουν στον συνεντευκτή μια κοινή κατευθυντήρια γραμμή σχετικά με τα θέματα που θα διερευνηθούν, αλλά ταυτόχρονα και την ελευθερία να χειριστεί το διαθέσιμο χρόνο και τα θέματα προς συζήτηση. Πέρα όμως από τον συνεντευκτή, ελευθερία δίνεται και στους συμμετέχοντες. Στα πλαίσια μιας ημι-δομημένης συνέντευξης οι συμμετέχοντες έχουν τη δυνατότητα να αναπτύξουν τον τρόπο που σκέφτονται, αλλά και να περιγράψουν τις εμπειρίες τους. Με αυτό τον τρόπο στο πλαίσιο της συνέντευξης η πραγματικότητα συνδιαμορφώνεται από τον συνεντευκτή και το/τη συμμετέχοντα/ουσα και ο συμμετέχων έχει τη δυνατότητα να μιλήσει για την προσωπική του άποψη σε σχέση με τα προς διερεύνηση θέματα (Mason, 2011).

Αρχικά διαμορφώθηκαν δεκαεπτά προκαθορισμένες ερωτήσεις για τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων (βλ. Παράρτημα 2, σελ. 56). Οι ερωτήσεις αυτές κινούνταν σε τέσσερις γενικούς άξονες. Οι άξονες αυτοί ήταν «Ορισμός σχολικής

άρνησης», «Σχέση νηπιαγωγού-παιδιών με σχολική άρνηση», «Σχέση νηπιαγωγού-οικογένειας» και «Αντιμετώπιση». Οι συγκεκριμένοι άξονες σχεδιάστηκαν με βάση το ερευνητικό ερώτημα. Επειδή διερευνήθηκε η οπτική των νηπιαγωγών, τους ζητήθηκε να δώσουν έναν ορισμό για το πώς αντιλαμβάνονται τη σχολική άρνηση, να μιλήσουν για τις σχέσεις που αναπτύσσονται όταν εμφανίζεται η σχολική άρνηση αλλά και για το πώς εκείνοι την αντιμετωπίζουν. Επειδή πρόκειται για ποιοτική έρευνα στηριγμένη στη θεματική ανάλυση δίνεται στον ερευνητή η δυνατότητα να είναι ευέλικτος. Πιο συγκεκριμένα, στηριζόμενος στη θεμελιωμένη θεωρία, από την οποία η θεματική ανάλυση δανείζεται κάποιες αρχές, του δίνεται η δυνατότητα να αξιοποιήσει όσα δεδομένα έχει στα χέρια του, να σκεφτεί κριτικά σε σχέση με αυτά, να γυρίσει πίσω με σκοπό να τα εμπλουτίσει, ακόμα και να κάνει αλλαγές στη διαδικασία συλλογής δεδομένων (Charmaz, 2006). Έτσι από την πέμπτη συνέντευξη και μετά προστέθηκαν άλλες δυο ερωτήσεις. Οι ερωτήσεις αυτές αφορούσαν τη γνώμη των νηπιαγωγών σχετικά με τη διερεύνηση της δικής τους πλευράς όσον αφορά τη σχολική άρνηση. Η προσθήκη αυτή έγινε μετά από συζήτηση με κάποιους συμμετέχοντες. Η συζήτηση αυτή ακολούθησε μετά το τέλος της συνέντευξης και αφορούσε γενικά την ιδέα της έρευνας. Στη συζήτηση αναφέρθηκε η μικρή ενασχόληση και αναφορά που γίνεται στη βιβλιογραφία σχετικά με τη θέση τους όταν καλούνται να αντιμετωπίσουν τη σχολική άρνηση και η συζήτηση αυτή έδωσε την αφορμή να προστεθούν οι ερωτήσεις που αφορούν τη γνώμη τους για τη συγκεκριμένη έρευνα που ασχολείται με τη δική τους πλευρά. Τέλος, η ερώτηση σχετικά με την επίδραση του γονεϊκού ρόλου στην αντιμετώπιση προστέθηκε επίσης από την πέμπτη συνέντευξη και μετά. Ο γονεϊκός ρόλος είχε ήδη αναφερθεί στις περισσότερες συνεντεύξεις και θεωρήθηκε σημαντικό να διερευνηθεί και στις επόμενες.

3.3. Διαδικασία

Στην έρευνα συμμετείχαν νηπιαγωγοί του δήμου Βόλου και η δειγματοληψία ήταν βολική (Ιωσηφίδης, 2006). Για να εξασφαλιστεί ότι η δειγματοληψία θα εξυπηρετεί τους ερευνητικούς σκοπούς ζητήθηκε να λάβουν μέρος στην έρευνα νηπιαγωγοί που είχαν περιστατικά σχολικής άρνησης στα πλαίσια της εκπαιδευτικής τους εμπειρίας. Αρχικά ζητήθηκε από νηπιαγωγούς που ήταν γνωστοί της ερευνήτριας να λάβουν μέρος στην έρευνα και στη συνέχεια η ερευνήτρια επισκέφθηκε κάποια νηπιαγωγεία της περιοχής για να ζητήσει απ' τους εκεί

νηπιαγωγούς αν είχαν αντίστοιχα περιστατικά και αν επιθυμούσαν να λάβουν μέρος στην έρευνα. Προσεγγίστηκαν συνολικά 15 νηπιαγωγοί, οι 5 εκ των οποίων αρνήθηκαν να λάβουν μέρος στην έρευνα. Σε εκείνους/ες τους/τις νηπιαγωγούς δόθηκαν έντυπα ενήμερης συγκατάθεσης (βλ. Παράρτημα 1, σελ. 54) σχετικά με την έρευνα, μέσω των οποίων ενημερώθηκαν σχετικά και συγκατατέθηκαν να λάβουν μέρος σε αυτήν. Η διαδικασία αυτή είχε σκοπό να εξασφαλίσει ότι οι συμμετέχοντες θα ήταν ενήμεροι για την έρευνα και σύμφωνα να λάβουν μέρος σ' αυτή αλλά και να γίνει ηχογράφηση της συνέντευξης. Διασφαλίστηκε η ανωνυμία των συμμετεχόντων, καθώς για την έρευνα δεν χρησιμοποιήθηκαν οι προσωπικές τους πληροφορίες, όπως τα ονόματά τους και ονόματα τρίτων προσώπων που αναφέρονταν στις συνεντεύξεις. Μετά τη λήψη των συνεντεύξεων έγινε απομαγνητοφώνηση και ανάλυσή τους. Η απομαγνητοφώνηση των συνεντεύξεων έγινε κατά λέξη χωρίς τη σημείωση μη λεκτικών στοιχείων, καθώς η ανάλυση των συνεντεύξεων αφορούσε το περιεχόμενο του λόγου των συμμετεχόντων (Ιωσηφίδης, 2006).

Η μέθοδος που επιλέχθηκε για την ανάλυση των δεδομένων ήταν η θεματική ανάλυση. Η θεματική ανάλυση είναι μια μέθοδος ανάλυσης βάσει της οποίας εντοπίζονται στο σύνολο των δεδομένων μοτίβα (patterns) άμεσα συνδεδεμένα με το ερευνητικό ερώτημα. Στη συνέχεια αυτά τα μοτίβα ομαδοποιούνται δημιουργώντας κατηγορίες που να απαντούν στο ερευνητικό ερώτημα (Boyatzis, 1998. Braun & Clarke, 2006). Πρόκειται για μια ερμηνευτική διαδικασία από την πλευρά του ερευνητή. Η εύρεση των μοτίβων, η ομαδοποίηση και η νοηματοδότησή τους έχει να κάνει με το πώς ο ερευνητής ερμηνεύει τα δεδομένα του. «Τα αποτελέσματα στη θεματική ανάλυση θα πρέπει να χρησιμοποιούνται για να επεξηγήσουν/υποστηρίξουν μια ανάλυση που προχωρά πέρα από το συγκεκριμένο περιεχόμενο, ώστε να δώσει νόημα στα δεδομένα και να πει στον αναγνώστη τι σημαίνουν ή τι μπορεί να σημαίνουν» (Braun & Clarke, 2006, σελ. 94). Όπως και στη θεμελιωμένη θεωρία ο ερευνητής βρίσκεται σε συνεχή αλληλεπίδραση με τα δεδομένα και η διαδικασία ανάλυσης αποτελεί μια ερμηνευτική διαδικασία (Strauss & Corbin, 1994).

Η κωδικοποίηση και η δημιουργία των κατηγοριών έγινε με τη μέθοδο που ακολουθείται από τη θεμελιωμένη θεωρία (Charmaz, 2006). Για την εύρεση των μοτίβων στις συνεντεύξεις, αρχικά έγινε γραμμή προς γραμμή κωδικοποίηση των συνεντεύξεων. Στη συνέχεια οι κωδικοί που δημιουργήθηκαν σε κάθε συνέντευξη ομαδοποιήθηκαν σε γενικότερες κατηγορίες των οποίων τα ονόματα

δημιουργήθηκαν από τον ερευνητή. Οι κατηγορίες αυτές που προέκυψαν από κάθε συνέντευξη ομαδοποιήθηκαν σε ακόμα γενικότερες κατηγορίες. Σε αυτή τη φάση άρχισαν να κατασκευάζονται μοτίβα, τα οποία προέκυψαν από την αλληλεπίδραση του ερευνητή με τα δεδομένα και την προσπάθεια ερμηνευτικής απόδοσης νοήματος στα δεδομένα (Boyatzis, 1998). Με βάση αυτές τις κατηγορίες δημιουργήθηκαν έντεκα θέματα. Αυτά τα θέματα αποτέλεσαν υποθέματα τριών πολύ γενικών θεμάτων ή βασικών αξόνων, όπως παρουσιάζονται αναλυτικά παρακάτω στα σχήματα 1, 2 και 3 (σελ. 24, 30, 34). Στο επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζονται αναλυτικά τα ευρήματα.

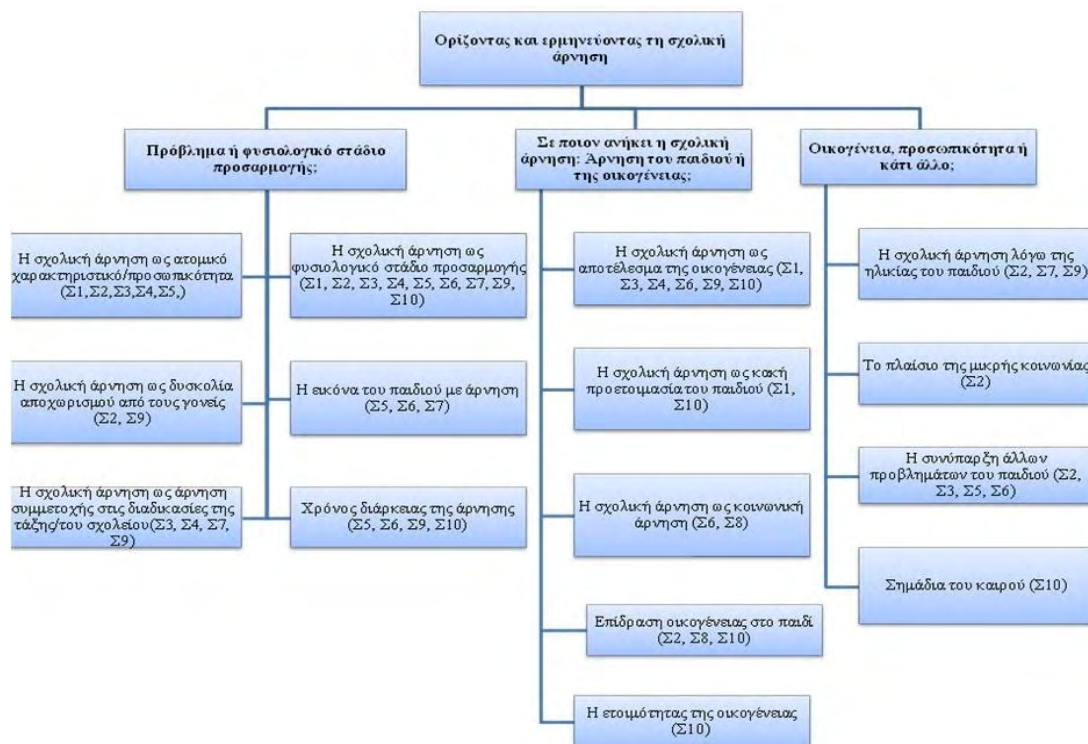
Η διαδικασία που ακολουθείται στη θεματική ανάλυση για την εξαγωγή των αποτελεσμάτων κινείται στην ίδια λογική με τη θεμελιωμένη θεωρία. Η θεμελιωμένη θεωρία βασίζεται στην έλλειψη προηγούμενων ευρημάτων σχετικών με το προς διερεύνηση θέμα. Έτσι σκοπός της είναι η κατασκευή μιας θεωρίας, η οποία αναδύεται μέσα από τη συνεχή αλληλεπίδραση του ερευνητή με τα δεδομένα (Charmaz, 2006. Strauss & Corbin, 1994). Η διαφορά τους είναι πως ο ερευνητής στη θεμελιωμένη θεωρία έχει στόχο τελικά να παράγει επαγωγικά μια θεωρία. Από την άλλη πλευρά στη θεματική ανάλυση σκοπός δεν είναι η παραγωγή θεωρίας, όσο η ερμηνεία και τελικά η περιγραφή των αντιλήψεων, του νοήματος που αποδίδουν οι συμμετέχοντες και των εμπειριών τους σχετικά με το ερώτημα (Braun & Clarke, 2006). Λόγω της διερεύνησης των εμπειριών και της οπτικής μεμονωμένων ατόμων σε σχέση με τη συμπεριφορά σχολικής άρνησης, όλες οι κατηγορίες που εμφανίζονταν μετά την αρχική κωδικοποίηση των συνεντεύξεων συμπεριλήφθηκαν στη συνέχεια στη γενικότερη κατηγοριοποίηση. Αυτό έχει να κάνει με το γεγονός ότι όλες οι κατηγορίες έχουν την ίδια σημασία ανεξάρτητα από το πόσο συχνά συναντώνται στις συνεντεύξεις (Charmaz, 2006).

Στην παρούσα έρευνα τα δεδομένα που συλλέχτηκαν, η ανάλυση και ερμηνεία τους απαντούν στα ερευνητικά ερωτήματα και σχετίζονται άμεσα με αυτά. Παρ' όλα αυτά σε πολλές περιπτώσεις οι συνεντεύξεις δεν εμβάθυναν στο θέμα τόσο όσο ήταν το ζητούμενο βάσει του ερευνητικού σχεδίου. Το γεγονός αυτό αποτελεί αδύναμο σημείο σε σχέση με την εξασφάλιση της εγκυρότητας στην έρευνα (Willig, 2013).

4. Ανάλυση

Σκοπός της έρευνας ήταν να διερευνηθεί η οπτική των νηπιαγωγών για τη σχολική άρνηση, τόσο στο επίπεδο του τι οι ίδιοι ονομάζουν σχολική άρνηση και πώς την ερμηνεύουν, όσο και το πώς εκείνοι αντιμετωπίζουν και διαχειρίζονται τέτοια περιστατικά. Τα ευρήματα της ανάλυσης είναι οργανωμένα στη βάση αυτών των τριών γενικών κατηγοριών και παρουσιάζονται αντίστοιχα. Στην πρώτη κατηγορία («Ορίζοντας και ερμηνεύοντας τη σχολική άρνηση») εντάσσονται οι υποκατηγορίες που αφορούν τους τρόπους με τους οποίους οι νηπιαγωγοί που συμμετείχαν φαίνεται να ορίζουν τη σχολική άρνηση. Στη δεύτερη κατηγορία (Σε αναζήτηση βοήθειας) ανήκουν οι υποκατηγορίες εκείνες που περιγράφουν πού και πώς αναζητούν οι νηπιαγωγοί βοήθεια και, τέλος, στην τρίτη κατηγορία (Αλληλεπιδρώντας με τη σχολική άρνηση) περιγράφεται ο τρόπος με τον οποίο οι νηπιαγωγοί αντιμετωπίζουν τη σχολική άρνηση. Τα σχήματα πριν από κάθε γενική κατηγορία (σελ. 24, 30, 34) παρουσιάζουν τον τρόπο με τον οποίο προέκυψαν οι κατηγορίες με τις υποκατηγορίες τους. Κάτω από τη γενική κατηγορία παρουσιάζονται οι υποκατηγορίες της ενώ κάτω από τις υποκατηγορίες φαίνονται οι ομαδοποιήσεις που ακολούθησαν της κωδικοποίησης. Στις παρενθέσεις δίπλα από τις ομαδοποιήσεις φαίνεται σε πόσες και σε ποιες συνεντεύξεις υπήρξε η κάθε ομαδοποίηση. Στην περιγραφή των κατηγοριών που ακολουθεί αναφέρονται συγκεκριμένα αποσπάσματα από τις συνεντεύξεις, στο τέλος των οποίων αναφέρεται σε παρένθεση από ποια συνέντευξη προέρχονται. Το σύμβολο “Σ” που χρησιμοποιείται στα παραδείγματα υποδηλώνει τη συνέντευξη. Επίσης η αναφορά στους/στις νηπιαγωγούς που συμμετείχαν στην έρευνα θα γίνεται μόνο στο θηλυκό γένος από εδώ και πέρα, για λόγους συντομίας, ευκολίας και πλειοψηφίας των γυναικών στο δείγμα.

Σχήμα 1: Ορίζοντας και ερμηνεύοντας τη σχολική άρνηση

4.1. Ορίζοντας και ερμηνεύοντας τη σχολική άρνηση

Αυτή η κατηγορία έχει νοηματικά δυο υποκατηγορίες, τον ορισμό και την ερμηνεία της σχολικής άρνησης. Στα λεγόμενα των συμμετεχουσών η προσπάθεια ορισμού της σχολικής άρνησης αποτελούσε παράλληλα και την προσπάθεια ερμηνείας της συμπεριφοράς αυτής. Συχνά λοιπόν ο ορισμός και η ερμηνεία συνδέονταν άρρηκτα και σχεδόν αλληλεπικαλύπτονταν στο λόγο των συμμετεχουσών.

4.1.1. Πρόβλημα ή φυσιολογικό στάδιο προσαρμογής;

Στην προσπάθεια ορισμού της σχολικής άρνησης ένα στοιχείο που έντονα αναδείχθηκε από τις συμμετέχουσες ήταν τα όρια μεταξύ του φυσιολογικού και του μη φυσιολογικού, ή αλλιώς του προβλήματος, ανάμεσα στα οποία φαίνεται οι συμμετέχουσες να τοποθετούν την άρνηση. Το αν πρόκειται για ένα στάδιο προσαρμογής που απλώς δυσκολεύει το παιδί ή αν έχει να κάνει με κάποιο πρόβλημα που παρουσιάζει το παιδί δεν είναι πάντα σαφές για τις συμμετέχουσες. Εξάλλου η διαφορά του προβλήματος από το φυσιολογικό δεν είναι κάτι πάντα ξεκάθαρο (Γαλανάκη, 2011). Αυτό επισημαίνεται και από μια συμμετέχουσα που λέει:

«Συνήθως στην αρχή της χρονιάς πολλά νήπια, προνήπια μάλλον, έχουν αυτή την τάση. Ε, είναι φυσιολογικό δηλαδή σε κάποια πλαίσια» (Σ6).

Για αυτό το λόγο μια τέτοια συμπεριφορά δεν φαίνεται να προβληματίζει πάντα τις συμμετέχουσες κάνοντας τις να σκεφτούν ότι πρόκειται για μια μη φυσιολογική συμπεριφορά. Πρόκειται δηλαδή για ένα στάδιο προσαρμογής φυσιολογικό και αναμενόμενο.

Σύμφωνα με κάποιες συμμετέχουσες η ηλικία που το παιδί εμφανίζει την άρνηση αναδεικνύεται ως σημαντικός παράγοντας του τρόπου με τον οποίο ο εκπαιδευτικός θα αντιμετωπίσει την άρνηση, καθώς όσο μικρότερο είναι το παιδί τόσο πιο ελαστικά είναι τα πράγματα στο θέμα της ένταξής του στην τάξη. Αυτή η διαφορά των προνηπίων με τα νήπια οφείλεται στο γεγονός ότι η φοίτηση στο νηπιαγωγείο για τα προνήπια είναι προαιρετική.

«Έχουν γίνει και τέτοια, αλλά, περιστατικά., και κυρίως όμως όταν πρόκειται για προνήπια που πάλι μετά από κάποιο διάστημα τα φέρνουν πάλι σχολείο. Γιατί τα προνήπια έχουν και το άλλο, το ότι 'ντάξει, προνήπιο δεν είναι υποχρεωτικό» (Σ7).

Επιπλέον σημασία έχει και η διάρκεια της συμπεριφοράς, ο χρόνος δηλαδή που το παιδί αντιδρά και δυσκολεύεται να ενταχθεί στην τάξη.

«Συνήθως τα παιδιά προσαρμόζονται σ' ένα διάστημα από μια εβδομάδα έως ένα μήνα... Όταν ένα παιδάκι ξεπεράσει τον ένα μήνα εε θε-, και δεν θέλει να 'ρθει στο σχολείο κι αντιδρά με κλάματα, εε με φωνές, πέφτει κάτω, χτυπιέται και τα λοιπά ή κάνει εμετούς, ξυπνάει το βράδυ και δεν θέλει να 'ρθει, ε εγώ θεωρώ ότι είναι σχολική άρνηση» (Σ10).

Η συμμετέχουσα, όπως λέει, θεωρεί πως η μεγαλύτερη από την αναμενόμενη διάρκεια προσαρμογής του παιδιού αποτελεί κάτι έξω από το φυσιολογικό και αναμενόμενο στάδιο προσαρμογής.

Από την άλλη πλευρά από τα λεγόμενα κάποιων συμμετεχουσών αναδεικνύεται ότι υπάρχει η περίπτωση η σχολική άρνηση να διαρκεί πολύ ή να συνδυάζεται με κάποιο άλλο πρόβλημα ξεφεύγοντας έτσι από τα όρια του

φυσιολογικού, του σταδίου προσαρμογής στη νέα πραγματικότητα του σχολείου, και κάνοντας τον εκπαιδευτικό να ανησυχεί. Σε αυτή την περίπτωση ίσως απαιτείται και η διαχείριση επιπλέον παραγόντων από το/τη νηπιαγωγό κάνοντας τα πράγματα πιο δύσκολα. Όπως αναφέρει μια συμμετέχουσα:

«Δύσκολα, όταν το ανέφερα εννοούσα παιδάκι πέρυσι που είχε μαθησιακές δυσκολίες, είχε μαθησιακά, είχε αναπτυξιακά» (Σ2).

Η εικόνα που εμφανίζουν συνήθως τα παιδιά με σχολική άρνηση, όπως τα περιγράφουν οι συμμετέχουσες νηπιαγωγοί, είναι ενός παιδιού που κλαίει και δυσκολεύεται να αποχωριστεί τη μητέρα του το πρωί, και που μπορεί να συνεχίσει να κλαίει και να αντιδρά έντονα στη διάρκεια όλης της μέρας, ίσως και να γίνει επιθετικό. Οι αντιδράσεις του παιδιού περιγράφονται από μια συμμετέχουσα ως εξής:

«Σίγουρα συμβαίνει αυτό το πράγμα, με αυτές ακριβώς τις αντιδράσεις, ή θα είναι οργανικό, θα κάνει εμετό ή θα κατουριούνται ή τ' οτιδήποτε, ή θα κλαίνε, δεν θα δέχονται ή θα είναι επιθετικά, και προς τους εκπαιδευτικούς και προς τους μαθητές» (Σ7).

Από την άλλη πλευρά, δεν είναι μόνο η επιθετικότητα που ένα παιδί με άρνηση μπορεί να έχει, αλλά μπορεί και να αποσυρθεί αρνούμενο να συμμετάσχει στις διαδικασίες και τις δραστηριότητες της τάξης. Εκτός αυτού τα παιδιά με σχολική άρνηση μπορεί να εμφανίσουν ακόμα και σωματικά συμπτώματα, όπως πόνο ή εμετό.

«Άλλο μπορεί να κλαίει να μη φεύγει από τη μάνα του, άλλο να κάνει εμετό, άλλο μπορεί να είναι επιθετικό, όλα αυτά δείχνουν... Το παιδί συνήθως, όταν αντιδρά έτσι απομονώνεται μόνο του δηλαδή» (Σ7).

4.1.2. Σε ποιον ανήκει η σχολική άρνηση: Άρνηση του παιδιού ή της οικογένειας;

Με τι έχει να κάνει όμως η άρνηση; Αφορά το ίδιο το παιδί ή εμπλέκονται και άλλοι παράγοντες; Οι συμμετέχουσες σε αυτό απαντούν με διάφορους τρόπους. Κατ' αρχήν η σχολική άρνηση θεωρείται από κάποιους απόρροια του χαρακτήρα του παιδιού, των ατομικών του χαρακτηριστικών. Πρόκειται για μια άποψη που έχει

συζητηθεί από την Dowling (2001), η απόδοση δηλαδή του προβλήματος στο παιδί και το χαρακτήρα του μπορεί να διευκολύνει το σχολείο και την οικογένεια να συνεργαστούν με σκοπό να βοηθήσουν το παιδί να το ξεπεράσει. Δυο παραδείγματα που φέρνουν δυο συμμετέχουσες είναι πως:

«Μπορεί να φται-, να είναι κάποιο παιδί πολύ ευαίσθητο» (Σ5)

«Ήταν πολύ ντροπαλό παιδί κι επομένως ήθελε πολύ χρόνο για να ξεθαρρέψει» (Σ4)

Ερμηνεύουν έτσι την άρνηση ως μια συμπεριφορά του παιδιού που προέρχεται από την προσωπικότητά του. Επίσης μπορεί το παιδί να έχει προβλήματα συμπεριφοράς, κοινωνικές δυσκολίες, να δυσκολεύεται δηλαδή να συνάψει σχέσεις με τους συμμαθητές του και να σχετιστεί μαζί τους κι αυτό να έχει ως αποτέλεσμα αυτά τα παιδιά να εμφανίζουν σχολική άρνηση. Όπως περιγράφεται από μια νηπιαγωγό:

«Η άλλη κατηγορία των παιδιών ήτανε παιδιά, που γενικά παρουσιάζανε θέματα στη συμπεριφορά τους μέσα στο σχολείο, ε δείχνανε να μην τους αρέσει ε ο τρόπος διεξαγωγής του όλου προγράμματος στο νηπιαγωγείο, ε είχανε προβλήματα κοινωνικής συμπεριφοράς ε στη σχέση τους με τ' άλλα παιδιά και συχνά παρουσίαζαν εμ θέματα του τύπου “δεν θέλω να πάω σχολείο, δεν μου αρέσει εκεί”» (Σ8).

Από την άλλη πλευρά φαίνεται για κάποιους συμμετέχοντες να υπάρχει μια διαφορετική ερμηνεία που θέλει την οικογένεια να παίζει βασικό ρόλο στην εκδήλωση της σχολικής άρνησης. Συχνά οι εκπαιδευτικοί τείνουν να ενοχοποιούν την οικογένεια για τα προβλήματα των παιδιών, παραμερίζοντας έτσι τη δική τους σημαντική επιρροή στη συμπεριφορά του (Dowling, 2001). Η οικογένεια, είτε επηρεάζοντας το παιδί σε σχέση με το σχολείο, είτε μην προετοιμάζοντάς το επαρκώς για την ένταξή του σε αυτό, αποτελεί παράγοντα που συνδέεται με την εμφάνιση της σχολικής άρνησης και όπως λέει μια νηπιαγωγός:

«Επειδή δεν γνωρίζει τι πρόκειται να συμβεί και μπροστά σε όλο αυτό το άγνωστο, δεν είναι και κατάλληλα προετοιμασμένο, δεν είναι διατεθειμένο να συμμετέχει» (Σ1).

Πρόκειται λοιπόν για την αίσθηση του αγνώστου απέναντι σε κάτι για το οποίο το παιδί δεν είναι επαρκώς προετοιμασμένο κι αυτή η έλλειψη προετοιμασίας το κάνει να αρνείται τη συμμετοχή του στις διαδικασίες της τάξης. Εκτός όμως από την προετοιμασία υπάρχει κι ο παράγοντας της ίδιας της οικογένειας και της στάσης της απέναντι στο σχολείο υποστηρίζει μια συμμετέχουσα:

«Ε, αν έστω κι ένα μέλος της οικογένειας εκφράζεται εε λεκτικά ή όχι, μπορεί να είναι σωματικά, με κάποια έκφραση του προσώπου τους ή με κάποια υπονοούμενα, αρνητικά για το σχολείο, αυτό μπορεί να επηρεάσει το παιδί» (Σ10)

Ως εκ τούτου το παιδί δυσφορεί κατά την προσέλευσή του στο σχολείο, νιώθει ανασφαλές και δυσκολεύεται να ενταχθεί στην τάξη κατά τη διάρκεια της μέρας έχοντας έντονες αντιδράσεις άρνησης. Τέλος, για κάποιες συμμετέχουσες αναδεικνύεται ένα θέμα αποδοχής από την πλευρά της οικογένειας, η οποία μπορεί ακόμη και να μην αποδέχεται τη δυσκολία του παιδιού να ενταχθεί στο σχολείο κάνοντας έτσι δυσκολότερη την αντιμετώπιση της άρνησης. Μια περίπτωση που περιγράφει μια συμμετέχουσα:

«Κατ' αρχήν δεν υπήρχε αποδοχή από το οικογενειακό περιβάλλον ότι το παιδί χρειάζεται επιπλέον υποστήριξη... δώσαμε χρόνο στη μαμά, δε το δεχότανε... η μητέρα αρνιόταν να δεχτεί οποιαδήποτε νύξη ότι θα χρειαστεί βοήθεια... δεν αποδεχόταν το πρόβλημα» (Σ2).

4.1.3. Οικογένεια, προσωπικότητα ή κάτι άλλο;

Η άρνηση λοιπόν αποδίδεται τις περισσότερες φορές στην οικογένεια ή τα ατομικά χαρακτηριστικά του παιδιού, αν και αυτά μπορεί τελικά και να συνδέονται καθώς όπως υποστηρίζει μια συμμετέχουσα:

«το παιδί αντικατοπτρίζει την οικογένειά του, δεν είναι ξεκάρφωτο, είναι τέτοια η ηλικία που φέρνει την οικογένεια στο σχολείο» (Σ7).

Εκτός αυτών όμως μπορεί η σχολική άρνηση να επηρεάζεται και από άλλους, εξωτερικούς, παράγοντες. Τέτοιου είδους παράγοντας μπορεί να είναι το πλαίσιο της μικρής κοινωνίας που δυσκολεύει το γονιό να αποδεχτεί το πρόβλημα λόγω της

πίεσης που του ασκείται από την κοινωνία και τελικά τη δυσκολία αντιμετώπισης της άρνησης, όπως λέει μια συμμετέχουσα:

«Γιατί ξέρετε είναι πολύ δύσκολο ένας γονιός να αποδεχτεί ότι το μοναχοπαιδί του.. και κακά τα ψέματα.. και σε μια μικρή κοινωνία, στο χωριό ότι.. ουσιαστικά τι είναι; Ο τρελός του χωριού;» (Σ2).

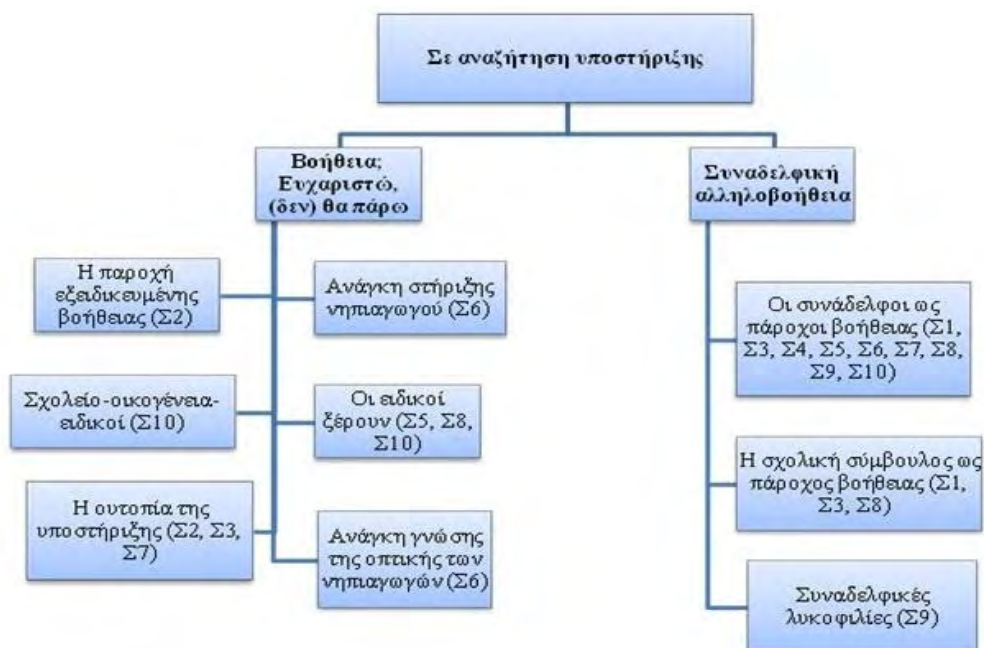
Επίσης σύμφωνα με άλλες συμμετέχουσες η άρνηση μπορεί να αποτελεί και μια συμπεριφορά που εμφανίζεται εξαιτίας κάποιας άλλης δυσκολίας του παιδιού, όπως για παράδειγμα λόγω της ύπαρξης κάποιας σωματικής δυσπλασίας. Όπως αναφέρεται σε μια συνέντευξη για κάποιο παιδί που

«είχε γεννηθεί με μμ, το χεράκι του εμ, όχι παραμορφωμένο, ατροφικό. Και δυσκολευόταν πολύ να ενταχθεί μες στην τάξη» (Σ6).

Τέλος, η δυσκολία του παιδιού να ενταχθεί μπορεί να επηρεάζεται ακόμα κι απ' τον καιρό, γιατί η ένταξη στην τάξη γίνεται το φθινόπωρο, που ο άστατος καιρός είναι αιτία τα παιδιά να νιώθουν εγκλωβισμένα μέσα στο σχολείο χωρίς διέξοδο.

«Ο καιρός βλέπω ότι στα παιδιά στην προσαρμογή τους ε και αυτό θα επηρεάσει την σχολική τους άρνηση ή όχι. Τα παιδιά από κει που έρχονται από το καλοκαίρι από κει που παίζουν στη θάλασσα και τα λοιπά, αν τα βάλεις και τα κλείσεις μέσα σε μια αίθουσα νιώθουν εγκλωβισμένα» (Σ10)

Σχήμα 2: Σε αναζήτηση υποστήριξης

4.2. Σε αναζήτηση υποστήριξης

Ένα ακόμα θέμα, το οποίο συζητήθηκε στα πλαίσια των συνεντεύξεων, ήταν η αναζήτηση βοήθειας από την πλευρά των εκπαιδευτικών.

4.2.1. Βοήθεια; Ευχαριστώ, (δεν) θα πάρω.

Οι συμμετέχουσες απαντούν με διαφορετικούς τρόπους στο αν θα αναζητούσαν βοήθεια. Κάποιες φορές η βοήθεια, από συναδέλφους, ειδικούς ψυχικής υγείας ή γνωστούς, θεωρείται απαραίτητη και ο εκπαιδευτικός την αναζητά για να ανταπεξέλθει στην κατάσταση. Όπως αναφέρουν δυο συμμετέχουσες:

«Εε, πολλές φορές του, εε και έχει γίνει, και είναι και.. επιθυμητό να γίνεται στο μέλλον, είναι να συμβάλλει και κάποιος ειδικός.. Απλά εε πολλές φορές μας δείχνουνε δρόμους που οι ίδιοι δεν μπορούμε να τους βρούμε. Μ' αυτή την έννοια» (Σ10).

«Ναι, και συζητούσα με τις συναδέλφισσες κάθε Τρίτη και Πέμπτη, τα προβλήματα που είχε ο καθένας με τα παιδάκια που ειχ-, χρειαζόταν ειδική υποστήριξη. Ε, ήτανε μια παρηγοριά, μια πρόταση» (Σ2).

Κάποιες φορές πάλι ο εκπαιδευτικός θεωρεί πως η βοήθεια δεν είναι απαραίτητη, ειδικά στην περίπτωση που η σχολική άρνηση θεωρείται φυσιολογικό στάδιο προσαρμογής και ως εκ τούτου κάτι αναμενόμενο και παροδικό.

«Εμ, αλλά σε θέματα δύσκολων συμπεριφορών δεν αντιμετωπίσαμε τόσο σοβαρά θέματα ώστε να απευθυνθούμε σε ειδικούς» (Σ3).

Ανεξάρτητα όμως από το αν οι ίδιες αναζητούν βοήθεια συχνά νιώθουν πως δεν τους παρέχεται η απαραίτητη βοήθεια και αυτό δυσκολεύει τη θέση τους. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται και σε μια συνέντευξη

«Αν θα υπάρχει κάποιος να υποστηρίξει. Αλλά, στην πραγματικότητα αυτή, είναι εντελώς ουτοπικό, έτσι όπως είναι η εκπαιδευτική πραγματικότητα αυτή τη στιγμή είναι εντελώς ουτοπικό, οπότε.. Δεν υπάρχει» (Σ7).

Όταν όμως η βοήθεια από τους ειδικούς έρχεται τα πράγματα βελτιώνονται και οι νηπιαγωγοί νιώθουν ότι έχουν κάποιον που είναι σε θέση να τους υποστηρίξει στη δύσκολη κατάσταση. Πέρα από τη βοήθεια που παρέχεται στις ίδιες, ακόμα καλύτερα και αποτελεσματικά γίνονται τα πράγματα όταν στην αντιμετώπιση του προβλήματος εμπλέκεται και η οικογένεια, δημιουργώντας έτσι ένα δίκτυο που εμπλέκει το σχολείο, την οικογένεια και τον ειδικό.

«Και όταν τα παιδάκια ή οι γονείς έχουν, ααμ συνεργάζονται και με κάποιον ειδικό, εε εκεί λέμε στους γονείς ότι αν θα ήθελε κι ο ειδικός να έρθει στο σχολείο» (Σ10).

Αυτό φαίνεται σε συμφωνία με αυτό που έχει υποστηριχτεί από την Dowling (2001), η οποία συζητά πώς η κοινή προσπάθεια αντιμετώπισης του προβλήματος και η συνεργασία σχολείου, οικογένειας και ειδικών μπορεί να είναι πολύ αποτελεσματική.

4.2.2. Συναδελφική αλληλοβοήθεια.

Για τη διαχείριση και την αντιμετώπιση της σχολικής άρνησης οι νηπιαγωγοί θεωρούν πως ένας ακόμα σημαντικός παράγοντας είναι η καλή συνεργασία με τους συναδέλφους, καθώς επίσης και με τη σχολική σύμβουλο. Η σχολική σύμβουλος αποτελεί το άτομο στο οποίο συνήθως αναζητούν βοήθεια οι νηπιαγωγοί, καθώς

είναι θεσμικά το πιο αρμόδιο άτομο να παράσχει βοήθεια.

Στις περιπτώσεις μάλιστα που απαιτείται έτσι κι αλλιώς συνεργασία στα πλαίσια του σχολείου, όταν αυτό είναι για παράδειγμα ολοήμερο, μια καλή συνεργασία με τη συνάδελφο θεωρείται καθοριστική, όπως λέει και μια συμμετέχουσα:

«Κοίταξε με συναδέλφισσες συζητήσαμε, σίγουρα με τη συναδέλφισσα την άλλη που μοιραζόμαστε το τμήμα γιατί ήταν ολοήμερο» (Σ4).

Αντίστοιχα μια κακή σχέση και συνεργασία με τη συνάδελφο μπορεί να αποτελεί παράγοντα δυσκολίας στη διαχείριση της τάξης αλλά και της σχολικής άρνησης.

«η άσχημη συνεργασία με ζόρισε πάρα πολύ, ήμουν πάρα πολύ άσχημα τη χρονιά αυτή, δεν μπορούσα να, εε, δεν πήγαινε καλά η δουλειά» (Σ9),

λέει μια συμμετέχουσα.

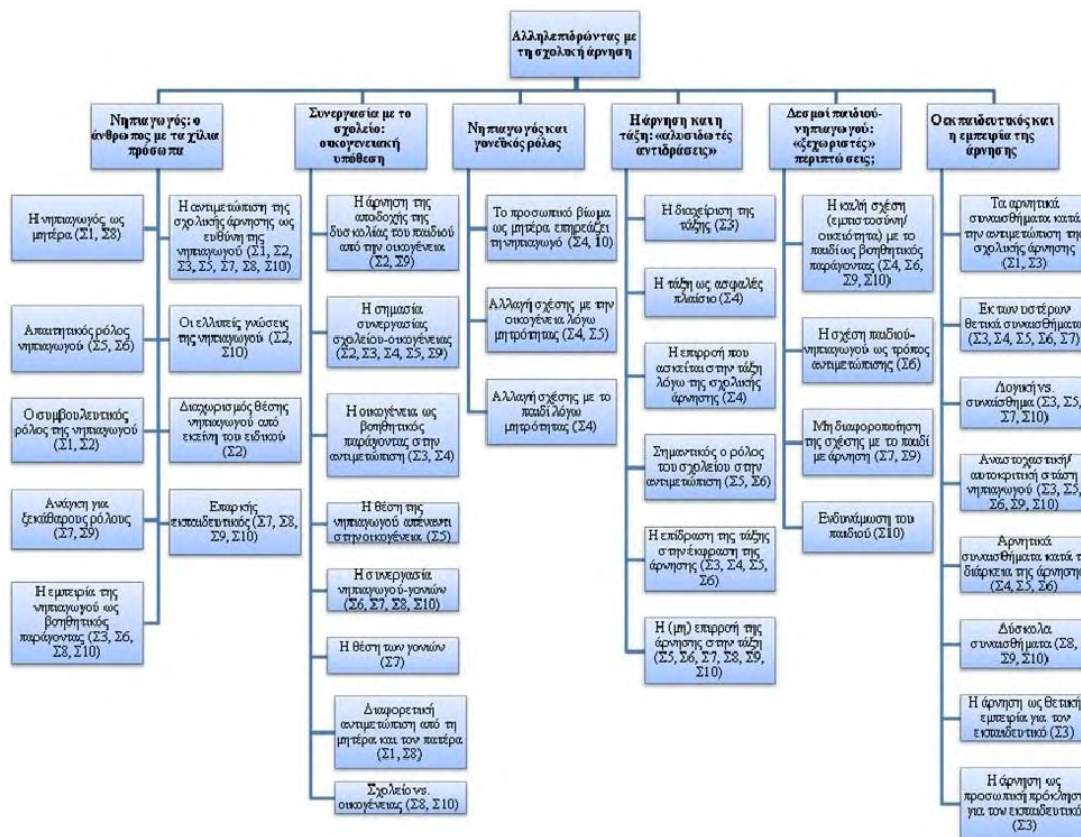
Εκτός όμως αυτού, σε πολλές περιπτώσεις η ανταλλαγή εμπειριών, απόψεων και τεχνικών αντιμετώπισης με συναδέλφους με παρόμοια εμπειρία φαίνεται να αποτελεί βοηθητικό παράγοντα στη διαχείριση της σχολικής άρνησης. Αυτή τη σχέση περιγράφει μια νηπιαγωγός ως εξής:

«Το συζητούσα με συναδέλφισσες από άλλα χωριά που είχαν κι αυτές προβλήματα στην τάξη τους με παιδάκια με ειδικές δυσκολίες» (Σ2).

Συμπερασματικά, για την αντιμετώπιση της σχολικής άρνησης ένας βασικός υποστηρικτικός παράγοντας που θεωρούν οι συμμετέχουσες πως χρειάζονται οι νηπιαγωγοί είναι η ύπαρξη μιας καλής συνεργασίας με τους συναδέλφους τους.

Σχήμα 3: Αλληλεπιδρώντας με τη σχολική άρνηση

4.3. Αλληλεπιδρώντας με τη σχολική άρνηση

Οι νηπιαγωγοί καλούνται να αντιμετωπίσουν τη σχολική άρνηση, να την διαχειριστούν σε σχέση με τις ίδιες και την τάξη τους, αλλά και σε σχέση με την οικογένεια του παιδιού και τέλος να προσπαθήσουν να βοηθήσουν τα παιδιά να την ξεπεράσουν και να ενταχθούν επιτυχώς στην τάξη. Όμως ποιους επηρεάζει η σχολική άρνηση και τελικά πώς τη διαχειρίζονται οι εκπαιδευτικοί;

4.3.1. Νηπιαγωγός: ο άνθρωπος με τα χίλια πρόσωπα.

Γενική αίσθηση και άποψη των νηπιαγωγών είναι πως ο ρόλος τους είναι πολύ σημαντικός και η δουλειά τους πολυδιάστατη. Κατ' αρχάς θεωρούν ότι η επίλυση της σχολικής άρνησης του παιδιού και η επιτυχής ένταξή του στην τάξη είναι μια ευθύνη που φέρουν οι ίδιες. Συχνά καλούνται να διαχειριστούν ακόμα και δύσκολες καταστάσεις στηριζόμενες στις δικές τους δυνάμεις (Kontopoulou, 2003). Και όπως αναφέρει μια νηπιαγωγός:

«Είμαστε εκεί για να ισορροπήσουμε όλες αυτές τις δυσκολίες που μπορεί να κουβαλάει ένα παιδί... Και από το περιβάλλον, από το οικογενειακό περιβάλλον, αλλά και από το κοινωνικό περιβάλλον, ε, που ζει. Είναι δύσκολος ο ρόλος του εκπαιδευτικού.» (Σ3)

Μια νηπιαγωγός υιοθετεί πολλούς διαφορετικούς ρόλους, με σκοπό να αντισταθμίσει τις δυσκολίες του παιδιού. Σκοπός της είναι να βοηθήσει τα παιδιά να ενταχθούν στην τάξη. Κατ' αρχάς διαμορφώνει τον εκπαιδευτικό της ρόλο, προσπαθεί να αξιοποιήσει τις γνώσεις που έχει αλλά και να ενημερώνεται συνεχώς, διότι υπάρχουν φορές που νιώθει πως οι γνώσεις της δεν επαρκούν για να διαχειριστεί απαιτητικές καταστάσεις μέσα στην τάξη, όπως λέει και μια συμμετέχουσα:

«Θεωρώ ότι ένας δάσκαλος όταν τελειώνει δεν μπορεί να τα ξέρει όλα, άρα πρέπει να ενημερώνεται» (Σ10).

Πέρα από τις γνώσεις που απαιτείται να έχει μια νηπιαγωγός για τη διαχείριση της τάξης, και ειδικά στην περίπτωση περιστατικών σχολικής άρνησης, σημαντικό αναδεικνύουν οι συμμετέχοντες και το ρόλο της εμπειρίας. Με το πέρασμα του χρόνου, η εμπειρία που αποκτάται είναι μεγαλύτερη και οι νηπιαγωγοί νιώθουν πιο έτοιμοι να διαχειριστούν τις περιπτώσεις σχολικής άρνησης που τους τυχαίνουν. Επίσης είναι πιο σίγουροι για τον εαυτό τους ότι μπορούν να τις χειριστούν επαρκώς. Σημαντικό λοιπόν είναι, όπως λέει μια συμμετέχουσα:

«Να 'χεις πάρει, να 'χεις αποκομίσει εμπειρίες και τρόπους διαχείρισης της τάξης που αν δεν σου συνέβαιναν μπορεί και να μην το σκεφτόσουν» (Σ3).

Για μια νηπιαγωγό μια καλά διαμορφωμένη εκπαιδευτική ταυτότητα είναι απαραίτητη ώστε να αντιμετωπίσει τη σχολική άρνηση και να διαχειριστεί την τάξη. Πολλές φορές όμως δεν είναι μόνο ο εκπαιδευτικός ρόλος που καλείται να παίξει η νηπιαγωγός στην τάξη. Όπως περιγράφεται σε μια συνέντευξη:

«Λόγω της μικρής ηλικίας των παιδιών οι νηπιαγωγοί καλούνται να αποτελέσουν κατά κάποιο τρόπο τη συνέχεια των γονιών των νηπίων στο σχολείο, παίρνοντας έτσι μια γονεϊκή θέση σε σχέση με αυτά τα

παιδιά που δυσκολεύονται να ενταχθούν στην τάξη. Εμείς αποτελούμε μια προέκταση των γονιών τους, δηλαδή συνήθως σε παιδιά που είναι ανασφαλής, δεν δημιουργούν εύκολα φιλίες, το ν' απευθυνθούν στην ενήλικο νηπιαγωγό είναι πιο εύκολο γι αυτούς» (Σ8).

Έτσι πέρα από εκπαιδευτικό ρόλο η νηπιαγωγός, όπως παρουσιάστηκε από κάποιες συμμετέχουσες, αναλαμβάνει και έναν γονεϊκό ρόλο αποτελώντας την ενήλικη συνέχεια των γονιών. Οι Pianta και Steinberg (1992) συζητούν πως οι νηπιαγωγοί αποτελούν για τα παιδιά το ενήλικο πρότυπο μετά τους γονείς. Έτσι μια υγιής σχέση νηπιαγωγού-παιδιού βοηθάει το παιδί να αντιμετωπίσει την εμπειρία του σχολείου θετικά. Επιπλέον η καλή σχέση με τον εκπαιδευτικό βοηθάει το παιδί να ενταχθεί στο σχολείο και επηρεάζει σημαντικά την ανάπτυξή του και την ακαδημαϊκή του πορεία. Οι γνώσεις και η εμπειρία αναδεικνύονται λοιπόν από τις συμμετέχουσες ως δυο σημαντικοί παράγοντες που συντελούν στην επάρκεια που νιώθει μια νηπιαγωγός, όταν καλείται να διαχειριστεί περιστατικά σχολικής άρνησης. Εκτός όμως από αυτά καμιά φορά κάποιες συμμετέχουσες φαίνεται να μπαίνουν στη θέση του ειδικού προσπαθώντας να διαγνώσουν, να συμβουλευθούν τους γονείς, να βρουν και να προτείνουν λύσεις στο πρόβλημα. Όπως υποστηρίζουν οι συμμετέχουσες κάποιες φορές ο εκπαιδευτικός παίρνει αυτή τη θέση, ενώ κάποιες άλλες θεωρεί ότι δεν είναι ο κατάλληλος να το κάνει και αναζητά βοήθεια σε έναν ειδικό που είναι ο αρμόδιος να διαχειριστεί την κατάσταση. Έτσι, όπως συνέβη και στο παράδειγμα που δόθηκε στα πλαίσια μιας συνέντευξης:

«προσπαθήσαμε διακριτικά στην αρχή να το συζητήσουμε-δε στιγματίσαμε, δεν είμαστε και ειδικοί... είναι διαφορετικό να συνεργάζεσαι με ένα της ειδικής αγωγής και να σε υποστηρίζει κι άλλο να είσαι στα τυφλά» (Σ2).

4.3.2. Συνεργασία με το σχολείο: οικογενειακή υπόθεση.

Δεν είναι λοιπόν μόνο η συνεργασία με τους ειδικούς που κάποιες από τις συμμετέχουσες αναζητούν, αλλά θεωρούν πολύ σημαντικό και το ρόλο της οικογένειας στην αντιμετώπιση της σχολικής άρνησης. Όπως αναδεικνύεται από τα λεγόμενά τους, οι συμμετέχουσες δίνουν μεγάλη σημασία στην δημιουργία μιας καλής σχέσης και συνεργασίας με τους γονείς. Μια καλή συνεργασία με τους γονείς

εξασφαλίζει μια συντονισμένη υποστήριξη που παρέχεται στο παιδί και στο σπίτι και στο σχολείο. Όπως στο παράδειγμα που δίνει μια συμμετέχουσα:

«Με ρωτούσαν τι να κάνουν στο σπίτι, πώς να το επεξεργαστούν πώς να το διαχειριστούν, πώς είναι ο Α. ας πούμε στο σχολείο και είχαμε πάρα πάρα πολύ καλή συνεργασία, πάρα πολύ καλή συνεργασία» (Σ6)

Καμιά φορά όμως, κάποιες συμμετέχουσες υποστηρίζουν πως η ανασφάλεια των γονιών σε σχέση με το σχολείο ή οι οποιεσδήποτε αμφιβολίες μπορεί να επηρεάζουν το παιδί, το οποίο δυσκολεύεται να παραμείνει στο σχολικό χώρο και να ενταχθεί στην τάξη.

«Οι γονείς που για πρώτη φορά το βιώνουν αυτό ε πολλές φορές τους, εε βλέπω πολύ αγχωμένους, δηλαδή συνήθως το παιδί ξέρετε βλέπει αν κι ο γονιός ε, είναι κι αυτός αγχωμένος και διστάζει» (Σ2).

Ο τρόπος συνεργασίας με το σχολείο, όπως συζητήθηκε στο πλαίσιο των συνεντεύξεων, ποικίλει ανάλογα με τους γονείς. Υπάρχουν γονείς που δεν επικοινωνούν και οι δυο με το σχολείο, με συχνότερο φαινόμενο τη συνεργασία μόνο της μητέρας με το σχολείο και την απουσία του πατέρα. Αν και παλιότερα η απουσία του πατέρα ήταν παντελής (Kontopoulou, 2003), κάποιες συμμετέχουσες υποστηρίζουν πως δεν αποτελεί πλέον τον κανόνα. Όπως φαίνεται από μια συνέντευξη:

«Εε, οι μητέρες είναι πιο προβληματισμένες, χω-, χωρίς να, αυτό ν' αποτελεί κανόνα, έτσι; ...Και όσο περνάνε τα χρόνια, την τελευταία πενταετία υπάρχει ενεργό ενδιαφέρον κι από την πλευρά των πατεράδων» (Σ8).

Έτσι μπορεί παρουσιάζεται η περίπτωση να πρόκειται για γονείς που συνεργάζονται και οι δυο με το σχολείο ή που μόνο ο ένας από τους δυο δίνει το παρόν.

Εκτός όμως από το άγχος και τη δυσκολία των γονιών ή τις διαφορές που μπορεί να υπάρχουν μεταξύ της μητέρας και του πατέρα, υπάρχουν κι εκείνοι οι γονείς που, όπως αναδεικνύεται από τα λεγόμενα των συμμετεχουσών, δεν είναι

διατεθειμένοι να συνεργαστούν με τη νηπιαγωγό. Πιο συγκεκριμένα η άρνηση των γονιών να συνεργαστούν, όπως υποστηρίζουν οι συμμετέχουσες, αποτελεί συνήθως παράγοντα δυσκολίας για την ένταξη του παιδιού. Ο λόγος της δυσκολίας είναι πως, εκτός από το παιδί που αρνείται, σε αυτή την περίπτωση έρχεται και η πλευρά του ίδιου του εκπαιδευτικού που νιώθει άσχημα, όπως περιγράφει μια συμμετέχουσα:

«Κι εγώ θυμώνω, εεεμ όταν δηλαδή βλέπω ότι συνεχώς υπάρχει μια αμφισβήτηση και μη αποδοχή ουσιαστικά, που αυτό κάνει στο να μην μπορούμε να συνεργαστούμε εεεμ μερικές φορές μπορεί να βγαίνουν και αυτά τα συναισθήματα» (Σ10).

Έτσι το παιδί αρνείται, ο γονιός δεν συνεργάζεται και ο εκπαιδευτικός δυσκολεύεται να διαχειριστεί την κατάσταση νιώθοντας άσχημα.

Φαίνεται λοιπόν πως οι συμμετέχουσες θεωρούν μια καλή συνεργασία με την οικογένεια απαραίτητη και πολύ σημαντική, όμως αυτή η συνεργασία φαίνεται επίσης να καθορίζεται κυρίως από την ίδια την οικογένεια, το αν είναι δηλαδή διατεθειμένη να συνεργαστεί με το σχολείο, αλλά και αν συνειδητοποιεί την ανάγκη που υπάρχει να το κάνει λόγω του προβλήματος. Όπως λέει μια συμμετέχουσα σε σχέση με την άρνηση της οικογένειας:

«Συνήθως αρνούνται το να δεχτούνε, ε την ύπαρξη του προβλήματος. Όταν όμως το συνειδητοποιήσουν ότι όντως υπάρχει πρόβλημα, ε σχεδόν όλοι συνεργάζονται. Γενικά είναι ένα δέσιμο των χεριών μας. Όταν ένας γονιός αρνηθεί είναι πάρα πολύ δύσκολο να επέμβεις» (Σ8).

Έτσι αναδεικνύεται ξανά η συζήτηση που γίνεται στη βιβλιογραφία σχετικά με το μερίδιο που έχει η οικογένεια στη συνεργασία με το σχολείο και την αντιμετώπιση της σχολικής άρνησης και πώς οι εκπαιδευτικοί περιμένουν τη δική της ανταπόκριση (Dowling, 2001).

4.3.3. Νηπιαγωγός και γονεϊκός ρόλος.

Η συνεργασία με τους γονείς, όπως το βλέπουν οι νηπιαγωγοί, επηρεάζεται σημαντικά και από το αν οι ίδιοι είναι γονείς.

«Θα ήταν διαφορετικά τα συναισθήματα αν είχα παιδιά πιστεύω, γιατί νιώθω και την ανασφάλεια του γονιού πλέον και αρχίζω και νιώθω και ζω το παιδί κι από μία άλλη οπτική, πέρα από την οπτική του εκπαιδευτικού» (Σ4),

λέει μια συμμετέχουσα. Αυτό που διαφοροποιείται στην περίπτωση που ο εκπαιδευτικός είναι και γονιός είναι το γεγονός ότι του είναι πιο εύκολο να μπει στη θέση των γονιών με τους οποίους συνεργάζεται. Η βιωματική ουσιαστικά κατανόηση της αγωνίας και τους άγχους των γονιών δημιουργεί μια διαφορετική βάση για τη δημιουργία σχέσης μεταξύ τους. Και εκτός από τη σχέση με τους γονείς επηρεάζεται και η σχέση με το παιδί.

«Όταν ένας συνάδελφος, ή άντρας ή γυναίκα, είναι και γονέας, εε έχει μια άλλη οπτική επαφή με τα προβλήματα του σχολείου το βλέπει και ως γονέας, ως μάνα ή ως πατέρας, είναι πιο ευαίσθητος, πιο τρυφερός με τα παιδιά, κάνει πολλές φορές υπομονή, δείχνει κατανόηση κι αυτό βοηθάει πολύ κι όταν έχεις την επαφή σου με τους γονείς, για οποιοδήποτε πρόβλημα» (Σ5).

Οι νηπιαγωγοί υποστηρίζουν λοιπόν πως ο γονεϊκός τους ρόλος, πέρα από την καλύτερη κατανόηση της θέσης των γονιών, τις έκανε και λιγότερο αυστηρές και επικριτικές σε σχέση με τις αντιδράσεις τους. Παρ' όλα αυτά, αν και ο γονεϊκός ρόλος παρουσιάζεται να επηρεάζει σημαντικά, μια νηπιαγωγός φαίνεται πως μπορεί να επιτελεί πολύ αποτελεσματικά το εκπαιδευτικό του έργο και χωρίς ο ίδιος να είναι γονιός.

«Όχι ότι όσοι άνθρωποι δεν έχουν παιδιά, έχω άριστους εκπαιδευτικούς που δεν έχουν παιδιά στο σχολείο και μπορούν να πουν, απλώς από κει μπορεί να, να βλέπω και το γονιό με περισσότερη συμπάθεια και κατανόηση» (Σ10).

4.3.4. Η άρνηση και η τάξη: «αλυσιδωτές αντιδράσεις».

Πώς είναι όμως η υπόλοιπη τάξη όταν ένα από τα παιδιά εμφανίζει σχολική άρνηση; Η τάξη, όπως κάθε σύστημα, επηρεάζει και επηρεάζεται από το παιδί (Molnar & Lindquist, 1999). Έτσι υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες η σχολική

άρνηση ενός παιδιού είναι μια συμπεριφορά που αποδιοργανώνει ολόκληρη την τάξη και επηρεάζει και τα υπόλοιπα παιδιά της ομάδας, καμιά φορά τόσο που να εμφανιστεί άρνηση και από κάποιο άλλο παιδί στη συνέχεια όπως λέει μια νηπιαγωγός:

«Γιατί μερικές φορές το κλάμα όπως κι η χαρά είναι μεταδοτικά. Δηλαδή κλαίει ο ένας, κλαίνε κι οι υπόλοιποι και μετά μου γίνεται συνήθεια και κλαίω.. ενώ αν χαιρέται ο ένας παρασύρει και τους άλλους στη χαρά» (Σ10).

Εκτός όμως από την επιρροή που ασκείται στην τάξη λόγω της άρνησης, μπορεί και η ίδια η τάξη να αποτελέσει καθοριστικό παράγοντα στην ένταξη του παιδιού, βοηθώντας το τελικά να ξεπεράσει τη δυσκολία του και να προσαρμοστεί. Επιπλέον σημαντικό είναι το να αποτελεί η τάξη ένα ασφαλές πλαίσιο για το παιδί μέσα στο οποίο να νιώθει άνετα. Τα υπόλοιπα παιδιά επίσης μπορεί να βοηθήσουν το παιδί που παρουσιάζει σχολική άρνηση να ενταχθεί στην τάξη. Η σημασία της τάξης και των παιδιών περιγράφεται από μια συμμετέχουσα ως εξής:

«Αυτός ο χώρος ήταν ένας χώρος όπου θα μπορούσε να νιώθει ασφαλής, όπου υπήρχαν άνθρωποι που ενδιαφέρονταν για κείνη κι ότι δεν ήταν ένα περιβάλλον που θα ήταν αφιλόξενο και δύσκολο απέναντί της. ...Και τα παιδιά το κατανοούν και συμπονούν και συμπάσχουν και είναι πολύ καλοί βοηθοί» (Σ3).

Τέλος, τα ίδια τα παιδιά υπάρχει περίπτωση να αποτελέσουν λόγο για την εμφάνιση σχολικής άρνησης. Μια διένεξη μεταξύ δυο παιδιών ή μια επιθετική συμπεριφορά μπορεί να επηρεάσει κάποιο παιδί που στη συνέχεια αρνείται να επιστρέψει στο σχολείο, όπως λέει μια συμμετέχουσα:

«Μπορεί να φται-, να είναι κάποιο παιδί πολύ ευαίσθητο και να φταίει η αντιμετώπιση των συμμαθητών του στη σχολική αρν-, δηλαδή το σχο-, όλο το σχολικό περιβάλλον» (Σ5).

Δεν θα μπορούσε λοιπόν να αγνοηθεί η επίδραση που μπορεί να έχει η σχολική άρνηση στην τάξη, αλλά και ο καταλυτικός ρόλος που μπορεί να παίζει η ίδια τάξη στο παιδί, είτε με θετικό είτε με αρνητικό τρόπο.

4.3.5. Δεσμοί παιδιού-νηπιαγωγού: «ξεχωριστές» περιπτώσεις;

Εκτός από τη σχέση του παιδιού με το πλαίσιο της τάξης και της ομάδας των συμμαθητών του, ποια είναι η σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στο παιδί που αρνείται να παρακολουθήσει το σχολείο με τη νηπιαγωγό που πρέπει να αντιμετωπίσει αυτή τη συμπεριφορά; Οι νηπιαγωγοί μιλούν συνήθως για μια σχέση ιδιαίτερη και διαφορετική από εκείνη που έχουν με τα υπόλοιπα παιδιά. Συνήθως θυμούνται πιο έντονα τα παιδιά με σχολική άρνηση και ενδιαφέρονται περισσότερο για την πρόδό τους και την περαιτέρω εξέλιξή τους. Όπως χαρακτηριστικά παρουσιάζεται σε μια συνέντευξη,

«Αυτό το παιδί το θυμάμαι όμως, και θα μου μείνει αξέχαστο. Και όντως η σχέση μας ήτανε μοναδική» (Σ6).

Η διαφορετική σχέση των νηπιαγωγών με τα παιδιά με σχολική άρνηση έγκειται στο γεγονός ότι δημιουργούν ισχυρότερους δεσμούς μαζί τους προσπαθώντας έτσι να τα βοηθήσουν να ενταχθούν στην τάξη.

«Ουσιαστικά προσπάθησα να δημιουργήσω ένα κλίμα εμπιστοσύνης με το παιδί, να νιώσει πολύ οικεία» (Σ4),

λέει μια νηπιαγωγός θεωρώντας ότι η οικειότητα με το παιδί και η εμπιστοσύνη που θα δημιουργηθεί ανάμεσα τους θα βοηθήσει τελικά το παιδί να ξεπεράσει τη δυσκολία του. Οι δεσμοί δηλαδή του παιδιού με τη νηπιαγωγό το κάνουν να νιώθει πιο άνετα, το ενδυναμώνουν και τελικά το βοηθούν να ενταχθεί στην τάξη.

Η σχέση βέβαια αυτή δεν είναι πάντα διαφορετική από εκείνη που δημιουργείται με τα υπόλοιπα παιδιά. Στην περίπτωση που η σχολική άρνηση θεωρείται ένα φυσιολογικό στάδιο προσαρμογής το παιδί αντιμετωπίζεται όπως και όλα τα υπόλοιπα παιδιά. Όπως υποστηρίζει μια συμμετέχουσα σε αναφορικά με τη σχέση με το παιδί:

«Ίδια με τα άλλα, δεν υπάρχει, απλά αυτό είναι, είναι φαινόμενο παροδικό» (Σ7)

Ακριβώς επειδή πρόκειται για κάτι παροδικό δεν υπάρχει λόγος δημιουργίας μιας

στενότερης σχέσης, η οποία να αποτελέσει μέσο για την αντιμετώπιση της σχολικής άρνησης.

4.3.6. Ο εκπαιδευτικός και η εμπειρία της άρνησης.

Η σχολική άρνηση είναι μια κατάσταση που, όπως φαίνεται μέσα από την εμπειρία των νηπιαγωγών, εμπλέκει την οικογένεια, την τάξη αλλά και εκείνους που καλούνται να βοηθήσουν στην αντιμετώπισή της. Ένα ακόμα θέμα που συζητήθηκε στα πλαίσια των συνεντεύξεων είναι πώς ο ίδιος ο εκπαιδευτικός αντιλαμβάνεται τη θέση του μέσα σε αυτή την κατάσταση αλλά και πώς τη χειρίζεται, την αντιμετωπίζει. Κάποιες συμμετέχουσες περιγράφουν πως η άρνηση τους δημιουργεί ένταση και αρνητικά συναισθήματα. Η πρώτη αντίδρασή τους είναι να σκεφτούν ποιος είναι ο λόγος που το παιδί αντιδρά έτσι και να προσπαθήσουν να βρουν τρόπο να λύσουν το πρόβλημα με σκοπό να βοηθήσουν το παιδί να ενταχθεί. Παρ' όλα αυτά η κατάσταση αυτή μπορεί να τους κάνει να νιώθουν αμηχανία, να θυμώνουν, ακόμα και να έχουν την αίσθηση ότι είναι ανήμπορες μπροστά στην κατάσταση και δεν μπορούν να τη χειριστούν. Η αίσθηση αυτή περιγράφεται σε μια συνέντευξη ως εξής:

«Είναι πολύ δύσκολο, αισθάνεσαι ότι είσαι μμ εντελώς ανίκανος να δράσεις ως εκπαιδευτικός, δεν γίνεται τίποτα και αισθάνεσαι αυτό που λέμε σε εισαγωγικά “άχρηστος”» (Σ5).

Αυτή η αίσθηση έχει να κάνει τόσο με την αδυναμία του εκπαιδευτικού να χειριστεί την κατάσταση κάποιες φορές, όσο και με το ότι συχνά δεν έχει τη βοήθεια που νιώθει ότι χρειάζεται για να αντιμετωπίσει την κατάσταση.

Οι συμμετέχουσες υποστηρίζουν ότι η καλή συνεργασία με τους γονείς είναι η βοήθεια που ο εκπαιδευτικός νιώθει ότι χρειάζεται περισσότερο και η έλλειψή της τον δυσκολεύει. Η άρνηση των γονιών να συνεργαστούν ή η ύπαρξη μιας κακής συνεργασίας μαζί τους δυσκολεύει τον εκπαιδευτικό και αυτό τον θυμώνει. Κάποιες φορές κάνει τον εκπαιδευτικό να δυσκολεύεται τόσο που να νιώθει ανήμπορος, όπως περιγράφει μια συμμετέχουσα:

«Γενικά είναι ένα δέσιμο των χεριών μας. Όταν ένας γονιός αρνηθεί είναι πάρα πολύ δύσκολο να επέμβεις» (Σ8)

Οι εκπαιδευτικοί για να αντιμετωπίσουν την πίεση και τα έντονα συναισθήματα που τους δημιουργεί η σχολική άρνηση προσπαθούν να σκεφτούν λογικά παραμερίζοντας τα συναισθήματά τους και ψάχνοντας για άμεσες λύσεις. Εξάλλου η πίεση της εκπαιδευτικής πραγματικότητας δεν τους αφήνει περιθώρια να μην αντιδράσουν άμεσα αντιμετωπίζοντας τη δύσκολη κατάσταση. Όπως λέει μια συμμετέχουσα,

«Εκείνη την ώρα δεν ξέρω αν έχει συναίσθημα ή αν πρέπει να πάρεις γρήγορα και αποφάσεις λογικές» (Σ3).

Αυτή η αντίθεση μεταξύ των συναισθημάτων που δημιουργούνται στις νηπιαγωγούς και στη λήψη λογικών αποφάσεων υπήρχε σε αρκετές συνεντεύξεις. Οι συμμετέχουσες μιλούσαν για τα συναισθήματα που τους δημιουργεί η άρνηση, λέγοντας ταυτόχρονα πως αυτά τα συναισθήματα έπρεπε να παραμεριστούν για να ληφθούν λογικές αποφάσεις, επέλεξαν δηλαδή να τα διαχειριστούν με λογική και αποφασιστικότητα.

Όμως κι όταν το περιστατικό περάσει η νηπιαγωγός μπαίνει σε μια διαδικασία αξιολόγησης και αναστοχασμού σε σχέση με το περιστατικό και τον τρόπο που η ίδια το χειρίστηκε.

«Δεν είναι όλα εύκολα, οπότε πρέπει κάποια πράγματα να τα προσπαθείς πιο πολύ. Βλέπεις που έχεις εε περισσότερες δυνατότητες και που υστερείς» (Σ9).

Πρόκειται λοιπόν και για μια αφορμή αυτοαξιολόγησης. Όταν ο εκπαιδευτικός καλείται να διαχειριστεί μια δύσκολη κατάσταση, όπως είναι η σχολική άρνηση, μπαίνει σε μια διαδικασία να δοκιμάσει τις δυνατότητές του, να αξιολογήσει τον τρόπο που αντιμετωπίζει τα πράγματα και που αντιδρά. Έτσι με αφορμή τα λεγόμενα της παραπάνω συμμετέχουσας θα μπορούσαμε να πούμε πως μια δυσκολία μπορεί να γίνει αφορμή αναστοχασμού και αυτοβελτίωσης.

Οι εκ των υστέρων σκέψεις και τα συναισθήματα της νηπιαγωγού, όπως περιγράφουν οι συμμετέχουσες, έχουν άμεση σύνδεση με το πώς πήγε, τι αποτέλεσμα είχε δηλαδή, η διαχείριση της άρνησης τελικά. Όταν η άρνηση δεν ξεπεραστεί κάποιοι από αυτούς απογοητεύονται και αναρωτιούνται αν θα μπορούσαν να κάνουν κάτι παραπάνω για να βοηθήσουν το παιδί και να το εντάξουν στην τάξη.

«'Ντάξει, θα 'θελα να το είχα καταφέρει καλύτερα η αλήθεια»
(Σ6),

λέει μια συμμετέχουσα. Αυτό συνδέεται εξάλλου με το γεγονός ότι θεωρούν πως η διαχείριση είναι ευθύνη του εκπαιδευτικού. Η μη επιτυχής έκβαση του περιστατικού λοιπόν τον φέρνει στη θέση να νιώσει ότι δεν έφερε σε πέρας την ευθύνη του επαρκώς.

Από την άλλη πλευρά μια επιτυχής έκβαση, που σηματοδοτείται από την ένταξη του παιδιού στην τάξη κάνει τον εκπαιδευτικό να νιώθει επαρκής σε σχέση με το ρόλο του και του δημιουργεί θετικά συναισθήματα χαράς και ανακούφισης που τελικά τα κατάφερε. Αυτή η αίσθηση επάρκειας είναι άμεσα συνδεδεμένη με το γεγονός ότι οι ίδιοι έχουν την αίσθηση της ευθύνης απέναντι στο παιδί αλλά και στον ίδιο τους τον εαυτό, αφού η επιτυχής αντιμετώπιση μιας δύσκολης κατάστασης επιβεβαιώνει την επαγγελματική τους και προσωπική ικανότητα. Τη θετική αυτή ανατροφοδότηση περιγράφει μια συμμετέχουσα λέγοντας:

«Και τι χαρά όταν το ξεπερνάει. Τι ανακούφιση... Λες κι είχα κατορθώσει ας πούμε κι είχα τετραγωνίσει τον κύκλο» (Σ4).

Κλείνοντας θα λέγαμε πως η σχολική άρνηση αποτελεί μια πρόκληση για τον εκπαιδευτικό, ο οποίος καλείται να διαχειριστεί ποικίλους παράγοντες για να φέρει εις πέρας την ευθύνη του να εντάξει το παιδί στην τάξη. Πρόκειται για μια συμπεριφορά που τον ωθεί να αναζητά βοήθεια, να αναστοχάζεται και που τον πλουτίζει με εμπειρία, πέρα από κάθε δυσκολία που του δημιουργεί, καθώς όπως λέει και μια συμμετέχουσα:

«Φαίνεται μες στη δυσκολία ανδρεύεσαι περισσότερο» (Σ6).

5. Συζήτηση

Στη συγκεκριμένη έρευνα επιχειρήθηκε να διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο οι νηπιαγωγοί αντιλαμβάνονται τη σχολική άρνηση, η θέση που έχουν στην αντιμετώπισή της, οι εμπειρίες και τα συναισθήματα τους όσον αφορά τη συγκεκριμένη συμπεριφορά.

Οι συμμετέχοντες ορίζοντας και προσπαθώντας να ερμηνεύσουν τη σχολική άρνηση μίλησαν για όρια μεταξύ του φυσιολογικού και του προβλήματος μέσα στα οποία κινείται η άρνηση. Από τη μια υποστηρίζουν πως πρόκειται για ένα φυσιολογικό στάδιο προσαρμογής, το οποίο τα παιδιά που εμφανίζουν άρνηση το διανύουν με μεγαλύτερη δυσκολία. Για τη δυσκολία αυτή υποστηρίζουν κάποιοι πως ευθύνονται τα ατομικά χαρακτηριστικά του παιδιού, δηλαδή η ιδιοσυγκρασία του. Το συγκεκριμένο εύρημα είναι σε συμφωνία με αναφορές στη βιβλιογραφία σχετικά με το ότι η ανάπτυξη άγχους και η σχολική άρνηση αποδίδονται συνήθως από τους εκπαιδευτικούς σε σταθερά ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά του παιδιού (Μπίμπου-Νάκου, 2011).

Μια άλλη εξήγηση στην οποία φαίνεται να αποδίδεται η συγκεκριμένη δυσκολία είναι συνήθως η οικογένεια, που δεν τα έχει προετοιμάσει ή που έχει υποστεί κάποια αλλαγή πρόσφατα που επηρεάζει το παιδί. Έτσι οι νηπιαγωγοί μιλούν για το μερίδιο της οικογένειας στην εμφάνιση προβλήματος. Όπως υποστηρίζεται και βιβλιογραφικά το σχολείο θεωρεί πως η αιτία του προβλήματος βρίσκεται στην οικογένεια (Dowling, 2001). Από την άλλη πλευρά υπάρχει περίπτωση η εμφάνιση της σχολικής άρνησης να σχετίζεται και με κάποια άλλη δυσκολία του παιδιού. Στην περίπτωση αυτή μοιάζει οι νηπιαγωγοί να δυσκολεύονται περισσότερο να αντιμετωπίσουν τη σχολική άρνηση.

Επιπλέον οι νηπιαγωγοί μίλησαν και για την καλή συνεργασία του σχολείου με την οικογένεια, που πιστεύουν πως είναι υποστηρικτική στην αντιμετώπιση της σχολικής άρνησης. Η συνεργασία με την οικογένεια αξιολογείται ως σημαντική από τις νηπιαγωγούς. Παρ' όλα αυτά κάποιοι νηπιαγωγοί υπάρχουν φορές που νιώθουν πως πρέπει να οριοθετηθούν απέναντι στην οικογένεια και να την απομακρύνουν από το σχολείο για να αντιμετωπίσουν την άρνηση (Kontopoulou, 2003). Επιπλέον, η δυσκολία αντιμετώπισης της άρνησης μπορεί να αποτελεί και αποτέλεσμα και της κακής συνεργασίας με την οικογένεια. Το να μην έχουν τα δυο πλαίσια καλές

σχέσεις και να μην συνεργάζονται αποτελεσματικά μπορεί να δημιουργήσει μεγαλύτερο άγχος στο παιδί, το οποίο νιώθει ότι δεν μπορεί να στηριχθεί στη βοήθειά τους (Dowling & Pount, 2001).

Άλλο ένα σημείο στα πλαίσια της αντιμετώπισης της σχολικής άρνησης είναι η σχέση με την οικογένεια, το οποίο παρουσιάζεται και στη βιβλιογραφία, και αφορά την ένταξη του παιδιού στην τάξη μαζί με το γονιό. Συνήθως η μητέρα συνοδεύει στο παιδί στο σχολείο και μπορεί να παραμείνει στο χώρο του σχολείου για λίγο, μέχρι το παιδί να φαίνεται πως ησυχάζει, ή ακόμα και να μπει στην τάξη μαζί του (Waldfoegel et al., 1957). Η παρουσία της μητέρας φαίνεται να καθησυχάζει το παιδί και να μειώνει τη δυσκολία του να παραμείνει στην τάξη για το μάθημα.

Εκτός όμως από την οικογένεια σημαντικός αναδεικνύεται και ο ρόλος των εκπαιδευτικών, οι οποίοι καλούνται να αντιμετωπίσουν τη σχολική άρνηση στα πλαίσια της τάξης τους. Κατ' αρχάς η σχέση που δημιουργούν με το παιδί υποστηρίζουν οι συμμετέχοντες ότι βοηθάει την αντιμετώπιση της άρνησης και τελικά στην ένταξή του στην τάξη. Οι νηπιαγωγοί αποτελούν για τα παιδιά το ενήλικο πρότυπο μετά τους γονείς. Μια θετική σχέση του παιδιού με το/τη νηπιαγωγό μπορεί να έχει θετική επίδραση στο πώς αντιμετωπίζει το παιδί το σχολείο. Επιπλέον μια καλή σχέση παιδιού-εκπαιδευτικού μπορεί να γίνει αρωγός στην ένταξη του παιδιού στο σχολείο και να έχει θετικά αποτελέσματα στην περαιτέρω ακαδημαϊκή του πορεία (Pianta & Steinberg, 1992).

Η σχολική άρνηση για τους εκπαιδευτικούς αποτελεί και μια αφορμή αναστοχασμού και αυτοαξιολόγησης. Το γεγονός ότι δεν καταφέρνουν πάντα το παιδί να ενταχθεί στην τάξη αποτελούσε για τους συμμετέχοντες μια προσωπική και επαγγελματική αποτυχία, η οποία ήταν κάποιες φορές η αφορμή να αξιολογήσουν τις ενέργειές τους και τον τρόπο αντιμετώπισης που είχαν ώστε στη συνέχεια να βελτιωθούν. Δεν ήταν όμως μόνο η αποτυχία που τους έβαζε σ' αυτή τη διαδικασία. Ακόμα και το γεγονός ότι η άρνηση τους έφερνε σε αμηχανία, όπως αναδείχθηκε στα λεγόμενά τους, και τους έκανε να νιώθουν ότι δεν μπορούν να ελέγξουν την κατάσταση στο πλαίσιο της τάξης, τους έβαζε στη διαδικασία να σκέφτονται τι θα μπορούσαν να κάνουν διαφορετικό ή αν μια διαφορετική αντιμετώπιση από την πλευρά τους θα βελτίωνε τα πράγματα. Αυτή η πτυχή της αυτοαξιολόγησης που αναδείχθηκε μπορεί να συνδεθεί και με αυτό που έχει συζητηθεί στη βιβλιογραφία σχετικά με το πώς η αλλαγή της στάσης και του τρόπου αντιμετώπισης από κάποιον

που συμμετέχει στο σύστημα, στο οποίο εμφανίζεται το πρόβλημα, μπορεί να επηρεάσει το σύστημα συνολικά και να γίνει η αφορμή για την επίλυση τελικά του προβλήματος (Κωτσάκης et al., 2010. Molnar & Lindquist, 1999).

Ένα σημείο στο οποίο στάθηκαν κάποιοι συμμετέχοντες ήταν το πώς τους επηρέασε το γεγονός ότι ήταν οι ίδιοι γονείς στην αντιμετώπιση της σχολικής άρνησης. Οι νηπιαγωγοί μίλησαν για τον διαφορετικό τρόπο με τον οποίο αντιμετώπισαν τόσο τα παιδιά όσο και την οικογένεια τους. Το προσωπικό τους βίωμα τους βοήθησε να αντιληφθούν καλύτερα τη θέση της οικογένειας και να συνεργαστούν μαζί της αποτελεσματικότερα. Αυτή η αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση όταν το πλαίσιο του σχολείου καταλαβαίνει περισσότερο την πλευρά της οικογένειας δημιουργώντας μαζί της σχέσεις κατανόησης και όχι αντιπαράθεσης έχει συζητηθεί και στη βιβλιογραφία (Dowling & Pount, 2001).

Οι νηπιαγωγοί πέρα από τη συνεργασία με την οικογένεια κάποιες φορές απευθύνονται και σε ειδικούς ψυχικής υγείας για να τους υποστηρίξουν. Οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες απευθύνονται στους ειδικούς όταν θεωρούν ότι η σχολική άρνηση υπερβαίνει τα όρια του φυσιολογικού σταδίου προσαρμογής. Τις περισσότερες φορές όμως προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τη σχολική άρνηση μόνοι τους βασιζόμενοι στις δικές τους δυνάμεις. Επιπλέον οι συμμετέχοντες μίλησαν για την αίσθησή τους ότι το εκπαιδευτικό σύστημα δεν τους υποστηρίζει να ξεπεράσουν τέτοιου είδους δυσκολίες, όπως επίσης πως είναι μόνοι στην αντιμετώπιση, η οποία αφήνεται στην κρίση τους. Η ανεπάρκεια του αναλυτικού προγράμματος και η ελλιπής στήριξη που προσφέρεται στους εκπαιδευτικούς στη Ελλάδα αποτελεί κοινή παραδοχή (Kontopoulou, 2003).

Τέλος, το πλαίσιο της τάξης αποτέλεσε άλλον έναν παράγοντα προς συζήτηση. Η τάξη επηρεάζεται σε κάποιες περιπτώσεις από την άρνηση και αποδιοργανώνεται η λειτουργία της. Άλλες πάλι φορές μένει ανεπηρέαστη ή η ίδια αποτελεί επιρροή για την ένταξη ή απομάκρυνση του παιδιού με άρνηση από το σχολείο. Οι συμμαθητές μπορούν με τη συμπεριφορά τους να βοηθήσουν το παιδί να ενταχθεί, αντιμετωπίζοντάς το με συμπάθεια, ή να του αυξήσουν το άγχος, με αποτέλεσμα να είναι δύσκολη η ένταξη. Εξάλλου μια αλλαγή στο πλαίσιο αλληλεπίδρασης, είτε αλλαγή θεωρείται η άρνηση είτε η συμπεριφορά της ομάδας, επηρεάζει όλα τα μέρη που συμμετέχουν (Molnar & Lindquist, 1999).

Η οπτική των νηπιαγωγών μπορεί να συμβάλει τόσο στην κατανόηση του

τρόπου με τον οποίο ο καθένας τους ερμήνευσε και προσπάθησε μόνος να αντιμετωπίσει τη συμπεριφορά, όσο και να αποτελέσει αφορμή για την καλύτερη υποστήριξή τους στην προσπάθεια να ενταχθεί το παιδί με σχολική άρνηση στην τάξη. Ο τρόπος που οι νηπιαγωγοί αντιμετώπισαν τα περιστατικά σχολικής άρνησης ήταν κυρίως εμπειρικός και αφορούσε την προσωπική τους άποψη για την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων τους. Η εμπειρία τους αυτή θα μπορούσε να είναι βοηθητική για τους άπειρους εκπαιδευτικούς που πρώτη φορά έρχονται αντιμετώπι με τέτοιους είδους συμπεριφορές.

Επιπλέον στην ελληνική πραγματικότητα ο εκπαιδευτικός, και ειδικά ο/η νηπιαγωγός, πρέπει μόνος του να αντιμετωπίσει τέτοιου είδους καταστάσεις κι αυτή η αίσθηση αβοηθησίας αναδείχθηκε στα λεγόμενα κάποιων συμμετεχουσών. Αυτή η πληροφορία θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί τόσο για την ανάπτυξη μηχανισμών υποστήριξης των εκπαιδευτικών, όσο και για την καλύτερη προετοιμασία των εκπαιδευτικών να ανταπεξέλθουν στην αντιμετώπιση τέτοιων περιστατικών. Τέλος, η συνεργασία ειδικών-σχολείου-οικογένειας αναδεικνύεται από τις συμμετέχουσες σημαντική για την αντιμετώπιση της σχολικής άρνησης. Αυτό το σημείο αποτελεί αντικείμενο συζήτησης από τη βιβλιογραφία και θα μπορούσε να αποτελέσει σημαντική πτυχή για την παρέμβαση και αποτελεσματική αντιμετώπιση της σχολικής άρνησης (Dowling, 2001).

5.1. Περιορισμοί της έρευνας

Η παρούσα έρευνα είχε σκοπό να περιγράψει την οπτική των νηπιαγωγών σε σχέση με τη σχολική άρνηση. Οι εννέα από τους δέκα συμμετέχοντες ήταν γυναίκες. Η συμμετοχή περισσότερων ανδρών θα μπορούσε να εμπλουτίσει σημαντικά τα δεδομένα. Επιπλέον ορισμένες συνεντεύξεις υπήρξαν σύντομες και δεν δόθηκε η ευκαιρία εμβάθυνσης σε όλες τις πτυχές του θέματος. Η δυσκολία αυτή είχε να κάνει κάποιες φορές με το ακατάλληλο περιβάλλον, που αποτελούσε διασπαστικό παράγοντα. Επίσης υπήρχαν θέματα προς συζήτηση στα οποία οι συμμετέχοντες δεν παρείχαν πολλές πληροφορίες και ο συνεντευκτής δεν κατάφερε να επαναφέρει τη συζήτηση σε αυτά με εναλλακτικούς/διευκολυντικούς τρόπους για εκείνους. Τέλος, η χρήση του όρου «σχολική άρνηση», ίσως αποτέλεσε μια πολύ συγκεκριμένη και περιορισμένη περιοχή που μπορεί να δημιούργησε δυσκολία στους συμμετέχοντες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα σε κάποιες θεματικές το περιεχόμενο των συνεντεύξεων να

αφορά περισσότερο παιδιά με προβλήματα συμπεριφοράς ή δυσκολίες προσαρμογής και όχι συγκεκριμένα παιδιά με σχολική άρνηση.

5.2. Προτάσεις για το μέλλον

Λόγω των περιορισμών της παρούσας έρευνας σχετικά με τις συνεντεύξεις θα μπορούσε να σχεδιαστεί μια ποιοτική έρευνα που σκοπό να έχει μια σε μεγαλύτερο βάθος διερεύνηση της οπτικής των νηπιαγωγών σε σχέση με τη σχολική άρνηση. Η εστίαση σε μια τέτοια έρευνα θα μπορούσε να είναι πιο συγκεκριμένα στο κομμάτι της ίδιας της συμπεριφοράς αυτής καθ' αυτής. Η παρούσα έρευνα θα μπορούσε επιπλέον να αποτελέσει έναυσμα για το σχεδιασμό ενός ερωτηματολογίου ώστε να γίνει μια ευρύτερη συλλογή δεδομένων σε νηπιαγωγούς απ' όλη την Ελλάδα σχετικά με τη σχολική άρνηση. Επίσης μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να εστιάσουν στην περαιτέρω διερεύνηση του θέματος της ελλιπούς υποστήριξης που νιώθουν οι νηπιαγωγοί ότι τους προσφέρεται. Ο σχεδιασμός ενός ερωτηματολογίου και η διεξαγωγή μιας έρευνας σε σχέση με τις ανάγκες των νηπιαγωγών για υποστήριξη θα μπορούσε να είναι μια χρήσιμη επιλογή. Επιπλέον λόγω της άμεσης σύνδεσης που έκαναν οι συμμετέχοντες με την προσαρμογή των νηπίων θα μπορούσε να σχεδιαστεί μια έρευνα για την οπτική των νηπιαγωγών σε σχέση με τις δυσκολίες προσαρμογής στο νηπιαγωγείο. Άλλο ένα σημείο που αναδείχθηκε στα πλαίσια της έρευνας ήταν ο γονεϊκός ρόλος που υιοθετούν κάποιοι νηπιαγωγοί προς τα παιδιά. Η σημασία του ρόλου αυτού και η ερμηνεία που θα έδιναν οι ίδιοι οι νηπιαγωγοί θα μπορούσε να είναι επίσης ένα μελλοντικό θέμα προς διερεύνηση. Τέλος, αν αυτή η έρευνα επαναλαμβανόταν θα έπρεπε να προβλεφθεί η εξασφάλιση καταλληλότερου περιβάλλοντος, χωρίς φασαρία και διασπαστικούς παράγοντες, για τη διεξαγωγή των συνεντεύξεων.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- American Psychiatric Association (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th ed., text revision)*. Washington, DC: Author.
- Bateson, G. (1979). *Mind and nature: A necessary unity*. London: Fontana Collins.
- Berg, I., Nichols, K., & Pritchard, C. (1969). School phobia—its classification and relationship to dependency. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 10(2), 123-141.
- Berg, I., & Nursten, J. (Eds.). (1996). *Unwillingly to school*. London: Gaskell.
- von Bertalanffy, L. (1968). *General systems theory: Foundation, development, applications*. New York, NY: Braziller.
- Bloom-Feshbach, S., Bloom-Feshbach, J., & Gaughran, J. (1980). The child's tie to both parents: Separation patterns and nursery school adjustment. *American Journal of Orthopsychiatry*. 50 (3), 505-521.
- Boyatzis, R. E. (1998). *Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3 (2), 77-101.
- Burke, A. E., & Silverman, W. K. (1987). The prescriptive treatment of school refusal. *Clinical Psychology Review*, 7 (4), 353-362.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: A practical guide through qualitative analysis*. London: Sage.
- Coolidge, J. C., Hahn, P. B., & Peck, A. L. (1957). School phobia: Neurotic crisis or way of life. *American Journal of Orthopsychiatry*, 27, 296-306.
- Γαλανάκη, Ε. (2011). Δυσκολίες προσαρμογής των παιδιών και των εφήβων: ορισμός, ιδιαιτερότητες, διάκριση απ' την ομαλή συμπεριφορά. Στο Μ. Ζαφειροπούλου και Α. Καλαντζή-Αζίζι (Επιμ.), *Προσαρμογή στο σχολείο. Πρόληψη και αντιμετώπιση δυσκολιών* (σελ. 27-58). Αθήνα: Πεδίο.

- Davidson, S. (1960). School phobia as a manifestation of family disturbance: Its structure and treatment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 1(4), 270-287.
- Dowling, E. (2001). Θεωρητικό πλαίσιο: Μια συστημική προσέγγιση από κοινού σε παιδιά με εκπαιδευτικά προβλήματα. Στο E. Dowling και E. Osborne (Επιμ.), *Η οικογένεια και το σχολείο: Μια συστημική προσέγγιση από κοινού σε παιδιά με προβλήματα* (σελ. 63-116). Ι. Μπίμπου-Νάκου (Μτφ.), Σ. Βοσνιάδου, (Επιμ.). Αθήνα: Gutenberg.
- Dowling, J. & Pount, A. (2001). Παρεμβάσεις στο σχολικό πλαίσιο από κοινού με εκπαιδευτικούς, παιδιά και γονείς. Στο E. Dowling και E. Osborne (Επιμ.), *Η οικογένεια και το σχολείο: Μια συστημική προσέγγιση από κοινού σε παιδιά με προβλήματα* (σελ. 194-229). Ι. Μπίμπου-Νάκου (Μτφ.), Σ. Βοσνιάδου, (Επιμ.). Αθήνα: Gutenberg.
- Eisen, A. R. & Schaefer, C. E. (2005). *Separation Anxiety in Children and Adolescents: An individualized approach to assessment and treatment*. New York, NY: The Guilford Press.
- Epstein, J. L. (1995). School/family/community partnerships: caring for the children we share. *Phi Delta Kappan*, 76 (9), 701-712.
- Estes, H. R., Haylett, C. H., & Johnson, A. M. (1956). Separation anxiety. *American Journal of Psychotherapy*, 10, 682-695.
- Fremont, W. P. (2003). School refusal in children and adolescents. *American Family Physician*, 68 (8), 1555-1568.
- Ginsburg, G.S. & Schlossberg, M. C. (2002). Family-based treatment of childhood anxiety disorders. *International Review of Psychiatry*, 14, (2), 143-154.
- Ginsburg, G. S., Silverman, W. K., & Kurtines, W.K. (1995). Family involvement in treating children with phobic and anxiety disorders: A look ahead. *Clinical Psychology Review*, 15 (5), 457-473.
- Goldenberg, I. & Goldenberg, H. (2005). *Οικογενειακή Θεραπεία: Μια επισκόπηση*

- (Ε. Κοτρώτσιου, Επιμ. Μτφ.). Αθήνα: Έλλην.
- Head, G. & Jamieson, S. (2006). *Taking a Line for a Walk: Including School Refusers*. *Pastoral Care in Education: An International Journal of Personal, Social and Emotional Development*, 24 (3), 32-40.
- Hersov, L. A. (1960). Refusal to go to school. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 1(2), 137-145.
- Heyne, D., King, N. J., Tonge, B. J., & Cooper, H. (2001). School refusal. *Paediatric drugs*, 3(10), 719-732.
- Hoffman, L. (1981). *Foundations of family therapy: a conceptual framework for systems change*. New York, NY: Basic books.
- Hoover-Dempsey, K. V. & Sandler, H. M. (1997). Why Do Parents Become Involved in Their Children's Education? *Review of Educational Research*, 76 (1), 3-42
- Ιωσηφίδης, Θ. (2006). *Ποιοτική κοινωνική έρευνα: μεθοδολογικές προσεγγίσεις και ανάλυση δεδομένων*. Αθήνα: Κριτική.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική
- Johnson, A. M., Falstein, E. I., Szurek, S. A., & Svendsen, M. (1941). School Phobia. *American Journal of Orthopsychiatry*, 11 (4), 702-711.
- Καΐλα, Μ., Πολεμικός, Ν., & Ξανθάκου, Γ. (1994). *Η Σχολική Φοβία. Η Αλίκη στο Χώρο της Οικογένειας και του Σχολείου*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Καραγιάννης, Δ. (1994). *Σχολική Άρνηση: Μελέτη των δυναμικών του παιδιού και της οικογένειάς του*. Διδακτορική διατριβή, (PhD). Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.
- Κωτσάκης, Δ. Μουρελή, Ε., Μπίμπου, Ι., Μπουτουλούση, Ε., Αλεξανδρή, Χ., Γκέσογλου, Ε., Καραμανώλη, Κ., Καρπούζα, Α., Σπανοπούλου, Ε. (2010). *Αναστοχαστική πράξη: Ο αποκλεισμός στο σχολείο*. Αθήνα: Νήσος.
- Kearney, C. A., & Albano, A. M. (2000). *When Children Refuse School: A Cognitive-Behavioral Therapy Approach Therapist Guide*. Oxford: Oxford University Press.

- Kearney, C. A., & Albano, A. M. (2004). The Functional Profiles of School Refusal Behavior Diagnostic Aspects. *Behavior Modification*, 28 (1), 147-161.
- Kearney, C. A. & Bates, M. (2005). Addressing school refusal behavior: Suggestions for frontline professionals. *Children and Schools*, 27 (4), 207-216
- Kearney, C. A., & Silverman, W. K. (1990). A preliminary analysis of a functional model of assessment and treatment for school refusal behavior. *Behavior Modification*, 14 (3), 340-366.
- Kearney, C. A. & Silverman, W. K. (1995). Family environment of youngsters with school refusal behavior: A synopsis with implications for assessment and treatment. *The American Journal of Family Therapy*. 23(1), 59-72.
- King, N. J., Heyne, D., Tonge, B., Gullone, E., & Ollendick, T. H. (2001). School refusal: Categorical diagnoses, functional analysis and treatment planning. *Clinical Psychology & Psychotherapy*. 8(5), 352-360.
- Kontopoulou, M. (2003). Adjustment Difficulties in Preschool Education: Greek Educators' Aspects. *Early Child Development and Care*, 173(2-3), 259-269.
- Last, C. G., & Strauss, C. C. (1990). School refusal in anxiety-disordered children and adolescents. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 29(1), 31-35.
- Marine, E. (1969). School refusal—Who should intervene? (Diagnostic and treatment categories). *Journal of School Psychology*, 7(1), 63-70.
- Mason, J. (2011). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*. Ε. Δημητριάδου (Μτφ.), Ν. Κυριαζή (Επιμ.). Αθήνα: Πεδίο.
- McNamara, E. (1988). The self-management of school phobia: A case study. *Behavioural psychotherapy*, 16(03), 217-229.
- Minuchin, S. (2000). *Οικογένειες και οικογενειακή θεραπεία*. Φ. Αναγνωστόπουλος (Επιμ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Molnar, A. & Lindquist, B. (1999). *Προβλήματα συμπεριφοράς στο σχολείο: Οικοσυστημική προσέγγιση*. Α. Καλαντζή-Αζίζι (Μετάφ.). Αθήνα:

Ελληνικά Γράμματα.

- Μπίμπου-Νάκου, Ι. (2011). Το άγχος και η φοβία στα παιδιά. Στο Μ. Ζαφειροπούλου και Α. Καλαντζή-Αζίζι (Επιμ.), *Προσαρμογή στο σχολείο. Πρόληψη και αντιμετώπιση δυσκολιών* (σελ. 343-392). Αθήνα: Πεδίο.
- Ollendick, T. H., & Mayer, J. A. (1984). School phobia. Στο *Behavioral theories and treatment of anxiety* (σελ. 367-411). Springer US.
- Osborne, E. (2001). Συγκεκριμένες συνέπειες του θεωρητικού πλαισίου: Η οπτική μιας εκπαιδευτικής ψυχολόγου. Στο Ε. Dowling και Ε. Osborne (Επιμ.), *Η οικογένεια και το σχολείο: Μια συστημική προσέγγιση από κοινού σε παιδιά με προβλήματα* (σελ. 117-145). Ι. Μπίμπου-Νάκου (Μτφ.), Σ. Βοσνιάδου, (Επιμ.). Αθήνα: Gutenberg.
- Pianta, R. C. & Steinberg, M. (1992). Teacher-child relationships and the process of adjusting to school. *New Directions for Child and Adolescent Development, 1992, 57*, 61-80.
- Robson, C. (2010). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*. Β. Νταλάκου και Κ. Βασιλικού (Μτφ.). Αθήνα: Gutenberg
- Smrekar, C. & Cohen-Vogel, L. (2001). The Voices of Parents: Rethinking the Intersection of Family and School. *Peabody Journal of Education, 76*(2), 75-100.
- Sperling, M. (1961). Analytic first aid in school phobias. *The Psychoanalytic Quarterly, 30*, 504-518.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1994). Grounded theory methodology. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Ed.), *Handbook of qualitative research* (pp. 273-285). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Tseliou, E. (in press). Systemic family psychotherapy. In T. Teo (Ed.), *Encyclopedia of critical psychology*. Springer.
- Tyrrell, M. (2005). School phobia. *The Journal of school nursing, 21*(3), 147-151.

- Veltkamp, L. J. (1975). School phobia. *American Journal of Family Therapy*, 3(2), 47-51.
- Waldfogel, S., Coolidge, J. C., & Hahn, P. B. (1957). The development, meaning and management of school phobia. *American Journal of Orthopsychiatry*, 27(4), 754-780.
- Watzlawick, P., Beavin-Bavelas, J. και Jackson, D. D. (2005). *Ανθρώπινη επικοινωνία και οι επιδράσεις της στη συμπεριφορά* (Κ. Χαραλαμπίκη, Μετάφ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Willig, C. (2013). *Introducing qualitative research in psychology*. Berkshire: Open University Press.
- Ζαφειροπούλου, Μ. (2011). Παρεμβάσεις γνωσιακού-συμπεριφοριστικού τύπου στο σχολείο. Στο Μ. Ζαφειροπούλου και Α. Καλαντζή-Αζίζι (Επιμ.), *Προσαρμογή στο σχολείο. Πρόληψη και αντιμετώπιση δυσκολιών* (σελ. 27-58). Αθήνα: Πεδίο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παράρτημα 1

Έντυπο ενημέρωσης συγκατάθεσης

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΕΝΤΥΠΟ

Αγαπητοί/-ές εκπαιδευτικοί.

Στα πλαίσια της εκπόνησης πτυχιακής εργασίας με υπεύθυνη την κ. Ε. Τσέλιου, Επίκουρη καθηγήτρια Π.Τ.Π.Ε, πρόκειται να πραγματοποιηθεί μια έρευνα που αποσκοπεί στη μελέτη της οπτικής των εκπαιδευτικών στην περίπτωση της σχολικής άρνησης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας και πρώτης σχολικής ηλικίας. Θα ήθελα λοιπόν να ζητήσω τη συνεργασία σας στη διεξαγωγή της έρευνας, μέσω της συμμετοχής σας σε μια συνέντευξη, διάρκειας περίπου 45 λεπτών, όπου θα συζητήσουμε θέματα σχετικά με τις αντιλήψεις σας για την σχολική άρνηση και τις εμπειρίες σας σχετικά με το θέμα αυτό. Η συζήτηση θα μαγνητοφωνηθεί και στη συνέχεια θα απομαγνητοφωνηθεί και θα αναλυθεί από εμένα, **ενώ θα χρησιμοποιηθεί αποκλειστικά για τις ανάγκες της εν λόγω έρευνας. Όλες οι πληροφορίες που θα δοθούν θα είναι άκρως εμπιστευτικές και θα διαφυλαχθεί πλήρως η ανωνυμία σας.** Σας ευχαριστούμε εκ των προτέρων για την συνεργασία σας.

Με εκτίμηση,

Αυγουστάκη Ειρήνη

Ο/Η υπογεγραμμένος/η..... δέχομαι να συμμετάσχω στη συνέντευξη που πρόκειται να πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο της προαναφερθείσας έρευνας.

Ημερομηνία

_____

Όνοματεπώνυμο

_____

Υπογραφή

_____

Παράρτημα 2

Οδηγός συνέντευξης

(με πλάγια γράμματα εμφανίζονται οι ερωτήσεις που προστέθηκαν στη συνέχεια)

Ερωτήσεις

Πώς ορίζετε τη σχολική άρνηση;

Έχετε ή είχατε στο παρελθόν παιδιά που παρουσίαζαν τέτοιου είδους συμπεριφορά;
(πάνω από μια φορά, τότε, τι είχε συμβεί, τι θυμάστε πιο χαρακτηριστικά)

Σχέση με τα παιδιά με σχολική άρνηση

- Έχετε σχέση με τα παιδιά που παρουσιάζουν σχολική άρνηση;
- Πώς είναι αυτή η σχέση;
- Πώς νιώσατε όταν βρεθήκατε απέναντι σε αυτή τη συμπεριφορά;
- Ποια είναι τα συναισθήματά σας απέναντι σε αυτά τα παιδιά;
- Τι συναισθήματά σας δημιουργούνται τώρα (εκ των υστέρων) γι αυτά τα παιδιά;

Σχέση με την οικογένεια

- Έχετε/είχατε σχέση με την οικογένεια αυτών των παιδιών;
- Με ποιους από την οικογένεια συνεργαζόσασταν;
- Πώς είναι/ήταν αυτή η σχέση;
- Ποια είναι/ήταν τα συναισθήματά σας απέναντι σε αυτή την οικογένεια;

Αντιμετώπιση

- Τι θέλατε να κάνετε γι αυτά τα παιδιά;
- Τι συναισθήματά σας δημιουργήθηκαν;
- Ζητάτε ή θα ζητούσατε βοήθεια από κάποιον; Από ποιον;
- Τι σχέση έχετε με αυτούς από τους οποίους ζητάτε βοήθεια;
- Τι συναισθήματά σας δημιουργήθηκαν σε σχέση με αυτούς τους ανθρώπους; - Πώς νιώσατε απέναντι σε αυτούς που ενεπλάκησαν με κάποιο τρόπο; (συνάδελφοι, παιδιά, ειδικοί)
- Σας επηρέασε το γεγονός ότι είστε γονιός την αντιμετώπιση που είχατε απέναντι σε αυτά τα παιδιά;

Πώς αξιολογείτε τη σχέση σας με τα παιδιά με σχολική άρνηση;

Υπάρχει κάτι που θα κάνατε διαφορετικά; (αν δεν μιλάμε για τρέχον περιστατικό φυσικά, πώς νιώθουν εκ των υστέρων για τον τρόπο με τον οποίο το αντιμετώπισαν.

Ουσιαστικά ένας απολογισμός των τότε συναισθημάτων κι αντιδράσεών τους από μια πιο αποστασιοποιημένη θέση)

Θεωρείται πως η πλευρά των εκπαιδευτικών απασχολεί συνήθως την έρευνα στην περίπτωση της σχολικής άρνησης;

Πώς σας φαίνεται το γεγονός ότι διερευνάται η δική σας πλευρά σε σχέση με τη σχολική άρνηση;

Παράρτημα 3

Σύμβολα απομαγνητοφώνησης

Στις απομαγνητοφωνήσεις τα σύμβολα που χρησιμοποιούνται είναι:

E □ Ερευνητής

N □ Νηπιαγωγός

// □ διακοπή της συνέντευξης

[] □ ταυτόχρονη ομιλία

Παράρτημα 4

Συνεντεύξεις

Συνέντευξη 1

E: Βασικά από τα πολύ αρχικά επειδή είναι, μιλάμε, για σχολική άρνηση, εσείς πώς, τι πιστεύετε ότι εννοούμε, δηλαδή τι έχετε στο μυαλό σας όταν μιλάμε για σχολική άρνηση;

N: Κυρίως όταν ένα παιδί αρνείται να προσέλθει στο σχολείο, όχι τόσο πολύ ώστε να συμμετέχει, ούτε καν να πλησιάσει το χώρο, βασικά, ότι ξεκινάει θεωρώ από κει. Γενικώς μια απέχθεια για το χώρο; Δεν νομίζω τόσο απέχθεια όσο ίσως επειδή δεν γνωρίζει τι πρόκειται να συμβεί και μπροστά σε όλο αυτό το άγνωστο, δεν είναι και κατάλληλα προετοιμασμένο, δεν είναι διατεθειμένο να συμμετέχει.

E: Χμμ. Και από την εμπειρία σας ως νηπιαγωγός, σας έχει τύχει να έχετε τέτοια παιδιά;

N: Μία φορά μου έτυχε, εε, στα δέκα χρόνια στο δημόσιο γιατί τώρα σε κέντρα απασχόλησης παιδιού, εκεί λίγο πολύ έρχονται συνειδητά τα παιδιά οπότε δεν μου συνέβη κάτι αντίστοιχο.

E: Ναι. Και θέλετε λίγο να μου πείτε τι...

N: Τι συνέβαινε;

E: ...τι συνέβη;

N: Εεε, το συγκεκριμένο παιδάκι δεν άφηγε τη μητέρα του, έμενε διαρκώς αγκαλιά, εεε, δεν δεχόταν καν να κατέβει απ' την αγκαλιά της δηλαδή για να 'ρθει μέσα, έχει στραμμένο διαρκώς το πρόσωπο προς την έξοδο και έκλαιγε έντονα όταν προσπαθούσαμε να γίνει οποιαδήποτε προσπάθεια προσέγγισης είτε από μένα με λόγο είτε απ' τη μαμά να το αφήσει κάτω. Βέβαια δεν ξέρω αν αυτό ενδιαφέρει, αλλά η μαμά ήταν έγκυος στο τρίτο παιδί και επίσης στο σχολείο φοιτούσε ο μεγαλύτερός του αδερφός. Δηλαδή ήταν στη σειρά πολύ κοντά τα παιδιά, αυτό ήταν προνήπιο, ο αδερφός ήταν νήπιο. Εεε, οι σχέσεις τους δεν ήταν πάρα πολύ καλές με τον αδερφό το μεγαλύτερο και γενικώς ήταν ένα κλειστό παιδάκι, κι έτσι όπως φάνηκε και

μετέπειτα, δηλαδή ποτέ δεν μπόρεσε να ανοιχτεί και να ενταχθεί πάρα πολύ καλά στην ομάδα. Εεμ, όλα αυτά ίσως ήταν ένα στοιχείο.

E: Ναι. Εσείς με αυτό το παιδί, ήταν μαθητής σας πρώτα απ' όλα..

N: Ναι, ναι.

E: ..τι σχέση είχατε;

N: Εμ, αυτό τώρα αναφερόμαστε στο πρώτο στάδιο, αρχικά, την πρώτη επαφή, την πρώτη φορά;

E: Ναι, ναι, στην αρχή και μετά στη συνέχεια. Γενικά...

N: Εμμ, στην αρχή, εντάξει, όπως το έφερε η μητέρα στο σχολείο με την εγγραφή και με όλα αυτά δεν υπήρχε κάποιου άλλου είδους σχέση να 'χει προηγηθεί, εε, μετέπειτα, εντάξει, διήρκεσε σχεδόν ένα μήνα η προσαρμογή του. Εεε, δοκίμασα διάφορους τρόπους με το να το ελκύσω με παιχνίδια, με..να το προσεγγίσουν άλλα παιδιά μες την τάξη που φάνηκαν να έχουν τη διάθεση και τον πλησίαζαν, τον ξέραν από το χωριό, του λέγανε «Ελα μαζί μας Κ.» κι όλα αυτά. Αυτά δεν πιάνανε και μετά κατάλαβα ότι αυτό ουσιαστικά, ένιωσα, ότι αυτό ουσιαστικά που του έλειπε και που είχε ανάγκη εκείνη τη στιγμή ήταν η συναισθηματική επαφή, βασικά η αγκαλιά της μητέρας, και σκέφτηκα να την αντικαταστήσω όσο μπορούσα στο κομμάτι αυτό του σχολείου. Με αποτέλεσμα στην αρχή, εε, τον έπαιρνα εγώ αγκαλιά, τον είχα αρκετή ώρα αγκαλιά, έκλαιγε βέβαια, αλλά αυτός ήταν γαντζωμένος πάνω μου και κάπως έτσι, δηλαδή πέρασαν αρκετές, κάνα δυο βδομάδες κάπως έτσι, όλη μέρα κυλούσε με αυτόν τον τρόπο, αγκαλιά, ελάχιστά καθόταν κάτω μόνος του και συνήθως στο χώρο που είχα εγώ. Δηλαδή στο τραπέζι μου, στην καρέκλα μου, εκεί που ετοίμαζα τις εργασίες κι όλα αυτά, τις υπόλοιπες φορές ήταν μονίμως πάνω μου. Βέβαια σταδιακά έδειχνε και να ξεχνιέται. Οι πρώτες ώρες ήταν αρκετά έντονες και με πολύ κλάμα. Μετά χαλάρωνε, αλλά όταν συνειδητοποιούσε ότι χαλάρωνε, πάλι εκείνη την ώρα ξαναρχόταν, δηλαδή αυτή η παλινδρόμηση ήταν αρκετά έντονη. Μετά σταδιακά εντάχθηκε στην ομάδα, αλλά έτσι, με αυτό, με αυτόν τον τρόπο.

E: Ναι. Κι εσείς τι συναισθήματα είχατε όλο αυτό τον καιρό, πώς σας έκανε να νιώθετε;

N: Εεε, δυσκολευόμουνα λίγο με τα υπόλοιπα παιδιά, αλλά κι απ' την άλλη και ως μητέρα, εε, ένιωθα μια ιδιαίτερη έτσι, εε, θα έλεγα άρχισα να νιώθω έτσι και.. εε, λίγο προσκολλημένη, δηλαδή κάποια στιγμή τον είδα κυρίως ως μάνα κι όχι ως εκπαιδευτικός, αλλά μετά όταν είδα ότι κέρδιζα, κέρδιζε και το ίδιο το παιδί χώρο μέσα στην τάξη, προσπάθησα μετά να απομακρύνομαι εγώ σταδιακά με άλλους τρόπους. Εεε, κυρίως ναι, ήρθα πιο κοντά συναισθηματικά με το συγκεκριμένο παιδί, αλλά πιστεύω ότι επειδή το φιλτράριζα μέσα από αυτό το συναίσθημα της μητέρας.

[N:Και έχτισα.. E: Το προσωπικό.]

N: Ναι, το προσωπικό.

E: Και ήταν κάπως συναισθηματικά όταν χρειάστηκε να αποσυρθείτε σιγά σιγά [να γίνετε.. N: όχι, όχι.]

N: Αυτό έγινε φυσιολογικά. Δηλαδή άρχισε λίγο, όλο και περισσότερο, να μένει με τα παιδιά και να μη θέλει την επαφή με μένα, την σωματική, γιατί στην αα, μετά άρχισε, του αρκούσε να με πιάνει κι απ' το χέρι. Ήθελε αυτό το χρόνο ουσιαστικά για να απομακρυνθεί. Εεεμ, όχι, έγινε πολύ φυσιολογικά θα έλεγα και σταδιακά βέβαια.

E: Ωραία. Και με την οικογένειά του; Είχατε κάποια σχέση, κάποια [επαφή; N: Εεε]

N: Τις ώρες μόνο που ερχόταν η μητέρα και τον έπαιρνε. Βέβαια ένιωθε ευγνωμοσύνη, αυτό μου το εξέφραζε διαρκώς γιατί είχε ανάγκη να φύγει το παιδί και να 'ρθει στο σχολείο και δεν μπορούσε να το πετύχει αυτό με κα-, με το, βασικά και η ίδια ήταν συναισθηματικά φορτισμένη, ίσως και με την εγκυμοσύνη της. Εε, δηλαδή συγκινούταν, έκλαιγε που τον έβλεπε έτσι κι όλα αυτά και είχε ανάγκη από τη βοήθειά μου. Δηλαδή και το να κάνει το βήμα να τον αφήσει στο σχολείο, εεμ, έπρεπε να της το ζητήσω έως και, εε, να το απαιτήσω. Γιατί δεν είχε αυτό το κουράγιο να πάρει αυτή την απόφαση και να τον αφήσει έστω να κλαίει σ' αυτή τη φάση. Μετά όταν είδε ότι όντως ερχόταν και τον παραλάμβανε αρκετά καλά κι ότι κι ο ίδιος μετέφερε κάποια πράγματα, αν και όπως σου είπα ήταν κλειστό παιδί και δεν μιλούσε πάρα πολύ γι αυτά που γίνονταν ή για το, για το πώς ένιωθε το ίδιο, άρχισε κι αυτή να νιώθει λίγο καλύτερα. Αλλά στην αρχή ήταν πάρα πολύ στεναχωρημένη έδειχνε, προβληματισμένη, έμενε αρκετή ώρα απέξω και περίμενε. Αυτή ήταν η

σχέση μας. Δηλαδή στην προσέλευση και στην αποχώρηση. Μέχρι εκεί.

E: Δεν είχατε δηλαδή..

N: Όχι δεν είχαμε άλλη σχέση, κάτι άλλο.

E: Κι εσείς πώς νιώθατε απέναντι σε αυτή τη γυναίκα, που έτσι..;

N: Εε, κατ' αρχήν προσπάθησα, εε, την καταλάβαινα, αυτό το πράγμα που βίωνε, ε, α! και να πω ότι στην αρχή αφιερώναμε κάποιο χρόνο να μου μιλήσει για το παιδί, πώς ήταν στο σπίτι, για να μπορέσω κι εγώ να αξιοποιήσω κάποια πράγματα μες στην τάξη. Εεμ, της εξήγησα ότι αυτό το κάνω, δεν ήταν, δεν ήμουν αδιάκριτη, αλλά είχα ανάγκη από αυτό για να μπορέσω να το βοηθήσω μες στην τάξη, κι άρχισε να μου μιλάει έτσι λίγο πιο ανοιχ-, περισσότερο και μου είπε και κάποια πράγματα για τις σχέσεις μες την οικογένεια και όλα αυτά. Αυτή ήταν η σχέση μας, για το προηγούμενο. Τώρα για το επόμενο, πώς ένιωθα, ουσιαστικά συμπάθεια γι αυτό που βίωνε.

E: Μχμ.

N: Και ένιωθα και περισσότερο υπεύθυνη αν μπορούσα να τα καταφέρω ήταν ένας στόχος για τον, εε, εαυτό μου, αν μπορούσα να τα καταφέρω να, και αυτή να βοηθήσω, που έβλεπα πόσο ανάγκη ήθελε να ενταχθεί το παιδί στην τάξη και να 'ρθει, κι εγώ να κερδίσω ένα ακόμα μαθητή. (γελά)

E: Με την υπόλοιπη οικογένεια είχατε κάποια επαφή;

N: Όχι. Μόνο πολλές φορές όταν σχολούσαν, επειδή έμενε κοντά στο σχολείο, εε, το παραλάμβανε κι η γιαγιά. Αυτό. Δηλαδή τη γιαγιά έβλεπα. Και κάνα δυο φορές που είχε έρθει κι ο μπαμπάς. Περισσότερο με τη μαμά όμως.

E: Εε, ήταν μαθητής σας το, ο αδερφός του;

N: Ναι. Ήταν νήπιο και προνήπιο.

E: Μμ. Και είχατε κάποια σχέση, με τον αδερφό του; Εννοώ [είχατε.. N: Προσπάθησα να τον]

N: εε, πολλές φορές να τον αξιοποιήσω σ' αυτήν την διαδικασία, αλλά ήταν

αρνητικός, ήταν κι εκείνο δύσκολο παιδί. Ε, και δεν είχαν και καλή σχέση με τον αδερφό του, οπότε δεν βοηθούς. Ε, ήταν ένα παιδί πολύ σοβαρό το μεγαλύτερο, με την έννοια, έδειχνε πιο ενήλικες συμπεριφορές για την ηλικία του, πιο ώριμες, και γενικώς έτσι σοβαρός, εε, δεν μιλούσε πάρα πολύ κι εκείνος κλειστός. Οπότε δεν μπορούσα να τον χρησιμοποιήσω σ' αυτά, ήταν όμως, σε σχέση με τον αδερφό του και την ένταξή του, την ενσωμάτωση, αλλά ήταν όμως κι εκείνο ένα αξιόλογο παιδί, δηλαδή φαινόταν ότι απ' την οικογένεια γινόταν καλή δουλειά, όχι όμως όσον αφορά το πρόβλημα με την προσαρμογή του αδερφού του.

E: Μμ. Εεε.

N: Φαινόταν να είναι έως και αδιάφορος. Δεν τον ενδιέφερε αν θα παραμείνει ή όχι στο σχολείο. Νομίζω ότι ώρες ώρες θα προτιμούσε να απέχει στο σχολείο.

E: Ναι.. Και, εε, σας δημιουργούσε κάποιο συναίσθημα αυτή η προσπάθεια να τους φέρετε κοντά χωρίς να τα καταφέρνετε, η.. η αίσθηση ότι..

N: Όχι. Γιατί δεν είχα βάλει ένα χρονικό όριο ότι πρέπει να το πετύχω άμεσα. Τη στιγμή που είχα καλή συνεργασία και με τη μητέρα δεν με άγχωνε. Εεμ, άφησα τα πράγματα να έρθουν, δηλαδή δεν ήξερα κι εγώ πόσο μπορ-, δοκίμαζα ουσιαστικά κι αυτή η, η συμπεριφ-, η συμπεριφορά να τον έχω αγκαλιά στην αρχή δεν ήξερα κι αν ήταν ενδεδειγμένη, ήταν κάτι που, επειδή γενικώς στη ζωή μου λειτουργώ με το συναίσθημα, θεώρησα ότι αυτή ήταν η καλύτερη μέθοδος για να τον πλησιάσω. Δεν ήξερα που θα με οδηγήσει κι αν θα είχε επιτυχία, οπότε κάπου δοκίμαζα κι εγώ, δν είχα βάλει όριο χρονικά.

E: Ναι. Και είχατε, μιλήσατε με κάποιον γι αυτό; [Κάποιον. N: Κάποιον ειδικό;] Εε, όχι [απαραίτητα ειδικό. N: Εεε].

N: Διάβασα λίγο.

E: Μμ.

N: Και μετά δεν χρειάστηκε γιατί όπως σου είπα σε ένα μήνα λύθηκε ουσιαστικά. 'Ντάξει το παιδί συνέχισε να έχει προβλήματα λίγο και με τους άλλους, έτσι κι απομόνωσης, καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς. Ωστόσο όμως, έμεινε στο σχολείο, ήθελε.

E: Εε, με κάποιον από το περιβάλλον σας το συζητήσατε, με οποιονδήποτε το..

N: Ε, με τις συναδέλφισσες, που, επειδή εκείνη τη χρονιά ήμουνα σε ένα σχολείο στο Πήλιο και ταξιδεύαμε, μοιραζόμασταν σχεδόν μία ώρα ταξίδι μετά, οπότε σε αυτό το πλαίσιο.

E: Μχμ.

N: Δεν είχαν όμως ανάλογες εμπειρίες να μου καταθέσουν. Συνήθως πολλοί συνάδελφοι θεωρούν ότι δεν είναι δικό της κομμάτι να βοηθήσουν στην προσαρμογή του παιδιού, οπότε δεν προχώρησε παραπέρα, πέρα απ' την ανταλλαγή ή εγώ να καταθέσω, εε την, να περιγράψω την ημέρα μου και αν είχε δυσκολίες ή όχι με τον Κ. να τον έχω αγκαλιά ας πούμε, μέχρι εκεί.

E: Εε, νιώθετε ότι υπήρξε οτιδήποτε άλλο, πέρα απ' το ότι διαβάσατε ας πούμε και από αυτό που μου λέτε το μητρικό φίλτρο, αα, που βοήθησε σε αυτή τη διαδικασία από άτομο μέχρι, δεν ξέρω, οτιδήποτε, που να σας βοήθησε;

N: Νομίζω ήταν σημαντικό η συνεργασία που είχα με τη μητέρα. Αυτό θεωρώ ότι βοήθησε πάρα πολύ. Υπήρχε μια έτσι επικοινωνία και μια ανατροφοδότηση. Της περιέγραφα εγώ τι, που δυσκολεύτηκα ή τι είδα στον Κ., ε μου το, μου έλεγε κάποια πράγματα κι αυτή απ' την πλευρά της και όλα αυτα τα χρησιμοποιούσαμε, τα χρησιμοποιούσα ώστε να προχωράω. Αυτή η επικοινωνία θεωρώ ότι ήταν σημαντική. Αν δεν είχα δηλαδή τη μητέρα να συνεργάζεται και να έχει την αντίστοιχη διάθεση, ε νομίζω όσο και να διάβαζα, όσο και να προσπαθούσα, ήταν σημαντική, σημαντικός ρόλος.

E: Εε, και..τόρα, που το κοιτάμε, μετά ας πούμε, εκ των υστέρων, πώς αξιολογείτε τη.. στάση σας απέναντι σ' αυτή, σε όλη αυτή τη διαδικασία; Πιστεύετε ότι θα.. χρειαζόταν..

N: Εεεμ, εντάξει, νιώθω ικανοποίηση, έτσι α, ε, που κατάφερα το στόχο μου, αλλά θεωρώ ότι ο συγκεκριμένος τρόπος που επέλεξα, που τελικά βοήθησε να προσαρμοστεί ο Κ., δεν σημαίνει ότι θα έβρισκε ανταπόκριση και σε άλλο παιδί, σε άλλη περίπτωση. Εεμ... κάπως, εεμ, δεν είμαι σίγουρη δηλαδή αν αυτό μπορούσε να επαναληφθεί [E: ναι N:θεωρώ] ότι ήταν για τη συγκεκριμένη περίπτωση, η εκτίμηση.

E: Μχμ. Και τώρα, εκ των υστέρων που το συζητάμε, ε, σας ανακινεί κάποια συναισθήματα η ανάμνηση αυτού του παιδιού; Η..

N: Εε, ναι εντάξει, τ' αντίστοιχα της τρυφερότητας, έτσι μια γλυκιά ανάμνηση, και εεμ, επειδή έτυχε και να το ξαναδώ δυο φορές ακόμη τώρα, εξακολουθεί να είναι το ίδιο συνεσταλμένο παιδί, με το ίδιο βλέμμα, αλλά νιώθω ότι έχω συμβάλει σημαντικά στο να.. στη μετέπειτα πορεία του, έτσι.. τουλάχιστον σε επίπεδο προσαρμογής στο σχολικό πλαίσιο, γιατί γενικώς ήταν, είναι ένα παιδί, εξακολουθεί να είναι έτσι δύσκολο στις σχέσεις του.

E: Ε, και η σχέση σας, αα, μου είπατε για τον πρώτο μήνα της προσαρμογής που ήταν δύσκολα και σιγά σιγά ξεκίνησε να ανεξαρτητοποιείται, εε, η σχέση σας μετά; Πώς συνέχισε; Πώς ήταν;

N: Εεμ, αυτό που θυμάμαι, εε εντάξει προσπ-, δεν έκανα διάκριση μετά σε σχέση με τα άλλα τα παιδιά, προσπαθούσα να τα αντιμετωπίζω ισότιμα, εφόσον, εε, δηλαδή όσον αφορά το συναίσθημα δεν ήμουν τόσο εκδηλωτική, προσπαθούσα να το ελέγγω, παρ' όλο που είχε μεσολαβήσει αυτή η σχέση μεταξύ μας, να.. τον αντιμετωπίζω ισότιμα, αλλά μμ, θυμάμαι τώρα έτσι που το ανακαλώ, ότι, εε, πολλές φορές, εε, αναζητούσε στο χώρο έτσι τη ματιά, ε το χω-, την παρουσία μου, έτσι, και.. ή και την ματιά μου σαν να ζητούσε επιβεβαίωση για το επόμενο που θα έκανε, σε μια δραστηριότητα, σε ένα παιχνίδι, δεν ήταν λεκτι-, δεν το ζητούσε λεκτικά, την επιβεβαίωση, αλλά έβλεπα ότι με το που έβλεπε ότι ίσως τον κοιτούσα ή τον παρακολουθούσα, εε, συνέχιζε με ικανοποίηση, έτσι, σε αυτό που έκανε. Υπήρχε μια τέτοιου είδους επικοινωνία.

E: Κι από την πλευρά σας απ' την άλλη.

N: Ναι. [και απ' την πλευρά μου. E: Εννοώ..]

E: ..ήσασταν κι εσείς..

N: Ναι..

[E: σ' αυτή τη διαδικασία.. τον είχα πάντα, E: ναι.]

N: στη ματιά μου, εε, στη ματιά μου έτσι αλλά προσπαθούσα πιο διακριτικά, ώστε να

αυτονομηθεί.

E: Μχμ. Ωραία. Εε, και γενικά, έχετε μια εμπειρία, αλλά γενικά πώς περίπου νιώθετε, περίπου! Πώς νιώθετε όταν σκέφτεστε παιδιά με σχολική άρνηση, έτσι.. όταν σκέφτεστε για περιστατικά παρόμοια ή αν σας ξανατύχαινε, πώς, τι..

N: Η αλήθεια είναι ότι οι περιπτώσεις αυτές με αγχώνουν, με την έννοια της αντιμετώπισης, πώς θα τις αντιμετωπίσω, γιατί θεωρώ ότι κάθε περίπτωση είναι ιδιαίτερη και πίσω κουβαλάει κάποιους λόγους, επίσης ιδιαίτερους, εε και δεν, αυτό που μ' απασχολεί είναι ότι για να καταφέρω να αντιμετωπίσω τέτοιου είδους περιπτώσεις θα πρέπει να μπορέσω να κάνω, εντός εισαγωγικών, «διάγνωση» σωστή, με την έννοια να, να δω που οφείλεται το πρόβλημα, γιατί μόνο έτσι θα μπορέσω να τ' αντιμετωπίσω. Αυτό με αγχώνει, είναι γεγονός γιατί δεν ξέρω...αν θα μπορέσω να το καταλάβω, αν θα έχω αυτή τη συνεργασία που είχα, που θεωρώ ότι είναι σημαντική γιατί μου έδωσε κλειδιά για να..εε, την επιλύσω. Άγχος μου προκαλεί νομίζω.

E: Εε και θεωρείτε ότι, θα.. θα θέλατε κάποιον ή νιώθετε ότι θα υπήρχε κάποιος ίσως, ενώ μου είπατε ότι δεν υπήρξε πέρα απ' τη μητέρα, εκτός του περιβάλλοντος που συνέβαιναν όλα αυτά, που θα μπορούσε ίσως να σας στηρίξει [περισσότερα. N: Σίγουρα θα ήθελα]

N: Ναι. Και νομίζω ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση αν δεν τα κατάφερα, θα αναζητούσα κάπου αλλού βοήθεια ή σ' ένα.. δεν έχω χρησιμοποιήσει ποτέ γιατί δεν χρειάστηκε, αλλά έχω υπόψη μου κάποια κέντρα που δείχνουν, δίνουν τέτοια υποστήριξη, στη σχολική σύμβουλο σίγουρα θα απευθυνόμουν, σαν μια πρώτη κίνηση μετά από.. μετά από μένα, και με τις συναδέλφισσες ίσως θα επέμενα περισσότερο να το συζητήσω και να μου πουν γνώμη, εε, αν το πρόβλημα εξακολουθούσε να υφίσταται.

E: Σας είναι εύκολο αυτό, εννοώ, θα είχατε θέμα [να αναζητήσετε βοήθεια.. N: Α, όχι ,όχι]

E: Δεν έχετε πρόβλημα.

[N: Ανάγκη E:Μμ.] μού είναι.

E: Ε, ναι. (γέλια) Ωραία. Τι άλλο να σας ρωτήσω... Νιώσατε ότι κάποιος πήγε να εμπλακεί στη διαδικασία αυτή, εξωτερικός, εννοώ από το σχολείο, ότι χρειάστηκε να διαχειριστείτε αλ-, άλλες σχέσεις ταυτόχρονα; Από οποιοδήποτε περιβάλλον, ακόμα κι από το χωριό ας πούμε, που μου λέτε.

N: Όχι, δεν θυμάμαι τέτοια περίπτωση.

E: Γενικά ήτανε.. ήταν [μια προσωπική, δική σας.. N: έως αδιάφοροι οι υπόλοιποι.]

[N: Ναι. E: Ναι.]

N: Ουσιαστικά φάνηκε να είναι ένα πρόβλημα της μητέρας και δικό μου.

E: Ναι.

N: Η μητέρα να φέρει ο παιδί, να 'ρθει στο σχολείο, και περισσότερο νομίζω η μητέρα, γιατί ο πατέρας δεν τον ενδιέφερε και τόσο να 'ρθει ή όχι, θεωρούσε ότι έχει καιρό, ότι ήταν και προνήπιο.

E: Ναι.

N: Εεε, δηλαδή δικό μου και της μητέρας, ουσιαστικά ήταν ναι, (γέλιο) ένα στοίχημα.

E: Ναι, μεταξύ σας. Εε και πριν μου είπατε ότι έχει ιδιαίτερους λόγους από πίσω αυτή η, η σχολική άρνηση σαν συμπεριφορά, κρύβει λόγους ιδιαίτερους και διαφορετικούς για κάθε παιδί. Ε, θα μπορούσατε ίσως έτσι λίγο, απ' την αίσθηση που σας έβγαλε αυτό το παιδί να μου, να μου μιλήσετε γι αυτό;

N: Ποιους λόγους έτσι θεωρώ ότι θα μπορούσαν να... εε, σημαντικά θεωρώ ότι θα πρέπει να 'χει προσ-, να 'χει.. ε, ενημερωθεί το παιδί για το τι πρόκειται να συναντήσει στο σχολείο, δηλαδή αυτή, πώς έγινε η προσέγγιση με το σχολείο, η πρώτη επαφή και επίσης έχει να.. είναι.. να, μεγάλο μερίδιο ευθύνης έχει και η ιδιοσυγκρασία του παιδιού. Δηλαδή αν ο Κ. δεν ήταν τόσο κλειστός σαν χαρακτήρας πιστεύω δεν θα είχε πρόβλημα να τολμήσει, να ανοιχτεί σε σχέσεις και να εμπλακεί. Νομίζω λοιπόν αυτοί είναι οι δυο πιο σημαντικοί παράγοντες: το περιβάλλον πώς προετοιμάζει το παιδί για την επαφή με το σχολείο, την πρώτη επαφή.. και εκεί κάπου είναι και ο ρόλος ο δικός μας, δηλαδή πώς θα το διαχειριστούμε ώστε να

γνωρίσει αυτό τον άγνωστο χώρο και να 'ρθει σε επαφή, με τα αντικείμενα, με το χώρο αλλά και με το έμψυχο υλικό, τα παιδιά και την εκπαιδευτικό και πολύ σημαντικό κομμάτι είναι η ιδιοσυγκρασία του παιδιού.

E: Εε, πώς.. πώς νιώθετε απέναντι σ' αυτό που μου λέτε το δικό.. το ρόλο σας στο να εντάξετε, στο να μπουνε στην αρχή, τα καινούρια παιδιά, που δεν έχουν ξαναέρθει σε επαφή με το σχολείο;

N: Ναι. Είναι ένα άλλο κομμάτι που με αγχώνει, η εικόνα που θα βγάλω προς τα έξω και που θα εισπράξουν τα παιδιά, εεε, είναι ίσως η μία απ' τις πιο σημαντικές περιπτώσεις που με ενδιαφέρει η εικόνα αυτή που προβάλλω γιατί θεωρώ ότι είναι.. η πρώτη μορφή προσέγγισης προς τα παιδιά.

E: Μχμ.

N: Εε, ο τρόπος που θα σταθώ, θα μιλήσω, που θα συμπεριφερθώ πιστεύω ότι ανοίγει ή κλείνει πόρτες.

E: Μχμ.

N: Εεε, θεωρώ ότι είναι το.. η.. το πιο σημαντικό κομμάτι, της πρώτης επαφής, για το αν θα τολμήσουν να δοκι-, να περάσουν την πόρτα της τάξης ή όχι.

E: Μχμ. Και.. άρα σας δημιουργεί άγχος, ανεξάρτητα απ' το αν ένα παιδί έχει σχολική άρνηση, [η πρώτη επαφή. N: Ναι, ναι]

N: Η πρώτη επαφή, ναι. Εε, δεν ξέρω αν είναι χαρακτηριστικό του.. εαυτού μου, αλλά θεωρώ, ναι. Ναι, με αγχώνει αυτό.

E: Και αυτό αλλάζει κάπως, εννοώ το συναίσθημα είναι διαφορετικό όταν πρόκειται για ένα παιδί που ουσιαστικά αρνείται να το κάνει;

N: Εκεί..μεγεθύνεται.

E: Ναι. Εε, απλά μεγεθύνεται το άγχος, εννοώ, δεν έχετε κάτι.. άλλα συναισθήματα. Καλά ή κακά, δεν έχει σημασία, πέραν του ότι απλά έχετε παραπάνω άγχος ας πούμε;

N: Εμ, όχι, πάλι νομίζω έχει να κάνει με το χαρακτήρα μου, σε αυτές τις περιπτώσεις μετά νιώθω ιδιαίτερα υπεύθυνη ότι πρέπει κάτι να κάνω με αυτή την εικόνα ώστε..

όχι μόνο αυτή όμως, ωστόσο μέσω της εικόνας να, να αλλάξω την εντύπωση του παιδιού για τη.. για μένα.

E: Μχμ.

N: Με ενδιαφέρει πάρα πολύ πώς με.. αντιλαμβάνεται, πώς με βλέπει.

E: Ναι.

N: Γι αυτό δηλαδή θεωρώ, κάπου ασυνείδητα μου βγαίνει, αλλά είναι όταν κάνω έτσι μια αυτοκριτική βλέπω ότι είναι σημαντικό κομμάτι που με ενδιαφέρει η εικόνα που βγάζω προς τα παιδιά.

E: Και τι νιώθετε ότι αποκομίσατε από αυτή τη σχέση εν τέλει, τώρα που τελειωσε, που έχει περάσει, αν κάτι αποκομίσατε διαφορετικό απ' ότι τα υπόλοιπα παιδιά;

N: ... Διαφορετικό δεν θα έλεγα γιατί δεν δουλεύω έτσι, δηλαδή δεν προσπαθώ, κι αν κάποια στιγμή δηλαδή μου ξεφεύγει να το ελέγγω, να τ' αντιμετωπίζω ισότιμα. Δεν μου βγήκε κάτι διαφορετικό. Αυτό όμως που σου είπα πριν ότι το είδα λίγο και σαν στοίχημα με τον εαυτό μου κι ένιωσα μια μεγάλη ικανοποίηση. Εε, ένιωσα ότι.. εε, τα κατάφερα.

E: Ναι.

N: Όχι κάτι άλλο ιδιαίτερο. Βέβαια εντάξει, ήταν.. είχε πιο έντονα συναισθήματα η καθημερινότητα εκείνο το διάστημα, αλλά μέχρι εκεί.

E: Ωραία. Εε, εγώ έχω τελειώσει. Αν υπάρχει κάτι, οτιδήποτε, που θέλετε να συμπληρώσετε, κάτι που σκεφτήκατε καθώς μιλούσατε, οτιδήποτε θέλετε να μοιραστείτε;

N: .. Όχι, όχι. Νομίζω ότι κυρίως σ' αυτές τις περιπτώσεις της σχολικής άρνησης είναι αυτό που με ρώτησες ήδη, δηλαδή δημιουργεί ένα άγχος μήπως και δεν τα καταφέρω κι ότι θεωρώ ότι είναι, εε, σημαντι-, σημαντικό να προσπαθήσω γι αυτό. Και θέλω να πετύχω, και να κερδίσω το παιδί να το φέρω στην τάξη. Κι αυτό το πράγμα με αγχώνει όταν έστω υποψιάζομαι ότι ωπ, εδώ έχουμε ένα παιδί που προφανώς θα μου δημιουργήσει αυτό το πρόβλημα και θα χρειαστεί μια παραπάνω προσπάθεια για να το φέρω στην τάξη, ναι, είναι μια περίπτωση που με αγχώνει.

E: Μμ. Ωραία. Σας ευχαριστώ πολύ.

N: Καλή επιτυχία σε ό,τι κάνεις.

Συνέντευξη 2

E: Οπότε ξεκινώντας, επειδή μιλάμε για σχολική άρνηση, θέλετε λίγο να μου πείτε τι σκέφτεστε όταν μιλάμε για σχολική άρνηση, τι ορισμό δίνετε εσείς;

N: Ως σχολική άρνηση στο, έτσι πως το καταλαβαίνω, είναι η δυσκολία των παιδιών στην αρχή της χρονιάς τουλάχιστον, από αυτά που έχω δει τόσα χρόνια στο σχολείο να συμμετέχουν στο... να, καταρχήν να έρθουν να παρακολουθήσουν το σχολείο. Δεν συμβαίνει σε όλα τα παιδιά αλλά υπάρχουν πολλά παιδιά που παρουσιάζουν δυσκολίες και έντονες μάλιστα στην αρχή της σχολικής χρονιάς, ειδικά στην ώρα πρωινής προσέλευσης στο σχολείο. Στο σημείο του αποχωρισμού με τους γο-, με το γονιό, ε που το συνοδεύει κατά την... [προσέλευση E: Προσέλευση], ή την, ε, γκρίνια σε όλη τη διάρκεια του προγράμματος τον πρώτο, τον πρώτο μήνα, ότι δεν θέλω να έρθω σχολείο, θέλω να φύγω, πάρε τηλέφωνο τη μαμά μου, δεν, δε θέλω να είμαι εδώ. Τουλάχιστον εγώ αυτό καταλαβαίνω.

E: Ωραία. Ε, και έχετε, έχετε, παραδείγματα να..

N: Ναι, κάθε χρόνο υπάρχουνε πάντα, άλλοτε λιγότερο άλλοτε περισσότερα παιδάκια συνήθως προνήπια, τα οποία το Σεπτέμβριο δυσκολεύονται να δεχτούνε αυτή τη νέα πραγματικότητα, αν δεν έχουν και προηγούμενη εμπειρία από φοίτηση σε παιδικό σταθμό, ε δυσκολεύονται να έρθουν στο σχολείο το πρωί και να αποχωριστούν τους γονείς τους.

E: Μχμ, ε, και συνήθως εσείς πώς τα, πως είστε απέναντι σ' αυτά τα παιδιά, πώς είναι η σχέση σας με αυτά τα παιδιά;

N: Ε, προσπαθούμε, ε, ειδικά το πρωί την ώρα του αποχωρισμού να τα πείσουμε ότι η μαμά θα ξαναγυρίσει, ε, εντάξει μία, δύο, τρεις μέρες συνήθως, συνήθως ένα παιδί θα γκρινιάξει το πρωί, αν δεν θα υπάρχουν έντονες αντιδράσεις, δηλαδή να γίνει, να προσπαθεί να... να γαντζωθεί στη μητέρα του, να αρπαχτεί από μια πόρτα, που εκεί θα πρέπει ουσιαστικά αν περνάει η ώρα να κατεβείς στο επίπεδό του να το πάρεις αγκαλιά για να αποχωριστεί από τη μαμά του.

E: Μχμ.

N: Αν είναι εξαιρετικά δύσκολη περίπτωση και πηγαίνει σε πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα αυτή η άρνηση το πρωί μετά σκεφτόμαστε, είτε με τη συνάδελφο είτε με τη μαμά, να δούμε πώς θα το διαχειριστούμε, αλλά συνήθως την πρώτη βδομάδα τελειώνουν αυτά τα θέματα. Προσπαθείς να το πείσεις ότι θα έρθει η μαμά, ότι θα παίξουμε, είναι οι φίλοι σου, θα σε περιμένουν, θα πάρω τηλέφωνο αν χρειαστεί. Πολλές φορές όμως θα πρέπει να το πάρουμε, ουσιαστικά να το αποσπάσουμε απ' τη μαμά, αν έχει γαντζωθεί πάνω της κι αρνείται με οποιοδήποτε τρόπο να φύγει.

E: Μχμ.

N: Όχι βέβαια βία, αλλά αναγκαστικά ναι..

E: Ναι, ε, έχετε έτσι κάποιο συγκεκριμένο περιστατικό στο μυαλό σας που έχει γίνει, ένα παιδί που σας έχει μείνει ας πούμε, που ήταν πιο έντονο.

N: Εντάξει, το πιο πρόσφατο από την περσινή χρονιά που ήμουν στο σχολείο εεμ, ένα κοριτσάκι γκρίνιαζε το πρωί, ήτανε προνήπιο αυτό επανεμφανίστηκε μέσα στη χρονιά χωρίς όμως να δυσκολεύεται, δηλαδή το έκανε το Σεπτέμβριο και μέσα στη χρονιά πάλι είχε αρχίσει κάποια πρωινά να γκρινιάζει, να μη θέλει να μείνει στο σχολείο και έπρεπε ας πούμε να ασχολούμαστε πολύ περισσότερο μαζί του, να την πάρουμε αγκαλιά να καθίσει μαζί μας στις ελεύθερες δραστηριότητες, να νιώσει ότι είμαστε αποκλειστικά μαζί της για να ηρεμήσει. Το Σεπτέμβριο ήταν εντάξει, το άγχος αποχωρισμού, το καταλαβαίναμε, ήταν η πρώτη φορά που έφευγε από τη μαμά της, δεν είχε πάει παιδικό, μες στη χρονιά ενδεχομένως έκανε και κάποια πείσματα, δηλαδή γνωρίζοντάς το παιδί είδαμε ότι είχε και μια προσωπικότητα, ήταν το μοναχοπαιδί, αυτό που ήθελε θα το έκανε, δηλαδή να κοιμηθεί με τις καινούριες μπότες το βράδυ, δεν υπήρχε περίπτωση να την πείσουν, οπότε το έκανε στα πλαίσια του, ενώ περνούσε πολύ όμορφα στο σχολείο είχε φίλους, διασκεδάζε, συμμετείχε, προφανώς το πρωί το έκανε περισσότερο για.. να, ας πούμε εκβιάσει περισσότερο ψυχολογικά τη μαμά γιατί μέσα στη φοίτηση δε..δ..δεν είχε προβλήματα κοινωνικοποίησης ή ένταξης ή να είναι δυστυχημένο στη διάρκεια του ημερήσιου προγράμματος και μάλλον το έκανε για να χειραγωγήσει λίγο τη μαμά και το μπαμπά.

E: Μμμ.

N: Μέσα στο Φεβρουάριο-Μάρτιο.

E: Μμμ, ναι. Εε, εσείς τι συναισθήματα είχατε απέναντι στα παιδιά αυτά συνήθως και για το συγκεκριμένο και γενικότερα σ' αυτά που έχετε δει;

N: Εντάξει, καταλαβαίνουμε ότι είναι, είναι μεγάλη αλλαγή αυτή για τα παιδιά αυτής της ηλικίας, να φύγουν από την ασφάλεια του περιβάλλοντος που έχουν ως σημείο αναφοράς οικεία πρόσωπα, τα οποία νιώθουν και η ασφάλεια, έτσι, τη μαμά, τη γιαγιά ή συνομήλικους, αδέρφια, ξαδέρφια που παίζουν και να έρθουν πρώτη φορά στο νηπιαγωγείο, παιδάκια που πηγαίνουν στον παιδικό ενδεχομένως το έχουν περάσει νωρίτερα αυτό το πράγμα, οπότε δεν έχουν δυσκολία στη μετάβαση απ' το πρόγραμμα του παιδικού σταθμού να έρθουν σε μας, οπότε κατανόηση. Δηλαδή πρέπει να νιώσουν ότι δεν θα τους κατηγορήσεις, δεν θα τους επιπλήξεις, δεν θα τους μαλώσεις, ότι «κάθισε φρόνιμα γιατί αυτό» πρέπει να νιώσουν εμπιστοσύνη μαζί σου, ότι θα έρθει η μαμά ξανά, ότι εδώ δεν με αντιμετωπίζουν εχθρικά, είναι, είναι μια φυσιολογική αντίδραση αυτό, δηλαδή το αντιμετωπίζουμε απλά με υπομονή και ξέρουμε ότι, τα περισσότερα παιδιά που δεν έχουν και κάποιο άλλο πρόβλημα, γιατί ενδέχεται ένα παιδάκι να έχει και άλλες δυσκολίες, μαθησιακές, δηλαδή μου 'χει τύχει και παιδί, αλλά εκείνο είχε πολλά άλλα προβλήματα όποτε ήταν κι αυτό λίγο δύσκολο, στα περισσότερα όμως παιδιά κάνουμε υπομονή, με ηρεμία, χαμόγελα, παιχνίδια, ε, γιατί ξέρουμε ότι είναι μια φυσική αντίδραση αυτή κι ότι θα περάσει, δεν υπάρχει λόγος δηλαδή να του προκαλέσουμε επιπρόσθετο άγχος με φωνές, με απειλές, με «θα σου αυτό εκείνο», ε όχι, είναι, πρέπει να νιώσει αποδοχή.

Σ: Ναι. Ωραία. Και αυτό που λέτε έτσι για περιστατικά που ήταν πιο δύσκολα ας πούμε, εε, εσείς, η θέση η δική σας ας πούμε απέναντι σε αυτά τα παιδιά, συναισθηματικά περισσότερο, ε, πώς ήταν;

N: Δύσκολα, όταν το ανέφερα εννοούσα παιδάκι πέρυσι που είχε μαθησιακές δυσκολίες, είχε μαθησιακά, είχε αναπτυξιακά, δεν καταλα-, δεν μπορέσαμε τι είχε γιατί δεν συνεργάστηκε η μητέρα το μεγαλύτερο μέρος της χρονιάς το συγκεκριμένο παιδί πραγματικά ήταν... Δεν είχαμε ούτε τις γνώσεις ούτε την εμπειρία να το διαχειριστούμε γιατί ήταν πολύ μεγαλύτερο το πρόβλημα, δεν ήταν μόνο της πρωινής

προσέλευσης, ήταν εν γένει όλης της φοίτησης, της υποστήριξής του, δηλαδή χρειαζόταν πλέον εξειδικευμένη υποστήριξη η Χ., αυτό προσπαθήσαμε να διαχειριστούμε εντελώς διαφορετικά. Δεν ήταν δηλαδή το τυπικό παιδί που δυσκολεύεται να αποχωριστεί τη μαμά του για μια, δυο, τρεις, πέντε μέρες ή μια βδομάδα έστω στην, το Σεπτέμβριο.

Σ: Μχμ.

Ν: Αυτό ήταν μια εντελώς δικ-, ειδική κατηγορία.

Σ: Ναι. Και είχε αυτό παιδί έτσι είχε προβλήματα αποχωρισμού και κατά τη διάρκεια της χρονιάς; Πέρα από τα υπόλοιπα που μου [περιγράφετε. Ν: Ουσιαστικά]

Ν: αυτό το παιδί δεν μπόρεσε να φοιτήσει κανονικά, ό,τι κι αν προσπαθήσαμε να κάνουμε μέχρι τα Χριστούγεννα δεν συνεργαζόταν η μαμά γιατί δεν είχε καν αποδεχτεί τα επιπλέον προβλήματα που είχε το παιδί οπότε δεν ήτανε μόνο ο πρωινός αποχωρισμός, ήταν ότι τέσσερις ώρες ας πούμε ούρλιαζε, πετούσε πράγματα, αλλά αυτό είχε, είχε τα δικά του προβλήματα.

Σ: Ναι, ναι, ναι.

Ν: Η μαμά έλεγε ότι ήταν μικρό, εμείς καταλάβαμε ότι υπήρχε μεγάλη απόκλιση από το πώς είναι ένα προνήπιο με το.. τι μπορεί να κάνει γνωστικά, συναισθηματικά, σε επίπεδο κοινωνικοποίησης, η Χ. δεν ανταποκρινόταν σε κανένα από τους μέσους, δηλαδή καταλαβαίναμε ότι τι παιδί χρειαζόταν ειδική υποστήριξη. Η μαμά όμως δεν δεχότανε και θα, προσπαθούσαμε μέσω της συμβούλου, με κάποιον ειδικό να δούμε τι μπορούμε να κάνουμε. Δηλαδή δεν ήταν καν το πρόβλημα στην πρωινή προσέλευση.

Σ: Ήταν... ναι, ναι.

Ν: Οπότε δεν.

Σ: Εε, και με του γονείς γενικά, ακόμα και σ' αυτή την περίπτωση που μου περιγράφετε, που ήταν πιο.. μου περιγράψατε μια μαμά ας πούμε που δεν συνεργαζότανε. Εε, γενικά με τους γονείς τι σχέση αναπτύσσετε σ' αυτές τις περιπτώσεις;

N: Εε, για τα περισσότερα παιδιά που δυσκολεύονται το πρωί να έρθουν, τα τυπικά παιδιά, όχι όπως η Χ. που είχε και άλλα προβλήματα πολλοί γονείς είναι ψύχραιμοι, αν έχουν ειδικά και την εμπειρία από προηγούμενα μεγαλύτερα παιδιά που πήγαν στο σχολείο το διαχειρίζονται ψύχραιμα, ότι «ξέρω όπως ο μεγάλος μου ήρθε και έκλαιγε και μετά το ξεπέρασε», δεν δυσκολεύονται, δηλαδή.. ναι είναι σκληροί-όχι με τη κακή έννοια-ότι ξέρουν ότι «πήγαινε στη δασκάλα σου τώρα», δεν δυσκολεύονται κι οι ίδιοι να είναι μεταξύ του αν θα τ' αφήσω και τι θα γίνει, συνήθως εε συναισθηματικά είναι πιο εε ταραγμένοι και ευαίσθητοι οι γονείς που για πρώτη φορά, το πρωτότοκό τους ενδεχομένως πηγαίνει στο σχολείο. Αν έχουν προηγούμενη εμπειρία είναι κι αυτοί ψύχραιμοι, δηλαδή εντάξει, ναι, κλαίει, το φιλάει, το αγκαλιάζουν, «θα έρθω να σε πάρω την τάδε ώρα» κλείνουν την πόρτα και δεν.. απλά σε ρωτάν το μεσημέρι «Εντάξει; Ησύχασε σύντομα;». Οι γονείς που για πρώτη φορά το βιώνουν αυτό ε πολλές φορές τους, εε βλέπω πολύ αγχωμένους, δηλαδή συνήθως το παιδί ξέρετε βλέπει αν κι ο γονιός ε, είναι κι αυτός αγχωμένος και διστάζει «να φύγω, να μείνω, να μη σε φέρω σήμερα αφού μου κάνεις μεγάλη φασα-», γιατί πολλές φορές ξεκινάει η γκρίνια από το, απ' την ώρα, απ' το σπίτι.

E: Μχμ.

N: Και μας λένε «ξέρετε απ' το πρωί κλαίει και δεν θέλει να 'ρθει», εε, αν δει το παιδί ότι κι ο γονιός είναι μεταξύ του.. «Ε, άντε κι ας μην πάμε σήμερα στο σχολείο, άντε και δεν πειράζει σήμερα μείνε», εκεί το επιδεινώνουν οπότε προσπαθούμε να συζητήσουμε με τους γονείς ότι... ψύχραιμα στο παιδί, χωρίς να το δραματοποιείτε σπίτι ότι γίνεται φασαρία και τι θα κα-, δηλαδή να μην εισπράττει αυτό το μεγάλο άγχος μεταξύ των ενηλίκων ότι «δεν πάμε το πρωί και τι θα κάνουμε;». Εμ, ουσιαστικά γιατί ανατροφοδοτείς ότι.. ναι, τελικά όλο αυτό το κλάμα το εισπράττει κι η μαμά και μπορώ να την διαχειριστώ το πρωί να μη με πάει σχολείο.

E: Ναι.

N: Ψυχραιμία με τους γονείς, μια σταθερότητα ότι αφού ξεκινάμε να έρθουμε στο σχολείο θα έρθουμε. Μια συνέπεια, αν δούμε δηλαδή ένα παιδί ότι για αρκετό καιρό δυσκολεύεται, 'ντάξει προτείνουμε στους γονείς «μήπως θέλετε να 'ρθείτε λίγο νωρίτερα», σε συνεννόηση πάντα με την σύμβουλο, γιατί δεν μπορούμε να δίνουμε παιδιά..

E: Μμ..

N: Ανά πάσα στιγμή, αλλά 'ντάξει αν δούμε ένα παιδί ότι δυσκολεύεται δεν θέλουμε να.. να ταλαιπωρείται για, αλλά αυτά είναι συνήθως λίγες οι περιπτώσεις που παιδιά μέχρι το σχολασμα θα είναι σε κατάσταση έτσι ταραγμένα με κλάματα. Και προτείνουμε στους γονείς να είναι έτσι λίγο πιο ψύχραιμοι, ότι είναι λογικό το παιδί να βιώνει αυτά τα αισθήματα αποχωρισμού, δεν πρέπει να νιώθουν κι οι ίδιοι τύψεις ότι το παρατάνε και να νιώθουν άσχημα, κι ότι μπορούν ανά πάσα στιγμή να μας πάρουν ένα τηλέφωνο, αν τους καθησυχάζει αυτό, κατά τις εννιά, κατά τις εννιάμιση, γιατί ξέρετε πρέπει να είναι ήρεμοι κι οι γονείς ότι το παιδί δεν ταλαιπωρείται στο σχολείο, κι αν είναι ήρεμοι κι αυτοί θα το μεταδώσουν στο παιδί. Αυτό, προτείνουμε μια ψυχραιμία, όχι δηλαδή δραματοποίηση του γεγονότος σπίτι.

E: Μμμ.

N: Με τη γιαγιά, με το μπαμπά και «δεν μπορώ και ξέρεις κλαίει και τι θα κάνουμε και μήπως να μην το πάμε φέτος σχολείο;», αυτά συνήθως μπερδεύουν το..

E: Μμ.

N: το νήπιο.

E: Μμ, ναι. Εεεμ, και πώς θα χαρακτηρίζατε τη σχέση σας με αυτούς τους γονείς, δηλαδή στο επίπεδο του νηπιαγωγός-γονιός, εε, καθαρά;

N: Συνήθως οι περισσότεροι, ε είναι δεκτικοί, δηλαδή όταν εεμ, ε, βλέπουμε ότι ας πούμε ένας γονιός δυσκολεύεται και δεν μπορεί κι ο ίδιος να αποχωριστεί το παιδί, ε κάποια στιγμή κάνουμε μια κουβέντα μαζί του, ότι «ναι, όσο περισσότερο παραμένετε εδώ πέρα και αυτό κλαίει κι εσείς υποχωρείτε και μπαινοβγαίνετε και σας τραβάει από το πόδι κι αγχώνεστε..», μμ 'ντάξει δίνεις κάποιο χρόνο, αλλά αν είναι κάθε μέρα να υπάρχει αυτό το μισάωρο, να αναστατώνονται και τα υπόλοιπα τα παιδάκια, να αναστατώνεται κι ο γονιός και το παιδί να μην το αποφασίζει ότι θα κλείσει κάποια στιγμή η πόρτα.. μμ, προτείνουμε λίγο να συντομεύσει ο αποχωρισμός, να είναι λίγο πιο ήρεμοι απ' την προηγούμενη μέρα, δηλαδή «θα περάσεις αύριο ωραία κι ότι εγώ θα έρθω να σε πάρω», δηλαδή 'ντάξει συνεργάζονται οι γονείς δεν έχουν δυσκολία, αν σε δουν κι εσένα ότι είσαι

συνεργάσιμος κι ότι δεν ταλαιπωρείς και το παιδί το πρωί, ότι θέλεις να συζητήσεις μαζί τους, ότι σε ενδιαφέρει να το υποστηρίξεις αυτό κι όχι απλά ν' αρπάξεις ένα και να τους πετάξεις έξω και να κλείσεις την πόρτα, δεν αντιδρούν κι αυτοί άσχημα κι εντάξει όλα αυτά πρέπει να συζητάς μαζί τους. Για να ξέρουν κι αυτοί πιο είναι το σκεπτικό τους και να τους συμβουλεύεις από την προηγούμενη εμπειρία που έχεις.

Ε: Μχμ. Εε και στην περίπτωση έτσι πιο δύσκολων παιδιών, ας πούμε για το πρόσφατο παράδειγμα που μου αναφέρατε πριν, ε ζητάτε βοήθεια από κάποιον..;

Ν: Πέρυσι επειδή η Χ. ήτανε γενικά προ-, πρόβλημα πώς θα φοιτήσει. Δεν μπορούσε να φοιτήσει, έτσι όπως ήταν το παιδί, ούτε εμείς είχαμε τις γνώσεις. Δεν ξέραμε κατ' αρχήν τι είχε. Δεν υπήρχε ούτε διάγνωση, κατ' αρχήν δεν υπήρχε αποδοχή από το οικογενειακό περιβάλλον ότι το παιδί χρειάζεται επιπλέον υποστήριξη, γιατί φαινόταν ότι, ήτανε προνήπιο προσπαθήσαμε διακριτικά στην αρχή να το συζητήσουμε-δε στιγματίσαμε, δεν είμαστε και ειδικοί-απλά είπαμε ότι ίσως είναι μικρό, να το δούμε, εε δώσαμε χρόνο στη μαμά, δε το δεχότανε, το παιδί όμως δεν μπορούσε να είναι μες την τάξη, δηλαδή τέσσερις ώρες ουρλιαχτά, ε επικίνδυνη.. να πέφτει, να χτυπάει, να ρίχνει έπιπλα, να ορμάει σ' άλλα παιδιά. Αυτό αναστάτωνε και τους υπόλοιπους. Ε, όταν έφτασε ο Οκτώβριος, αφού ζητήσαμε βοήθεια από την σύμβουλο, το συζητήσαμε με την προϊσταμένη, ε η μαμά συνέχιζε ν' αρνείται.. προσπαθούσαμε να δούμε και με τα άλλα τα παιδιά τι θα κάνουμε γιατί επί τέσσερις ώρες κάθε μέρα δεν γινότανε ουσιαστικά είχαμε αφήσει και τους υπόλοιπους στην τύχη τους... Εμ... ε... τι έγινε: η μικρή σταμάτησε το σχολείο μετά από κάποια πολύ άσχημα περιστατικά που συνέβησαν, η σύμβουλος ενώ προσπάθησε να μιλήσει με τη μαμά, η μητέρα αρνιόταν να δεχτεί οποιαδήποτε νύξη ότι θα χρειαστεί βοήθεια, εμ το ΚΕΔΔΥ δεν μας υποστήριξε καθόλου, το ΚΕΔΔΥ στο οποίο αναφερόμασταν στην Σπάρτη μας άφησε ουσιαστικά ξεκρέμαστους. «Κάν'τε ό,τι νομίζετε. Υπομονή να έχετε». Κι όσο δεν είχαμε λοιπόν κάποια... υποστήριξη, πιο επίσημα, δεν μπορούσαμε να εντάξουμε αυτό το παιδί γιατί δεν ξέραμε και τελικά τι συμβαίνει. Και.. διακόπηκε η φοίτηση τέλος πάντων, μετά από πολλές προσπάθειες, λίγο να μένει η μαμά στην τάξη, λίγο να φεύγει νωρίτερα για να μην αναστατώνονται κι οι υπόλοιποι, το Δεκέμβριο σταμάτησε πλέον να έρχεται, ξαναήρθε το Μάρτιο. Τέλος πάντων αποδέχτηκε ότι ήθελε βοήθεια, απευθύνθηκε στο Παίδων της Αγίας Σοφίας στην Αθήνα, η διάγνωση ήρθε περίπου τον Ιούνιο-δεν την προλάβαμε καν-και προς

την άνοιξη άρχισε να βλέπει λογοθεραπευτές, εργοθεραπευτές... Εντάξει, έστω στο κλείσιμο της χρονιάς για ένα προνήπιο ήμασταν ευχαριστημένοι ότι ξεκίνησε η μαμά τη διαδικασία ότι το παιδί χρειάζεται υποστήριξη, αλλά ήταν μια πολύ δύσκολη.. διαδικασία και ουσιαστικά δεν.. μπορούσαμε να κάνουμε σχεδόν τίποτα.

E: Μμ. Εε και η..

N: Γιατί δεν συνεργαζόταν η μαμά, [δεν αποδεχόταν το πρόβλημα. E: Ναι. Ναι, ναι.], όποιος και να της μιλούσε.

E: Ναι. Ναι. Εε, και εσείς έτσι, ήταν στη δική σας τάξη αυτό το παιδί.

N: Ναι, ναι στη δική μας τάξη, προνήπιο.

E: Εε, τι μμ, τι συναίσθημα είχατε απέναντι σε όλη αυτή την κατάσταση, κι απέναντι στα παιδιά, αυτό που μου περιγράφατε ότι είχατε αφήσει τους υπόλοιπους στη μοίρα τους και..

N: Επί ενάμιση μήνα, επειδή ήμασταν δυο σ' ολόημερο.

E: Μχμ.

N: Όταν επί τέσσερις ώρες ένα παιδί ουρλιάζει, πετάει αντικείμενα, χτυπάει το κεφάλι του στα πατώματα, στους τοίχους, ε δεν επικοινωνεί με κανέναν, γιατί και στο λόγο, δεν είχε λόγο, δεν κοινωνικοποιούτανε, δεν ανέπτυσε σχέσεις ούτε με μας ούτε με άλλα παιδιά, δηλαδή πολλά προβλήματα. Ε ήτανε.. δύσκολα τα συναισθήματα, δηλαδή να προσπαθείς να συνεννοηθείς με τη μαμά, χωρίς να της δημιουργήσεις, ε.. γιατί ξέρετε είναι πολύ δύσκολο ένας γονιός να αποδεχτεί ότι το μοναχοπαιδί του.. και κακά τα ψέματα.. και σε μια μικρή κοινωνία, στο χωριό ότι.. ουσιαστικά τι είναι; Ο τρελός του χωριού;

E: Μμ.

N: Ε, βέβαια όλοι 'ξέραν ότι το παιδί δεν.. το βλέπανε στην παιδική χαρά, στις αυλές. Να την πείσουμε με.. κομψό τρόπο ότι χρειάζεται βοήθεια, δεν είναι για το κακό του. Μπορεί να μην είναι και κάτι πολύ σημαντικό και αν και αν το προλάβουμε φέτος στο.. στο προν-, σε επίπε-, στη χρονιά που είναι προνήπιο, ενδεχομένως να δει, δηλαδή ξέρετε πολύ διακριτικά, χωρίς να στιγματίσουμε, χωρίς να κατηγορήσουμε

γιατί δεν είναι και κάτι που έκανε ο γονιός, εντάξει συμβαίνουν αυτά, νιώθαμε απογοήτευση, εεμ, ότι δεν μπορούσαμε ουσιαστικά στο παιδί αυτά που του άξιζαν, δηλαδή είναι διαφορετικό να συνεργάζεσαι με ένα της ειδικής αγωγής και να σε υποστηρίζει κι άλλο να είσαι στα τυφλά. Επίσης άσχημα γιατί δεν μπορούσαμε να δουλέψουμε και με τα υπόλοιπα παιδιά, δηλαδή Σεπτέμβριος-Οκτώβριος στην τάξη γινόταν χαμός γιατί δεν μπορούσαμε καν τις βασικές ρουτίνες να διεκπεραιώσουμε. Τέσσερις ώρες ουρλιαχτά, δεν μπορείς να μιλήσεις με κανέναν. Τίποτα. Ήταν μια πολύ ψυχοφθόρα διαδικασία κι όσο αρνούταν η μαμά, τόσο εμείς βρισκόμασταν σε άσχημη κατάσταση κι εντάξει το να σου έρχεται οκτώ η ώρα ένα παιδί και να σου προκαλεί τέτοιες εντάσεις, να λερώνεται στην τουαλέτα, να λερώνει το σύμπαν, να χτυπάει, να χτυπιέται, εε δυσκολεύει πάρα πολύ και το εργασιακό περιβάλλον και σαν επαγγελματίας εσύ, αλλά και με τα άλλα παιδιά. Συν ότι και οι υπόλοιποι είχαν αρχίσει να τη στιγματίζουνε. Εντάξει.. καταλαβαίνουν τα παιδιά.. ότι... ε, όχι ήταν μη παραγωγική κατάσταση, νιώθαμε τύψεις, αλλά κι από την άλλη είχαμε κάνει ό,τι καλύτερο μπορούσαμε, δηλαδή.. κι ήτανε κρίμα γιατί υπήρχε τμήμα ένταξης στο διπλανό χωριό, στα τρία χιλιόμετρα, αλλά χωρίς διάγνωση δεν μπορούσαν να πάρουν το παιδί στο τμήμα ένταξης του νηπιαγωγείου όχι στο ειδικό σχολείο. Στη συνάδελφο νηπιαγωγό που είχε άλλα δυο παιδάκια.

E: Ναι.

N: Ξέρετε είναι πολύ κρίμα γιατί νιώθαμε ότι δεν μπορούσαμε να δώσουμε στο παιδί αυτά που δικαι-, τα δικαιώματα ενός παιδιού: μια σωστή φοίτηση, για τις δικές του μαθησιακές ανάγκες. Κι αυτό ήταν πολύ απογοητευτικό να ξέρουμε ότι θα φεύγαμε κι η X. θα έμενε ένα παιδάκι στο περιθώριο.

E: Μχμ, μχμ. Εε, η διάγνωση που ήρθε στο τέλος; [Άλλαξε κάπως αυτό N: Δεν την είδαμε.] το συναίσθημα;

N: Δεν την είδαμε μέχρι που έκλεισαν οι εγγραφές...

// Διακοπή για να απαντήσει η Νηπιαγωγός στο τηλέφωνο

E: Δεν την είδατε, μου λέγατε για τη..

N: Ε, ήμασταν ικανοποιημένοι που όταν το Μάρτιο αποφάσισε η μαμά να ξαναφέρει

τη Χ., γιατί είχαμε κάνει άπειρες συζητήσεις μαζί της τονίζοντας ότι είναι δικαίωμα του παιδιού να εκμεταλλευτεί οποιοσδήποτε παροχές προσφέρει η δημόσια εκπαίδευση, μέσω των ΚΕΔΔΥ, μέσω του νοσοκομείου, μέσω της εμ, για τη διάγνωση με την υποστήριξη ενός εξειδικευμένου προσωπικού, δηλαδή η νηπιαγωγός στο τμήμα ένταξης γιατί να χάσει όλες αυτές τις ευκαιρίες, γιατί στην επαρχία είναι δύσκολο να βρεις τμήμα ένταξης και μάλιστα δίπλα στο σπίτι σου. Εμ, και να μην κερδίσει αυτό το χρόνο μέχρι να πάει στο δημοτικό η Χ. να εντοπίσει ποια είναι η δυσκολία της μπορεί να μην ήταν και σημαντική, δηλαδή δεν θέλαμε να τρομάξουμε τη μαμά ότι θα 'ναι κάτι...

Ε: Ναι.

Ν: Ναι, καταλαβαίνετε, να νιώσει τουλάχιστον ο γονιός ότι έχει υποστήριξη κι ότι εμάς δουλειά μας είναι να βοηθήσουμε όλα τα παιδιά, αν βέβαια δεν συνεργαστεί της είχαμε εξηγήσει ότι δυστυχώς θα κουκουλωθεί μια κατάσταση, εμείς δεν θα αρνηθούμε τη φοίτηση στο παιδί, δηλαδή ότι σταμάτησε η Χ. ήταν δική της επιλογή, όχι.. [δεν έχουμε κανένα δικαίωμα Ε: Ναι, ναι.] να διώξουμε μαθητή από το σχολείο ακόμα έστω κι αν πούμε ότι εμείς δεν σε θέλουμε, δεν μπορούμε. Απ' την στιγμή που είναι εγγεγραμμένο το παιδάκι δεν μπορούμε να διώξουμε ένα παιδί και δεν είχαμε διάθεση να το διώξουμε, εμείς θέλαμε να το βοηθήσουμε, έχοντας όμως κι εμείς μια υποστήριξη. Ωραία, χαρήκαμε, όταν το Μάρτιο ήρθε η μητέρα και μας είπε ότι δεν την, δεν πήγε στη Σπάρτη γιατί τελικά το ΚΕΔΔΥ δεν έκανε τη δουλειά του και την παρέπεμψε στην Αθήνα, που σημαίνει μεγαλύτερος χρόνος αναμονής, αλλά έστω, πήγαν στην Αθήνα, μμ, απ' το Μάρτιο η διάγνωση θα ερχόταν τέλη Ιούνη, απλά τη συμβουλέψαμε, επιτέλους, κι η Χ. ήταν πιο ήρεμη, έβλεπε λογοθεραπευτή, οπότε ερχόταν για δυο ωρίτσες στην τάξη και μπορούσαμε κι εμείς λίγο, αφού ήταν πιο ήρεμη, να παίζουμε μ' ένα παζλ, να τη βάλουμε στα κινητικά παιχνίδια, να, να πούμε και στους μεγαλύτερους ότι εντάξει η Χ. τώρα μεγάλωσε, δεν είχε κάποιο πρόβλημα, γιατί ξέρετε τα παιδάκια λέγανε αυτή είναι η τρελή. Κι απλά προσπαθούσαμε για να μη στιγματιστεί να πούμε ότι αυτή είναι μικρή. Να, όπως κλαίγατε κι εσείς παλιότερα, γιατί όλοι αυτοί θα συνέχιζαν και στο Δημοτικό και ξέρετε σ' ένα χωριό, δεν χάνονται εύκολα αυτές οι ρετσινιές δυστυχώς. Ήμασταν όμως ικανοποιημένοι ότι έστω και με την γκρίνια, με τους καυγάδες-γιατί είχαμε δεχτεί κι επίθεση απ' τη μαμά προσωπικά ότι δεν την καταλαβαίνουμε, ότι δεν έχουμε παιδιά, ότι δεν

ενδιαφερόμαστε-εντάξει δεν μας ενδιέφερε αυτό, αφού κατάφερε να μπει σε μια διαδικασία με ένα λογοθεραπευτή, με μια διάγνωση, της είπαμε ότι έστω στις εγγραφές, μετά που έκλεισε το σχολείο, να προσπαθούσε με τα χαρτιά τα επίσημα, αν μπορούσε να πάρει μεταγραφή στο τμήμα ένταξης, που ήταν στο δίπλα χωριό, δεν θα χρειαζόταν να αλλάξει περιβάλλον, δραματικά, ώστε να μπορούσε η Χ. να έχει την υποστήριξη ακριβώς που χρειαζότανε για το.. για τη δυσκολία της, ούτε καν πρόβλημα δεν είπαμε ποτέ.

E: Ναι, ναι, ναι.

N: Δυσκολία.

E: Ναι. Ωραία και..

N: Οπότε ήμαστε ευχαριστημένοι ότι έστω, μετά από τόσους μήνες, ε δυσκολιών και έντασης μπορέσαμε να ευαισθητοποιήσουμε τη μαμά να αποδεχτεί ότι το παιδί της χρειάζεται βοήθεια, για το καλό του.

E: Ναι. Ε εκτός από τη μητέρα που μου αναφέρατε είχατε σχέση με κανέναν άλλο, ε άλλο μέλος της οικογένειας;

N: Όχι, όχι μόνο τη μητέρα.

E: Μμ.. εε και δεν ξέρατε γενικά λεπτομέρειες για την..

N: Μαθαίναμε επειδή ήτανε χωριό και ξέρετε όλα μαθαίνονται, η μητέρα μας έλεγε ας πούμε ότι δεν έχει πρόβλημα, μιλάει κανονικά στο σπίτι, παίζει με τ' άλλα παιδιά. Εε, τα παιδάκια που ήταν στο ίδιο χωριό όμως και οι συναδέλφισσες που ήτανε ντόπιες κι οι άλλοι γονείς, που βλέπανε το παιδί στην πλατεία, στην παιδική χαρά, ε, λέγαν ότι 'ντάξει, ό,τι βλέπετε εδώ τα ίδια είναι κι έξω.

E: Μμ.

N: Δεν υπήρχε διαφορά. Εντάξει η μαμά επέλεγε να...

E: Ναι.. Εεε και τώρα έτσι, εκ των υστέρων που το συζητάμε, που έχει περάσει, αν και όχι μεγάλο διάστημα, που έτσι έχει λίγο περάσει, εε πώς είστε απέναντι σ' αυτό το περιστατικό, έτσι συναισθηματικά, τι, τι σκέφτεστε έτσι για το.. γι αυτό που

συνέβη; Για το πώς ήσασταν εσείς, για το πώς ήταν στη διάρκεια του..

N: Χαίρομαι, γιατί με τη συναδέλφισσα έχουμε ακόμα επαφές, που ήμασταν μαζί πέρυσι, κι αυτή σε άλλο σχολείο κι εγώ εδώ, και ήτανε κοινή απόφαση μας, δηλαδή μαζί το αντιμετωπίζαμε και το συζητούσαμε πάρα πολύ και εκτός σχολικού προγράμματος, δηλαδή τι θα κάνουμε με τη Χ., εντάξει και κάποια άλλα θέματα για κάποια άλλα παιδιά, που ήτανε εντάξει θέματα διαπολιτισμικής και ένταξης κι αυτά. Ε, μας απασχολούσε πάρα πολύ ότι πρέπει οπωσδήποτε να βρούμε ένα τρόπο να ενταχθεί αυτό το παιδί και να μην το αφήσουμε στην άκρη, με οποιοδήποτε κόστος, δηλαδή, εντάξει προσωπική επίθεση της μαμάς, δεν το πήραμε προσωπικά, καταλαβαίναμε τη φόρτιση που είχε, πάντα διακριτικά, πάντα ευγενικά χωρίς να θέλουμε να φορτώσουμε, να χρεώσουμε ή να βάλουμε ταμπέλες, αλλά θεωρούσαμε ότι ήταν υποχρέωση μας να μη φύγουμε από το σχολείο και ν' αφήσουμε κάποια παιδιά, ξέρεις, με αυτό το «ε, τι να κάνω, αφού τα 'πα μια, τα 'πα δυο και δεν ενδιαφέρονται». Μας ενοχλούσε απίστευτα το γεγονός ότι ενώ 'ντάξει η σύμβουλος, ε.. ήταν μαζί μας, ε θα θέλαμε απ' τη.. να υπήρχε μια καλύτερη υποστήριξη. [Δηλαδή E: Ναι] όταν πήραμε στο ΚΕΔΔΥ, που ήταν αυτοί το σημείο αναφοράς, στα εξήντα χιλιόμετρα απ' το χωριό, στη Λακωνία, ε ήταν πολύ ενοχλητικό η.. ότι.. ουσιαστικά μας, μας ξεπέταξαν σ' ένα τηλεφώνημα «Να είστε ευγενικές. Εντάξει, δεν πειράζει, κάν'τε υπομονή, και θα δείτε»... Ε, της γενικής εκπαίδευσης σαν εκπαιδευτικός δεν έχουμε κατάρτιση στην ειδική αγωγή-κι εντάξει δεν είναι και κακό, δεν ξέρουμε τα πάντα-όταν όμως ένα παιδί χρειάζεται μια τέτοια βοήθεια, δεν είμαι ο παντογνώστης, αλλά μπορώ να μμ, με τη συνεργασία με κάποιον που γνωρίζει, να εντα-, να κρατήσω αυτό το παιδί στην τάξη μου, γιατί δεν μας ενδιέφερε να φύγει, αλλά αν είχαμε υποστήριξη θα ξέραμε, τι μπορούμε να κάνουμε γι αυτό το παιδί. Δηλαδή όταν ούρλιαζε και χτυπιότανε δεν μπορούσαμε ούτε καν να το πλησιάσουμε για να μη, για να το κρατήσουμε αγκαλιά να μην πέσει και χτυπήσει στα μάρμαρα, όχι απλά να το ησυχάσουμε, να μην έχουμε τραυματισμούς. Δεν ξέραμε όμως αν αυτό ήταν καλό για τη δυσκολία που αντιμετώπιζε ή αν θα το δεχόταν σαν μια επιθετική κίνηση να με πιάσει μια ενήλικη γυναίκα την ώρα που χτυπιέμαι. Δηλαδή.. ήμασταν εντελώς στα τυφλά.

E: Μχμ.

N: Και θα προτιμούσαμε η πολιτεία να δίνει.. καλύτερη υποστήριξη στον εκπαιδευτικό και να μην εξαρτόμαστε απ' την διάθεση της μαμάς αν θέλει ή αν δεν θέλει. Ότι καταφέραμε να την πείσουμε τελικά ήτανε προσωπικά η δική μας η προσπάθεια και το, το πείσμα, με την καλή την έννοια, ότι δεν θέλουμε να χάσουμε αυτό το μαθητή, είτε στη δική μας την τάξη ή στο τμήμα ένταξης με τον αντίστοιχο νηπιαγωγό που θα είναι όλη μέρα με την υπόλοιπη ομάδα, αλλά θα 'χει και τη εξειδικευμένη, το εξειδικευμένο πρόγραμμα.

E: Μχμ.

N: Άρα ναι, θέλει πάρα πολλή προσπάθεια να.. να επιμείνεις και να βοηθάν και οι συνθήκες, γιατί είχαμε λίγα παιδιά στην τάξη κι ότι συνεννοούμασταν καλά με την άλλη συναδέλφισσα, αυτό βοήθησε στο να επιμείνουμε ξανά και ξανά και να παίρνουμε τηλέφωνα στη σύμβουλο, στο ειδικό σχολείο. Να μιλήσουμε έστω off the record, που δεν ήταν δική τους αρμοδιότητα να μας πουν.. κάποια ιδέα τέλος πάντων τι μπορεί να κάνουμε περισσότερο... 'Ντάξει, εγώ.. θεωρώ ότι, όπως και η Μ., ότι ήμασταν εντάξει απέναντι στο παιδί και στις ανάγκες του, όσο δύσκολο κι αν ήταν.

E: Μχμ. Εε κι από το περιβάλλον το ευρύτερο, μου μιλήσατε ας πούμε για το ΚΕΔΔΥ, για το σχολείο, για τις σχέσεις μες στο σχολείο. Απ' το δικό σας το περιβάλλον το ευρύτερο υπήρχε κάποιος με τον οποίο μιλήσατε, σας βοήθησε, νιώσατε ότι σας στήριξε, έστω και συναισθηματικά μόνο, σ' όλη αυτή την κατάσταση την..;

N: Με τη συναδέλφισσα. Εντάξει τώρα εκτός επαγγελματικού κύκλου μπορεί να το συζητήσεις [με τον E: Ναι] φίλο σου με έναν τέτοιο, άλλα στα πλαίσια του 'ντάξει έχω μια δυσκολία, ήταν σήμερα δύσκολη μέρα ή είχα τρεις δύσκολους μήνες και έχουμε κι αυτό κι αυτό κι αυτό κάθε μέρα. Ε περισσότερο όμως με τη συναδέλφισσα που μοιραζόμασταν τη λειτουργία του προγράμματος και ναι, ακόμα και στους καφέδες μας πάλι ξανασυζητούσαμε «Τι θα κάνω με τη Χ. Πρέπει να βρούμε μια λύση. Δεν γίνεται έτσι». Και καμιά φορά εντάξει, δεν το κρύβω ότι, «ωχ σήμερα ξαναήρθε κι έγινε αυτό», γιατί δυσκόλευε πάρα πολύ η κατάσταση.

E: Μμ.

N: 'Ντάξει γιατί είμαστε και άνθρωποι, μπορεί να λες ποιο είναι το σωστό, αλλά

όταν για τέσσερις ώρες υπάρχει αυτή η κατάσταση, ότι ένα παιδί πάει στο μπάνιο και γίνεται χαμός, γιατί δεν μπορεί ούτε ν' αυτοεξυπηρετηθεί κι είσαι μόνος σου κι αφήνεις δεκατέσσερα παιδιά για να, τέλος πάντων δημιουργούν όλα μια έτσι πολύ.. ναι, με αυτούς που το συζητούσα ήταν στο πρόγραμμα επιμόρφωσης που παρακολουθούσα με συναδέλφισσες από άλλα χωριά που είχαν κι αυτές προβλήματα στην τάξη τους με παιδάκια με ειδικές δυσκολίες. Αυτοί είχαν μια καλύτερη αντιμετώπιση απ' το ΚΕΔΔΥ γιατί είχε μεσολαβήσει η προηγούμενη σύμβουλος οπότε τις γνώριζε,

E: Ναι.

N: και ήτανε πιο, ζητούσανε προσωπικά την προϊσταμένη του ΚΕΔΔΥ, οπότε αυτή ανταποκρινόταν καλύτερα, δηλαδή δεχόταν να κλείσει ραντεβού για τους δικούς.. της. Ναι, και συζητούσα με τις συναδέλφισσες κάθε Τρίτη και Πέμπτη, τα προβλήματα που είχε ο καθένας με τα παιδάκια που ειχ-, χρειαζόταν ειδική υποστήριξη.

E: Μμμ.

N: Ε, ήτανε μια παρηγοριά (γέλια), μια πρόταση.

E: Ναι.

N: Αυτό. Με συναδέλφους δηλαδή που είχαν τις ίδιες δυσκολίες, στην ίδια εκπαιδευτική Περιφέρεια.

E: Μχμ, μχμ. Ωραία, και.. ε από κει και πέρα έτσι, ok, μου μιλήσατε για την οικογένεια που δεν είχατε πολλή σχέση και για τα παιδιά αυτά. Κάποια σχέση κάνατε με αυτό το παιδί; Καταφέρατε τέλος πάντων, πιστεύετε, να κάνετε έστω και ενός είδους σχέση με αυτό το παιδί ή ήτανε..

N: Με τη μαμά θα έλεγα.

E: Μμ.

N: Δηλαδή είδαμε ότι εντάξει, η στάση της μαμάς είχε αλλάξει πλέον την άνοιξη, μάλλον της το λέγαμε ότι εμείς δεν είμαστε εναντίον σας, εμείς είμαστε μαζί σας, θέλουμε να το βοηθήσουμε το παιδί.

E: Μχμ.

N: Μπορούμε να κάνουμε τα στραβά τα μάτια, να ανεχτούμε μια κατάσταση και να πούμε στην τελική, εντάξει το 'πα μια, το 'πα δυο, είναι προς όφελος κι εσάς κι εμάς να είμαστε μαζί για.. για το παιδί. Εε την άνοιξη όμως είχε έρθει με πολύ διαφορετική ψυχολογία, εε εντάξει, κι εμείς επιβραβεύαμε.. το ό,τι έκανε η X. που ερχότανε το πρωί και έπαιζε με το παζλ και της λέγαμε ότι θέλουμε να μας πείτε.. τι προτείνει ο λογοθεραπευτής, έστω να ξέρουμε κι εμείς, παρ' όλο που δεν είχαμε πάλι, δεν είχαμε ούτε διάγνωση, ούτε και κάποιον να μιλήσουμε, αλλά έστω τέλος πάντων είδαμε ότι κι η μαμά ειχ-, ήτανε πλέον πολύ πιο θετική απέναντί μας κι εμείς πλέον δεν ήμασταν και αγχωμένοι όταν βλέπαμε τη X. στην πόρτα, τι θα γίνει σήμερα. Απλά είχαμε κάνει μια άτυπη συμφωνία ότι, επειδή μετά από δυο ώρες η X. είχε αρχίσει να κουράζεται και δεν μπορούσαμε να 'μαστε μαζί της συνεχώς, γιατί είχαμε και τις δραστηριότητες με τα υπόλοιπα παιδιά, συμφωνήσαμε-το γνώριζε κι η σύμβουλος-να έρχεται οκτώ με έντεκα..

E: Μχμ

N: ώστε να μπορούμε κι εμείς κάποιες πιο, δραστηριότητες που θέλανε συγκέντρωση, οργάνωση, μέχρι να οργανώσεις τα παιδιά μέσα στην τάξη, να μην έχουμε τη X., γιατί 'ντάξει ναι μεν είχε ηρε- ηρεμήσει, αλλά και πάλι περιφερόταν.. δεν ήτανε όπως τα προνήπια, να μπορούμε να είμαστε.. ηρε-, σ' ένα πιο ήρεμο περιβάλλον με τους υπόλοιπους. Κι η μαμά το είχε δεχτεί πλέον αυτό.

E: Μχμ.

N: Δηλαδή ήξερε ότι το πρωί που έχουμε ελεύθερες δραστηριότητες ασχολούμαστε περισσότερο με τη X., τις κινητικές δραστηριότητες και το διάλειμμα τα βάζαμε νωρίτερα για να μπορεί να παίζει μαζί μας η X., που δεν χρειαζόταν να 'ναι πολλή.. η χρησιμοποίηση του λόγου, οπότε το 'χαμε οργανώσει κάπως έτσι. Εντάξει το παιδί συμμετείχε, αλλά δεν μπορώ να πω ότι.. ε μπορούσαμε να καταλάβουμε αν μας έχει.. αν έχει θετικά συναισθήματα προς τα μας ή αν έρχεται να μας αγκαλιάσει, όπως κάνουν άλλα παιδάκια.

E: Μχμ

N: Μάλλον λόγω τι, των δυσκολιών που αντιμετώπιζε..

E: Μχμ

N: Αλλά εντάξει, μας γνώριζε, έλεγε τα ονόματά μας, μας αποδεχότανε καλύτερα. Απλά 'ντάξει, είχε δυσκολίες στη.. στις κοινωνικές σχέσεις που ανέπτυσε, οπότε ήτανε πάντα πιο απόμακρη με όλους.

E: Εσείς; Σε σχέση με αυτές τις.. μέσα σ' αυτή [τη σχέση; N: Απ' τη στιγμή]

N: που είχε ηρεμήσει και δεν είχαμε αυτές τις τετράωρες εντάσεις, τον χαμό, και την εμ, τη δυσφορία του «ήρθε πάλι δεν θα γίνει τίποτα,

E: Μχμ

N: θα φύγω με πονοκέφαλο κι εγώ κι οι μαθητές», ε ήμασταν πλέον πιο ήρεμοι. Δηλαδή ξέραμε ότι.. έχει ηρεμήσει το παιδί, ε είναι ok και με τους υπόλοιπους, έχουμε καλύψει τέλος πάντων αυτές τις άσχημες εικόνες που είδαμε ότι απλά ήτανε μικρή, εντάξει ήταν μικρή κι ήτανε, αγαπούσε πιο πολύ τη μαμά της κι έκλαιγε... Και.. ήμασταν κι εμείς πιο ήρεμοι. Ξέραμε ότι στις έντεκα παρά θα φύγει, οπότε κάποιες δραστηριότητες τις βάζαμε στο πίσω μέρος, εεμ κι εντάξει κυλούσαν πιο εύκολα τα πράγματα γιατί στην αρχή κι εμείς ήμασταν «ήρθε πάλι η X., αλλοίμονό μας τι θα γίνει».

E: Μμ.

N: Ναι, θέλαμε να τη βοηθήσουμε, αλλά δεν κρύβαμε και την ε.. μεταξύ μας εγώ με τη συναδέλφισσα ότι σήμερα η μέρα ήτανε χάλια. Πραγματικά δηλαδή, ασ' τα να πάει. Η.. μέρα που δεν ερχόταν η X. ήτανε μέρα χαράς Ευαγγέλιο. Δεν το δείχναμε στη μαμά, όμως κι η μαμά καταλάβαινε ότι με τέτοιες εντάσεις, μόλις άνοιγε η πόρτα και τα πιτσιρίκια φωνάζανε «Ωχ κυρία ήρθε η X. Ωχ να μαζέψουμε τα παιχνίδια. Τρεχάτε». Δηλαδή εμείς μπορεί να το κρύβαμε αλλά τα παιδιά δεν μπορούσαν να το μαζέψουν αυτό το συναίσθημα το αρνητικό, ότι «ήρθε η X. πάει η τάξη μας».

E: Μμ.. Ε, και.. τι πιστεύετε ότι αποκομίσατε από αυτό; Την εμπειρία, έτσι, με αυτό το παιδί και όλη αυτή την κατάσταση που μου περιγράψατε;

N: Η συνεργασία με το συνάδελφο όταν υπάρχουν δυο είναι το Α και το Ω, αν δεν

έχεις την ίδια κοινή γραμμή με το συνάδελφο με τον οποίο συνεργάζεσαι στην τάξη δεν γίνεται τίποτα. Ας πούμε η προϊσταμένη που ήταν σε άλλο τμήμα, ε ήταν του στυλ «εντάξει ρε παιδιά, όχου κι αυτή», είχε μια αντιμετώπιση του ότι «είμαστε και συγχωριανοί, την ξέρω μωρέ, δεν ασχολείται, μας τα 'χει ζαλίσει», δηλαδή πιο.. «εντάξει, αφού δεν συνεργάζεται η μαμά τώρα τι να την κάνω κι εγώ». Εμείς είχαμε μια άλλη αντιμετώπιση, οπότε επειδή τα συζητούσαμε, υποστηρίζαμε η μία την άλλη, προσπαθούσαμε, ήτανε πιο εύκολο να δούμε τι θα κάνουμε μαζί. Ε, επίσης ότι ο αριθμός των παιδιών στην τάξη βοηθάει πάρα πολύ σε τέτοιες δύσκολες καταστάσεις, αν έχεις να διαχειριστείς μια ομάδα είκοσι, είκοσι δύο, είκοσι τριών παιδιών, δεν μπορείς. Κι όχι ένα παιδί με μαθησιακές δυσκολίες, ένα παιδί που δεν ξέρει Ελληνικά και δεν αντιμετωπίζει κανένα άλλο πρόβλημα. Δεν μπορείς δηλαδή να αναλώσεις χρόνο, να οργανώσεις την ομάδα σου όταν είναι τόσα πολλά παιδιά. Εμείς είχαμε πολύ λιγότερα οπότε ήταν και πιο εύκολο να διαχειριστούμε κάποια πράγματα ή τις ώρες της κρίσης τέλος πάντων να ασχοληθούμε με τη Χ., για να μην τραυματιστεί, και να αφήσουμε άλλους δέκα να μας περιμένουν. Και αυτό που αποκόμισα είναι ότι δυστυχώς ο εκπαιδευτικός στην τάξη είναι μόνος του. Κι αυτό είναι πάρα πολύ άσχημο, γιατί τέτοιες, ε τέτοια περιστατικά, μπορεί να μην έχουμε την εμπειρία, σίγουρα όμως δεν έχουμε και τις γνώσεις. Όταν λοιπόν δεν υπα-, δεν υπάρχει ένα επαγγελματικό δίκτυο υποστηρικτικό, να υποχρεώνει, ναι, γιατί υπάρχουν γονείς που εγώ τους λέω αδιάφορους ή έμμεσα αδιάφορους, δεν έχουν κακή πρόθεση, αλλά δεν θέλουν να παραδεχτούν κάποια πράγματα ή αργούν να τα παραδεχτούν. Σε αυτή την περίπτωση εγώ νιώθω ότι δεν είμαι εντάξει.. στο καθήκον μου απέναντι στα παιδιά, αλλά από τη στιγμή που ο γονιός έχει το Α και το Ω και αποφασίζει, εγώ απλά ανέχομαι, συμβιβάζομαι με όσα έχει αποφασίσει ο γονιός. Άρα θα προσδοκούσα ότι θα ήτανε, θα ήμουνα καλύτερα αν η πολιτεία μου έδινε αυτό το δικαίωμα ή είχε καλύτερα καταρτισμένες ε υπηρεσίες για να μπορώ κι εγώ να βοηθάω τα παιδιά. Ουσιαστικά γιατί μόνος σου κάποια στιγμή μπορεί να τα παρατήσεις ή απλά δεν ξέρεις τι να το κάνεις. Εμείς δεν ξέραμε τι είχε κι ούτε μπορούσαμε να μαντέψουμε κι ούτε να βρούμε ένα check list, όπως κάνουν κάποιοι άλλοι, και να πούμε «μάλλον έχει αυτό». Δεν γίνονται αυτά τα πράγματα. Μπορούμε να αντιληφθούμε ότι κάτι δεν είναι όπως τα υπόλοιπα παιδιά, κι ότι χρειάζεται υποστήριξη. Αλλά μέχρι εκεί.

E: Μχμ. Ωραία. Εγώ νομίζω ότι έχω τελειώσει, δεν έχω κάτι άλλο να σας ρωτήσω. Αν έχετε κάτι που θέλετε να μου πείτε, να συμπληρώσετε, να μοιραστείτε γι αυτά που είπαμε.

N: Εντάξει.. Εκτός από αυτό που ήταν δύσκολο περιστατικό, όλα τα υπόλοιπα.. ναι νομίζω καλύφθηκαν.

E: Ωραία. Σας ευχαριστώ πολύ.

Συνέντευξη 3

E: Ωραία. Και ξεκινώντας λοιπόν θέλω να μου πείτε πώς ορίζετε εσείς τη σχολική άρνηση και τι σκέφτεστε πάνω σ' αυτό τον όρο που χρησιμοποιούμε.

N: Που χρησιμοποιούμε εμείς ως εκπαιδευτικοί.

E: Που χρησιμοποιώ εδώ ως σχ-, ε έρχομαι και σας ρωτάω τι είναι η σχολική άρνηση. Θέλω να μου πείτε ποιες είναι οι ιδέες σας πάνω σ' αυτό; Τι σας έρχεται στο μυαλό;

N: Εγώ στο μυαλό μου έχω.. την, εμ.. άρνηση ενός παιδιού να συμμετέχει σε σχολικές διαδικασίες, αλλά για ένα πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα, και αν αυτό συνεχιστεί και μετά από παρεμβάσεις του εκπαιδευτικού προσεγγίζοντας αυτό το θέμα, αν εξακολουθεί να ισχύει η ίδια συμπεριφορά. Τότε θα το ορίσω σαν σχολική άρνηση, όχι σαν ένα μεμονωμένο περιστατικό που μπορεί να ισχύει στην αρχή ενός σχολικού έτους ή μετά από κάποιες συγκεκριμένες εμ ημέρες ή χρονικές περιόδους.

E: Ωραία. Ε, έχετε στο μυαλό σας έτσι περιστατικά που σας έχουν συμβεί, που να έγκεινται σε αυτή την κατηγορία που τώρα μου περιγράφετε;

N: Ε, για μεγάλα χρονικά διαστήματα ή σχολική άρνηση που να ξεκινάει από το Σεπτέμβρη και να συνεχίζεται μετά τα Χριστούγεννα ή καθ' όλη τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς,

E: Μχμ

N: Όχι, δεν υπήρχε. Υπήρχαν όμως περιστατικά που στην αρχή της σχολικής χρονιάς εε κάποια παιδιά, εμ δυσκολεύονταν να ενταχθούν στο νέο σχολικό περιβάλλον. Και

όχι βέβαια τα τελευταία χρόνια που υπάρχουν οι παιδικοί σταθμοί, γιατί μετά από αυτό, ε μετά την, το πέρασμα των παιδιών απ' τους παιδικούς σταθμούς αυτό έχει εξομαλυνθεί.

E: Μχμ

N: Κι εμείς στο νηπιαγωγείο ακριβώς επειδή δεν είμαστε η πρώτη σχολική μονάδα το οποίο έρχεται, με την οποία έρχεται το παιδί σε επαφή, ε έχω την αίσθηση ότι έχει αμβλυνθεί.

E: Μχμ

N: Παλαιότερα όμως όπου το νηπιαγωγείο ήταν η πρω-, ο πρώτος χώρος όπου εε, το παιδί έβγαινε μετά από την οικογένεια, υπήρχαν περισσότερα περιστατικά.

E: Θέλετε να μου περιγράψετε το, τη, κάποιο περιστατικό που σας έρχεται στο μυαλό από αυτά που εε σας έχουν συμβεί; E, το πιο έντονο, το πιο χαρακτηριστικό, ό,τι θέλετε.

N: Μμ ναι. Μπορώ να πω ένα, ήταν ένα κοριτσάκι, όμως το οποίο προερχότανε από μονογονεϊκή οικογένεια, μμ ζούσε με τη μαμά του και η.. με τη γιαγιά, όπου, ως δυο πρόσωπα που ήταν πολύ κοντά κι αγαπητά, ε ήταν εε πολύ.. δεμένα με το παιδί και το παιδί το ίδιο με τα πρόσωπα αυτά, και την πρώτη μέρα που ήρθε στο νηπιαγωγείο είχε μια δυσκολία στο να μπει μέσα στην τάξη, στο να μείνει με τα άλλα παιδιά, όμως αυτό το θεώρησα ότι είναι απόλυτα φυσιολογικό, έτσι, και όχι μόνο για την E., αλλά και για όλα τα παιδιά. Για ποιο λόγο θα πρέπει να εμπιστευθούν ένα νέο περιβάλλον, όπου υπάρχουν καινούρια πρόσωπα, υπάρχει ένα ενήλικας που δεν τον ξέρουν ακόμη και θεωρώ ότι αυτό είναι ευθύνη του εκπαιδευτικού και του σχολείου απέναντι στο παιδί να μπορέσει να το εντάξει μέσα στο κοινωνικό σύνολο. Οπότε δεν μ' ανησύχησε αυτό, ε..η..ε το είχαμε συζητήσει, με τη μαμά, την δυσκολία της να.. μπει στην τάξη, συμφωνήσαμε ότι θα έμενε κι εκείνη για ένα διάστημα μέσα στην τάξη και σιγά σιγά, με διάφορες προτροπές ή διάφορες κινήσεις από μέρους μου, προσπαθούσα να εμπνεύσω στην E. την εμπιστοσύνη ότι αυτός ο χώρος ήταν ένας χώρος όπου θα μπορούσε να νιώθει ασφαλής, όπου υπήρχαν άνθρωποι που ενδιαφέρονταν για κείνη κι ότι δεν ήταν ένα περιβάλλον που θα ήταν αφιλόξενο και δύσκολο απέναντί της. Αυτό κράτησε περίπου μια εβδομάδα σιγά σιγά και η μαμά

μετά άρχισε να φεύγει από την τάξη κι η Ε στην αρχή άρχισε να δένεται μαζί μου με την έννοια ότι ήμουν ένα πρόσωπο,

Ε: Μχμ

Ν: που προσπαθούσε να.. να προσκολληθεί,

Ε: Μμ

Ν: έτσι να το αντικαταστήσει λίγο με τη μαμά της. Αφού κέρδισε την εε, έτσι κέρδισε την εμπιστοσύνη, κέρδισα μάλλον την εμπιστοσύνη τη δική της, σιγά σιγά ήταν ο ρόλος ο δικός μου να εντάξω την Ε. μέσα πια στην ομάδα και, ε, να βρει τη θέση της μέσα στην ομάδα, γιατί δεν είχε ούτε αδέρφια,

Ε: Μχμ

Ν: κι αυτό ήταν ένα, ε ένας λόγος που δυσκολευόταν περισσότερο στην προσαρμογή. Μετά από δυο βδομάδες όπου σιγά σιγά ήμουνα μέσα στην σιγά σιγά άρχισα να βγαίνω από την τάξη, δηλαδή στο γραφείο και να μην αισθάνεται μόνη της γιατί στην αρχή άμα βγαίνα-, άμα έβγαίνα από την τάξη ερχόταν από πίσω.

Ε: Μμ

Ν: Πηγαίναμε στην κουζίνα μαζί. Πηγαίναμε στο γραφείο μαζί και έλεγε «τόρα θα μείνω εδώ μαζί σου να δω τι κάνεις» και μετά ξαναπηγαίναμε.

Ε: Μχμ

Ν: Όταν πια σιγουρεύτηκε ότι ούτε από την τάξη θα ήμουνα για πολύ ώρα ή ότι ήμουνα στην, στο διπλανό γραφείο ή, άρχισε λίγο να εμπιστεύεται και την ομάδα, σιγά σιγά με λίγα παιδιά και σιγά σιγα άρχισε να βρίσκει τη θέση της μέσα σ' όλη την τάξη. Δεν θεωρώ ότι είναι θέμα μόνο των παιδιών.

Ε: Μμ

Ν: Θεωρώ ότι είναι περισσότερο θέμα των εκπαιδευτικών το πώς θα διαχειριστούμε την δυσκολία των παιδιών να ενταχθούν σε νέα, ε κοινωνικά περιβάλλοντα.

Ε: Εε, ωραία. Θέλετε λίγο να μου περιγράψετε έτσι σε όλη αυτή τη διαδικασία που μου λέτε, ότι ήταν η μαμά στην τάξη, και μετά στη διάρκεια, ποια ήταν τα

συναισθήματά σας; Έτσι, απέναντι στο παιδί, στη μαμά, στην τάξη, για σας, για το ρόλο σας;

N: Πολύ θετικά ήταν.

E: Μχμ.

N: Απέναντι σ' όλους.

E: Μχμ.

N: Ε, ξέρω ότι οι γονείς ενδιαφέρονται πολύ για τα παιδιά τους, γιατί είναι το παιδί τους και γιατί ξέρω ότι εγώ ως εκπαιδευτικός, οφείλω, ε ισότιμα και έντιμα απέναντι σε όλα τα παιδιά να, ε προσπαθήσουν να βρουν τους δεσμούς και με το ενήλικο προσωπικό του σχολείου, αλλά και με τους ομηλικούς τους.

E: Μχμ

N: Ε, δεν αισθάνθηκα καθόλου άσχημα. Ε, θεωρώ ότι τους γονείς τους έχουμε σύμμαχους και σύμβουλους μέσα στην, στο σχολείο, και είναι απαραίτητη προϋπόθεση η συνεργασία σχολείου και οικογένειας. Πρώτον γιατί η μαμά ήξερε πολύ καλά το παιδί της, τις ιδιαιτερότητες του παιδιού, τις δυσκολίες, τις ευαισθησίες του, τις αδυναμίες του, που μπορούσε να μ' ενημερώσει εμένα.

E: Μχμ

N: Και εγώ να ξέρω την τάξη, τους ρυθμούς της τάξης, τα ποια, ποιοι ήταν οι κανόνες της τάξης που να ακολουθούσε η ομάδα και μ' αυτό τον τρόπο να εντάξω την Ε., ε και το κάθε παιδί που θα αντιμετωπίσει τέτοιες δυσκολίες μέσα στην ομάδα. Τους θεωρώ του γονείς συνεργάτες..μας βοηθάνε στο έργο μας, παρά αντιπάλους. Άρα υπήρχαν δυο πρόσωπα που έπρεπε να εμπιστευθούν το σχολείο: και η μαμά έπρεπε να εμπιστευθεί το παιδί της σ' έναν ενήλικα και το παιδί να εμπιστευθεί τον εαυτό του έξω από το άμεσο οικογενειακό περιβάλλον. Θεωρώ ότι αν ξέρουμε το δικό μας ρόλο και ποιος είναι ο ρόλος μας μέσα στην τάξη, μπορούν όλα αυτά να συνυπάρξουν και να βγάλουμε το καλύτερο αποτέλεσμα.

E: Ωραία. Και νιώθετε ότι τα καταφέρατε...

N: Ναι. Νομίζω ότι.. ήτανε.. τελικά και η, μέχρι τώρα κρατάμε επαφή, πολλές φορές, και με άλλα παιδιά, κι όχι μόνο με την Ε., αλλά και άλλα παιδιά που μετά συνήθως από περιόδους, όπως κλείνουν τα σχολεία στις διακοπές των Χριστουγέννων,

E: Μχμ.

N: του Πάσχα ή μετά από μια μεγάλη απουσία από το σχολείο λόγω αρρώστιας ή δυσκολίας στο σπίτι, μένουμε έξω από το νηπιαγωγείο το να επανενταχθούν στην ομάδα οι πρώτες μέρες είναι λίγο δύσκολες. Δεν το θεωρώ ότι.. εμ, δεν μπορούμε να το καταφέρουμε οι εκπαιδευτικοί, δεν έτυχε τουλάχιστον σ' όσα χρόνια εγώ ήμουν στην τάξη, στα είκοσι τρία χρόνια που ήμουν στην τάξη να υπάρχουν τουλάχιστον παιδιά που αντιμετώπιζαν άλλου είδους προβλήματα, δηλαδή δεν ξέρω αν ήτανε οργανικά προβλήματα, αν αντιμετώπιζα παιδιά που είχανε και άλλου είδους εμ.. εμπλοκή δηλαδή στην, εμπλέκονταν κι άλλοι παράγοντες [στην Ε: Μχμ.] σχολική άρνηση το πώς θα αντιδρούσαν. Εεμ τουλάχιστον δεν ε σταμάτησαν το σχολείο παιδιά γιατί αρνήθηκαν επί μεγάλο χρονικό διάστημα να είναι.. να έρθουν στην τάξη.

E: Εμ, και η σχέση σας με τη.. ήτανε μονογονεϊκή οικογένεια, μου το είπατε, η σχέση με τη μητέρα ή τέλος πάντων με κάποιο άλλο μέλος της οικογένειας;

N: Μμ.

E: Είχατε..

N: Ναι, ναι. Πάρα πολύ καλές.

E: Μχμ, μχμ.

N: Στο επίπεδο που μιλούσαμε, την ενημέρωνα για το πώς ήτανε το παιδάκι εμ, α, κάθε μέρα στο σχολείο, ποια ήταν τα βήματα που έκανε, που ήτανε οι δύσκολες στιγμές της, ούτως ώστε παράλληλα και εκείνη να δουλεύει στο σπίτι, έτσι όπως εκείνη θεωρούσε ότι μπορούσε να βοηθήσει καλύτερα το παιδί για την ένταξη αυτή. Αυτό ήτανε ένα παράδειγμα, μπορεί να ήτανε λίγο ακραίο, αλλά υπήρχανε και άλλες φορές παιδιά, που δεν υπήρχε κάποιο πρόβλημα στην [οικογένεια Ε:Ναι], ήτανε μια χαρά, με τους γονείς τους, με τ' αδέρφια τους. Εε και όμως η.. είσοδός τους σ' ένα καινούριο περιβάλλον πολλές φορές τους δυσκόλευε. Το ότι βρισκόταν ανάμεσα σε

είκοσι παιδιά, εεμ και σε άλλα πρόσωπα αυτό τους, εμ.. τους ύψωνε τοίχους στη δική τους επικοινωνία.

E: Μμ. E, άλλα παραδείγματα σχέσεων με γονείς έχετε, έτσι διαφορετικά; Δηλαδή γονείς που δεν συνεργάστηκαν ή κάποιο περιστατικό έτσι που..

N: E, γονείς που μπορεί να είχαν λιγ-, κάποιες αντιστάσεις απέναντι στο πρόγραμμα μμ του σχολείου. Στο πρόγραμμα του σχολείου ρωτάς ή στη συμπεριφορά ή στο παιδί;

E: Στη συνεργασία μαζί σας για τη συμπεριφορά του παιδιού. Στ πώς ητ- ήσασταν εσείς μεταξύ σας στη σχέση σας για τα παιδιά που είχανε έστω κι ένα θέμα στην αρχή, που ξεπεράστηκε.

N: Δεν νομίζω ότι είχαμε δυσκολίες.. εε με του γονείς. E, ακόμα και ερωτηματικά που μπορεί να υπάρχουνε και κάποια καχυποψία απε-, των γονιών απέναντι στο δάσκαλο ή στο/στη νηπιαγωγό ε θεωρώ ότι.. εάν τους εξηγήσουμε, εάν ξέρουμε εμείς ακριβώς τι ζητάμε από τα παιδιά, απ' το πρόγραμμα του σχολείου κι απ' τους ίδιους τους γονείς ε είναι διατεθειμένοι να δουλέψουνε οι γονείς πάνω σε, ε σε τέτοιες προτάσεις. Θεωρώ ότι θέλουν το καλό.. των παιδιών.

E: Και συνεργαζόσασταν και με τους δυο γονείς στην περίπτωση που υπήρχαν, [δηλαδή είχατε συνεργασία και με τους δυο; N: Ναι, ναι, ναι. Ναι. Και με τους δυο.] Ωραία.

N: Περισσότερο βέβαια ο γονιός που έχει την πιο άμεση εμπλοκή με την έννοια ότι συνήθως το φέρνει εε, ο μπαμπάς το πρωί

E: Μχμ

N: στο σχολείο, έχεις μια μεγαλύτερη επικοινωνία μ' εκείνον. Όμως, όπως και για όλα τα παιδιά, υπήρχανε, υπήρχε μια μέρα την εβδομάδα όπου για μία ώρα μετά το τέλος του σχολείου οι εκπαιδευτικοί του σχολείου ήμασταν διαθέσιμοι και για τους δυο γονείς, να συζητήσουμε θέματα που προέκυπταν ή που εκείνοι θέλανε να συζητήσουνε σε σχέση με τα παιδιά τους.

E: Μχμ

N: Οπότε αυτή η ώρα κάθε βδομάδα, που ήταν διαθέσιμη για τους γονείς, τότε βλέπαμε και τους δυο γονείς, όταν.. επειδή έρχονταν συνήθως και οι δυο γονείς. Γι αυτό το βάζαμε και σε ώρες,

E: Μχμ

N: που θεωρούσαμε ότι, επειδή ήταν ολοήμερο, το τέσσερις με πέντε, όπου και οι δημόσιες υπηρεσίες είχαν τελειώσει και τα καταστήματα δεν είχαν ανοίξει ήταν μια ώρα που ήταν διαθέσιμη για τους γονείς και το πώς θα, εμ και για την επικοινωνία μαζί μας.

E: Ναι. Ωραία. Χρειάστηκε να ζητήσετε βοήθεια από κάποιον έξω από την τάξη σας; Ακόμα και να μιλήσετε με κάποιον γι αυτό το, για τέτοιου είδους συμπεριφορές;

N: Για συμπεριφορές όχι, των παιδιών, για συ- για προβλήματα που μπορεί να είχαν τα παιδιά ως προς την έκφραση του λόγου,

E: Μχμ.

N: ε δηλαδή να χρειαστούνε λογοθεραπευτή, ε αυτό ναι. Υπήρχε συνεργασία του σχολείου, όπου το συζητούσαμε με την οικογένεια, η οικογένεια μπορούσε να απευθυνθεί στον ειδικό και μετά εμείς μιλούσαμε με τον ειδικό για το τι θεωρούσε εκείνος καλύτερο ε να κάνει το σχολείο, ώστε να υπάρχει μια συντονισμένη βοήθεια απέναντι στο παιδί. Εμ, αλλά σε θέματα δύσκολων συμπεριφορών δεν αντιμετωπίσαμε τόσο σοβαρά θέματα ώστε να απευθυνθούμε σε ειδικούς.

E: Ωραία. Και, ε θέλω λίγο την προηγούμενη φορά που μιλούσαμε off the record

N: Μχμ

E: είχαμε, μου είχατε μιλήσει λίγο για την έννοια της απόρριψης σ' αυτή τη συμπεριφορά και πώς μπαίνει αυτή, θέλετε λίγο να, να μου πείτε ξανά αυτό το..

N: Ότι πιθανόν κάποιοι εκπαιδευτικοί [να αισθάνονται E: Ναι] την άρνηση του εκπαιδευτικού, την άρνηση του παιδιού σαν απόρριψη..

E: Μμ, και πώς αυτό ισχύει στη.. στους νηπιαγωγούς στη συγκεκριμένη περίπτωση.

N: Ναι, εγώ δεν συμφωνώ με αυτή την άποψη.

E: Για πείτε μου την άποψη σας.

N: Δεν συμφωνώ ότι είναι απόρριψη

E: Μχιμ, μχιμ.

N: του εκπαιδευτικού . Απλά, αυτό που είπα και πριν, θεωρώ ότι είναι εε η, ένα καινούριο περιβάλλον προβληματίζει κάποια παιδιά, ε στο πώς θα ενταχθούν κι έχουνε δυσκολία μέσα στην.. στο να ενταχθούν μέσα σε μια ομάδα. Άρα εγώ δεν θεωρώ από, ότι απορρίπτομαι ως εκπαιδευτικός, θεωρώ ότι.. εμ χρειάζομαι να βοηθήσω αυτό το παιδί, να δω τις δικές του ανάγκες, τα δικά του ε, εμ πώς είναι σαν προσωπικότητα, ποιες είναι, τι σκέφτεται για το σχολείο, τι είναι αυτό που το δυσκολεύει στο να μπει μέσα σε, σ' αυτή την ομάδα.

E: Μχιμ.

N: Καμιά φορά, από πολλούς συναδέλφους που μπορεί να το 'χω ακούσει, ότι μμ «δεν με θέλει», ίσως είναι και καιρός να κάνουμε τη δική μας ενδοσκόπηση, για ποιο λόγο εμείς το σκεφτόμαστε έτσι.

E: Μχιμ.

N: Δηλαδή υπάρχει κάτι που μπορώ να κάνω απέναντι σ' αυτό το παιδί και δεν το κάνω και άρα μπορεί να με απορρίψει;

E: Μμ. Μχιμ. Εε..

N: κι εξάλλου είναι και σε πολλή μικρή ηλικία,

E: Μμ.

N: τα παιδιά στην ηλικία τουλάχιστον του νηπιαγωγείου έρχονται με πολύ ανοιχτή..

E: Μμ.

N: καρδιά απέναντι στο σχολείο.

E: Μχιμ

N: Ε, προφανώς αν αυτό ίσχυε σε μεγαλύτερες ηλικίες και σε άλλες ε βαθμίδες ίσως τα παιδιά επειδή εκεί υπάρχουν πολύ συγκεκριμένοι λόγοι, ότι δεν θέλω να πάω στο

μάθημα του κυρίου τάδε, της κυρίας τάδε για αυτό και γι αυτό το λόγο, εκείνο το βιώνουν οι συνάδελφοι με διαφορετικό τρόπο.

E: Ναι. Μχμ. Γενικά το συναι- τα συναισθήματά σας θέλω έτσι λίγο να μου πείτε, απέναντι γενικά στα παιδιά που παρουσιάζουν δυσκολία στην αρχή, έτσι πώς είστε τι, τι συναίσθημα σας δημιουργεί;

N: Μμ.. Τι συναίσθημα... Στεναχωριέμαι γιατί στεναχωριούνται. (γέλια)

E: Ναι.

N: Γιατί πραγματικά ε και μετά είναι ένα στοίχημα με τον εαυτό μου. Ότι αυτός ο χρόνος θα είναι, θα πρέπει να είναι όσο πιο λίγος ή τουλάχιστον επαρκής για το κάθε παιδί, ώστε να κερδίσει τη συνύπαρξη με τα άλλα παιδιά, τη συνύπαρξη σ' ένα χώρο όπου υπάρχουνε δραστηριότητες και δράσεις που θα ενισχύσουν πρώτα δική του προσωπικότητα, τη συνεργασία με τους συνομηλίκους του και την ααμ, να αρχίζουν, ν' αρχίζει το πολύ στενό περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει ένα παιδί ε, στην οικογένεια να ευρύνεται, να διευρύνεται μάλλον, ώστε να κερδίζει τις διαπροσωπικές σχέσεις με τα άλλα παιδιά και με τους άλλους ενήλικες και σιγά σιγά να κατακτά αυτή τη θέση του εε, μέσα στην κοινωνία. Κάποιες φορές μπορεί να σκεφτόμαστε «ωχ, μου χαλάει το πρόγραμμα», που λ-, γιατί κλαίει κι εγώ μπορώ να χάσω το πρόγραμμα μου, αλλά νομίζω ότι είναι στοίχημα απέναντι στον εκπαιδευτικό, η ένταξη αυτού του παιδιού μέσα σ' αυτή την ομάδα, γιατί μετά θα κερδίσεις πολύ περισσότερα και χρειάζεται το ν' αφιερώσεις χρόνο.

E: Μχμ.

N: Είναι πολύ σημαντικό γι αυτό το παιδί ν' αφιερωθεί χρόνος γιατί θα κερδηθεί αυτός ο χρόνος στα επόμενα μετά βήματα.

E: Μχμ. Ε και έχει χρειαστεί να χειριστείτε την τάξη διαφορετικά, ε όταν υπάρχουν παιδιά με δυσκολίες κι όταν δεν υπάρχουν; Δηλαδή η θέση σας μες την τάξη με κάποιο τρόπο, όχι συγκεκριμένο, αλλάζει;

N: Ίσως στη διαχείριση του χρόνου.

E: Μχμ.

N: Δηλαδή αν υπάρχει ένα παιδί που το πρωί θα 'ρθει στο σχολείο και μπορεί να κλαίει και να χτυπιέται και να λέει «δεν θέλω να μπω στην τάξη», εκεί ορίζεις, τουλάχιστον εγώ ορίζω στις υπόλοιπες ομάδες.. εμ το πλαίσιο της εργασίας τους μέσα στο σχολείο ώστε να έχω εγώ περισσότερο χρόνο να αφιερώσω σε αυτό το παιδί που εκείνη την ώρα αντιμετωπίζει μεγάλες δυσκολίες. Και τα παιδιά το κατανοούν και συμπονούν και συμπάσχουν και είναι πολύ καλοί βοηθοί

E: Μχμ.

N: σε όλη αυτή την προσπάθεια και εκεί είναι η.. το κλειδί και η.. για να μπορέσει και το άλλο παιδί να ενταχθεί. Δηλαδή, όταν παίζει μια ομάδα παιδιών στο οικοδομικό υλικό όπου φτιάχνει κάστρα και ο Γ. μπορεί να κλαίει μπορούμε να πάμε μαζί και να παίξουμε παρέα και σιγά σιγά, με πολύ λίγο χρόνο στην αρχή να πει την άπο-, τη γνώμη του και να φτιά-, να βάλει ακόμα ένα τουβλάκι. Εκεί αρχίζουν αυτά τα πρώτα νήματα της συνεργασίας.

E: Μχμ.

N: Και τα άλλα παιδιά είναι πολύ βοηθητικά.

E: Μμ.

N: Συμπονούν πάρα πολύ όταν το παιδί

E: Ναι.

N: πάσχει. Οπότε σα, έτσι αλλάζει λίγο η.. η, ο χρόνος,

E: Μχμ

N: το, στην τάξη.

E: Σε σχέση με μμ θέματα που να πρέπει να χειριστείτε σχέσεις ανάμεσα στα παιδιά. Ας πούμε τώρα μου περιγράψατε ότι τα παιδιά συνήθως βοηθάνε πολύ, έχει χρειαστεί ας πούμε να χειριστείτε δύσκολες σχέσεις και μεταξύ των παιδιών;

N: Ναι. Ναι.

E:E, πώς ήταν αυτό; Και για σας που έπρεπε να το χειριστείτε και πώς νιώσατε και απέναντι και στα άλλα τα παιδιά που υπήρξε η δυσκολία;

N: Ε, αυτό είναι σύνηθες τουλάχιστον

E: Μχμ

N: στο, σ' αυτή την ηλικία. Πολλά παιδιά μπορούν να διαπληκτιστούν, «- Γιατί μου πήρες το παιχνίδι. - Όχι γιατί μου το πήρες εσύ.» ή «Γιατί μου χάλασε την κατασκευή;», μπαίνοντας όμως οι κανόνες και τα όρια της τάξης όπου τα παιδιά από την αρχή καλούνται να, να τα θυμούνται και να συμμορφωθούν, βέβαια δεν είναι ρομπότ τα παιδιά, κάποια στιγμή μπορούν να το υπερβούν, εε εκεί καλείς το παιδί να σκεφτεί ποιοι, ποιες ήταν οι συμφωνίες,

E: Μχμ

N: που έγιναν μέσα σ' όλη την ομάδα και πώς ο καθένας μας έχει συμφωνήσει να τις αποδεχτεί και να τις εεμ.. να τις εντάξει μέσα στη, στο δικό του παιχνίδι και στη δική του ζωή μέσα στην τάξη. Εμ σίγουρα μπορεί να υπάρξουν και στιγμές που όταν κάποια παιδιά είναι πολύ έντονος ο θυμός τους, ότι μπορεί να μην μπορούν να συμμετέχουν σ' αυτό το παιχνίδι, γιατί η συμπεριφορά τους δεν τους το επιτρέπει, και να βγουν έξω από την ομάδα και να ξαναμπούν όταν αυτό πια θα έχει αλλάξει. Βέβαια χωρίς αυτό.. γιατί κάποιες φορές τα παιδιά λένε «ναι, ναι. Εντάξει κυρία εγώ τώρα το ξανασκέφτηκα και θα μπω στην ομάδα»

E: Μχμ

N: ξαναεπαναλαμβάνονται τέτοιες συμπεριφορές. Ε, αυτό θα, καλούνται τα παιδιά να.. να αποδείξουν ότι όντως το έχουνε, ε έχουν, ε έχουν αλλάξει.

E: Μχμ

N: Αλλιώς μετά δεν θα είναι πιστευτά και άρα δεν θα μπορούν μετά να το ισχυριστούν σαν επιχείρημα για να ενταχθούν πάλι στην ομάδα.

E: Τώρα σε σχέση με τα παιδιά με σχολική άρνηση ή τέλος πάντων με δυσκολίες προσαρμογής, όπως το είπαμε πριν, εε όταν σκέφτεστε τέτοια περιστατικά που πέρασαν, έτσι στο εδώ και τώρα, ε τι πιστεύετε ότι έχετε αποκομίσει από αυτά τα παιδιά; Εεμ απ' αυτή τη σχέση;

N: Μεγάλη εμπειρία.

E: Μμ.

N: στο πώς μπορείς να.. μμ, διαχειριστείς τις ανθρώπινες σχέσεις. Όχι μόνο στα παιδιά, αλλά και.. στους ενήλικες.

E: Μχμ.

N: Νομίζω ότι καλώς κάναν και υπήρξαν, ίσως ήταν λίγο δύσκολο για τα ίδια τα παιδιά, αλλά για μας τους εκπαιδευτικούς νομίζω ότι είναι ένα, μια πολύ μεγάλη εμπειρία, γιατί όλοι οι άνθρωποι δεν είμαστε ίδιοι, όλοι οι άνθρωποι δεν έχουμε τις ίδιες αντιδράσεις σε δεδομένες καταστάσεις, όλοι όμως οι άνθρωποι καλούμαστε να συνυπάρξουμε σ' ένα χώρο κι έτσι και τα παιδιά και ο εκπαιδευτικός καλούνται να συνυπάρξουν σ' ένα χώρο, με δεδομένες συνθήκες, που άλλοτε είναι λίγο δύσκολες, άλλοτε είναι πιο ευνοϊκές. Σίγουρα είναι μμ, θεωρώ και αυτά τα δύσκολα κομμάτια που μπορεί να 'χει κάπου στη σχολική ζωή, εεμ μπορεί να γι.. να γίνουνε καλά κομμάτια και να 'χεις πάρει, να 'χεις αποκομίσει εμπειρίες και τρόπους διαχείρισης της τάξης που αν δεν σου συνέβαιναν μπορεί και να μην το σκεφτόσουν. Καλείσαι στο εδώ και τώρα να πάρεις αποφάσεις.

E: Μχμ

N: Και σ' αυτό σε βοηθάνε τέτοιες περιπτώσεις.

E: Και πώς είναι αυτό φορτισμένο συναισθηματικά, το ότι στο εδώ και τώρα πρέπει να πάρω αποφάσεις; Εννοώ έχει κάποιο συναίσθημα αυτό εκείνη την ώρα;

N: Εκείνη την ώρα δεν ξέρω αν έχει συναίσθημα ή αν πρέπει να πάρεις γρήγορα και αποφάσεις λογικές, που.. εμ δεν θα είναι το δικό μου συναίσθημα αν συμπαθώ την Ε. ή δεν την συμπαθώ, αλλά αν, πώς η Ε., με ποιο τρόπο θα.. θα βγάλει τον καλύτερο της εαυτό την συγκεκριμένη στιγμή μέσα στην τάξη, μέσα στην ομάδα, σε σχέση και με τον εκπαιδευτικό και με τα άλλα παιδιά.

E: Μετά ην απόφαση του εδώ και τώρα το συναίσθημα για το, για, για εσάς που πήρατε την απόφαση πώς είναι συνήθως;

N: Εξαρτάται, γιατί πολλές φορές εκείνη την ώρα θες το καλύτερο, αλλά μπορεί να μην έχει άμεσα το αποτέλεσμα ε και θα πρέπει ν' αποδεχτείς τη συνέπεια, δηλαδή να,

το παιδί να γυρίσει και να σου πει, θυμάμαι ένας πιτσιρίκος ο οποίος μου είπε: «Δε σ' αγαπάω καθόλου! Δε σε θέλω! Δε θα ξανάρθω στο σχολείο.», του λέω «Ωραία, πάρα πολύ καλά, μην ξανάρθεις στο σχολείο, όμως τώρα δεν μπορείς να συμμετέχεις σ' αυτή τη δραστηριότητα.», είχε χαλάσει την κατασκευή από κάποια άλλα παιδιά. Και καθόταν στο καρεκλάκι κι έλεγε «Δε σ' αγαπάω, δε σε θέλω. Και δε θα ξανάρθω αύριο.» και στο διάλειμμα φύσαγε ένα αεράκι, κι ήμουν με το κοντομάνικο, και μου λέει «κυρία, να πάω τώρα να σου φέρω και λίγο τη ζακέτα σου να μην κρυώσεις». (γέλια) Ήταν ένα πολύ ωραίο, που εκείνη την ώρα ήταν αρνητικός ήξερα ότι ήτανε μια απόφαση και επιλογή που έπρεπε να τηρηθεί, όσο κι αν ακουγόταν σκληρό, γιατί αλλιώς θα έχανα την εμπιστοσύνη του παιδιού. Και το παιδί στον εκπαιδευτικό πρέπει να 'χει εμπιστοσύνη. Να ξέρει ότι αυτές οι αποφάσεις του τηρούνται, για όλους, κι ότι δεν μπορεί κάποιος, επειδή θα χτυπάει τα πόδια του κάτω ή θα ουρλιάζει να κάνει ένα πισωγύρισμα.

E: Μχμ

N: Δηλαδή τη θέση να μμ, ισχυροποιηθεί η θέση του με τέτοια τεχνάσματα. Και τελικά μακροπρόθεσμα αποδεικνυόταν ότι μάλλον αυτό ήτανε, έτσι έπρεπε να γίνει.

E: Μχμ.

N: Γιατί πολλές φορές εκείνη την ώρα κι εμείς, ντάξει επειδή είμαστε άνθρωποι, λες «Πω,πω δε μ' αγαπάει, δε με θέλει, δε θα ξαναρθεί σχολείο». Τι θα πεις στη μαμά; Τι θα πουν οι γονείς; Αλλά δεν το έθεσα έτσι, ήξερα για ποιο λόγο το έκανα και γιατί έπρεπε να το κάνω, όπως ήξερα γιατί ε- μ, να εξηγήσω στους γονείς γιατί επέλεξα αυτό τον τρόπο εμ, εκείνη τη στιγμή συμπεριφοράς απέναντι στο παιδί και πού αποσκοπούσε.

E: Μχμ

N: Εάν, φαντάζομαι δεν μου έτυχε, αλλά αν μου τύχαινε να έχω πάρει λάθος αποφάσεις, που να μην οδηγούν σ' αυτό που εγώ αρχικά, ε υπέθετα και ήθελα για το παιδί, ότι θα 'πρεπε να αναθεωρήσω, πράξεις απέναντι στο ίδιο το παιδί, και δεν είναι μμ είμαστε αλάθητοι.

E: Μμ.

N: Ακριβώς αναθεωρούμε. Δεν σημαίνει ότι όλες οι επιλογές οδηγούνε στο καλύτερο. Αλλά και να μην οδηγούνε είμαστε εδώ για ν' αναθεωρήσουμε και να δούμε ποιο είναι το επόμενο βήμα.

E: Ωραία. Και επίσης θέλω λίγο τώρα έτσι, αφού μιλάμε για αναθεώρηση και έχουμε πάει στο μετά, τώρα, που είμαστε εδώ και το σκεφτόμαστε, τι συναισθήματα έχετε απέναντι σ' εκείνα τα παιδιά, πέρα από το τι σας έδωσαν και τι αποκομίσατε απ' αυτά, ποιο είναι το συναίσθημα όταν σκέφτεστε αυτά τα περιστατικά;

N: ...Μμμ.. Τα θυμάμαι πολύ γλυκά. Πάρα πολύ γλυκά. Κι ειδικά όταν αποστασιοποιείσαι από το χρ-.. αα, όταν μακραίνει ο χρόνος, έχεις και πολύ πιο ξεκάθαρο μυαλό για να σκεφτείς και τις.. πράξεις και τις κινήσεις. Εε, αυτό που είπα και πριν, με πολλή αγάπη αυτά τα παιδιά τα θυμάμαι.

E: Μχμ. Εε, ωραία. Εγώ αυτά ήθελα να σας ρωτήσω, αν θέλετε κάτι έτσι που σκεφτήκατε, που θέλετε να μοιραστείτε τώρα απ' τη συζήτηση.

N: Όχι. Θεωρώ ότι είναι πολύ ενδιαφέρον σαν θέμα, όπου πολλές φορές, εμ.. από τη μια ως εκπαιδευτικοί αρνούμαστε κι εμείς να το συζητήσουμε.. ή λέμε ότι δεν υπάρχει, από την.. άλλη θεωρούμε αυτά τα παιδιά ως μη προσαρμόσιμα, ότι είναι απροσάρμοστα, ότι μπορεί να φταίει η οικογένεια, ότι μπορεί να φταίνε χίλιοι δυο παράγοντες, κι εγώ λέω ότι ναι, μπορούν να υπάρχουν δυσκολίες σε, και στα οικογενειακά περιβάλλοντα, αλλά ο ρόλος του σχολείου είναι αντισταθμιστικός.

E: Μχμ.

N: Είμαστε εκεί για να ισορροπήσουμε όλες αυτές τις δυσκολίες που μπορεί να κουβαλάει ένα παιδί... Και από το περιβάλλον, από το οικογενειακό περιβάλλον, αλλά και από το κοινωνικό περιβάλλον, ε, που ζει. Είναι δύσκολος ο ρόλος του εκπαιδευτικού.

E: Σας ευχαριστώ πολύ.

Συνέντευξη 4

E: Ωραία. Λοιπόν, ξεκινώντας θα ήθελα να μου πείτε πώς ορίζετε εσείς τη σχολική άρνηση, δηλαδή όταν λέμε σχολική άρνηση τι σας έρχεται στο μυαλό;

N: Εμ, ουσιαστικά την αντιλαμβάνομαι σαν μια, ε, διαδικασία θα το έλεγα κατά την οποία το παιδί φαίνεται απρόθυμο είτε να έρθει στο σχολείο, είτε να συμμετέχει στις διαδικασίες του, που γίνονται μέσα στο σχολείο παρότι είναι φυσικά παρών ή παρούσα.

E: Ωραία. Και είχατε τέτοιου είδους περιστατικά στο παρελθόν σας, έτσι κάτι που εε θυμάστε και θέλετε να μου περιγράψετε πώς ήταν, τι συνέβαινε;

N: Ε, ναι. Σποραδικά, ε, έχω αντιμετωπίσει περιπτώσεις παιδιών που ουσιαστικά δε θέλουν να έρθουν στο σχολείο.

E: Μχμ.

N: Αυτό είναι ένα σύνηθες φαινόμενο στην αρχή της σχολικής χρονιάς, ωστόσο μέσα σε λίγες μέρες τα πιο πολλά παιδιά το 'χουνε ξεπεράσει. Μας μένουν και κάποια παιδιά, ένα, δυο, εξαιρ-, περιπτώσεις έτσι πολύ λίγες, τα οποία αρνούνται να συ-, να 'ρθουν στο σχολείο, προσκολλώνται πολύ στη μητέρα και κλαίνε το πρωί πολύ κι όλα τα σχετικά για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα. Ε, περίπτωση που να μη θέλει να συμμετέχει στις διαδικασίες μέσα στην τάξη, ενώ έρχεται στο σχολείο μου 'χει τύχει μόνο μια φορά, αλλά ουσιαστικά το χαρακτήρισα πιο πολύ ως απόρροια του χαρακτήρα του, ήταν πολύ ντροπαλό παιδί κι επομένως ήθελε πολύ χρόνο για να ξεθαρρέψει,

E: Μχμ

N: δεν είναι ότι δεν ήθελε το σχολείο ή ότι δεν ήθελε να, να συμμετέχει, απλά ντρεπότανε. Τώρα θες να σου πω για κάποια περίπτωση συγκεκριμένη;

E: Ναι, αν έχετε κάτι στο μυαλό σας.

N: Λοιπόν, ε θυμάμαι πριν αρκετά χρόνια ένα παιδί το οποίο ήταν παιδί πολύτεκνης οικογένειας μεταναστών, μουσουλμανάκι, ε όπου τα μεγάλα του αδέρφια ήτανε πολύ μεγάλα, δηλαδή μιλάμε για ηλικίες 20, 22, 18 κι αυτό ήτανε 5-6.

E: Μχμ

N: Ε, το συγκεκριμένο παιδί όταν ήρθε στο σχολείο ήρθε με 10-15 μέρες καθυστέρηση από την έναρξη του σχολικού έτους, όπου οι γο-, οι γονείς τους ζήτησαν τις πρώτες μέρες ακριβώς επειδή δεν ήθελε, να 'ρθει και η αδερφή του λίγο μαζί του προκειμένου να προσαρμοστεί. Η αδερφή του έμεινε μέχρι τον Ιούνιο στο σχολείο. Ε, δεν ερχόταν στο σχολείο ο μικρός αν δεν ερχόταν η αδερφή του.

E: Μμ.

N: Εε, δημιουργούσε φοβερό πρόβλημα όλο αυτό μέσα στην τάξη, ο μικρός εάν έφευγε η αδερφή του έφευγε και τον κυνηγούσα στους δρόμους για να τον μαζέψω μέσα, με χτυπούσε, με κλωτσούσε κι όλα τα σχετικά όταν τον έπιανα, εε και όταν είχαμε την αδερφή του, ε.. είχε τέτοιο θάρρος επειδή είχε κάποιον δικό του άνθρωπο που έδερνε, αρνιόταν να συνεργαστεί, η αδερφή του δεν του έδινε τον αέρα που, δεν το έδινε, ακριβώς, τον αέρα που χρειαζότανε μέσα στην τάξη ήταν συνέχεια από πάνω του καταπιεστική, δηλαδή του έβαζα μια εργασία ξέρω 'γω κι έπιανα την αδερφή του να του την κάνει η αδερφή του ξέρω 'γω, κάπως έτσι, γιατί λέει δεν μπορεί κυρία να κόψει, ναι μα δε θα μάθει αν δεν το, άμα το.. αν δεν τον αφήσεις. Ε, και ουσιαστικά... πιστεύω ότι το ενίσχυσαν πολύ οι γονείς όλο αυτό και η οικογένεια, το να μην μπορέσει τελικά να προσαρμοστεί στο σχολείο, ε νιώθοντας αυτοί ανασφάλεια, ουσ-, τη μετέφεραν στο παιδί και το παιδί τελικά υιοθέτησε αυτή την τακτική μέχρι το τέλος του χρόνου, του σχολικού έτους. Μου έτυχε και περίπτωση παιδιού πάλι από πολύτεκνη οικογένεια, Ελλήνων, με πολύ μεγαλύτερα αδέρφια κι αυτό που δεν ήθελε να έρθει στο σχολείο, αλλά το ξεπεράσαμε μέσα σε ενάμιση μήνα, η μαμά συνεργαζότανε πάρα πολύ καλά, ε κι ουσιαστικά προσπάθησα να δημιουργήσω ένα κλίμα εμπιστοσύνης με το παιδί, να νιώσει πολύ οικεία, ζήτησα απ' τη μαμά και μου έδωσε στοιχεία, πληροφορίες για την οικογένεια για τ' αδέρφια, οπότε άρχισα να του μιλάω για την, για τ' αδέρφια του και άρχισε να νιώθει κι αυτός ότι είμαι μέλος όλης αυτής της ομάδας και τελικά προσαρμόστηκε, αλλά μόνο όταν ήμουν εγώ στο σχολείο, (γέλια) όταν έφευγα εγώ είχαμε θέμα-στην αλλαγή του ολόημερου δηλαδή.

E: Ναι. Ε, οι σχέσεις με εκείνη την οικογένεια που τελικά το παιδί έμεινε με την αδερφή του στο σχολείο, πώς ήταν; Υπήρχε, ήταν..

N: Κοίταξε με την αδερφή που ερχότανε στο σχολείο κάθε μέρα την έβλεπα, μιλούσαμε, τους άλλους σπανίως τους έβλεπα. Τώρα τι σχέση είχα με την αδερφή: στην αρχή είχα μια σχέση πάρα πολύ καλή με την έννοια θα σε βοηθήσω, θα με βοηθήσεις για να ξεπεράσουμε το πρόβλημα, είμαστε όλοι μια ομάδα και στη συνέχεια άρχισα να εκνευρίζομαι φοβερά, δεν της το έδειχνα βέβαια, αλλά άρχισα να εκνευρίζομαι φοβερά, η άλλη συνάδελφος είχε φοβερό πρόβλημα και στο τέλος της χρόνιας έφτασα στο σημείο ας πούμε να της πω.. δεν θα ξανάρθεις, δεν θα σ' ανοίξω την πόρτα. Αλλά ήταν πολύ αργά πια, δηλαδή και πάλι μου δημιουργούσε πρόβλημα ο πιτσιρικάς, αυτή στεκότανε έξω απ' το παράθυρο, γενικά δεν είχαμε.. μπορεί να είχαμε μια τυπική σχέση και, ή να μην της έδειχνα εγώ ας πούμε, 'ντάξει, «αχ, ήρθες», αλλά εμένα μ' ενοχλούσε φοβερά όλο αυτό το κλίμα και πιστεύω το καταλάβαινε.

E: Και τι συναισθήματα είχατε απέναντι σ' αυτό το παιδί, δηλαδή πώς ήσασταν εσείς;

N: Δεν είχα αρνητικά συναισθήματα, απλά, εε, ε μπορεί, μπορεί τώρα έτσι που με ρωτάς και το σκέφτομαι, μπορεί να μην ήτανε τόσο δυνατά τα συναισθήματα μου όσο ήτανε με τα υπόλοιπα, δηλαδή κάπου βαθιά στο πίσω μέρος του μυαλού μου θεωρώ ότι.. τον ένιωθα ένα βάρος, τις μέρες που δεν ερχότανε ήμουν πιο ανακουφισμένη ξέρω γω που έλειπε, αλλά όχι να του, να νιώθω.. «όχου, πωπω, άσε μας μωρέ Α.» και τέτοια, όχι. Πιστεύω ότι ήταν μια ουδέτερη στάση ή ότι δεν τον αγαπούσα τόσο πολύ όσο αγαπούσα τα υπόλοιπα. Όχι όμως ότι τον αντιπαθούσα.

E: Μχμ. Ε, είχατε κάποια σχέση με αυτό το παιδί; Είχατε δημιουργήσει σχέση εσείς μεταξύ σας, ανεξάρτητα απ' την αδερφή του;

N: Ναι, ναι, ναι.

E: Οι οποίες γενικά, πώς θα τις χαρακτηρίζατε;

N: Καλές. Και θα καθόμασταν μαζί και να παίξουμε και να μιλήσουμε, και θα 'ρχόταν με τον πάρω αγκαλίτσα και να τον φιλήσω. Ήταν καλές οι σχέσεις μας, απλά έπρεπε να είναι σε μια γωνία η αδερφή του, όταν έφευγε η αδερφή του ήμουν ο αντίπαλος του ας πούμε, ο εχθρός του, δε.. δεν δεχόταν ούτε να τον επλησιάσω, ούτε

να τον αγγίξω ούτε να του μιλήσω ούτε τίποτα.

E: Και είχατε, σε σχέση με τα υπόλοιπα παιδιά μες την τάξη,

N: Ναι.

E: πώς χειριστήκατε αυτό το θέμα, και το ότι το παιδί αρνιόταν να 'ρθει αλλά και το ότι υπήρχε άλλος ένας άνθρωπος μέσα στην τάξη, χρειάστηκε να το χειριστείτε κάπως;

N: Όχι σε μεγάλο βαθμό, τα παιδιά το αποδέχτηκαν ως γεγονός, ε ίσως κι επειδή, ε ήτανε πολύ λίγα, σχετικά με το ότι δεν ήθελε να 'ρθει, ήταν πολύ λίγα τα κρούσματα όλου αυτού του επιθετικού έτσι σκηνικού, γιατί είχαμε την αδερφή του αναγκαστικά. Ως προς την παρουσία τώρα της αδερφής στην αρχή άρχισαν να ρωτάνε,

E: Μμ.

N: αλλά το παρουσιάσαμε ξέρεις ο Α., επειδή άργησε να 'ρθει, ήτανε 15-20 μέρες, μπορεί και μήνας, δεν ξε-, άργησε να 'ρθει. Επειδή είναι καινούριο παιδί στο σχολείο και δεν ξέρει ακόμα θα 'ρθει λίγο και η αδερφή του να δούνε τι όμορφα τα κάνουμε και έχουν έρθει από άλλη χώρα και θέλουνε να δούνε κι αυτοί πώς είναι στο σχολείο, και μετά την αποδεχτήκανε και τη θεωρούσαν μέρος του φυσικού περιβάλλοντος δεν τους προβλημάτισε καθόλου.

E: Εε.. χρειάστηκε να.. να συνεργαστείτε με κάποιον έτσι να συζητήσετε, να έρθετε σε επαφή για να αντιμετωπίσετε..

N: Εννοείτε κάποιον ειδικό.

E: Όχι απαραίτητα, οποιονδήποτε από το περιβάλλον σας και ειδικό και μη ειδικό.

N: Κοίταξε με συναδέλφισσες συζητήσαμε, σίγουρα με τη συναδέλφισσα την άλλη που μοιραζόμαστε το τμήμα γιατί ήταν ολοήμερο, εε με τον άντρα μου το κουβέντιασα, 'ντάξει ξέρεις, κι όλοι ήτανε της άποψης έξω η αδερφή και θα προσαρμοστεί, απλά εγώ δεν ήθελα να προκαλώ μεγάλες εντάσεις και ήτανε και πάρα πολύ καταπιεστική, δηλαδή εσύ της έλεγες δεν θέλω να 'ρθεις και αυτή την

άλλη μέρα ξαναήταν μέσα και καθόταν στην καρέκλα σα να μην έτρεχε τίποτα. Δεν, είτε μιλούσες είτε δε μιλούσες, έπρεπε δηλαδή να τσακωθείς για να φύγει, κι επειδή δεν ήθελα να τσακωθώ εξακολουθούσε να είναι μέσα στην τάξη.

E: Εε, αυτοί που.. οκ, αυτοί που ενεπλάκησαν στην διαδικασία, δηλαδή είχατε και την άλλη συνάδελφο μου είπατε,

N: Ναι.

E: ε, πώς ήταν απέναντι σ' αυτό το.. 'ντάξει εκτός απ' το «διώξ' την κι όλα θα πάνε καλά», είχανε κάτι άλλο, είχαν αυτοί σαν συμμετοχή κάτι να σας πουν; Ας πούμε η άλλη συνάδελφος, που είχε εμπλακεί, τι..

N: Εννοείς σαν συμμετοχή; Να [E: Που..] την χαρακτηρίσει αρνητικά ή να έχει αρνητική στάση απέναντι στο παιδί ή κάτι τέτοιο;

E: Ναι. Ναι. [N: Όχι,]

N: όχι. Πέρα απ' αυτά που λέγαμε μεταξύ μας ή να 'ρθει να μου πει «ε, πάλι σήμερα μου 'κανε αυτό η αδερφή του, δεν τον άφησε να ζωγραφίσει μόνος του και την έπιασα να ζωγραφίζει αυτή» ή κάτι τέτοια, όχι. Και το παιδί ουσιαστικά, όπως το αντιμετώπιζα εγώ θετικά και, το αντιμετώπιζε κι αυτή, τώρα άλλο αν μέσα μας λέγαμε «αχ, ωραία δεν ήρθε ο Α. με την αδερφή του σήμερα θα ηρεμήσουμε» ξέρω 'γω.

E: Μμ. Και γενικά τι συναισθήματα σας δημιουργούν αυτά τα παιδιά, ανεξάρτητα από αυτό το συγκεκριμένο, έτσι όταν αντιμετωπίζετε αυτή τη δυσκολία στην προσαρμογή;

N: Κοίταξε, ε πριν κάνω τα παιδιά μου, ε ήταν διαφορετικά τα συναισθήματα απ' ό,τι είναι τώρα και, και να σου πω και κάτι, κι απέναντι στην αδερφή τώρα που το συζητάμε θα ήταν διαφορετικά τα συναισθήματα αν είχα παιδιά πιστεύω, γιατί νιώθω και την ανασφάλεια του γονιού πλέον και αρχίζω και νιώθω και ζω το παιδί κι από μία άλλη οπτική, πέρα από την οπτική του εκπαιδευτικού, που είναι λίγο απρόσωπη με την έννοια ότι δεν το ζεις μέσα στο σπίτι, δεν ζεις όλες τις ανασφάλειες του, δεν

το, δε το ξέρεις όπως το ξέρει η μάνα του. Ε, εκείνα τα χρόνια που τα αντιμετώπιζα όλα αυτά, εμ μπορώ να πω ότι.. λίγο τα δικαιολογούσα, λίγο τα συμπονούσα λίγο έλεγα «αχ μωρέ, φοβάται, νιώθει ανασφάλεια» και κάποιες φορές με κουράζανε κιόλας. Πραγματικά έπιανα πάρα πολλές φορές τον εαυτό μου να έλεγα «α, ωραία, δεν ήρθε σήμερα θα περάσουμε καλά.» και για το συγκεκριμένο και για άλλες περιπτώσεις, που ήταν ίσως και πιο βατές. Εμ «θα περάσουμε πιο ήρεμα». Φαι-, μετά που απέκτησα παιδιά, νομίζω ότι τα συμπονώ ακόμα περισσότερο, δηλαδή ε νιώθω σαν να βιώνω την ανασφάλειά τους, το νιώθω ένα μέρος της ανασφάλειας τους όλο αυτό κι όχι ότι είναι δείγμα κακού χαρακτήρα ή ότι είναι ένα παιδί δύσκολο. Αρχίζω να καταλαβαίνω πόσο δύσκολο είναι γι αυτό να φεύγει από το σπίτι του και να βρίσκεται σ' ένα περιβάλλον τελείως άγνωστο γι αυτό, με άγνωστους ανθρώπους, χωρίς τη μαμά, χωρίς την αγκαλιά της μαμάς κι όλα αυτά. Και νομίζω ότι, ε συμπάσχω λίγο μαζί τους.

E: Μχμ. Εε και ήθελα ακόμα να σας ρωτήσω... Ε, α ναι. Τώρα ας πούμε πιστεύετε ότι αν βρισκόσασταν σ' αυτή τη θέση, εκ των υστέρων, ε, θα ήσασταν διαφορετική, δηλαδή θα το αντιμετώπιζατε αλλιώς; Ανεξάρτητα, 'ντάξει τα συναισθήματα σας είναι διαφορετικά, μου το λέτε, πιστεύετε ότι θα ήταν κι η αντιμετώπιση διαφορετική;

N: Κοίταξε, επειδή πάντα μου έβγαине ένα μαμακίστικο στο σχολείο, αντιμετώπιση διαφορετική ως προς το παιδί δεν θα είχα,

E: Μμ.

N: γιατί πάντα τα προσέγγιζα με τρυφερότητα, με στοργή. Δηλαδή τα παιδιά όλα αυτά που ήτανε πιο δύσκολα θα ήμουνα πιο πολύ απάνω τους, ε να τ' αγκαλιάσω, να τα χαϊδέψω, να κάνω πράγματα που θα τους δημιουργούσαν αισθήματα ασφάλειας.

E: Μμ.

N: Για παράδειγμα, παιδιά τέτοια, που είχαν τέτοια προβλήματα τα 'βλεπες ότι ήταν πολύ πιο συχνά δίπλα μου, έβλεπες πολύ πιο συχνά το πρωί να παίζω μαζί τους με κούκλες κουκλοθεάτρου, με διάφορα, να τους κάνω πράγματα, να τους παρουσιάζω καινούρια παιχνίδια, δηλαδή να κάνω πράγματα ώστε να τους δημιουργήσω κίνητρα

να μένουνε. Έδινα πολύ περισσότερη προσοχή σ' αυτά τα παιδιά με πολλή αγάπη, ε και δεν νομίζω να άλλαζε κάτι ως προς τα παιδιά. Ε θα άλλαζε κάτι ως προς τους γονείς.

E: Μμ.

N: Δηλαδή, στην προκειμένη περίπτωση ας πούμε που περιγράψαμε πιστεύω ότι θα ήμουνα πολύ πιο αυστηρή σε ό,τι αφορά την οικογένεια. Και στο πώς το αντιμετωπίζουν και στο αν θα μείνει η αδερφή μέσα στο σχολείο. Στην άλλη περίπτωση που σου περιέγραψα με το παιδάκι που τελικά το κατάφερα και πήγαν όλα καλά, νομίζω ότι θα είχα ακριβώς τον ίδιο χειρισμό,

E: Μχμ

N: γιατί η μαμά ήταν μια κυρία πολύ συνεργάσιμη, κουβεντιάσαμε, μου έλεγε περιστατικά, αυτό ουσιαστικά αυτό θα ενίσχυα πολύ περισσότερο και σ' εκείνη την οικογένεια και θα το, και ουσιαστικά το 'χω υπόψη μου να το κάνω και στο μέλλον. Να μπορέσω να μπω στη ζωή του παιδιού, προκειμένου να έχω μετά, εε πώς να στο πω.. σημεία αναφοράς κοινά, για να μπορώ να το προσελκύσω και με πράγματα που αφορούν τη ζωή του έξω από το σχολείο.

E: Ναι.

N: Αυτό θα το ενίσχυα πολύ περισσότερο τώρα. Ε και ως προς ό,τι αφορά το αίσθημα συμπάθειας, εμπιστοσύνης ανάμεσά μας, αγάπης κι όλα αυτά δεν θα άλλαζα τίποτα γιατί μπορώ να σου πω ότι ήμουνα κι υπερβολική σε όλα αυτά στο σχολείο.

E: Ναι. Θέλετε λίγο να μου μιλήσετε παραπάνω για αυτό το συνεργασία με τους γονείς; Ε, και το πώς ήταν οι γονείς, ειδικά για τους γονείς που συνεργάστηκαν, και το πώς ήσασταν εσείς σ' αυτή τη συνεργασία. Τι συναισθήματα είχατε απέναντι σ' αυτούς τους γονείς, πώς τους προσεγγίσατε, αυτοί πώς ήτανε απέναντι σε σας;

N: Κοίτα. Οι συγκεκριμένοι γονείς με το παιδάκι που σου 'λεγα ότι ήταν η αδερφή του, ήταν σχεδόν απόντες, η αδερφή ήταν η εκπρόσωπος, οπότε αν θες να μιλήσουμε μπορούμε να μιλήσουμε σε σχέση με την αδερφή.

E: Μχμ.

N: Εγώ βίωνα ότι με κατασκοπεύουν.

E: Ναι.

N: Δηλαδή, έμαθα, και μου το αναφέρανε κι αυτοί κάποια στιγμή, κι εκεί μάλλον έχασα και το παιχνίδι γιατί έδειξα πολύ περισσότερη κατανόηση απ' ό,τι έπρεπε να δείξω μάλλον, ότι είχανε χάσει παιδί. Σε πολύ μικρή ηλικία, ε δηλαδή στην ηλικία τεσσάρων, πέντε χρονών είχανε χάσει δυο παιδιά

E: Μχμ

N: και το θεωρούσαν σαν ένα είδος εμ.. γρουσουζιάς, κατάρας. Αυτό το πράγμα μου είχανε περιγράψει, ότι φοβούνται μην χάσουνε και τον Α. σ' αυτή, επειδή είναι σ' αυτή την ηλικία. Επομένως, ή κάτι τέτοιο τώρα γιατί έχουνε περάσει και πολλά χρόνια και δε θυμα-, πάντως είχαν χάσει δυο παιδιά σε παρόμοιες ηλικίες ή κάτι τέτοιο και φοβόντουσαν μη χάσουν και το, και το τρίτο. Ε, ένιωθα ότι με κατασκοπεύανε και το βίωνα κι ότι με κατασκοπεύανε δηλαδή, αυτό, αυτό αισθανόμουνα εγώ, ότι ερχόντουσαν για να προσέχουν το παιδί τους από φόβο μη δεν τους το προσέξω καλά εγώ. Εμ, και ήτανε ουσιαστικά εντάξει, όπως ένιωθα όπως νιώθει ένας άνθρωπος τον οποίο τον κατασκοπεύουν, έτσι; Αμήχανα, άβολα, εκνευριζόμουνα κι όλα αυτά, παρ' όλο που προσπαθούσα να μη το δείχνω. Σε σχέση με το άλλο το παιδί, εεμ.. ήταν όλα.. ε την ένιωθα τη μάνα σαν ένα σύμμαχό μου.

E: Μχμ

N: Θα κουβεντιάζαμε, θα καθόταν στο σχολείο πολλή ώρα και θα της έδινα το χρόνο που χρειαζότανε για να 'ρθει να μου μιλήσει, να μου πει, και καθόμουνα και κουβέντιαζα μαζί της, κουβέντιαζα.. άκουγα.

E: Μχμ.

N: Γιατί δεν μπαίνω σε διαδικασίες να κάνω ψυχοθεραπεία με τις μαμάδες, ε ακόμα και προβλήματα που αφορούσανε τ' άλλα παιδιά της οικογένειας της, δηλαδή προσπαθούσα να τους ε, να τους δώσω την άνεση που χρειαζόντουσαν για να

νιώσουν οικεία μαζί μου και για να μπορέσω κι εγώ να μάθω πράγματα που συμβαίνουν στο περιβάλλον του παιδιού, για να μπορέσω έτσι να αποκτήσω μια στάση που να εξυπηρετεί την όλη κατάσταση. Ε, αυτό, τώρα τι άλλο να σου πω;

E: Με το μπαμπά αυτής της οικογένειας;

N: Δε γνώρισα πουθενά μπαμπά.

E: Όχι;

N: Οι μπαμπάδες ήταν απόντες. (γέλια)

E: Προσπαθήσατε ή απλά [δεν συν-.. N: Όχι,]

N: όχι, όχι. Εεμ, συνήθως ε,με τους μπαμπάδες και σε τέτοιες περιπτώσεις επειδή είναι και απόντες δεν επιδιώκουμε να 'χουμε πολλές (γέλια) επαφές, για πολλούς λόγους, έτσι. Γενικά δεν μπήκα στη διαδικασία να κάνω συναντήσεις, κι αυτό ίσως ήτανε ένα λάθος.

E: Μχιμ.

N: Θα μπορούσα να μαζέψω, να καλέσω την οικογένεια. Δεν ξέρω αν θα 'ρχόντουσαν.

E: Μχιμ.

N: Στην πρώτη περίπτωση του παιδιού με την αδερφή και τα λοιπά, στη δεύτερη περίπτωση επειδή τα πράγματα έβλεπα κι εξελισσότουσαν ωραία ε δεν, δεν, δεν χρα-, δεν θεώρησα ότι υπάρχει λόγος να κάνω παραπέρα κινήσεις. Στην πρώτη περίπτωση όμως ίσως, ώρα που το συζητάμε και το σκέφτομαι, θα μπορούσα να κάνω μια συνάντηση με τους γονείς. Δεν θεωρώ όμως ότι θα βοηθούσε σε τίποτα, ήταν άνθρωποι οι οποίοι ήταν σε κατάσταση άμυνας, και φαινόταν από μακριά.

E: Ναι. Ε, και τώρα που το συζητάμε εκ των υστέρων, τι συναισθήματα έχετε γι αυτά τα παιδιά; Ε, και γενικά και συγκεκριμένα γι αυτά που συζητάμε, όταν τα θυμάστε έτσι..

N: Κοίταξε, με πολλή συμπάθεια όπως όλους μου τους μαθητές. Ξέρεις, ένα περίεργο συναίσθημα, παρ' όλο που μπορεί να υπάρχουνε παιδιά που σ' έχουνε βασανίσει στην κυριολεξία στο σχολείο, όταν τελειώσει η χρονιά τα αποχαιρετάς με την ίδια αγάπη που αποχαιρετάς και τα υπόλοιπα και ουσιαστικά, ναι όχι, με την ίδια αγάπη, με την ίδια συμπάθεια όπως κι όλα τ' άλλα παιδιά. Δεν νιώθω στην ψυχή μου δηλαδή ένα βάρος, μια κούραση ή κάτι τέτοιο, έναν εκνευρισμό ή κάτι τέτοιο, όχι.

E: Γενικά δηλαδή θετικά συναισθήματα.

N: Ναι. Και καμιά φορά που κάθομαι και κοιτάω το αρχείο μου και βλέπω, ε διάφορες φωτογραφίες, εργασίες, λέω «α, να κι ο Α.!»», δεν, δε, δε νιώθω όχι, καθόλου, τίποτα αρνητικά συναισθήματα, καθόλου.

E: Ωραία. Και, οκ, γενικά μέσα στο πλαίσιο αυτό της συμπεριφοράς και του ότι έπρεπε να αντιμετωπίσετε μια πιο δύσκολη συμπεριφορά, νιώσατε ότι υπήρχαν άνθρωποι που ενεπλάκησαν χωρίς να χρειάζεται; Οκ, μου είπατε για την αδερφή, η οποία ήρθε και δυσκόλεψε την κατάσταση.

N: Ναι.

E: Με οποιοδήποτε τρόπο, οποιοσδήποτε άνθρωπος, συνάδελφος ήταν, παιδιά ήταν, νιώσατε ότι μπήκε στη διαδικασία να σας κάνει να νιώσετε πιο δύσκολα στο τι έπρεπε να [αντιμετωπίσετε; N: Γονείς.]

N: Γονείς.

E: Μχμ

N: Ας πούμε για, χαρακτηριστικά για τον Α. έφτασα στο σημείο να τσακωθώ με άλλη μαμά. Και της είπα, γιατί μπήκε μέσα στο σχολείο να μαλώσει αυτή η ίδια τον Α. ας πούμε, γιατί μάλωσε με το παιδί της και της το γρατζούνισε.

E: Μμ.

N: Κι όταν λέμε τσακώθηκα, τσακώθηκα. Δηλαδή τη είπα «όταν εγώ είμαι εγώ παρούσα άλλος άνθρωπος παιδί δικό μου δεν το αγγίζει και δεν το μαλώνει. Αν έχεις

πρόβλημα να 'ρθεις να το πεις σε μένα». Την πρόσβαλα άσχημα με το, με το ύφος της φωνής μου περισσότερο και με τη στάση μου, παρά με αυτ-, παρά με τα λόγια μου. Εε, ναι, υπήρξε γονέας ο οποίος με έφερε σε δύσκολη θέση, απλά γιατί καθόντουσαν τα παιδιά τα ένα απέναντι από το άλλο και εκεί που ζωγραφίζανε έκανε ο Α. έτσι και τον γρατζούνισε στο μάγουλο.

E: Ε, συναισθήματα, εκτός απ' το ότι, οκ, σας έφερε σε δύσκολη θέση μπροστά και στην τάξη σας;

N: Για τη μαμά την άλλη;

E: Ναι, ναι.

N: Ω, 'ντάξει, τίποτα, αυτά είναι προβλήματα που τ' αντιμετωπίζουμε στη δουλειά μας και 'ντάξει τα προσπερνάμε γιατί πρέπει να τα προσπεράσουμε για να μπορέσουμε να συνεχίσουμε τη, τη δουλειά μας και τη συνεργασία μας για το καλό του παιδιού, του δικού της παιδιού μετά. Απλά εντάξει, έγινε θέμα, εκνευρίστηκα πάρα πολύ εκείνη τη στιγμή με τη συγκεκριμένη μαμά, γιατί της λέω «αν το δικό σου παιδί το έκανε, δεν θα σου άρεσε καθόλου να 'ρθει μια μαμά να στο αρπάξει ασ πούμε και να στο μαλώσει. Και στην τελική παιδιά είναι, θα γρατζουνιστούνε.»

E: Ναι.

N: Ε, ναι, δηλαδή εντάξει, εκεί επειδή εκνευρίστηκα, αλλά την άλλη μέρα ήταν όλα εντάξει, δεν υπήρξε..

E: Και νομίζετε ότι ήτανε κι επαρκής η αντίδραση εκείνη τη στιγμή, δηλαδή ότι το χειριστήκατε αρκετά καλά, ότι, οκ, θα το κάνατε αλλιώς τώρα;

N: Όχι. Σ' ότι έχει σχέση με τα πιτσιρίκια εγώ γίνομαι θηρίο, δεν.. γίνομαι θηρίο. Απλά μετά τι έκανα; Ε, πήρα ένα ψαλιδάκι στο σχολείο και καθόμουνα κι έκοβα νύχια εγώ γιατί δεν τα κόβαν οι μαμάδες. Ξέρεις, ουσιαστικά με επηρέασε κατά κάποιο τρόπο,

E: Μμ

N: ε, 'ντάξει. Αλλά όχι ότι κράτησα μετά μια στάση ας πούμε, πόζας στη συγκεκριμένη μαμά ή ότι ήμουν αρνητική απέναντί της. Και την άλλη μέρα με το χαμόγελο την καλημέρισα και για το παιδί της, της είπα αυτά που έπρεπε να της πω και το παιδί της, δεν άλλαξα τη στάση μου απέναντι στο παιδί, μπορώ να πω όμως ότι τον πρόσεχα λίγο περισσότερο να μην τσιγκλάει τον Α. για να μην ξανά 'χω τα ίδια προβλήματα.

E: Ναι.

N: Αυτά.

E: Ε, ωραία. Εγώ νομίζω ότι έχω τελειώσει.

N: Τελειώσαμε τόσο γρήγορα δηλαδή;

E: Τόσο γρήγορα.

N: Τι εύκολη που είμαι, είδες; (γέλια)

E: Αν θέλετε οτιδήποτε άλλο να μου πείτε, έτσι κάτι που σκεφτήκατε, που θέλετε να μοιραστείτε, οτιδήποτε.

N: Κοίταξε, αυτό που θα σου πω εγώ είναι ότι πιστεύω σε ότι έχει σχέση με το, εε, με τη σχολική άρνηση, με την, έτσι όπως την όρισα εγώ, έτσι; Πάρα πολύ καθοριστικό ρόλο παίζουν οι γονείς. Ε, κι εγώ πολλές φορές επιρρίπτω ευθύνες στους γονείς για τη στάση του παιδιού, ε και το διαπίστωσα και στον εαυτό μου τώρα που έχω παιδιά κι αναγκάστηκα να πάω το παιδί μου στο σχολείο κι όλα αυτά, είναι πάρα πολύ αρνητικό το συναίσθημα και για το γονέα να αποχωρίζεται το παιδί του, να ε όταν το αφήνει το πρωί στο σχολείο, ειδικά τον πρώτο καιρό, και ειδικά όταν βλέπει το παιδί ότι έχει, βγάζει αυτά τ' αρνητικά συναισθήματα κι αυτή την ανασφάλεια. Δηλαδή όταν εγώ πήγαινα το δικό μου το παιδί και έκλαιγε στο σχολείο και κατέβαινα και το άκουγα μέχρι το απέναντι τετράγωνο να κλαίει, ήθελα να γυρίσω πίσω.

E: Μμ.

N: Και υπήρχαν φορές που, να το πάρω δηλαδή να το πάω στο σπίτι, τελείωσε «δεν

πας στο σχολείο». Κι υπήρχανε φορές ας πούμε, που έβλεπα ότι το παιδί ήτανε πάρα πολύ χάλια και κοντοστεκόμουνα και το, το άρπαζε η δασκάλα και μου ‘λεγε «όχι, φύγε, φύγε, φύγε. Αυτό σε πέντε λεπτά θα έχει σταματήσει». Κι εγώ κατέβαινα, πήγαινα στο φούρνο, έπαιρνα ψωμί, έβγαινα κι άκουγα το παιδί ακόμα να κλαίει, ήθελα να γυρίσω πίσω να βουτήξω τη δασκάλα απ’ τα μαλλιά. Πράγματα, αυτό που σου λέω που νιώθω τώρα περισσότερη συμπόνια στους γονείς κι όλα αυτά, πράγματα που δεν τα, δεν τα καταλάβαινα πριν που δεν είχα παιδιά. Και θεωρώ ότι η στάση του γονέα είναι αυτή που θα βοηθήσει το παιδί τελικά να ξεπεράσει όσο γίνεται πιο γρήγορα, εεμ, όλο αυτό το συναίσθημα, αλλά πρέπει κι ο γονέας να βοηθηθεί για να μπορέσει να ξεπεράσει τα δικά του συναισθήματα και εκεί είναι που θα τον βοηθήσει η νηπιαγωγός. Αν ο γονιός νιώθει ότι το παιδί του αντιμετωπίζεται αυτή τη στιγμή όμορφα, τρυφερά, ε ότι ουσιαστικά ε του, του δι-, ε του δίνει το αίσθημα της ασφάλειας που χρειάζεται η δασκάλα του και δεν θα τ’ αφήσει σε μια γωνία να κλαίει, να χτυπιέται ξέρω ‘γω, ε όλο κι αυτός λίγο πιο πολύ βοηθάει, ενισχύει. Αν δε νιώθει ότι το παιδί του εκεί πέρα αυτή τη στιγμή υποφέρει δεν πρόκειται να το ξεπεράσει το παιδί ποτέ, ό,τι και να κάνει η δασκάλα το σπίτι. Στο σχολείο μάλλον, στο σπίτι το κάνει η μαμά το έργο (γέλια). Αυτά.

E: Ωραία. Σας ευχαριστώ πολύ.

N: Παρακαλώ κορίτσι μου.

// Μετά το τέλος της συνέντευξης η Νηπιαγωγός θέλει να προσθέσει κάποιες πληροφορίες.

N: Και απέναντι στο παιδί νιώθεις ενοχές γενικά και απέναντι στη δουλειά σου, στο καθήκον σου «γιατί δεν έρχεται αυτό στο σχολείο; Γιατί δε θέλει; Γιατί έχει αρνητική στάση; Γιατί το ένα, γιατί το άλλο, μήπως δεν κάνω εγώ καλά κάτι;» και απέναντι στο γονιό.

E: Ναι.

N: Τι να του πω αυτουνού τ’ ανθρώπου τώρα; Έρχεται το παιδί και φεύγει κλαίγοντας ή ξέρω ‘γω, μήπως νιώθει ο γονιός ότι εγώ δεν κάνω κάτι καλά; Μήπως, δηλαδή πολλές φορές έπιανα τον εαυτό μου σε διαδικασία, όχι τόσο στον Α., αλλά σε

άλλες περιπτώσεις,

E: Ναι.

N: σε διαδικασία να θέλω να απολογηθώ απέναντι στο γονιό, παρ' όλο που ήξερα ότι τα κάνω όλα καλά.

E: Ναι.

N: Δηλαδή, τα κάνω όλα καλά.. ένιωθα ότι εντάζει ως εκεί που φτάνει το μυαλό μου ότι μπορώ να δουλέψω καλά ας πούμε.

E: Μμ.

N: Κι όμως ένιωθα ενοχές πολλές.

E: Σας έβαζ-, νιώθατε ότι σας βάζουν κι αυτοί σ' αυτή τη διαδικασία ή [μπαίνατε N: Εννοείται,]

N: εννοείται. Πολλές φορές τους κοίταζες τα μάτια και το 'βλεπες στα μάτια τους ότι εε, «κάπου πιστεύουμε ότι φταις κι εσύ. Τι κάνεις;»

E: Ναι.

N: Ή το 'βλεπες σε περιπτώσεις που σου 'λεγε «μήπως να τ' αλλάξω τμήμα, να το πάω στο διπλανό;» και τι θα καταλάβεις να το πας στο διπλανό; Θα του δημιουργήσεις λίγο περισσότερο αίσθημα ανασφάλειας, γιατί εκεί που μπήκε σ' ένα χώρο κι άρχισε σιγά σιγά να συνηθίζει ένα πρόσωπο και πέντε συμμαθητές θα το πας στο άλλο, στον άλλο χώρο και θα πρέπει ν' αρχίσει ξανά μανά κι απ' την αρχή.

E: Ναι.

N: Αν κουβεντιάσουμε λίγο ακόμα θα θυμηθώ κι άλλα.

E: Ναι. Μμ.

N: Είναι κι αυτό. Και γενικά ε βασανίζεσαι κι εσύ μαζί με το παιδί, υποφέρεις κι εσύ.

E: Ναι

N: Και τι χαρά όταν το ξεπερνάει. Τι ανακούφιση. Μόλις δεις το παιδί ότι αρχίζει, θυμάμαι με το N., αυτό το παιδί το δε-, τη δεύτερη περίπτωση, όταν ο N. άρχισε, του έλεγα θυμάμαι ήταν ο αδερφός του ήταν φοιτητής οδοντίατρος κι ο άλλος του αδερφός ήταν ποδοσφαιριστής κι ερχόταν η μαμά και μου 'λεγε «τι το 'θελα εγώ το τελευταίο; Μια χαρά τους είχα. Τον ένα τον έχω στην οδοντιατρική, τον άλλο τον έχω ποδοσφαιριστή, τι το 'θελα;» Οπότε κάποια μέρα μου 'ρθε εμένα, έκανα ένα κλικ και του λέω:

«Έλα μωρέ N., έλα μέσα. Με πήρε πάλι εχτές αδερφός σου και με ρώταγε τι κάνει ο αδερφός μου και δεν ήξερα τι να του πω, ήρθε κι έφυγε.

-Ποιος αδερφός μου, μού λέει, σε πήρε;

-Ο Μ. σας μωρέ N., που είναι στην οδοντιατρική, που είναι οδοντίατρος.

-Ε, και που τον ξέρεις εσύ το Μ. μας;

-Πού να τον εξέρω, αφού στο Μ. πάω και μου φτιάχνει τα δόντια.

-Πας κυρία;

-Και να δεις τι καλά που τα φτιάχνει N. μου τα δόντια.»

Έβλεπες το N. κι έκανε.. Την άλλη μέρα: «Πήγες στο γήπεδο N.;» Τη Δευτέρα ξέρω 'γω.

«Όχι ρε κυρία δεν πήγα.

-Εγώ πήγα. Να δεις τι ωραία μπάλα έπαιξε ο αδερφός σου!

-Έπαιξε κυρία; Αφού αυτός δεν ξέρει τίποτα, ούτε ένα γκολ δεν μπορεί να βάλει.

-Ναι σου λέω, έπαιξε ωραία μπάλα.»

Την Τρίτη την επόμενη την Τρίτη ξέρω 'γω του λέω

«-Κοίτα, κοίτα τι ήρθε απ' την Αθήνα από το Μ.

-Τι είναι αυτό;

-Κοίτα μας έστειλε επιτραπέζιο να παίζεις με τους φίλους σου.»

Δηλαδή, και έτσι μόρεσα, και να δεις τι χαρά ένιωσα όταν ξεκίνησε ο Ν. και άρχισε να ανοίγεται και να μιλάει «α! ξέρεις το Μ. και ξέρεις το Ν. και ξέρεις το Γ.» και έκατσε μετά να παίζει με το επιτραπέζιο, με τους φίλους του παρακαλώ, που δεν ήταν φίλοι του αφού δεν πάταγε το πόδι του στο σχολείο,

Ε: Ναι.

Ν: ήταν τέλειο. Μετά βέβαια τρομάξαμε να πείσουμε το Ν. ότι δεν θα 'ρχεται κάθε μέρα δώρο από τον αδερφό του. (γέλια)

Ε: Ναι.

Ν: Αλλά καλά τα πήγ-, αυτό δούλεψε όμως, δούλεψε.

Ε: Ναι.

Ν: Και την ανακούφισή μου όταν ο.. ο Ν. αποφάσισε να μείνει στο σχολείο κι εντάξει τον έφερνε η μαμά του στην πόρτα και έκανε μεταβολή κι έφευγε η μαμά κι αυτός συνέχιζε μέσα. Λες κι είχα κατορθώσει ας πούμε κι είχα τετραγωνίσει τον κύκλο. (γέλια)

Ε: Ε, βέβαια, σημαντικό.

Ν: Αυτά.

Ε: Ωραία.

Συνέντευξη 5

Ε: Ξεκινώντας,

N: Ναι.

E: θέλω να μου πείτε τι ορίζετε ως σχολική άρνηση.

N: Η άρνηση του παιδιού να έρθει στο σχολικό χώρο.

E: Μχμ. Και έχετε στο παρελθόν παιδιά έτσι που θυμάστε χαρακτηριστικά να..

N: Ναι, είχαμε φέτος μια περίπτωση που.. δυο, τρεις μήνες.

E: Μχμ. Θέλετε λίγο να μου μιλήσετε για αυτήν, να μου περιγράψετε [πώς N: E,]

N: ήταν ένα παιδάκι το οποίο ενώ παρακολουθούσε τα προνήπια στον ίδιο σχολικό χώρο, αλλά σε διαφορετική αίθουσα, ήρθε κανονικά στα νήπια και κάποια στιγμή κατά τον Οκτώβρη αρνούταν να έρθει στο σχολείο.

E: Μχμ. Εε αρνούταν να έρθει, ερχόταν μέχρι εδώ και δεν ερχο-, δεν έμπαινε στην τάξη ή [δεν N: Εε,]

N: όχι. Ξεκίνησε, ερχότανε και μετά προφασίζοταν κοιλόπονο και κάναμε το λάθος μια φορά πήραμε τη μαμά και μετά το προφασίζοταν αυτό συνέχεια.

E: Μχμ. [εε, N: Και]

N: μετά δεν ήθελε να έρχεται στο σχολείο.

E: Εε, αυτό πώς πήγε; Εννοώ για πόσο καιρό κράτησε;

N: Αυτό κράτησε γύρω στις δυο, τρεις βδομάδες.

E: Μχμ

N: Είχαν συμβεί διάφορα γεγονότα. Είχε προηγηθεί μια ίωση κι είχε ως πρόφαση τον κοιλόπονο, μετά είχε ξεκινήσει μια διαδικασία θα κάνει, θα κάνει λογοθεραπεία.

E: Μχμ

N: Τελικά θα την έκανε. Αν, καταλάβαμε μετά κι η μαμά κάπου είχε ξεκινήσει και δούλευε, ενώ ήταν συνέχεια στο σπίτι τα προηγούμενα χρόνια, δεν είχε βγει εκτός σπιτιού, κάπου πήγαινε τ' απογεύματα.

E: Μχμ

N: Το μάθαμε αργότερα.

E: Μχμ

N: Εε, αυτά.

E: Ωραία. Και μετά τις τρεις εβδομάδες;

N: Εε εντάξει, υπήρχανε κάποιες εντάσεις, μιλήσαμε και με τους γονείς. Υπήρχαν κάποιες εντάσεις και μέσα στην τάξη όπου έπρεπε να εξηγήσουμε στο παιδί ότι ο, η ώρα του σχολείου είναι για να βρίσκεται το παιδί εδώ στο σχολείο όπως τ' άλλα παιδάκια κι ότι μόλις τελειώσει θα αποχωρήσει, όπως όλα τα παιδάκια, και μετά από κάποιες συζητήσεις και ξανά συζητήσεις, δεν ξέρω τι έγινε στο σπίτι,

E: Μχμ

N: τι συζήτηση έγινε, φαντάζομαι ότι δεν έγινε γιατί είναι μια ιδιαίτερη περίπτωση, εμ το περιβάλλον κατάλαβε και συμμορφώθηκε.

E: Ωραία. Ε, τι σχέση είχατε εσείς με αυτό το παιδί; Πριν, κατά τη διάρκεια,

N: Μια χαρά ήταν η σχέση μας, κι όταν ξεχνιότανε, απ' αυτή την αναζήτηση του σπιτιού, μια χαρά ήταν η συμπεριφορά του. Η, ομαλή, συμμετείχε, το μόνο που είχε, είχε μια άρνηση να φάει γενικά, (μια νηπιαγωγός μπαίνει στο γραφείο) εε αυτά.

E: Μχμ. Εε και.. η σχέση σας με τους γονείς;

N: Κι εκείνη. Ήρεμη.

E: Ωραία.

N: Ε, όχι πολύ, πολλές κουβέντες και συζητήσεις. Ήρεμη.

E: Ωραία. (Η νηπιαγωγός αποχωρεί) Δεν είχατε όμως αυτό που μου λέτε έτσι ε κουβέντα και τα λοιπά.

N: Όχι, όχι. Ε, γενικά είναι από τους γονείς τους οποίους τους λες, τους ενημερώνεις για την κατάσταση στο σχολείο και οι οποίοι εντάξει μεν θα πουν ναι, αλλά έχουνε πλάσει στο μυαλό τους μέσα μια άλλη κατάσταση για το παιδί τους, μια άλλη εικόνα έχουν για το παιδί τους και φαντάζονται αυτά που φαντάζονται.

E: E και με τους δυο γονείς είχατε επαφή;

N: Ναι, ναι.

E: Ωραία. Κι ήταν εξίσου οι σχέσεις και με τους δυο;

N: Ναι, ναι, ναι. Ήταν ίδια φιλοσοφία. (γέλια)

E: Ωραία. Τι συναισθήματα είχατε εσείς και για, αρχικά γι αυτό το παιδί;

N: E, πριν δημιουργηθεί ένταση;

E: Πριν και όταν δημιουργήθηκε.

N: E, η σχέση μας ήταν πολύ με το κοριτσάκι, ένα πολύ ήσυχο κοριτσάκι, έξυπνο, το οποίο είχε ένα πολύ έντονο γλωσσικό θέμα στην ομιλία,

E: Μχιμ

N: ε, έπρεπε να κάνει λογοθεραπεία εδώ κι ένα χρόνο αλλά αρνούταν η μαμά να το κάνει, με πρόφαση ότι, προσπαθούσαμε κι εμείς αλλά δεν υπήρχε κάποια βελτίωση, ήθελε παρέμβαση από κάποιον ειδικό. Όχι, η σχέση μας ήτανε πάρα πολύ καλή.

E: Μχιμ

N: Και φιλικό το παιδάκι και κοινωνικό, παρ' όλο που είχε το πρόβλημα το γλωσσικό επικοινωνούσε με τα άλλα παιδιά και παρ' όλο που το κατέκριναν κάποιες φορές τα παιδιά ή το σχολίαζαν για την ομιλία του, αυτό δεν το δεχόταν, συνέχιζε, [να το δουλεύει. E: Ωραία.]

E: Και τα συναισθήματά σας, έτσι όταν εμφανίστηκε η άρνηση;

N: E, κάθε άρνηση σου προκαλεί μια ένταση και πρώτα κάθεσαι και σκέφτεσαι «τι έφταιξα; Τι έκανα;», αλλά μετά προσπαθείς αυτό να το πολεμήσεις και να σταθείς πιο λογικά. Εμείς με τη συνάδελφο προσπαθήσαμε να καταλάβουμε τι γίνεται.

E: Ναι.

N: Κάναμε τις έρευνές μας και αυτή και εγώ για το σπίτι, αλλά ταράζεσαι, όταν το παιδί σου, αρχίζει να κλαίει και να ωρύεται και συ να προσπαθείς να μιλήσεις μες στην τάξη ή να μιλήσει κάποιος συμμαθητής του κι αυτό να.. χτυπιέται, ταράζεσαι.

E: Ναι.

N: Και σοκάρεσαι. Αλλά πρέπει να διατηρήσεις την ψυχραιμία σου και να μην ενδώσεις πιστεύω 'γω στις απαιτήσεις του παιδιού, που σου λέει «πάρε τηλέφωνο τη μάνα μου τώρα. Θα φύγω τώρα».

E: Ναι. Ε, οκ. Εκτός απ' τη, τους γονείς που μου είπατε ότι δεν είχατε πολύ καλή σχέση, είχατε, κάνατε σχέση με κάποιον άλλο, όχι αναγκαστικά από το οικογενειακό περιβάλλον. Υπήρξε κάποιος άλλος που σας βοήθησε σ' αυτή τη διαδικασία;

N: Όχι, όχι, όχι. Κάποια στιγμή ξαναπιάσαμε, δεν εχου-, επιμείναμε με τους γονείς, δηλαδή ξεκίνησε όλη η διαπραγμάτευση για τη λογοθεραπεία, όπου αρνούσαν να το, να πάνε το παιδί για τη λογοθεραπεία, ε τους, δεν τους πιάσαμε μόνο μια φορά και μετά εντάξει τους αφήσαμε, τους το ξαναείπαμε πολλές φορές ότι δεν υπάρχει βελτίωση και ξαναμιλήσαμε και με το θέμα της άρνησης τους μιλήσαμε δυο, τρεις φορές.

E: Μχμ

N: Για να τους δω-, είναι γονείς που δεν καταλαβαίνουν.

E: Ναι.

N: Τι συμβαίνει στο σχολείο. Ή δεν θέλουν να καταλάβουν. Και είναι ένα, και το 'χουνε το παιδί, επειδή είναι το μικρότερο από τέσσερα αδέρφια, το 'χουνε, το 'χουνε πολύ.. έτσι, στα πούπουλα. (γέλια)

E: Ναι, ναι, ναι. Και τι συναισθήματα σας δημιουργούσε αυτή η αντίδρασή τους, [έτσι N: Η..]

N: Είναι σαν να μιλάς σ' ένα τοίχο... Ε, σοκάρεσαι, 'ντάξει δε σοκάρεσαι απλώς σε στεναχωρεί αρκετά γιατί θέλεις εσύ να προσφέρεις στο παιδί, να βοηθήσεις, γιατί αυτός είναι ο ρόλος εδώ, και βλέπεις ότι ένας γονέας συστηματικά αρνείται τη βοήθεια.

E: Ναι.

N: Και ζει σ' ένα δικό του κόσμο.

E: Ναι.

N: Ενώ η κατάσταση είναι πάρα πολύ σοβαρή. Και το ίδιο πρόβλημα το είχε και πέρυσι, η προηγούμενη συνάδελφος, που ήταν, είναι στον ίδιο χώρο, πάλι με τους γονείς και το παιδί, πάλι το ίδιο θέμα.

E: Μχμ

N: Και τότε δεν είχε γίνει τίποτα.

E: Ναι. Ε, είχατε να διαχειριστείτε άλλου είδους σχέσεις, εννοώ όταν εμφανίστηκε η άρνηση έπρεπε κάπως να διαχειριστείτε αλλιώς και την τάξη σας, είτε τους συναδέλφους ή [δημιουργήθηκαν κάποια προβλήματα; N: Όχι. Η τάξη,]

N: όχι. Ακούστε, λε-, στην τάξη λες, αντί να πεις στο παιδάκι το ένα μεμονωμένα λες γενικά σε όλα τα παιδιά, να φέρεις ξανά το θέμα του σχολείου, ότι είμαστε όλοι εδώ, ότι κάνουμε μια ωραία παρέα, είμαστε μια ομάδα κι όταν τελειώσει ο χρόνος μας τ' απόγευμα θα 'ρθει η μανούλα ή ο μπαμπάς να μας πάρει και θα επιστρέψουμε στο σπίτι μας. Και ξανά την άλλη μέρα το ίδιο. Αυτό το συζητάς και σ' όλη την τάξη, δεν το λες προσωπικά στο παιδάκι.

E: Ναι.

N: Αυτό. Δεν κάνεις κάτι άλλο.

E: Ε, την τάραξε κάπως [αυτή η N: Ναι.] άρνηση;

N: Γιατί όταν προσπαθείς να μιλήσεις, κάνεις ε, πας να διαβάσεις ένα παραμύθι για παράδειγμα κι αυτό αρχίζει και κλαίει και τα παιδάκια ταραάζονται, δηλαδή βλέπεις ότι σφίγγονται. Υπήρχαν περιπτώσεις άλλες χρονιές ακριβώς με την ιδ-, με τα ίδια προβλήματα, ε να δημιουργηθεί άρνηση και σε άλλα παιδιά να' ρθούν στο σχολείο,

E: Μχμ, ναι.

N: Μετά από ένταση, τέτοια ένταση. Μας έχει τύχει πριν δυο χρόνια αυτό.

E: Και πώς ήτανε τότε αυτό που έπρεπε να χειριστείτε και άλλα παιδιά που εμφάνιζαν το ίδιο πρόβλημα στη συνέχεια;

N: Τα πιάνεις μετά ένα-ένα (γέλια), δηλαδή αρχίζετε, αρχίζει και γίνεται Λερναία

Ύδρα, δηλαδή τα πιάνεις ένα-ένα και προσπαθείς από κάπου να σώσεις την κατάσταση και κάπου να ξεκινήσεις τη βελτίωση αυτή. Είναι δύσκολο. Το πιο βασικό είναι πιστεύω να διορθώσεις την κατάσταση από την αρχική του την πηγή.

E: Μμ.

N: Αυτό που παρουσίασε την πιο μεγάλη ένταση. Αν δεν συνεργαστούν οι γονείς,

E: Μχμ

N: από μόνη σου δεν καταφέρνεις τίποτα. Δηλαδή πρέπει να συνειδητοποιήσει πρώτα ο γονέας ποιος είναι ο ρόλος του παιδιού του στο.. στην κοινωνία, τι πρέπει να κάνει το παιδί, ότι πρέπει να βρίσκεται στο σχολείο κι ότι έχει μεγαλώσει και δεν μπορεί να είναι συνέχεια στο σπίτι, και μετά, αν το καταλάβει αυτό ο γονέας, δεν ξέρω, δια μαγείας, όλα τα άλλα μπαίνουνε στο δρόμο τους.

E: Μχμ. Άρα ουσιαστικά και μια καλή συνεργασία μαζί σας, όχι μόνο

N: Ναι. Και βασικά πρέπει ο γονέας, έστω και λίγο, δεν λέω 'γω το εκατό τοις εκατό, έστω και κατά πενήντα τοις εκατό να ακούει κάποια στιγμή τον εκπαιδευτικό όταν του λέει «έχουμε ένα μικρό πρόβλημα, σε παρακαλώ συνεργάσου», για να φτασει ο εκπαιδευτικός να πει «έχω πρόβλημα» σημαίνει ότι έχει εξαντλήσει όσολες τις δυνατότητές του μέσα στην τάξη

E: Μχμ

N: και θέλει εξωτερική βοήθεια.

E: Μχμ

N: Δεν μιλάει πιστεύω, δεν ξέρω εγώ κρίνω κι απ' τον εαυτό μου κι από άλλους συναδέλφους, ένας εκπαιδευτικός με το παραμικρό να πιάσει τους γονείς, να δημιουργήσει κάποια συζήτηση.

E: Ναι. Ε, ωραία. Και τώρα, έτσι που το βλέπουμε με-, εκ των υστέρων, εντάξει αυτό είναι ένα φετινό περιστατικό [ας πούμε N: Ναι, ναι] αλλά μπορείτε να σκεφτείτε και για τα προηγούμενα περιστατικά που έχετε.

N: Μμ

E: Σκέφτεστε ότι θα κάνατε κάτι διαφορετικά; Πώς είναι τώρα για σας αυτό συναισθηματικά, τώρα που το σκέφτεστε;

N: Εε, κατ' αρχήν δεν θα ενέδιδα ξανά, γιατί ήταν η δεύτερη περίπτωση, σε απειλές «με πονάει η κοιλιά μου» μετά από γαστρεντερίτιδα.

E: Ναι.

N: Δεν το συζητάω αυτήν την πρόφαση ότι αρρώστησα και τέτοια δεν θα το.. εε, πιο ξεκάθαρα δεν ξέρω αν θα μπορούσα να μιλήσω στους γονείς διότι ήδη μιλήσαμε πάρα πολύ ξεκάθαρα στους γονείς για το πρόβλημα που έχει το παιδί όταν του λες του γονέα ότι ε, τον ρωτάς βασικά υπάρχει κάποια αλλαγή στο σχ-, στο περιβάλλον του σπιτιού και σου λέει «όχι, μόνο φεύγω απ' το σπίτι τελευταία και πάω στη δουλειά» και να του λες «όμως πρέπει να το προσέξετε αυτό» και να σου λέει «όχι, όχι, όχι μην ανησυχείς δεν είναι θέμα αυτό», δεν ξέρω. Εγώ πιστεύω το μόνο που θα έκανα πάλι την επόμενη φορά είναι να δημιουργήσω ένα ξεκάθαρο τοπίο με τους γονείς, να ξεκαθαρίσεις τη θέση σου, να ξεκαθαρίσει κι ο γονέας, να συνειδητοποιήσει κάποια πράγματα. Αν νομίζει ότι δεν μπορεί να ξεκαθαρίσει τη θέση του, δεν μπορεί να σκεφτεί λογικά, θα τον παρέπεμπα σε κάποιον πιο ειδικό, να τον βοηθήσει κάποιος άλλος, αφού δεν πείθεται από τους εκπαιδευτικούς, ας πειθ-, ας πειστεί από κάποιον παιδοψυχολόγο.

E: Μχιμ

N: Έχει τύχει μια φορά να το κάνουμε αυτό. Και πήγε ο, ο παιδοψυχολόγος μετά από μια συνέντευξη με τη μάνα είπε ακριβώς αυτά που είπαμε και μεις.

E: Μχιμ

N: Και πάλι η μαμά δεν είχε πειστεί.

E: Ναι.

N: Ε, δηλαδή όταν, μάλλον θέλει μετά ψυχολόγο η μαμά.

E: Ναι.

N: Θέλει βοήθεια η μαμά κι ο μπαμπάς...

E: Μμ

N: Και πιστεύω ότι το πρόβλημα στα παιδιά, όταν δημιουργούνται κάποια προβλήματα, τα προβλήματα πρέπει να τα ψάξουμε στους γονείς, στο.. οικογενειακό περιβάλλον, δεν δημιουργούνται από μόνα τους. Κάτι φταίει.

E: Ναι. Και πώς είναι για σας που πρέπει να διαχειριστείτε τέτοιες καταστάσεις, δηλαδή [πρέπει να γίνεται ξεκάθαρη. N: Είναι πολύ]

N: δύσκολο, αισθάνεσαι ότι είσαι μμ εντελώς ανίκανος να δράσεις ως εκπαιδευτικός ότι όλη η εμπειρία που έχεις συσσωρεύσει τόσα χρόνια, όλες οι γνώσεις, ό,τι έχεις διαβάσει και δεν έχεις διαβάσει, ό,τι έχεις ζήσει, ότι μέσα σ' ένα λεπτό, ε δεν εφαρμόζονται,

E: Μχμ

N: δεν γίνεται τίποτα και αισθάνεσαι αυτό που λέμε σε εισαγωγικά «άχρηστος». Το 'χω ακούσει από πολλούς συναδέλφους, να μην μπορούμε να ελέγξουμε την κατάσταση. Εκείνη την στιγμή πιάνεις τα πρα-, λογικεύεσαι, κάθεσαι, το συζητάς με τον εαυτό σου, το συζητάς με το συνάδελφο, βοηθάει πάρα πολύ αυτό, βάζεις τα πράγματα κάτω και τα λύνεις όλα με τη λογική.

E: Μχμ

N: Ούτε με συναισθηματισμούς, ούτε με στεναχώριες «τι θα κάνω τώρα αχ και πώς μου 'τυχε εμένα αυτό». Όχι, βάζεις κάτω τα πράγματα και με τη λογική τα λύνεις. Και λύνονται.

E: Ωραία. Τώρα θέλω έτσι για να πάμε

N: Μχμ

E: λίγο σε πιο γενικά πράγματα, να μου πείτε, πιστεύετε ότι γενικά η οπτική των εκπαιδευτικών, γιατί τώρα εδώ μιλάμε για τη δική σας [οπτική ξεκάθαρα N: Ναι, ναι] σε ένα σημείο, είναι κάτι το οποίο γενικά ακούγεται στη.. σ' αυτά τα θέματα; Ότι όταν μιλάμε για σχολική άρνηση,

N: Μχμ

E: οι εκπαιδευτικοί είναι ένα κομμάτι που βλέπουμε, που συζητάμε ή αφιερώνουμε περισσότερο χρόνο και χώρο στην οικογένεια;

N: Δηλαδή ότι η σχολική άρνηση οφείλεται πιο [πολύ E: Όχι.] στην οικογένεια οφείλεται στο σχολείο;

E: Όχι που οφείλεται, αλλά ποια, με ποιον απ' τους δυο, με ποιον απ' τους δυο ασχολούμαστε περισσότερο όταν θε-, όταν θέλουμε να μιλήσουμε γι αυτό. [Με ποιανού, N: Για τη σχολική άρνηση;] συναίσθημα ας πούμε στην προκειμένη περίπτωση.

N: Γενικά όταν γίνεται κάποια έρευνα θες να πεις;

E: Μχμ. Ναι.

N: Εε, εγώ πιστεύω ότι ασχολούνται πιο πολύ με την οικογένεια.

E: Μχμ

N: Δεν θα 'πρεπε όμως γιατί δεν πρέπει να τα ρίχνουμε όλα ότι, να τα ρίξουμε όλα τα βάρη στην οικογένεια, μπορεί στη σχολική άρνηση να φταίει κάτι και στο σχολείο.

E: Μχμ

N: Κι όχι μόνο στον εκπαιδευτικό, μπορεί να φται-, να είναι κάποιο παιδί πολύ ευαίσθητο και να φταίει η αντιμετώπιση των συμμαθητών του στη σχολική αρν-, δηλαδή το σχο-, όλο το σχολικό περιβάλλον.

E: Μχμ

N: Αυτό δεν σημαίνει ότι φταίει το σχολείο μόνο, αλλά πρέπει να λάβουμε υπόψη και το σχολικό περιβάλλον.

E: Μχμ, μχμ.

N: Οπωςδήποτε.

E: Και, οκ, εμ.. πιστεύετε ότι και στην αντιμετώπιση έχει μερίδιο το σχολείο, και [πώς; Ο τρόπος; N: Ναι. Ναι.]

N: Ξεκαθαρίζεις πρώτα τι φταίει στο σχολείο ή αν κάτι έφταιξε,

E: Μχμ

N: πρώτα κοιτάς τα δικά σου λάθη. Εγώ μιλάω ως εκπαιδευτικός.

E: Ναι.

N: Πρώτα ξεκαθαρίζεις στο σχολείο αν υπάρχει κάτι που διατάραξε την ησυχία και την ηρεμία του παιδιού.

E: Μχμ

N: Ε, από το α-, από το αν άλλαξε θέση που κάθεται, μέχρι.. λείπει κάποιος συμμαθητής που του 'κανε παρέα ή ήρθε κάποιος καινούριος, κάτι, κάτι, τι διατάραξε την ηρεμία ή δυσκολεύεται κάπου στο μάθημα, αντιμετωπίζει κάποιο πρόβλημα, δεν μπορεί να το κατανοήσει και το βγάζει ως άρνηση.

E: Μχμ

N: Πρώτα ξεκαθαρίζεις τι φταίει στο σχολείο.

E: Ναι

N: Δεν μπορείς να πιάσεις τους γονείς. Στο τέλος θα πιάσεις τους γονείς.

E: Μχμ

N: Πρώτα θα κάνεις το ξεκαθάρισμα στο σχολείο να δεις και μετά πιάνεις τους γονείς.

E: Άρα είναι ένα σημαντικό κομμάτι [το τι : Βέβαια] συμβαίνει στο σχολείο.

N: Γιατί δεν μπορείς να κατηγορήσεις για κάτι τους γονείς άμα δεν ξέρεις εσύ ότι είσαι εντάξει απέναντι στο παιδί ή η ομάδα δεν έχει κάνει καμία αλλαγή.

E: Μχμ

N: Αυτό θεωρείται αυτονόητο. Όχι μόνο.. ε στην άρνηση, σε οποιαδήποτε, σε οποιοδήποτε πρόβλημα που αντιμετωπίζεις στο σχολείο, από μαθησιακό μέχρι και κοινωνικό, κοινωνικοποίησης, οτιδήποτε, και η άρνηση, που είναι ένα κοινωνικό θέμα, σε όλα πρώτα ξεκαθαρίζεις τον εαυτό σου, βλέπεις αν εσύ φταις σε κάτι, αν νομίζεις προσπαθείς να κάνεις τις αλλαγές σου, αν τελικά έκανες λάθος και δεν φταις

εσύ τότε απευθύνεσαι στους γονείς. Αυτό είναι πάγια τακτική.

E: Μχμ. Ε, υπάρχουν φορές που.. ε είδατε πράγματα ας πούμε που γίνανε μέσα στην τάξη κι αλλαγές και κάνατε τις αλλαγές που χρειάζονταν και το παιδί επανεντάχθηκε χωρίς να χρειαστεί να [εμπλέξετε τους γονείς; N: Ναι, ναι. Υπάρχει πολύ,]

N: πολλές φορές για παράδειγμα, στις αρχές ιδίως, που έρχονται τα παιδάκια.. άμαθα ή από άλλα, άλλο περιβάλλον, από άλλες συνήθειες, τα οποία είναι πολύ επιθετικά στους συμμαθητές τους ή τα απειλούν λεκτικά. Ε, ένα παιδάκι μπορεί έτσι να τρομοκρατηθεί και να πει την άλλη μέρα στο γονέα «εγώ δε θέλω να πάω σχολείο» , μπορεί να πει ξεκάθαρα ότι δεν θέλω να πάω σχολείο γιατί ο τάδε μου μιλάει έτσι ή ο τάδε μου συμπεριφέρθηκε έτσι ή γιατί η δασκάλα, δεν ξέρω για ποιο λόγο. Αλλά υπάρχουν κι παιδάκια που δεν εκδηλώνουνε.. δεν εκφράζονται, εκδηλώνουν μόνο ένα συναίσθημα,

E: Ναι, [ναι. N: μια άρνηση,]

N: δεν εκφράζονται, δεν μπορείς να βγάλεις εύκολα από μέσα τους τι.. φταίει.

E: Μχμ. Εεμ, και έχετε προσπαθήσει έτσι να, να επικοινωνήσετε με παιδιά που, που απλά αρνούνταν χωρίς να λένε γιατί;

N: Ναι. Προσπαθείς να δεις γιατί, το προσπαθείς να του αλλάξεις βασικά θέση, να, να το παρατηρήσεις την ώρα που δουλεύει, να παρατηρήσεις τους γύρω του. Άμα το παρατηρήσεις για μια μέρα ή δυο μέρες το πολύ, έχεις καταλάβει αμέσως αν κάτι φταίει από το σχολείο

E: Ναι.

N: και δε φταίει ή τι φταίει.

E: Μχμ. Και οι συζητήσεις με τα παιδιά για να επανενταχθούν συνήθως πώς είναι, εννοώ πως σας κάνουν να νιώθετε οι συζητήσεις με παιδιά που αρνούνται;

N: Πώς με κάνουν να νιώθω ή πώς είναι;

E: Πώς είναι και μετά πώς σας κάνουν να νιώθετε.

N: Ναι. Οι συζητήσεις πρέπει να είναι ξεκάθαρες.

E: Μχμ

N: Δηλαδή ε θα του δείξεις του παιδιού όλη την αγάπη σου,

E: Μχμ

N: ότι εσύ το αγαπάς κι είσαι εδώ, αλλά όχι σε υπερβολικό.. βαθμό, δηλαδή να αισθάνεται το παιδί σαν μωρό που το προστατεύεις. E, και μετά του μιλάς σε, σαν να μιλάς σ' έναν ώριμο άνθρωπο και του τονίζεις την ωριμότητά του, δηλαδή το τονίζεις ότι «είσαι ένα μεγάλο παιδί και αυτή τη στιγμή που εγώ θα μιλήσω μαζί σου με καταλαβαίνεις. Με καταλαβαίνεις;», θα απαντήσει αυτό. (γέλια) Άμα αυτό αρχίσει να λέει «όχι, όχι» και να χτυπιέται τότε σημαίνει ότι δεν μπορείς να συνεννοηθείς στη συζήτηση μαζί του, ένα παιδί που κλαίει και ωρύεται δεν σε ακούει.

E: Ναι.

N: Εε, τώρα πώς νιώθεις... (γελάει) νιώθεις σαν ένας άνθρωπος που πρέπει να έχει δυο, τρεις τέχνες ταυτόχρονα βάλει σε ένα σώμα.

E: Μμ

N: Δηλαδή πρέπει να είσαι και ψυχολόγος και κοινωνιολόγος κι εκπαιδευτικός, να συμπεριφέρεσαι και λίγο ως μαμά και λίγο ως δασκάλα. Όλα αυτά να τα κάνεις ταυτόχρονα για να πείσεις το παιδάκι και να δεις ποιος ρόλος ταιριάζει πιο πολύ στο παιδί, ποιον ακούει πιο πολύ, και μ' εκείνον να συμπεριφερθείς στο παιδί.

E: Μχμ

N: Γιατί μερικά παιδάκια το θέλουν αυτό.

E: Ναι. Αυτό το κομμάτι της μαμάς, έτσι που μου είπατε τώρα,

N: Μμ.

E: μπαίνει γενικά σ' αυτά τα,

N: Ναι.

E: σε τέτοια θέματα;

N: Ναι, γιατί τα παιδάκια σε βλέπουνε, όχι άμεσα, έμμεσα και ως μαμά.

E: Μχμ

N: Ότι είσαι ένας ενήλικας που τους προστατεύεις, και θέλουνε και την τρυφερότητα από σένα. Με μέτρο όμως, όπως θα έπρεπε κανονικά να είναι και η τρυφερότητα που έχει ένας ενήλικας γονέας στο παιδί του.

E: Μχμ

N: Αλλά, όλα με μέτρο, αλλά θέλουνε την τρυφερότητα και τη στοργή της οικογένειας να τη βρουνε, ιδίως στη νηπιακή ηλικία.

E: Ναι.

N: Και πιστεύω σε, στις πρώτες τάξεις του Δημοτικού. Όχι σε πολλές δόσεις όμως, σε λίγες. Κάτι λίγο να τους θυμίζει από τη θαλπωρή του σπιτιού, κάτι.

E: Μχμ. Και άλλαξε τη στάση σας το γεγονός ότι είστε μητέρα; Δηλαδή..

N: Ναι, αυτό ισχύει όχι μόνο σε μένα, αυτό ισχύει σ' όλους τους συναδέλφους και το διαπιστώνουμε καθημερι-, όταν ένας συνάδελφος, ή άντρας ή γυναίκα, είναι και γονέας, εε έχει μια άλλη οπτική επαφή με τα προβλήματα του σχολείου.

E: Μχμ.

N: Δηλαδή το βλέπει και ως γονέας, ως μάνα ή ως πατέρα, έχουμε και άντρες συναδέλφους, ε γιατί βλέπει και στα δικά του τα παιδιά πώς έγι-, εξελίχθηκε, αναγνωρίζει περιστατικά, ε είναι πιο ευαίσθητος, πιο τρυφερός με τα παιδιά, κάνει πολλές φορές υπομονή, δείχνει κατανόηση κι αυτό βοηθάει πολύ κι όταν έχεις την επαφή σου με τους γονείς, για οποιοδήποτε πρόβλημα.

E: Μχμ

N: Άμα του πεις ότι «μη στεναχωριέσαι κι εγώ το έχω αντιμετωπίσει αυτό και το έλυσα έτσι κι έτσι» θα σ' ακούσει πιο πολύ..

E: Μχμ

N: απ' το να του μιλάς αόριστα και ουδέτερα και θεωρητικά.

E: Ωραία. Και τώρα έτσι για να κλείσουμε θέλω να μου πείτε, όταν σκέφτεστε τα,

αυτά τα περιστατικά εκ των υστέρων,

N: Μμ

E: τι συναισθήματα έχετε γι αυτά τα παιδιά; Πώς τα σκέφτεστε, πώς είναι στο μυαλό σας;

N: Πρώτα μου βγαίνει μια μεγάλη κούραση.

E: Ναι.

N: Κούραση να πείσεις το παιδί να ενταχθεί στην ομάδα και να ενταχθεί στο σχολείο, δηλαδή στην σχολική ομάδα. Σου βγαίνει μια μεγάλη κούραση και ο κόπος, ο σωματικός κι ο ψυχικός κόπος.

E: Μχμ

N: Αλλά μετά έχεις και μια ανακούφιση ότι ναι, τα κατάφερα. Αν τα κατάφερες, γιατί υπάρ-, δεν τα καταφέρνεις πάντα.

E: Μχμ

N: Είχα και περίπτωση που έχει φύγει απ' το σχολείο αποχώρισε και δεν μπόρεσε να ενταχθεί.

E: Και γι αυτό; Πώς είναι;

N: Στεναχώρια. Δηλαδή το παιδάκι το συγκεκριμένο έχει τύχει να το συναντάω και έξω και ακόμα στεναχωριέμαι γι αυτό, γιατί λέω είναι κρίμα γιατί δεν έφταιξε αυτό το καημένο που δεν εντάχθηκε, αλλά κάποιος άλλος. Στεναχωριέσαι μετά, γιατί εσύ θέλεις το καλό για όλα τα παιδιά, δεν θέλεις το καλό μόνο για δυο, τρία παιδιά, θέλεις το καλό όλης της ομάδας και όλων των ομάδων που περνάν κάθε χρόνο, που αλλάζεις κάθε χρόνο.

E: Μχμ

N: Θέλεις όλα τα παιδάκια που έχ-, ήρθαν στην τάξη σου να είναι ευτυχισμένα, να σε αγαπάνε και να τους δείχνεις κι εσύ την αγάπη σου και να μπορείς να, εκτός από τη, από αυτό που τους προσφέρεις, το γνωστικό να τους προσφέρεις και συναισθήματα και να 'ναι αμοιβαία και τα συναισθήματα. Είναι ωραίο όταν σε αγαπάν τα παιδιά

και έρχονται με χαρά το σχολείο.

E: Μχμ

N: Αυτό είναι ένα θετικό συναίσθημα που σε βοηθάει γενικά να κάνεις και την υπόλοιπή σου δουλειά καλά.

E: Μμ. Άρα και ανακούφιση όταν το σκέφτεστε

N: Πάντα. [Ναι, ναι. Πάντα, πάντα E: κι εκ των υστέρων.] έχεις μια ανακούφιση. Ναι.

E: Ωραία. E, δεν έχω κάτι άλλο να σας ρωτήσω. Αν θέλετε κάτι να συμπληρώσετε,

N: Όχι

E: κάτι [να σχολιάσετε, οτιδήποτε. N: Όχι. Δεν έχω κάτι να πω]

N: ήταν πλήρες.

E: Ωραία, χαίρομαι. Ευχαριστώ πολύ.

N: Κι εγώ.

Συνέντευξη 6

E: Ξεκινώντας λοιπόν, θέλω να μου πείτε πώς ορίζετε εσείς αυτό που εδώ λέμε σχολική άρνηση. Ποιος ορισμός σας έρχεται στο μυαλό;

N: Είναι η άρνηση του παιδιού προς το σχολικό περιβάλλον.

E: Μχμ. Θέλετε λίγο έτσι να μου περιγράψετε,

N: Ναι

E: πώς μπορεί να συμπεριφέρεται ένα τέτοιο παιδί;

N: Ναι. Βλέπεις μια δυσκολία να προσαρμοστεί, να συνεργαστεί με την ε, με τον εκπαιδευτικό, με τους συμμαθητές του, εεμ, να ασχοληθεί με διάφορες δραστηριότητες. Κάθεται συνήθως απομονωμένο, νιώθει μια άρνηση να μπει μέσα στην τάξη και αναζητά ας πούμε τους γονείς του.

E: Μχμ. Ωραία. Έχετε έτσι, σας έρχονται στο μυαλό περιστατικά από την εμπειρία σας

N: Μμ

E: με παιδιά που να ήτανε έτσι;

N: Επειδή είμαι νηπιαγωγός,

E: Μχμ

N: συνήθως στην αρχή της χρονιάς πολλά νήπια, προνήπια μάλλον, έχουν αυτή την τάση. Ε, είναι φυσιολογικό δηλαδή σε κάποια πλαίσια. Τώρα υπάρχουνε και κάποιες περιπτώσεις που θυμάμαι, οι οποίες εε, εμ διήρκησαν πολύ περισσότερο, απ' το κανονικό.

E: Μχμ

N: Ειδικά μια ας πούμε, θυμάμαι ότι αναγκαστήκαμε να δεχόμαστε τη μαμά μέσα στην τάξη,

E: Μμ

N: και σταδιακά να βγαίνει έξω στο διάδρομο και μετά στην αυλή και μετά έξω απ' το σχολείο, προκειμένου το παιδί να δεχτεί να παρακολουθήσει το πρόγραμμα.

E: Μχμ. Και πώς ήτανε για σας αυτό, που έπρεπε να έχετε μια μαμά μέσα στην τάξη;

N: Ε, συγκεκριμένα δεν ήταν στο δικό μου τμήμα, ήταν στο διπλανό τμήμα,

E: Μχμ

N: αλλά ήτανε, ξέρεις, επειδή συνεργαζόμασταν με τη νηπιαγωγό την άλλη, η οποία βέβαια είχε πολλή εμπειρία, πολύ μεγάλη εμπειρία, πολλά χρόνια στην πλάτη της, ε, ήτανε δύσκολο. Ήταν δύσκολο, γιατί ε η δυναμική της τάξης επηρεάζεται.

E: Μχμ.

N: Σίγουρα.

E: Ναι.

N: Το παιδί στην αρχή ήταν προσκολλημένο στη μαμά. Εμ η μαμά παρακολουθούσε όλο το πρόγραμμα. Αυτό είχε σαν συνέπεια να έχει και, και τα άλλα παιδιά να στρέφονται προς αυτούς τους δυο και όπως καταλαβαίνεις ήταν, ήταν δύσκολο για τη νηπιαγωγό.

E: Μχμ. Νιώθετε ότι αναστάτωσε και το υπόλοιπο σχολείο η ύπαρξης μια μητέρας μέσα στο πρόγραμμα; Δηλαδή ακόμα και εσάς που ήσασταν σε άλλη τάξη, και τα δικά σας τα παιδιά;

N: Μμ, δεν θα το 'λεγα.

E: Μμ

N: Δε θα το 'λεγα

E: Μχμ

N: ότι.. Απλά εγώ είχα κάποιο τέτοιο περιστατικό, αλλά πολύ πιο σύντομο.

E: Μχμ

N: Δηλαδή δεν, κάποιο παιδί ας πούμε που συνέχιζε για μια βδομάδα, δυο βδομάδες αν θυμάμαι καλά, εε που έκλαιγε. Το άφηνε δηλαδή η μαμά του με κλάματα.

E: Ναι

N: Αλλά στη συνέχεια προσαρμοζόταν και, μέχρι που εξοικειώθηκε με το περιβάλλον και δεν υπήρχε πρόβλημα. Αλλά εκείνο απλά ότι συνεννο-, μιλάγαμε με τη συνάδελφο και μας, και στις άλλες δηλαδή συναδέλφους, γιατί ήμασταν, ήταν ένα ολοήμερο και δυο κλασσικά, και μοιραζόμασταν αυτή την εμπειρία ας πούμε,

E: Μχμ

N: που και για μας ήταν πρωτόγνωρη τότε.

E: Ναι. Εε, στα, σε σχέση με τα παιδιά που είχατε εσείς στην τάξη σας,

N: Μχμ

E: όλη αυτή η διαδικασία στην αρχή που τα παιδιά αρνούνται και μου λέτε ότι κλαίνε

N: Μχμ

E: και τα λοιπά, τι συναίσθημα σας δημιουργούσε; Πώς σας έκανε [να N: Μια]

N: δυσκολία. Μια δυσκολία, μια δυσφορία. Ε, στην αρχή, καλά την πρώτη χρονιά που διορίστηκα, όχι τη δεύτερη γιατί την πρώτη ήτανε πιο.. ήταν σε νησί κι ήτανε δεν ξέρω πιο άνετα τα παιδιά. Ε, στην Αθήνα, θυμάμαι, η πρώτη μέρα ήταν απελπισία.

E: Μμ

N: Μπήκα μες στην τάξη κι από τα είκοσι παιδιά τα δέκα κλαίγανε ας πούμε.

E: Ναι

N: Ήτανε μια συγκλονιστική εμπειρία. Ε, σιγά σιγά.. το αντιμετώπισα.

E: Πώς ήταν η διαχείριση ενός τόσο δύσκολου συναισθήματος για σας; Έτσι που έπρεπε να συν-, πώς σας επηρέασε που έπρεπε να διαχειριστείτε και τα παιδιά και το συναίσθημα και..

N: Δεν είχα πολύ περιθώριο να το διαπραγματευθώ, δηλαδή είπα ότι έπρεπε να κάνω κάτι.

E: Ναι.

N: Ε, οπότε άφησα κατά μέρος κάπου τη δυσκολία μου και προσπάθησα να προσεγγίσω τα παιδιά, να τα εμ, να τα γνωρίσω μεταξύ τους, να γνωριστούμε εμείς ώστε να τα κάνω να νιώσουν άνετα και εξοικειωμένα με το περιβάλλον όσο γίνεται. Να μην το φοβούνται τουλάχιστον.

E: Ναι. Και τι σχέσεις αναπτύσσετε εσείς με αυτά τα παιδιά συνήθως;

N: Με αυτά τα παιδιά [που δυσκολεύονται; E: Ναι, ναι, ναι.] Εμ, συνήθως αν θυμά-, θυμάμαι μια περίπτωση, τώρα μου ήρθε, σε ένα ιδιωτικό όμως

E: Μχμ

N: που δούλεψα, εε που, όπου το παιδί ήταν πολύ ιδιαίζουσα περίπτωση δηλαδή ήτανε απ' το ένα, μια περίπτωση στη, στα, στις χιλιάδες, εκατοντάδες χιλιάδες, που απ' το Τσέρνομπιλ είχε γεννηθεί με μμ, το χεράκι του εμ, όχι παραμορφωμένο,

ατροφικό.

E: Μχμ

N: Και δυσκολευόταν πολύ να ενταχθεί μες στην τάξη. Δηλαδή είχαμε πάρα πολύ μεγάλη δυσκολία επειδή ήμουνα κι εγώ πολύ άπειρη, δηλαδή πρώτη μου χρονιά που δούλεψα μετά από φοιτήτρια και αυτό το παιδί το θυμάμαι όμως, και θα μου μείνει αξέχαστο.

E: Ναι.

N: Και όντως η σχέση μας ήτανε μοναδική.

E Μμ

N: Δηλαδή πιστεύω και σ' αυτόν θα, κι αυτός θα με θυμάται γιατί είχε αναπτυχθεί μια πολύ ιδιαίτερη σχέση και μου το 'παν, μου το μετέφεραν και οι γονείς του, οι οποίοι ήταν γιατροί και συζητούσαμε μετά και περίμεναν θυμάμαι, κρέμονταν απ' τα χείλια μου, πώς να διαχειριστούνε κι αυτοί στο σπίτι την περίπτωση αυτή και στο τέλος ο Α. έφτασε να μπαίνει στην ομάδα, κι όχι μόνο να μπαίνει, που πρώτα ήτανε πίσω από ένα βιβλίο ας πούμε οχυρωμένος, ε συμμετείχε σε κινητικά παιχνίδια και έβγαζε το χέρι του το ξύλινο και το έδειχνε στους συμμαθητές του.

E: Ναι.

N: Ήτανε πολύ συγκλονιστική εμπειρία. Εντάξει, και μ' έκανε να χαρώ οπωσδήποτε.

E: Μμ, θέλετε λίγο έτσι να μου μιλήσετε για το τι είχε συμβεί με αυτό το παιδί, πώς ξεκίνησε δηλαδή η σχέση,

N: Μμ

E: πώς ήταν στην αρχή και πώς πήγε στην πορεία έτσι.

N: Η πρώτη μέρα ήταν ένα παιδί, δεν έκλαιγε, αλλά ήταν πολύ απομονωμένο, πώς βλέπεις ας πούμε τα αυτιστικά παιδιά, ήτανε πίσω από, είχε ένα βιβλίο γιατί διάβαζ-, διάβαζ-, και μπορούσε να διαβάσει, αλλά του διαβάζαν και πάρα πολλά, ήξερε τις ιστορίες όλες, οδύσσειες, μυθολογία, τα πάντα. Πανέξυπνο παιδί, ε το οποίο είχε μάθει για ν' αντιμετωπίζει τη δυσκολία του αυτή τη σωματική, να ασχολείται με τις

πνευματικές μόνο εργασίες.

E: Μχμ

N: Λοιπόν, πολύ ανεπτυγμένο παιδί εμ κι από ένα περιβάλλον έτσι πολύ ευνοϊκό βέβαια, ήταν γιατροί και οι δυο οι γονείς του. Εεμ, αλλά ήταν ένα παιδί πολύ απομονωμένο, δεν είχε επαφές με κανέναν, είχαμε και την αδερφούλα του μαζί, αλλά δεν είχε, ούτε μ' αυτήν είχε επαφές.

E: Ναι.

N: Αρνούνταν να μιλήσει, όταν του απεύθυνα το λόγο αρνιόταν. Εε, Σου λέω, ήταν συγκλονιστικό το ότι έβγαζε το χέρι συνεχώς με ένα βιβλίο στο χέρι. Αυτό θυμάμαι τις πρώτες μέρες.

E: Ναι.

N: Και λίγο, λίγο, λίγο, έτσι δεν τον πίεσα η αλήθεια, αυτό βοήθησε πολύ, σεβάστηκα έτσι το χρόνο του, και αφού ξεφοβήθηκε κι ένιωσε κάποια οικειότητα με μένα και με τους συμμαθητές του έφτασε να μπαίνει στον κύκλο ας πούμε και να κάνει κινητικά παιχνίδια, με όλο του το σώμα, κι αυτό νομίζω ότι τον απελευθέρωσε.

E: Μμ

N: Τον απελευθέρωσε. Και στη συνέχεια μοιραζόταν μ' εμάς, με τους συμμαθητές του την εμπειρία του., που στην αρχή ας πούμε ήταν πάρα πολύ μαζεμένος γιατί ντρεπότανε, κι έβγαζε το ξύλινο το χέρι και το έδειχνε στους συμμαθητές του και αυτά, και τα παιδιά το δέχτηκαν πάρα πολύ καλά κι οι γονείς του ήταν πολύ ευχαριστημένοι με την πορεία του, γιατί βέβαια είχαν μεγάλη αγωνία, έτσι όπως καταλαβαίνεις. Πολύ μεγάλη αγωνία.

E: Και στην αρχή έτσι που είχε υψωμένο τον [τοίχο του βιβλίου N: Μχμ, μχμ, μχμ] τι συναίσθημα σας δημιουργούσε που έπρεπε να, που προσπαθούσατε να τον

N: Ήτανε δύσκολο για μένα, γιατί ταυτόχρονα έπρεπε να έχω και την υπόλοιπη τάξη και μην ξεχνάς ότι ήτανε και σε ιδιωτικό σχολείο, όπου είχα και κάποιον να με παρακολουθεί.

E: Μχμ

N: Να ακούει τι κάνω στην τάξη, ήμουν άπειρη, ήταν πολλές οι δυσκολίες, αλλά 'ντάξει, φαίνεται μες στη δυσκολία

E: Μια χαρά

N: ανδρεύεσαι περισσότερο.

E: Ναι. Οι σχέσεις με του γονείς συνήθως, και με του συγκεκριμένου παιδιού

N: Μχμ

E: και γενικά με των παιδιών που εμφανίζουν άρνηση,

N: Μμ

E: πώς είναι αυτή η σχέση με τους γονείς;

N: Με τους συγκεκριμένους γονείς, επειδή ήτανε, δεν ξέρω ίσως τους ενέπνευσα κι εγώ την εμπιστοσύνη, πιστεύω ότι πρέπει να στηρίζεις, να ξε-, να δείχνεις και στους γονείς ότι ξέρεις τι σου γίνεται, ότι αγαπάς το παιδί τους, θες το καλύτερο γι αυτό, και εμ κι αυτοί σου λέω ότι μου 'κανε εντύπωση το ότι κρέμονταν απ' τα χείλη μου. Δηλαδή ερχόντουσαν στις συναντήσεις και έξτρα συναντήσεις, με ρωτούσαν τι να κάνουν στο σπίτι, πώς να το επεξεργαστούν πώς να το διαχειριστούν, πώς είναι ο Α. ας πούμε στο σχολείο και είχαμε πάρα πάρα πολύ καλή συνεργασία, πάρα πολύ καλή συνεργασία.

E: Εε [εκτός N: Με τους]

N: υπόλοιπους γονείς εμ, άλλο ένα παιδί ήτανε πολύ..ε κακομαθημένο θα 'λεγα απ' το σπίτι, πολύ εγωιστής, ένα παιδί, που 'ντάξει δεν φταίει αυτό, το άφηναν ας πούμε σε μια, σ' ένα σαλόνι να παρακολουθεί όλη τη νύχτα τηλεόραση, προνήπιο δεν πήγε, ήρθε νηπιαγωγείο, σε δημόσιο νηπιαγωγείο, και είχε πάρα πολύ μεγάλη δυσκολία να συντονιστεί με τ' άλλα παιδιά.

E: Ναι.

N: Δεν μπορούσε να κοινωνικοποιηθεί, δηλαδή έκανε σαν, κάτι μορφασμούς, κάτι λόγια από, που τα 'παιρνε από τα κινούμενα σχέδια, τα οποία με φόβιζαν, δηλαδή

τρόμαξα.

E: Μμ

N: Τρόμαξα στην αρχή. Ε, ζήτησα επικοινωνία με τους γονείς, η μαμά ήταν πολύ συνεργάσιμη στην αρχή, ο μπαμπάς δεν εμφανιζότανε, την πήγε σε κάποιον, την παρέπεμψε σε κάποιο ψυχολόγο, εμ... ε μίλησα εγώ με την ψυχολόγο, αλλά δεν ξαναπήγανε. Γιατί μετά ταμπουρώθηκαν έτσι εμ, σε μια αμυντική στάση, όπου δεν δέχονταν ότι το παιδί τους είχε το πρόβλημα, αλλά τα υπόλοιπα παιδιά, που το πείραζαν και λοιπά, ήρθε ο μπαμπάς, είδα έναν άνθρωπο φοβερά εγωιστή..

E: Μχμ

N: ε που δεν είχε χρόνο για το παιδί του καθόλου, αλλά ήθελε να κάνει και, να, να το ελέγχει και να έχει ηγετικές.. [στάσεις E: Ναι], τις οποίες τις είχε πάρει και ο.. ο γιος. Βέβαια αυτό το παιδί απ' ό,τι έμαθα και στην πρώτη Δημοτικού είχε μετά πρόβλημα, γιατί εγώ δεν μπόρεσα, εκεί πραγματικά ένιωσα πολύ αδύναμη, γιατί δεν μπόρεσα να το διαχειριστώ.

E: Μμ.

N: Αυτό το παιδί ήθελε έναν εκπαιδευτικό σαν τον πατέρα του, πολύ αυταρχικό. Εγώ επειδή δεν το είχα αυτό, εε δεν βοήθησε. Είχαμε πει κιόλας και ν' αλλάξουμε τάξη και να πάει στην άλλη, στο άλλο το τμήμα, που ήταν η έμπειρη νηπιαγωγός, η οποία είχε κι αυτό το στυλ, δηλαδή μόλις τουμίλαγε ε, αυτή κοκάλωνε. [Ο Γ. E: Ναι,] κοκάλωνε. Και επειδή βέβαια δεν ήθελαν και οι γονείς να το αλλάξουνε το παιδί, ε έμεινε. Έμεινε εκεί. 'Ντάξει, οι σχέσεις μας ήταν καλύτερες βέβαια, ααμ, απλά ήτανε μια δύσκολη σχέση από την αρχή μέχρι το τέλος.

E: Μμ

N: Δηλαδή δεν μπορώ να πω ότι το διαχειρίστηκα όπως το διαχειρίστηκα με το άλλο. Και πιστεύω ότι εε μέτρησε πολύ η αρνητική στάση των γονιών.

E: Μμ

N: Πάρα πολύ. [Πάρα E: Μμ] πολύ. Και ίσως και δεν ήμασταν και συμβατοί δηλαδή αυτό που σου λέω, εγώ δεν μπορούσα έτσι ν' αγριέψω, να του μιλήσω.. αυταρχικά..

Ας πούμε.. μμ, όπως στην κινηματογραφική ταινία έτσι απ' το έργο, τη Ματίλντα;

Ε: Μχμ

Ν: Τη Ματίλντα που είναι η, εκπαιδευτικός έτσι τεράστια και πάει ας πούμε σαν τέρας πάνω της και κοκαλώνει τα παιδιά. Ήθελε όμως κάτι τέτοιο.

Ε: Μμ.

Ν: Δυστυχώς. Είχε μεγαλώσει με αυτό το μοτίβο.

Ε: Μχμ. Εε, υπάρχουν άνθρωποι με τους οποίους συνεργαστήκατε; Μου είπατε ας πούμε πριν ότι είχατε παραπέμψει μια μητέρα σε μια ψυχολόγο.

Ν: Ναι, ναι.

Ε: Εκτός από, οκ και για ειδικούς αν έχετε συνεργαστεί θέλω να μου πείτε, αλλά και εκτός από ειδικούς υπήρξαν άνθρωποι που σας βοήθησαν σε τέτοιες καταστάσεις;

Ν: Χμμ... Περισσότερο ας πούμε που συνομιλούσα με τους εκπαιδευτικούς, με τις συναδέλφους,

Ε: Μχμ

Ν: αυτή ας πούμε που ήταν και προϊσταμένη του νηπιαγωγείου, όταν υπήρχε δυσκολία ερχόταν στην τάξη και του 'βαζε τις φωνές και.. και για λίγο ησυχάζαμε. Δηλαδή είχα φτάσει σε αυτό το σημείο, ότι εκεί ήθελα τη βοήθεια της ε, εμ της νηπιαγωγού ε, που μπορούσε να ανταπεξέλθει.

Ε: Μχμ

Ν: Του θύμιζε δηλαδή το πρότυπο του μπαμπά.

Ε: Εε, συνεργασία με άλλη νηπιαγωγό; Να [σας Ν: Πάντα]

Ν: συνεργαζόμουν με έτσι με συναδέλφους, εμ... Κάτι άλλο εννοείς όμως παραπέρα;

Ε: Όχι απαραίτητα.

Ν: Μμ.

E: Δηλαδή ακόμη κι αυτό [η συνεργασία σας μ' άλλες N: Περισσότερο μοιραζόμαστε]

N: έτσι τις εμπειρίες μας,

E: Ναι, αυτό.

N: και πώς το αντιμετώπισε η μια, πώς το αντιμετώπισε η άλλη, και από κει ας πούμε μπορούσαμε να..

E: Ναι.

N: πάrouμε κάποιες ιδέες. Εντάξει εκτός απ' τα βιβλία και..

E: Ναι.

N: Έτσι; A, η ψυχολόγος εκείνη που τότε είχαμε μιλήσει στο τηλέφωνο, η οποία εντάξει μου είπε ότι είχα.. κάνει σωσ-, τη σωστή διάγνωση, είχε κι αυτή την ίδια εικόνα, και το είχε αφήσει και λίγο πάνω μου, στο πώς θα τον διαχειριστώ. Αλλά αυτό, είπε στη μαμά τότε, ότι ήταν απαραίτητο να συνεχιστούν οι επισκέψεις.

E: Ναι

N: Αλλά η μαμά φοβήθηκε, και ο μπαμπάς, το πήραν πολύ προσωπικά, σαν προσβολή ας πούμε προσωπική και σταμάτησαν.

E: Ναι. Ωραία. Εε και τώρα θέλω λίγο να μου πείτε, όταν σκέφτεστε εκ των υστέρων γι αυτά τα παιδιά,

N: Μμ

E: πρώτα απ' όλα πώς αξιολογείτε το πώς ήσασταν απέναντι σ' αυτά τα παιδιά,

N: Μχμ

E: πώς ήταν και συναισθηματικά αλλά και τι κάνατε;

N: Μμ

E: Πώς το αξιολογείτε αυτό; Πώς πιστεύ-, θ' αλλάζατε κάτι, θα κάνατε το ίδιο;

N: Μμ, στην πρώτη περίπτωση θα 'κανα ακριβώς το ίδιο, με τον A., γιατί ήταν πάρα

πολύ καλή εξέλιξη.

E: Μχμ

N: Στη δεύτερη περίπτωση με το Γ. θα.. μμ, τώρα ας πούμε που έχω κάποια εμπειρία, θα ήμουν πιο αυστηρή από την αρχή, εεμ για να έβλεπε ποιος κάνει κουμάντο στην τάξη.

E: Μχμ

N: Δηλαδή ήθελε τότε να, να του δείξω ότι εκεί είμαι και μμ.. έχω κάποιο ρόλο πιο πάνω απ' αυτόν όπως και να το κάνουμε.

E: Μμ

N: Και θα έπρεπε να συμμορφωθεί.

E: Ναι.

N: Αυτό δηλαδή που έκανε η άλλη συνάδελφος, όχι σ' αυτό το βαθμό γιατί δεν μπορώ (γελάει), έτσι; Αλλά ως ένα βαθμό έπρεπε να το κάνω αυτό απ' την αρχή.

E: Ναι. Στη σχέση με τους γονείς;

N: Εμ, με τη δεύτερη περίπτωση πάντα τώρα λέμε.

E: Μχμ

N: Εμ... δεν ξέρω κατά πόσο θα 'ταν εύκολο ν' αλλάξω την συμπεριφορά μου απέναντί τους. Γιατί πιστεύω ότι το χειρίστηκα καλά, αλλά ήτανε η ανωριμότητα, εε που δεν τους βοήθησε να συνεργαστούνε και βέβαια το πλήρωσαν, μπροστά τους το είδαν αυτό.

E: Ναι.

N: Γιατί απ' ό,τι πληροφορήθηκα, γιατί το είχα έννοια αυτό το παιδί, ότι είχε δυσκολίες και με τους εκπαιδευτικούς της πρώτης Δημοτικού.

E: Μμ, ναι. Ε, και έτσι όταν τα θυμάστε αυτά τα παιδιά,

N: Μχμ

E: τι συναισθήματα έχετε; Πώς ε, πώς τα θυμάστε [αυτά N: Μμ] τα παιδιά τώρα;

N: Με, με πολλή τρυφερότητα τον Α., δηλαδή δε μου 'χει φύγει απ' το μυαλό, ακόμα και η όψη του κι οι γονείς του, όλοι. Και το Γ., με μια έγνοια όμως.

E: Μμ

N: Με μια έγνοια.

E: Μμ. Θέλετε λίγο να μου πείτε γι αυτό;

N: Ε, μια έγνοια όσον αφορά την εξέλιξή του. 'Ντάξει πιστεύω ότι με την πάροδο των χρόνων θα ωρίμασε σίγουρα, και οι γονείς μπορεί να άλλαξαν λίγο στάση βλέποντας την εξέλιξη, κι ακούγοντας το ίδιο πράγμα κι από άλλους εκπαιδευτικούς,

E: Μχμ

N: θέλω να πιστεύω ότι κάπως θ' άλλαξαν για καλό του παιδιού τους.

E: Μχμ

N: Αλλά το είχα έννοια, δηλαδή ότι ενώ ήταν πολύ δυναμικό παιδί, κι αυτό πανέξυπνο, εε δεν το βοήθησε το περιβάλλον, ενώ ήταν νέοι γονείς, ευκατάστατοι, μοντέρνοι, έτσι με λυ-, με λύπησε το γεγονός αυτό, ότι αντιμετώπιζαν το παιδί τους τόσο εγωιστικά και με τέτοια αδιαφορία.

E: Ναι. Και, επίσης εκ των υστέρων, τα συναισθήματα σας σε σχέση με το πώς ήσασταν σ' αυτή τη διαδικασία, τώρα που μπορείτε να το δείτε από μακριά, δεν είστε πια μέσα σ' αυ-, [μέσα στη διαδικασία. N: Ναι, ναι.] Για τον εαυτό σας, για το πώς σταθήκατε εσείς απέναντι στις συνθήκες.

N: ... Όχι, δεν έχω μετανιώσει για κάτι,

E: Ναι.

N: νιώθω δηλαδή ότι το χειρίστηκα όπως έπρεπε, εεμ.. 'ντάξει ήτανε και η απειρία μου στη δεύτερη περίπτωση, εκεί το, εκεί το θέτω ας πούμε, και.. 'ντάξει ήταν και πολύ δύσκολο το παιδί και οι συνθήκες.. ε, στη δεύτερη. 'Ντάξει, θα 'θελα να το είχα καταφέρει καλύτερα η αλήθεια,

E: Μχμ

N: Θα 'θελα δηλαδή στη χρονιά μέσα να είχε θεραπευτεί το πρόβλημα.

E: Ναι. Και τώρα σχετικά με την έρευνα που κάνουμε, πρώτα απ' όλα πιστεύετε ότι η πλευρά των εκπαιδευτικών σε τέτοια θέματα είναι μια πλευρά που ακούγεται, που λαμβάνεται υπόψη;

N: Από ποιους εννοείς;

E: Από τους ερευνητές. Ότι ε σε, σε στοιχεία σχολικής άρνησης βλέπουνε και την πλευρά των εκπαιδευτικών όσο και της οικογένειας, περισσότερο, λιγότερο, δεν ξέρω. Έτσι έχετε μια αίσθηση για το πώς μας αντιμετωπίζουν ως εκπαιδευτικούς;

N: Ναι..

E: Σ' αυτά τα περιστατικά.

N: Δεν θα μιλήσω τώρα πάρα πολύ υπεύθυνα [δηλαδή δεν έχω διαβάσει έρευνες E: Όχι, την αίσθησή σας θέλω] πάνω σ' [αυτό και πρόσφατες. E: Ναι δεν θέλω]

E: δεν θέλω γνώσεις, θέλω αίσθηση.

N: Μμ... οι ερευνητές τώρα καθαρά, έτσι;

E: Μμ. Ναι, και γενικά αν είναι μια πλευρά που απασχολεί το τι κάνουν οι εκπαιδευτικοί και το πώς είναι μες στην τάξη [με τα παιδιά. N: Τουλάχιστον θα έπρεπε.] Ναι.

N: Νομίζω μια σωστή έρευνα θα, θα ασχολιόταν με αυτό.

E: Μμ

N: Δηλαδή και πώς ο εκπαιδευτικός νιώθει και πώς οι γονείς και πώς το παιδί.

E: Ναι. Ότι είναι τρεις πλευρές [που πρέπει εξίσου να ερευνηθούν. N: Ναι, ναι, ναι. Μμ]

N: Δεν έχω προσωπική εμπειρία, δηλαδή δεν μπορώ να πω ότι ένιωσα κάπως ότι οι ερευνητές δεν με συμμερίζονται.

E: Ναι. Όχι.

N: Δεν μπορώ να πω κάτι τέτοιο.

E: Ναι, οκ.

N: Όχι δεν θα το 'λεγα.

E: Μχμ

N: Δεν θα το 'λεγα.

E: Και πώς είναι που αυτή τη στιγμή ε, κάνουμε μια έρευνα που ασχολείται με αυτή την πλευρά, εννοώ πώς σας φαίνεται αυτό; Που είναι μια έρευνα που ξεκάθαρα ασχολείται με τους εκπαιδευτικούς, [μόνο με τους εκπαιδευτικούς. N: Ναι, ναι, ναι]

N: Ε, πιστεύω ότι είναι πολύ θετικό.

E: Μχμ

N: Γιατί υπάρχει και μια γενικότερη ευρύτερη τάση για το burnout των εκπαιδευτικών, που εξαντλούνται και λοιπά, οπότε στα πλαίσια αυτά βλέπω ότι ε είναι καλό που ρίχνετε φως στην πλευρά αυτή. Γιατί το, το άσχημο είναι ότι ο εκπαιδευτικός που είναι και συνέχεια στην τάξη, αντιμετωπίζει πάρα πολλά προβλήματα και καμιά φορά, ίσως αυτό να συνδέεται με την προηγούμενη ερώτηση, δεν του συγχωρούνται κάποια λάθη, καμιά φορά αντιμετωπίζεται και λίγο αυστηρά. Κι απ' τους ίδιους τους συναδέλφους, δηλαδή κι εμείς οι ίδιοι κρίνουμε τους άλλους, ενώ 'ντάξει υπάρχει και το ανθρώπινο στοιχείο, που σίγουρα δεν θα 'σαι πάντα ψυχολογικά, συναισθηματικά, σωματικά καλά, οπότε αυτό θ' αντανακλάται και στη δουλειά σου. Προσπαθείς να το, εε, υπερβείς βέβαια, να μη φανεί στη δουλειά σου, αλλά δε γίνεται πιστεύω, γιατί είναι ένα ζωντανό επάγγελμα, έχεις να κάνεις με ανθρώπους οπότε πιστεύω ότι κάτι τέτοιο βγαίνει.

E: Νιώθετε δηλαδή ότι είναι λίγο πιο, ότι αντιμετωπίζονται λίγο λιγότερο, περισσότερο σαν επαγγελματίες και λιγότερο σαν άνθρωποι ας πούμε οι εκπαιδευτικοί [κάτι τέτοιο; N: Ναι, ναι.]

N: Ίσως υπάρχει μια τέτοια χροιά.

E: Ναι, ναι.

N: Σου λέω, κι από τους ίδιους [κι από μας τους ίδιους E: Ναι, ναι, ναι.] δηλαδή, το κρίνουμε λίγο ότι, αυστηρά, ότι είναι αυτό το επάγγελμα, πληρώνεται γι αυτό, πρέπει να είναι άψογος. Σίγουρα. Κι εγώ το, το λέω ότι πρέπει να είμαστε σωστοί. Απλά υπάρχει και το ανθρώπινο στοιχείο, σίγουρα, ο ανθρώπινος παράγοντας. Που αν έχεις περάσει κάτι ας πούμε πολύ σημαντικό δεν μπορείς να, να 'σαι το ίδιο ή μπορεί να κάνεις αυτοκριτική και να πεις ότι δεν ήμουν, αυτή η χρονιά ή αυτός ο μήνας δεν ήτανε όπως θα τον ήθελα.

E: Ναι.

N: Κι αυτό είναι, απλά είναι καλό να υπάρχει μια αυτογνωσία, μια αυτοκριτική.

E: Μχμ. Ωραία. Ε, νομίζω πως έχω τελειώσει, αν θέλετε οτιδήποτε σχετικά να, που σκεφτήκατε, που έχετε να [μοιραστείτε, N: Να προσθέ-] που θέλετε να μου πείτε [ευχαρίστως. N: Ναι.] Ό,τι θέλετε.

N: ... 'Ντάξει, αυτό το ότι γενικώς υπάρχει μια δυσκολία, και τώρα με την οικονομική κρίση ακούω ότι είναι πολύ χειρότερο, ότι δεν υπάρχει στήριξη των εκπαιδευτικών από τις δομές αυτές, τα ΚΕΔΔΥ ας πούμε που υπολειτουργούν, εεμ δεν υπάρχει στήριξη μες στην τάξη, του εκπαιδευτικού, του παιδιού, είναι πολύ πιο δύσκολο.

E: Μμ.

N: Και δυστυχώς οι τάξεις γίνονται όλο και πιο δύσκολες. Τα παιδιά πολλά περισσότερα προβλήματα κι ο εκπαιδευτικός είναι κάπου αφημένος στην τύχη του. Δηλαδή μόνο αν έχει προσωπικό μεράκι και ψάχνεται. Και πάλι είναι δύσκολο. Και με τα παιδιά παράλληλα και να 'χεις και πολλές περιπτώσεις παιδιών με διαφορετικά προβλήματα, οικογενειακά, μαθησιακά, εεμ συμπεριφοράς, είναι δύσκολο. Αλλά εντάξει, τώρα αυτή η έρευνα είναι προς αυτή την κατεύθυνση,

E: Μμ

N: υπέρ του εκπαιδευτικού, οπότε δεν μπορώ να.. να πω.

E: 'Νταξει, το συζητάμε έτσι κι αλλιώς.

N: Καλή επιτυχία [και καλή συνέχεια. E: Ευχαριστώ πολύ.]

E: Να είστε καλά.

Συνέντευξη 7

E: Πρώτα απ' όλα, θέλω ξεκινώντας να μου πείτε πώς ορίζετε το.. τη σχολική άρνηση, αυτό που εγώ στην έρευνα αυτή ονομάζω σχολική άρνηση.

N: Ναι. Σχολική άρνηση είναι η άρνηση του παιδιού να ενταχθεί στο σχολικό περιβάλλον.

E: Μχμ

N: Αυτό.

E: Μπορείτε λίγο να μου περιγράψετε πώς είν-, πώς συμπεριφέρεται ένα τέτοιο παιδί, πώς είναι;

N: Κοίτα να σου πω, εξαρτάται, είναι καθαρά προσωπική υπόθεση η σχολική άρνηση. Άλλο μπορεί να κλαίει να μη φεύγει από τη μάνα του, άλλο να κάνει εμετό, άλλο μπορεί να είναι επιθετικό, όλα αυτά δείχνουν..

E: Ωραία. Έχετε τέτοια περιστατικά στο παρελθόν, έτσι που να σας έχουν συμβεί με παιδιά που,

N: Ναι.

E: που αρνήθηκαν;

N: Συχνά, κι ιδιαίτερα στην αρχή της σχολικής χρονιάς συμβαίνει αυτό το πράγμα,

E: Μχμ

N: όπως και κατά την διάρκεια, αλλά στην αρχή σίγουρα συμβαίνει αυτό το πράγμα, με αυτές ακριβώς τις αντιδράσεις, ή θα είναι οργανικό, θα κάνει εμετό ή θα κατουριούνται ή τ' οτιδήποτε, ή θα κλαίνε, δεν θα δέχονται ή θα είναι επιθετικά, και προς τους εκπαιδευτικούς και προς τους μαθητές.

E: Οκ. Και έχετε κάποιο συγκεκριμένο περιστατικό, έτσι αυτή τη στιγμή στο μυαλό σας, το πιο έντονο, το πιο χαρακτηριστικό;

N: Το τελευταίο που μου 'ρχεται στο μυαλό είναι από ένα κοριτσάκι, το οποίο είναι προνήπιο, το οποίο άργησε να έρθει κιόλας, να γραφτεί, το οποίο έκανε μέχρι και πριν λίγο καιρό εμετό...

E: Ναι.

N: Πολύ συχνά, όμως, δηλαδή πολλές φορές.

E: Ε, τι συναισθήματα σας δημιουργούν αυτά τα παιδιά, εννοώ όταν έχουνε τέτοιες αντιδράσεις πώς σας κάνει να νιώθετε;

N: Κοίτα να δεις τώρα, συναισθήματα, δεν έχω κάποιο συναίσθημα απέναντι, δηλαδή είναι δουλειά.

E: Ναι.

N: Αυτό το παιδί πρέπει να το ξεμπλοκάρεις, δεν πρέπει να το λυπηθείς, δεν είναι να το κάνεις τίποτα, πρέπει απλά να το ξεμπλοκάρεις από κει και πέρα οπότε σιγά σιγά και με τη βοήθεια του γονιού και.. των παιδιών και όλοι μαζί ξεμπλοκάρουμε ένα τέτοιο περιστατικό.

E: Η σχέση σας με αυτά τα παιδιά; Είναι..

N: Ίδια με τα άλλα, δεν υπάρχει, απλά αυτό είναι, είναι φαινόμενο παροδικό,

E: Ναι

N: δεν είναι μόνιμο οπότε προσπαθούμε όσο πιο γρήγορα, να μην του δίνουμε βάρος, να μην.. να το ξεπεράσουμε όσο πιο γρήγορα μπορούμε αυτό το πράγμα.

E: Εεμ συνήθως είναι κάτι παροδικό,

N: Ναι.

E: δηλαδή δεν έχει τύχει [να N: Μέχρι]

N: τέλος όχι, όχι, όχι.

E: Ωραία

N: Σ' εμένα τουλάχιστον.

E: Ναι αυτό, προσωπικά. Ε, οι σχέσεις με του γονείς αυτών των παιδιών πως είναι;

N: Οι σχέσεις με του γονείς είναι.. είναι να ηρεμήσουν πρώτα οι γονείς, γιατί έχουν πολύ μεγάλο άγχος, που βλέπουν το παιδί τους, βασικά είναι υπεύθυνοι και αυτοί κατά κάποιο τρόπο γιατί δεν το 'χουν προε-, προετοιμάσει το παιδί ότι θα φύγει απ' το σπίτι και θα 'ρθει σ' ένα περιβάλλον διαφορετικό και, και, και, οπότε οι γονείς υποφέρουν, βλέποντας το παιδί τους να υποφέρει και.. ναι.

E: Ναι. Εε και συνεργάζονται συνήθως; [Είχατε.. N: Συνεργάζονται.]

N: Πάντα συνεργάζονται.

E: Βοηθάει; Πιστεύετε ότι [η συνεργασία με τους γονείς N:Φυσικά. Φυσικά,]

N: για να καταλάβει και το παιδί ότι δεν το διώχνουμε από το σπίτι, δεν.. ότι δεν παίρνει, δηλαδή δεν ξεκόβεται, δεν πάει, δεν κάνει, είναι μια συνέχεια όλο αυτό.

E: Μχμ. Η υπόλοιπη τάξη συνήθως πώς είναι;

N: Η υπόλοιπη τάξη ακολουθεί το πρόγραμμά της.

E: Μχμ

N: Το παιδί συνήθως, όταν αντιδρά έτσι απομονώνεται μόνο του δηλαδή, οπότε η υπόλοιπη τάξη λειτουργεί κανονικά και σιγά σιγά το βάζεις μέσα, με κάποιες δραστηριότητες...

E: Μχμ. Οκ.

N: Να ξεχαστεί.

E: Οκ. Συνεργάζεστε με κάποιον άλλο εκτός από, από τους γονείς που μου είπατε;

N: Αν υπάρχει συνάδελφος στο σχολείο, με το συνάδελφο που είναι στο σχολείο. Ανάλογα...

E: Αυτή η συνεργασία συνήθως βοηθάει, με τον άλλο συνάδελφο;

N: Πάντα. Πάντα βοηθάει.

E: Και συνήθως τι; Πώς είναι αυτή η συνεργασία; Εννοώ..

N: Με το συνάδελφο;

E: Ναι.

N: Εε, η συνεργασία είναι στο να καταλάβει το παιδί αυτό το ότι ο κόσμος είναι εντελώς φιλικός, ότι είναι κάτι χρήσιμο γι αυτό, ευχάριστο, δημιουργικό.

E: Μχμ.

N: Αυτό

E: Οκ, οπότε συνήθως συζητάτε δηλαδή για τη.. για το πώς να κάνετε το παιδί να [νιώσει πιο οικεία; N: Και σε βοηθάει]

N: κι ο συνάδελφος ή η συνάδελφος, παίρνει κι αυτή το παιδί αυτό.. και του μιλάει, το βοηθάει, δηλαδή συνεργαζόμαστε σ' αυτό τον τομέα.

E: Ωραία. Εε, τι άλλο θα κάνετε έτσι; Θέλετε λίγο να μου περιγράψετε αυτό που μου λέτε να κάνουμε το παιδί να νιώσει πιο οικεία, πώς είναι, τι κάνετε περίπου, πώς είστε εσείς απέναντι σ' αυτό το παιδί;

N: Ένα παιδί που έρχεται και με.. σ' αυτό... σ' αυτή την κατάσταση, θα το πας να του δείξεις το χώρο, τα βιβλία, τα παιχνίδια,

E: Μχμ

N: κάποια παιδάκια πώς παίζουνε, θα προσπαθήσεις σιγά σιγά να το εντάξεις, μαζί βέβαια κι εσύ από δίπλα σε κάποιες οργανωμένες δραστηριότητες ή και στο ελεύθερο παιχνίδι ακόμα, να το εντάξεις στην παρεούλα ούτως ώστε να ξεχαστεί. Αν ξεχαστεί, έχει λήξει εκεί πέρα η κατάσταση.

E: Εεμ, οκ. Τώρα έτσι που συζητάμε γι αυτά τα παιδιά, και όταν σκέφτεστε εκ των υστέρων τι κάνετε εσείς, σκέφτεστε ότι θα κάνετε κάτι διαφορετικό για να τα εντάξετε;

N: Όχι. Δε.. όχι, δεν είναι.. δε θα.. κάτι διαφορετικό δε θα, δεν ξέρω, όσο περνάει ο καιρός, δηλαδή με τα χρόνια που βλέπεις πολλές τέτοιες περιπτώσεις γίνεσαι λίγο πιο... εε.. δεν έχεις ρε παιδί μου, το βλέπεις πολύ επαγγελματικά εντελώς, οπότε για σένα είναι αυτό, να ξεμπλοκάρεις το παιδί και τίποτ' άλλο, δεν κάνεις κάτι άλλο.

E: Και.. εε, έχει τύχει ας πούμε οι γονείς να είναι, να στέκονται απέναντί σας λίγο, επικριτικά σε σχέση [με N: Κοίτα,]

N: οι γονείς καμιά φορά εε είναι κι αυτοί αρνητικοί. Δηλαδή βλέπουν το παιδί ότι αντιδράει έτσι, «αχ το παιδί θα το πάρω και θα φύγω», τέτοια κατάσταση. Ναι, αυτό είναι το δύσκολο, πρέπει να ηρεμήσεις και το γονιό και το παιδί, εκεί πέρα είναι δύσκολο.

E: Μχμ. Εε, οκ. Και συνήθως τι κάνετε με αυτούς τους γονείς; Εννοώ, πρώτα απ' όλα πώς νιώθετε που είναι έτσι απέναντί σας;

N: Εντάξει. Το καταλαβαίνω ότι μπορεί να είναι έτσι οι άνθρωποι, ότι αισθάνονται ότι, ανασφάλεια που αφήνουν το παιδί τους σ' έναν ξένο άνθρωπο, αλλά δεν ισχύει, γιατί είναι σχολείο κι όλοι οι ρόλοι είναι προκαθορισμένοι.

E: Μχμ.

N: Οπότε, αν δεχθούμε όλοι τους ρόλους μας τα πράγματα κυλάνε πολύ πιο ομαλά.

E: Μχμ.

N: Έτσι. Αυτό που συνήθως κάνω είναι να απομακρύνω το, το γονιό όσο πιο γρήγορα μπορώ απ' το σχολείο.

E: Ναι.

N: Δηλαδή να φέρει το παιδί, να το αφήσει, να το χαιρετίσει και να φύγει, γιατί μετά είναι πολύ πιο εύκολος ο ρόλος μας. Δεν έχει στήριγμα, δηλαδή α, έχω τη μαμά ή τον μπαμπά που θα με βοηθήσει, θα με στηρίξει. Είναι μόνος του, με μας, όλοι μαζί, γινόμαστε μια ομάδα.

E: Οκ, ωραία. Και θέλω λίγο να μου πείτε, με τους γονείς όταν συνεργάζεστε,

N: Μχμ

E: συνεργάζεστε και με τους δυο συνήθως; Εννοώ, και [με τη μητέρα και με τον πατέρα; N: Και με τους δυο.]

N: Και με τους δυο. Κυρίως αυτός που μπορεί και το, τις ώρες που είναι να 'ρθει σχολείο και που το παίρνει.

E: Ναι.

N: Τώρα στο σπίτι, σίγουρα πιστεύω ότι ο γονιός που συμμετέχει πιο πολύ στη δραστηριότητα αυτή θα μεταφέρει όλα αυτά στο σπίτι κι από κοινού θα έχουν, μια κοινή γραμμή πρέπει να έχουνε μετά εκεί πέρα, δεν γίνεται ο ένας να πει «μην το πας σχολείο» κι ο άλλος «πήγαινέ το». Πρέπει να βρουν μια κοινή γραμμή την οποία τη ζητάς κι εσύ να υπάρχει συνέχεια στη συνέχεια.

E: Έτυχε να κινδυνέψετε να, να σταματήσει παιδί το σχολείο επειδή δεν, αρνιόταν να έρθει; Δηλαδή να [φτας- N: Έχουν]

N: γίνει και τέτοια, αλλά, περιστατικά., και κυρίως όμως όταν πρόκειται για προνήπια, που πάλι μετά από κάποιο διάστημα τα φέρνουν πάλι σχολείο. Γιατί τα προνήπια έχουν και το άλλο, το ότι 'ντάξει, προνήπιο δεν είναι υποχρεωτικό.

E: Ναι

N: Στα νήπια ποτέ.

E: Στα προνήπια δηλαδή.

N: Τα προνήπια κυρίως, ναι έχει τύχει, εξάλλου μετά από κάποιο καιρό τα ξαναφέρνουνε.

E: Μέσα στην ίδια χρονιά δηλαδή;

N: Ναι, ναι, ναι, ναι, ναι.

E: Ωραία. Εε, οκ. Και έτσι για την έρευνα σας ρωτάω τώρα.

N: Μχμ

E: Πώς σας φαίνεται που αυτή τη στιγμή μιλάμε για την πλευρά των εκπαιδευτικών σ' αυτή την.. στη συγκεκριμένη συμπεριφορά; Πιστεύετε ότι είναι σημαντική η δική, η πλευρά τους και η θέση τους;

N: Ε, φυσικά, εφόσον αφορά.. το σχολείο, αφορά και τον εκπαιδευτικό.

E: Μχμ. Ναι.

N: Δηλαδή θεωρώ ότι ο εκπαιδευτικός είναι αυτός που θα βοηθήσει το παιδί να

σταθεί μέσα στην τάξη, να σκεφτεί, ν' αποκτήσει.

E: Και θεωρείτε ότι συνήθως αυτή είναι η πλευρά που απασχολεί περισσότερο, του εκπαιδευτικού; Ή ας πούμε της οικογένειας ή πώς είναι το παιδί..

N: Στο σχολείο αφορά τον εκπαιδευτικό.

E: Μχμ

N: Στο σπίτι, κι ε... βασικά όλη αυτή η κατάσταση αφορά τον εκπαιδευτικό. Γιατί είναι η σχέση του παιδιού και της οικογένειας προς το σχολείο. Αν το παιδί έρθει χωρίς αυτή την άρνηση δεν έχει κανένα πρόβλημα, είναι προετοιμασμένοι κι οι γονείς και το παιδί, αν όμως έρθουν έτσι, το παιδί αντικατοπτρίζει την οικογένειά του, δεν είναι ξεκάρφωτο, είναι τέτοια η ηλικία που φέρνει την οικογένεια στο σχολείο, οπότε εσύ πρέπει να βοηθήσεις και την οικογένεια και το παιδί κι αναγκαστικά το κάνεις εσύ, αναγκαστικά αυτός είναι ο ρόλος σου εκείνη τη στιγμή, δεν υπάρχει κάποιος άλλος να κάνει αυτό.

E: Μχμ. Ε, θεωρείτε ότι θα χρειαζόσασταν ε κάποια στήριξη, κάποια βοήθεια γι αυτό το ρόλο που πρέπει ν' αναλάβετε στην προ-, προς την οικογένεια;

N: Εεμ... Δεν ξέρω. Καλό θα ήταν να υπήρχε, θα ήταν πιο ξεκούραστο για μας, να πάρεις έτοιμη μια τάξη, ν' αναλάβεις μόνο την τάξη και τις υποχρεώσεις της τάξης θα ήταν πολύ πιο εύκολο να υπάρχει κάτι σαν μια τάξη υποδοχής της να μου πεις, κάτι τέτοιο, έτσι;

E: Όχι απαραίτητα τάξη υποδοχής ακόμα και κάποιος που κατά τη διάρκεια που εσείς πρέπει να [εντάξετε τα παιδιά να βοηθήσει. N: Αν θα υπάρχει κάποιος να υποστηρίξει.] Ναι.

N: Αλλά στην πραγματικότητα αυτή είναι εντελώς ουτοπικό, έτσι όπως είναι η εκπαιδευτική πραγματικότητα αυτή τη στιγμή είναι εντελώς ουτοπικό, οπότε..

E: Ναι. Δεν υπάρχει δηλαδή κάποιος [που.. N: Δεν υπάρχει,]

N: ούτε νομίζω θα υπάρξει, εδώ για περιπτώσεις ειδικών σχολείων δεν υπάρχουνε..

E: Ναι.

N: ειδικών περιπτώσεων μέσα στην τάξη δεν υπάρχουν κάποιοι από ειδικά σχολεία να στηρίζουνε..

E: Ναι

N: οπότε φαντάζομαι για κάτι τέτοιο δεν θ' ασχοληθεί ποτέ κανένας.

E: Ναι. Ε,

N: Που πραγματικά θα [χρειαζόταν E: αυτό] να υπάρχει κάποιος που ν' ασχοληθεί μ' αυτό το πράγμα.

E: Μχμ.

N: Θα ήταν πολύ πιο εύκολο.

E: Πώς φαντάζεστε μια τέτοια στήριξη;

N: Εε... Θα ήταν, ε.. παράλληλα, θα λειτουργούσε παράλληλα με τις δραστηριότητες της υπόλοιπης τάξης. Δηλαδή, όπως λειτουργεί και στα Δημοτικά θα τη φανταζόμουν, την ενισχυτική, παίρνεις τα παιδιά που δεν μπορούνε, τα βοηθάς και τα συνεχίζεις μες στην τάξη.

E: Μχμ.

N: Δηλαδή τα ενισχύεις εκεί που βλέπεις τις αδυναμίες τους και τα βάζεις, τα εντάζ-, τα εντάσσεις μες στην τάξη. Κάπως έτσι το φαντάζομαι.

E: Ωραία. Εε και.. μετά οι σχέσεις σας με αυτά τα παιδιά, μου είπατε ήταν όπως όλα τα υπόλοιπα, όταν σκέφτεστε όμως αυτά τα παιδιά τώρα, μετά που έχουν γίνει τα περιστατικά, τι συναισθήματα σας δημιουργούν, πώς τα, πώς τα θυμάστε;

N: Μετά δεν θυμάσαι, θυμάσαι ότι ναι, στην αρχή ήταν έτσι, αλλά μετά βλέπεις ότι έχουν αλλάξει πάρα πολύ, χαίρεσαι που 'ντάξει, το δέχτηκε ναι, γιατί είναι, το νηπιαγωγείο είναι πολύ περίεργος ο ρόλος του, δηλαδή η σχολ-, η σχέση του νηπιαγωγείου με τη σχολική αποτυχία στην πορεία είναι άμεση.

E: Μχμ.

N: Δηλαδή αν το παιδί δεν δεχτεί το σχολείο, τους ρόλους, όλα αυτά απ' την αρχή,

θα έχει πρόβλημα στην πορεία της εξέλιξης του.

E: Και νιώθετε ότι αυτό κάπως αλλάζει το ρόλο σας, επειδή είστε εσείς αυτός που είναι σ' αυτό το ρόλο του νηπιαγωγού ας πούμε, που δέχεται τα παιδιά πρώτη φορά στο σχολείο;

N: Εμ, δεν αλλάζει κάτι, δηλαδή είναι όλα μέσα, το δέχεται ότι στη δουλειά σου είναι και αυτό πλέον ρε παιδί μου, είναι μέρος της δουλειάς και αυτό. Που το περιμένεις κάθε φορά κι ειδικά στην αρχή της χρονιάς είναι στάνταρ ότι θα το, θα τ' αντιμετωπίσεις.

E: Συνήθως όμως, αυτό που μου 'πατε και πριν, είναι στην αρχή μόνο, δηλαδή στην πορεία είναι..

N: Κοίτα να σου πω, στην αρχή και μετά από διάστημα μεγάλης αργίας, δηλαδή μπορεί το ίδιο παιδί που έχει παρουσιάσει αυτή την άρνηση να την εμφανίσει μετά από τις γιορτές των Χριστουγέννων, του Πάσχα, όταν μεσολαβήσει μεγάλο διάστημα που ήταν στο σπίτι. Ή αν αρρωστήσει για δέκα μέρες παράδειγμα μπορεί να βγάλει πάλι μια άρνηση γιατί ξανά..

E: Ναι. [Έχετε N: Ναι,]

N: όχι όμως όλα.

E: Μχιμ

N: Δηλαδή είναι κάποια παιδιά, τα οποία μπορεί να 'ναι δύσκολα και να σου βγάλουν αυτά και δυο φορές μες στο χρόνο.

E: Ναι.

N: Που πάλι όμως είναι πολύ πιο ήπιο, μετά σε μια μέρα έχει ξεπεραστεί πάλι, [ξαναμπαίνουν πάλι. E: Το περιβ-]. Πάλι συμβαίνει κι άμα υπάρχουν μικρότερα αδέρφια σπίτι, άμα.. που νιώθουν ότι «φεύγω απ' το σπίτι, τι γίνεται πίσω μου», δηλαδή όλα αυτά.

E: Ότι επηρεάζει δηλαδή το ποιον αφήνουν πίσω τους.

N: Ναι, ναι. Γενικά το σπίτι, όλο, η οικογένεια επηρεάζει..

E: Εν τέλει αυτό.

N: Μχμ

E: Ναι. Εε και έχει τύχει να έχετε παιδιά με άρνηση και τα αδέρφια τους ας πούμε μες στην τάξη παράλληλα, να 'ναι προνήπιο-νήπιο ή..

N: Εννοείς να είναι προνήπιο-νήπιο και το ένα απ' τα δυο να έχου-, να έχει [άρνηση; E: Ναι.] Συνήθως όχι.

E: Μχμ

N: Συνήθως όχι.

E: Ωραία. Εεμ, οκ, εγώ νομίζω ότι έχω τελειώσει με τις ερωτήσεις μου. Αυτές ήτανε. Αν θέλετε κάτι να συμπληρώσετε ή κάτι να μου πείτε.

N: Όχι, τίποτα. Δεν έχω, δεν σκέφτομαι κάτι άλλο.

E: Οκ. Ωραία. Ευχαριστώ πολύ.

N: Παρακαλώ.

Συνέντευξη 8

E: Ωραία, λοιπόν, ξεκινώντας θα ήθελα να μου πείτε κατ' αρχάς πώς εσείς ορίζετε αυτό που εδώ λέμε σχολική άρνηση. Τι ορισμός σας έρχεται στο μυαλό;

N: Εμ, η πρώτη σκέψη που μου έρχεται είναι ότι ένα παιδάκι αρνείται να παρακολουθήσει τα μαθήματα. Αρνείται να έρθει στο σχολείο.

E: Ωραία. Και είχατε τέτοια περιστατικά στο παρελθόν;

N: Ναι, είχα.

E: Θέλετε λίγο να μου περιγράψετε πώς ήταν αυτά τα παιδιά; Τι συμπεριφορά είχαν;

N: Ναι. Εε, μπορώ να τα χωρίσω σε δυο κατηγορίες.

E: Μχμ

N: Υπήρχαν παιδιά που ενώ έδειχναν να παρακολουθούν κανονικά, να συμμετέχουν

στο πρόγραμμα και σε όλες τις δραστηριότητες και μάλιστα έδιναν την εντύπωση ότι το κάνανε με ευχαρίστηση, ξαφνικά δηλώνανε ότι δεν θέλανε να ξαναρθούνε στο σχολείο. Αυτή ήταν η μια κατηγορία των παιδιών και η άλλη κατηγορία των παιδιών ήτανε παιδιά, που γενικά παρουσιάζανε θέματα στη συμπεριφορά τους μέσα στο σχολείο, ε δείχνανε να μην τους αρέσει ε ο τρόπος διεξαγωγής του όλου προγράμματος στο νηπιαγωγείο, ε είχανε προβλήματα κοινωνικής συμπεριφοράς ε στη σχέση τους με τ' άλλα παιδιά και συχνά παρουσιάζαν εμ θέματα του τύπου «δεν θέλω να πάω σχολείο, δεν μου αρέσει εκεί».

E: Οκ. Εμ, τι συναισθήματα σας δημιουργούν αυτά τα παιδιά, όταν αντιδρούν έτσι;

N: Εε, όταν ήμουνα πιο νέα και δεν είχα μεγάλη εμπειρία εκπαιδευτική, τουλάχιστον όχι αυτή που έχω τώρα-δεν την θεωρώ μεγάλη έτσι κι αλλιώς-εμ, στεναχωριόμουνα. Ε, έλεγα μήπως, θεωρούσα τον εαυτό μου υπεύθυνο. Ακόμη εξακολουθώ να θεωρώ ότι φέρω μερίδιο ευθύνης για κάθε παιδί που αρνείται να 'ρθει στο σχολείο.

E: Μχιμ

N: Απλώς, εε, α, ξέρω, θέλω να πιστεύω ότι έχω εκπαιδευτεί στο να, στον τρόπο διερεύνησης των αιτιών που υπάρχουν και οδηγούν ένα παιδί στο να μη θέλει να 'ρθει στο σχολείο.

E: Κι αυτό αλλάζει κάπως τα συναισθήματά σας [τώρα; N: Ναι,]

N: ναι, γιατί ξέρω ότι μετά απ' την αντιμετώπιση κάποιων περιστατικών, ότι αυτό που μετράει είναι να ψάξει κανείς να βρει τις αιτίες.

E: Μχιμ. Και πώς αλλάζει το συναίσθημά σας τώρα που ξέρετε [ότι N: Ε,]

N: είναι προβληματισμός,

E: Μχιμ

N: σίγουρα ανησυχία,

E: Μχιμ

N: ε και βασικά μια οργάνωση κάποιων ενεργειών για τον εντοπισμό των αιτιών, των πραγματικών αιτιών και όχι των αφορμών απλώς και..

E: Μχμ

N: οργάνωση των τρόπων δράσης προκειμένου το παιδί να αποκτήσει ξανά την επιθυμία να 'ρθει στο σχολείο, εφόσον πριν την είχε ή εφόσον δεν την είχε, η άλλη κατηγορία, να αποκτήσει κίνητρα για να 'ρθει στο σχολείο.

E: Ωραία. Και τι σχέση έχετε με τους γονείς αυτών των παιδιών;

N: E, με τους γονείς των παιδιών που αρνούνται να 'ρθούν στο σχολείο; Eε, βασικά αν δεν θέλουν να συνεργαστούν οι γονείς σε αυτό, τα πράγματα που μπορούμε να κάνουμε εμείς από μόνοι μας ως νηπιαγωγοί είναι ελάχιστα.

E: Ναι.

N: E, πρέπει να υπάρχει πάντα εε κοινή δράση, σε όλες τις ενέργειες.

E: Μχμ

N: Γιατί τις περισσότερες ώρες τα παιδιά είναι με τους γονείς τους στο σπίτι τους ή σε κάποιο οικείο περιβάλλον και όχι στο σχολείο. Εκείνοι έχουν να μας δώσουνε, ε συγκριτικά περισσότερες πληροφορίες για τα παιδιά τους.

E: Μχμ. Και υπάρχει αυτή η συνεργασία; Δέχονται οι γονείς να [συνεργαστούν N: Eεμ,] μαζί σας;

N: κατά 99% οι γονείς δέχονται να συνεργαστούν. E, ιδιαίτερα εδώ, στο νηπιαγωγείο δηλαδή, ελάχιστοι είναι οι γονείς εμ που αρνούνται.

E: Μχμ

N: Συνήθως αρνούνται το να δεχτούνε, ε την ύπαρξη του προβλήματος. Όταν όμως το συνειδητοποιήσουν ότι όντως υπάρχει πρόβλημα, ε σχεδόν όλοι συνεργάζονται.

E: Πώς σας κάνει να αισθάνεστε, κατ' αρχήν όταν αρνούνται;

N: Οι γονείς.

E: Ναι.

N: Γενικά είναι ένα δέσιμο των χεριών μας. Όταν ένας γονιός αρνηθεί είναι πάρα πολύ δύσκολο να επέμβεις.

E: Ναι.

N: Υπάρχουν όμως κάποιοι τρόποι, απλώς μετά έρχεσαι σε άμεση αντιπαράθεση και καλό είναι να μην έρχεσαι σε άμεση αντιπαράθεση με έναν γονιό, να είναι πιο φιλική η προσέγγιση. Όταν όμως συνειδητοποιήσει, συνειδητοποιήσω εγώ και η κάθε συνάδελφος ότι δεν είναι δυνατόν να υπάρξει αυτή η σχέση αναγκαστικά θα οδηγηθούμε και σε αντιπαράθεση.

E: Εε, έχετε, έχει τύχει να χρειαστεί να έρθετε σε αντιπαράθεση με γονιό..

N: Ε, όχι σε μεγάλη αντιπαράθεση, ακόμα κι αυτοί οι γονείς που αρχικά αρνούνται να δεχτούνε,

E: Μχμ

N: δηλαδή όταν σε κάποιο γονιό του λέμε ότι η παρακολούθηση τουλάχιστον στο, στο ένα έτος των νηπίων είναι υποχρεωτική και το παιδί πρέπει να έρχεται κι εκείνος αρνείται να το καταλάβει, εε μετά από λίγο καιρό πιστεύω ότι το καταλαβαίνει.

E: Μχμ, ναι. Ωραία. Και γενικά η, η σχέση σας με τους γονείς, οκ οι γονείς δέχονται να συνεργαστούν κι αυτό σας βοηθάει πολύ μου λέτε.

N: Ε ναι, είναι πρωταρχικό να σ' ακούνε οι γονείς.

E: Και πώς αυτό επηρεάζει τα συναισθήματα σας, τα συναισθήματα προβληματισμού και τ' αρνητικά συναισθήματά σας;

N: Σίγουρα το να έχεις τους γονείς ε συνεργάτες είναι το Α και το Ω για να μπορέσεις να.. να προχωρήσεις σ' αυτά που, στις, στις ενέργειες που θα βοηθήσουν το παιδί.

E: Ναι. Εε, θέλετε λίγο να μου πείτε τι σχέση έχετε συνήθως με αυτά τα παιδιά, έτσι που αρνούνται το σχολείο;

N: Όταν εννοει-, όταν λέτε τι σχέση;

E: Τι σχέση αναπτύσσετε μαζί τους εσείς με αυτά τα συγκεκριμένα παιδιά.

N: Ε, συνήθως τα παιδιά αυτά, οι περισσότερες περιπτώσεις, είναι πιο κοντά στη νηπιαγωγό παρά στα, στους συμμαθητές τους.

E: Μμ, ναι.

N: Κι αυτό γιατί εμείς αποτελούμε μια προέκταση των γονιών τους, δηλαδή συνήθως σε παιδιά που είναι ανασφαλή, δεν δημιουργούν εύκολα φιλίες, το ν' απευθυνθούν στην ενήλικο νηπιαγωγό είναι πιο εύκολο γι αυτούς, γιατί είναι μια σχέση που τη γνωρίζουν ήδη έχοντας ως πρότυπο τη σχέση που έχουν με τους γονείς τους, τη μαμά τους, το μπαμπά τους.

E: Μχμ

N: Ενώ αυτό που τους δυσκολεύει τις περισσότερες φορές είναι οι σχέσεις που πρέπει ν' αναπτυχθούν με τους συμμαθητές τους, τους συνομηλίκους τους.

E: Μχμ. Και πώς το διαχειρίζεστε αυτό, το ότι δηλαδή είναι παιδιά [που είναι πιο προσκολλημένα; N: Ε, σίγουρα ε,]

N: δείχνω ότι τη σχέση αυτή είναι μια από τις σχέσεις που θα υπάρχουν στο νηπιαγωγείο, μπορεί να είναι κοντά στη νηπιαγωγό τους, να είναι, η νηπιαγωγός θα είναι εκεί σε κάθε δύσκολη ή εύκολη στιγμή, αλλά αυτό που προσπαθούμε να προωθήσουμε είναι η ανάπτυξη των σχέσεων μεταξύ των παιδιών και δίνουμε διάφορα κίνητρα γι αυτό.

E: Μχμ

N: Και επίσης δίνουμε κίνητρα στο παιδί να δοκιμάσει τη δημιουργία αυτών των σχέσεων και να δοκιμάσει, εε γιατί μέσα από κει θ' αντλήσει τη χαρά της νέας σχέσης,

E: Μχμ

N: αυτής με τους συνομηλίκους. Τη σχέση που έχει με τους ενήλικες την ξέρει, τη γνωρίζει.

E: Ναι.

N: Και του είναι και πιο εύκολη.

E: Ναι. Ε, έχει χρειαστεί να διαχειριστείτε κάπως την τάξη σας διαφορετικά, επειδή υπάρχει κάποιο παιδί που έχει άρνηση;

N: Ναι, ναι. Δεν είναι μονόδρομος ε το πρόγραμμα, σχεδιάζεται εε για την πληθώρα των παιδιών και βασι-, βασιζόμαστε στις ανάγκες ε των περισσότερων παιδιών αλλά σίγουρα κάνουμε οτιδήποτε μπορούμε για να εντάξουμε και τα παιδιά που παρουσιάζουνε κάποιο θέμα.

E: Μχμ. Ε κι οι σχέσεις μέσα στην τάξη επηρεάζονται κάπως; E, με τα παιδιά εννοώ, γιατί οκ μου είπατε πώς είναι η σχέση σας εσάς [μ' ένα τέτοιο N: Ναι] παιδί. Με τα υπόλοιπα παιδιά υπάρχει, επηρεάζο-, επηρεάζονται κάπως, η ολομέλεια τους, απ' το ότι υπάρχει ένα παιδί με αυτή την συμπεριφορά;

N: Ναι. Τα παιδιά γενικά είναι πιο αυστηροί κριτές απ' ό,τι οι ενήλικες και οτιδήποτε διαφέρει αρχικά, ε το αντιμετωπίζουν επικριτικά.

E: Μχμ

N: Δεν δίνουν πολλές ευκαιρίες, γι αυτό και ο ρόλος εε, ο δικός μας είναι πιο δύσκολος, γιατί πρέπει να τις δημιουργήσουμε.

E: Θέλετε λίγο να μου πείτε πώς είναι για σας το να βρίσκεστε μέσα σε μια τάξη που αντι-, που έχει, υπάρχει ένα παιδί που δημιουργεί, έχει ένα πρόβλημα;

N: Σίγουρα είναι επιπλέον δουλειά, επιπλέον προβληματισμός εμ πρέπει να γίνεται μια αναπροσαρμογή όλων των δραστηριοτήτων με βάση το γεγονός ότι πρέπει και αυτό το παιδί να ενθαρρυνθεί να συμμετέχει σ' αυτές,

E: Μχμ

N: να είναι πιο ανοιχτές, είναι μια επιπλέον δουλειά, μια επιπλέον εργασία.

E: Ναι. Εε, ζητάτε βοήθεια; Έχει χρειαστεί να ζητήσετε βοήθεια απ' [οποιοδήποτε όχι N: Ναι, ναι.] αναγκαστικά [από.. N: Υπάρχουν]

N: και οι θεσμοθετημένοι παράγοντες, υπάρχει η σχολική σύμβουλος στην οποία απευθυνόμαστε πρώτα,

E: Ναι.

N: Ε και από κει και πέρα σίγουρα σε συνεργασία με τους γονείς.

E: Ναι

N: Δηλαδή αν, η διαδικασία είναι γνωστή η τυπική,

E: Μχμ

N: συμβουλευόμαστε τη σύμβουλο σε συνεργασία με τους γονείς και από κει και πέρα προχωρούμε σε κάποιον ειδικό.

E: Οκ, εκτός απ' αυτά, εσάς σε προσωπικό επίπεδο, πέρα από το θεσμοθετημένο, υπάρχουν άνθρωποι με τους οποίους το συζητάτε για να σας βοηθήσουν;

N: Ναι, βεβαίως. Έχω φίλους, εκπαιδευτικούς ειδικής αγωγής, ε το συζητώ.

E: Μχμ

N: Αλλά πρέπει ν' ακολουθήσουμε μια συγκεκριμένη διαδικασία για να προστατέψουμε τόσο τα παιδιά και τις οικογένειές τους, όσο και εμάς τους ίδιους ως εκπαιδευτικούς.

E: Μχμ. Εε, και είναι, σας έχει βοηθήσει [αυτή.. N: Ναι,]

N: με έχει βοηθήσει ε γιατί σίγουρα αν και έχουμε κάποιες επιφανειακές γνώσεις ειδικής αγωγής από το Πανεπιστήμιο και κάποια σεμινάρια που έχουμε παρακολουθήσει, οι ειδικοί γνωρίζουν πάντα καλύτερα.

E: Μχμ. Εε, και γενικά είχατε καλή σχέση με αυτούς τους ανθρώπους που χρειάστηκε να σας βοηθήσουν;

N: Ναι, ναι, ναι, ναι. Πάντα έχουμε καλές σχέσεις, γιατί αλλιώς πώς θα μας βοηθήσουν; Αν δεν είμαστε θετικά.. θετικοί απέναντί τους.

E: Μχμ

N: Και σ' αυτά που μας λένε.

E: Ωραία. Και τώρα έτσι που το συζητάμε, όταν σκέφτεστε, εκ των υστέρων το τι έχετε κάνει, και το πώς πήγαν αυτά τα [περιστατικά, N: Ναι.] ε, πιστεύετε ότι θα κάνατε κάτι διαφορετικά, θα στεκόσασταν διαφορετικά απέναντί τους;

N: Κάθε περίπτωση είναι διαφορετική. Δεν μπορεί να υπάρξει γενικός κανόνας.

E: Ναι.

N: Για κάθε περίπτωση, κάθε περιστατικό προσπαθώ να κάνω ό,τι μου φαίνεται πιο σωστό εκείνη τη στιγμή.

E: Μχμ

N: Σίγουρα είμαι άνθρωπος και σίγουρα έχω κάνει λάθη. Σε κάποιες περιπτώσεις ίσως να μπορούσα να το είχα χειριστεί διαφορετικά.

E: Μχμ. Εε.. και όταν σκέφτεστε αυτά τα παιδιά

N: Ναι

E: εκ των υστέρων, τι συναίσθημα σας δημιουργεί η ανάμνηση όλης αυτής της εμπειρίας σας μαζί τους;

N: Σ' αυτά τα παιδιά που έχω καταφέρει να τα βοηθήσω, σίγουρα μια ευχαρίστηση, μια χαρά. Εκείνα που παρ' όλες τις προσπάθειες δεν είχαμε το επιθυμητό αποτέλεσμα, είναι μια πικρία, μια στεναχώρια, μια προσωπική απογοήτευση,

E: Μχμ

N: την έχει κανείς.

E: Εεμ, θέλω λίγο να μου πείτε, θα γυρίσω πίσω στους γονείς. Μου είπατε ότι γενικά συνεργάζεστε μαζί τους. Συνεργάζεστε και με τους δυο γονείς συνήθως ή μόνο με κάποιον; Με όλη την οικογένεια; Πώς είναι αυτό,

N: Εεμ,

E: η συνεργασία;

N: Οι περιπτώσεις που και οι δυο γονείς έχουν το χρόνο ν' ασχοληθούν είναι πολύ λίγες. Δεν είναι όμως ε, σπάνιες. Και όσο περνάνε τα χρόνια, ε βλέπουμε ενεργή συμμετοχή και των δυο.

E: Μχμ

N: Ιδιαίτερα όταν και οι ίδιοι συνειδητοποιήσουν ότι υπάρχει κάποιο θέμα, που πρέπει ν' αντιμετωπιστεί και συνήθως η αντιμετώπιση είναι μέσα στα πλαίσια όλης της οικογένειας, όλων των μελών, δεν γίνεται η μητέρα πχ να συνεργάζεται μαζί μας

κι ο πατέρας ν' ακολουθεί κάποια άλλη οδό.

E: Μχμ

N: Δεν θα 'χουμε αποτέλεσμα έτσι. Ή τ' αδέρφια του, του παιδιού.

E: Και ε, έχει τύχει να έχετε τέτοια προβλήματα; [Δηλαδή N: Ναι, ναι, έχει]

N: τύχει να 'χουμε προβλήματα, ε κυρίως τα προβλήματα εντοπίζονται στην άρνηση ότι υπάρχει πρόβλημα.

E: Μχμ. Του ενός απ' τους δύο ας πούμε;

N: Ε ναι. Εε, οι μητέρες είναι πιο προβληματισμένες, χω-, χωρίς να, αυτό ν' αποτελεί κανόνα έτσι;

E: Ναι, ναι.

N: Εε, συνήθως οι πατεράδες πιστεύουν ότι όλα λύνονται με την πάροδο της, του χρόνου, ότι τα παιδιά είναι μικρά ακόμα. Αυτό είναι συνυφασμένο και με το ότι εμείς είμαστε το πρώτο, από τα πρώτα σχολεία που έρχονται τα παιδιά έτσι, ηλικιακά.

E: Μχμ. Οπότε συνήθως οι μητέρες είναι αυτές [αλλά με τα χρόνια.. N: Συνήθως οι μητέρες,]

N: ναι, αλλά βλέπουμε, δεν είναι σπάνιο και οι πατεράδες να ενδιαφέρονται. Και όσο περνάνε τα χρόνια,

E: Μχμ.

N: την τελευταία πενταετία υπάρχει ενεργό ενδιαφέρον κι από την πλευρά των πατεράδων.

E: Μχμ. Ωραία. Και έχει τύχει σε σχολείο που υπάρχει κι άλλος συναδέλφος, κι άλλο τμήμα, ένα παιδί που εμφανίζει άρνηση και, οκ, δυσκολεύει κάπως τις σχέσεις και τα πράγματα, να δυσκολέψει και τις σχέσεις σας με, τις υπόλοιπες στο σχολείο;

N: Με, με [συναδέλφους μου, μεταξύ συναδέλφων; E: Ναι, με συναδέλφους ή με]

E: τα παιδιά του άλλου τμήματος.

N: Ε, ναι εντάξει, συμβαίνουν κι αυτά. Συνήθως ένα παιδί που έχει θέμα δυσκολεύει τη λειτουργία όλου του σχολείου.

E: Μχμ. Θέλετε λίγο να μου πείτε πώς ήτανε αυτή η διαδικασία, αυτή η κατάσταση; Της δυσκολίας.

N: Εμ, της δυσκολίας εννοείς των προβλημάτων που δημιουργήθηκαν εξαιτίας αυτού του παιδιού.

E: Ναι.

N: Εντάξει, γενικά υπάρχει πρόβλημα στο να ακολουθήσουμε μια κοινή πολιτική απέναντι σ' αυτό το παιδί.

E: Ναι.

N: Γιατί συνήθως τα παιδιά που δεν θέλουν να 'ρθούνε δοκιμάζουνε κιάλας, λένε, ισχυρίζονται ότι θα 'ναι καλύτερα στο διπλανό τμήμα, μετά έρχονται στο διπλανό τμήμα, όταν δούνε την ίδια αντιμετώπιση θέλουν να επιστρέψουν, εμ μετά δεν θέλουν να 'ρθουν καθόλου. Αυ-, αυτά τα είδη. Με τις συναδέλφους δεν νομίζω ότι υπάρχει πρόβλημα, γιατί συνήθως συζητάμε και ακολουθούμε μια κοινή γραμμή.

E: Μχμ

N: Γιατί είναι, εμείς ζούμε το πρόβλημα από κοινού.

E: Ναι, ναι. Και πώς είναι για σας ένα παιδί να λέει ότι θέλω να πάω σ' άλλο τμήμα και δεν θέλω να 'μαι εδώ;

N: Σίγουρα δεν είναι κάτι ευχάριστο γιατί τι να θέλει το παιδί να πάει στο άλλο τμήμα, σίγουρα έχουμε ένα πολύ μεγάλο μερίδιο ευθύνης κι εμείς,

E: Μχμ.

N: που δεν μπορέσαμε να χειριστούμε την κατάσταση έτσι ώστε να το προσελκύσουμε. Απ' την άλλη δεν είμαστε οι μόνοι παράγοντες.

E: Και είστε ανοιχτή στο να φύγει ένα παιδί απ' το τμήμα σας αν [το ζητήσει; N: Εφόσον]

N: έχω κάνει, εε, όλες τις προσπάθειες που θεωρώ εγώ ότι μπορώ να κάνω, έχω δοκιμάσει, έχω εξαντλήσει τα περιθώρια τα δικά μου, ναι, αν το παιδί μπορεί να λειτουργήσει καλύτερα στο άλλο τμήμα, είτε γιατί η σύσταση του τμήματος από πλευρά μαθητικού δυναμικού, είτε γιατί η συνάδελφος το αντιμε-, έχει βρει έναν άλλο τρόπο να το προσεγγίσει, δεν είναι προσβολή, ο στόχος είναι να βοηθήσουμε το παιδί.

E: Ωραία. Εε πιστεύετε ότι σ' αυτά τα περιστατικά, ή μάλλον να το θέσω αλλιώς.

N: Ναι.

E: Πόσο πιστεύετε ότι σε τέτοια περιστατικά ακούγεται η πλευρά των εκπαιδευτικών, αυτό που τώρα εμείς εδώ συζητάμε για το πώς είναι για έναν εκπαιδευτικό;

N: Ν' ακούγεται από ποιους;

E: Ν' ακούγεται από την υπόλοιπη κοινότητα, από τους ειδικούς, από τους γονείς, απ' τους άλλους εκπαιδευτικούς. Πιστεύετε ότι είναι μια φωνή που ακούγεται γενικά, η πλευρά των εκπαιδευτικών;

N: Εμ, δεν ακούγεται πάντα. Γιατί σε τελική ανάλυση ε το παιδί για το τι θα κάνει στη σχολική του ζωή τον πρώτο και τον τελευταίο λόγο τον έχουν οι γονείς του.

E: Μχιμ

N: Δηλαδή ακόμη για το αν θα παραμείνει στην ίδια τάξη, για να επαναλάβει, εάν θα, θ' αλλάξει σχολείο, ο πρώτος και ο τελευταίος λόγος ανήκει στους γονείς. Εμείς μόνο συμβουλευτικά μπορούμε να λειτουργήσουμε.

E: Μχιμ

N: Ούτε μπορούμε να επιβληθ-, να επιβάλουμε κάτι, ούτε και θα 'ταν σωστό, γιατί 'ντάξει, ουσιαστικά οι κηδεμόνες του, είναι οι γονείς του, εκείνοι θα πάρουν τις αποφάσεις τις καίριες για τη ζωή του, εμείς μπορούμε να βοηθήσουμε.

E: Ναι. Και πώς σας φαίνεται που αυτή τη στιγμή ας πούμε εγώ κάνω αυτή τη έρευνα κι ασχολούμαι με την πλευρά και όχι με την πλευρά των γονιών.

N: Πολύ ενδιαφέρον, φαίνεται. (γέλια)

E: Όχι επειδή είμαι μπροστά. (γέλια)

N: Ναι, ναι. Φαίνεται πολύ ενδιαφέρον και σίγουρα είναι κάτι εεμ, που με συγκινεί με την έννοια ότι να σκέφτηκε και κάποιος τι αισθανόμαστε κι εμείς.

E: Ναι.

N: Σίγουρα το θέμα μας όμως σε όλα αυτά είναι πώς θα βοηθηθεί το παιδί.

E: Ναι.

N: Αυτό είναι το σημαντικό. Όλα τ' άλλα, και να πούνε κάτι για τη, για το δάσκαλο, για το, για το νηπιαγωγό, ότι δεν έπραξε σωστά ή έπραξε σωστά, αυτό θα ξεχαστεί. Αυτό που θα μείνει είναι το παιδί και η συμπεριφορά του.

E: Ναι.

N: Οπότε εκεί καλύτερα να επικεντρωνόμαστε.

E: Μχμ. Παρ' όλα αυτά πιστεύετε ότι, οκ εσείς λειτουργείτε συμβουλευτικά, οι γονείς είναι αυτοί που έχουν το λόγο, αλλά ουσιαστικά το παιδί είναι αυτό που εν τέλει μας ενδιαφέρει όλους.

N: Ναι, ναι.

E: Το παιδί [ε και τον εκπαιδευτικό.. N: Αυτό θα πρέπει να είναι,] Μχμ, ναι.

N: γιατί δεν ε δεν ζούμε σε μια κοινωνία αγγελικά πλασμένη. Υπάρχουν άνθρωποι που λειτουργούνε σύμφωνα με το τι τους βολεύει και αυτοί οι άνθρωποι μπορεί να είναι τόσο εκπαιδευτικοί όσο και γονείς.

E: Ναι. Εε πιστεύετε όμως ότι έχετε κι εσείς ένα μερίδιο ευθύνης ακόμα κι αν οι γονείς είναι άνθρωποι που λειτουργούν..

N: Σίγουρα έχουμε μερίδιο ευθύνης.

E: Μχμ

N: γι αυτό μέσα στα όρια και στα πλαίσια που μας επιτρέπεται, πρέπει να κάνουμε

ό,τι είναι δυνατόν.

E: Μχμ

N: Το καλύτερο δυνατόν.

E: Μχμ

N: Από κει και πέρα όμως υπάρχουνε θεσμοί και νόμοι που μας βάζουνε τη φραγή.

E: Ναι.

N: Δεν μπορείς να αποσπάσεις ένα παιδί απ' το οικογενειακό του περιβάλλον επειδή πιστεύεις ότι δεν φέρονται οι γονείς του σωστά σε ό,τι αφορά τον τρόπο που αντιμετωπίζουν το σχολείο και το σχολικό περιβάλλον.

E: Μχμ

N: Δεν μπορείς να το κάνεις αυτό ως εκπαιδευτικός.

E: Ναι.

N: Ακόμη κι αν πιστεύεις ότι αυτό θα ήταν η μόνη λύση.

E: Ναι.

N: Έτσι;

E: Πώς είναι αυτό συναισθηματικά να [γιώθετε.. N: 'Ντάξει,]

N: Αυτό είναι σα να σου κόβουν ας πούμε τα πόδια. Αλλά μπορεί καμιά φορά να χρειάζεται κιόλας, γιατί επαναλαμβάνω ότι την καλύτερη εικόνα την έχουνε οι γονείς που βλέπουν το παιδί του, το παιδί τους σε όλα τα χρονικά, σε όλες τις χρονικές στιγμές της μέρας, σε όλες τις συναισθηματικές του διακυμάνσεις. Ε, εκείνοι ζουν μαζί του, εμείς ζούμε ένα τετράωρο μαζί του καθημερινά.

E: Ναι. Πιστεύετε ότι επηρεάζει κάπως το πώς βλέπετε αυτά τα παιδιά το γεγονός ότι είστε κι εσείς μητέρα;

N: Ναι, σίγουρα, γιατί πάντοτε φέρνω στο νου μου τα δικά μου παιδιά, τι θα 'κανα αν ήτανε τα παιδιά μου. Δεν μπορείς να ξεχω-, από κάποια στιγμή και ύστερα δεν

μπορείς να ξεχωρίσεις τα παιδιά σου απ' τους μαθητές σου. Εφόσον σ' ενδιαφέρει η δουλειά που κάνεις έτσι; Και την κάνεις επειδή ήταν αυτή που επέλεξες.

E: Ε, και υπάρχει αλλαγή πριν και μετά γίνετε, να γίνετε μητέρα;

N: Εμ, δεν υπάρχει στη δική μου περίπτωση γιατί εγώ ήμουν ήδη μητέρα όταν ασχολήθηκα και δεν ξέρω, δεν μπορώ να πω. (γέλια)

E: Οκ. Ωραία. Ε, νομίζω ότι έχω τελειώσει, αν θέλετε κάτι που σκεφτήκατε, που θέλετε να μοιραστείτε μαζί μου, που σας ήρθε στο μυαλό τώρα που συζητούσαμε.

N: Δεν έχω να σχολιάσω κάτι. Με καλύψατε, γενικά.

E: Τέλεια. Σας ευχαριστώ πολύ.

N: Παρακαλώ.

Συνέντευξη 9

E: Ξεκινώντας λοιπόν θέλω να μου πείτε τι ορίζετε ως σχολική άρνηση όταν...

//διακοπή από κάποιον μαθητή

N: Λοιπόν, τι ορίζουμε ως;

E: Τι ορίζετε ως σχολική άρνηση.

N: Σχολική άρνηση. Λοιπόν, κατ' αρχάς εμ μπορούμε να πούμε με το να μην θέλει να πάει καθόλου στο σχολείο.

E: Μχμ.

N: Θα μπορούσε όμως να είναι πιο απλά πράγματα όπως να μην θέλει να κάνει πράγματα που κάνει στο σχολείο φαντάζομαι. Να μην θέλει να.. παίζει με τ' άλλα, να μην θέλει να συμμετέχει σε δραστηριότητες.

E: Μχμ, έχετε παραδείγματα στο μυαλό σας από παιδιά με τέτοιες δυσκολίες;

N: Εε, ναι έχω.

E: Θέλετε λίγο να μου πείτε, έτσι [κάποια από αυτά; N: Η περίπτωση ενός παιδιού]

N: που, εντάξει στην αρχή της χρονιάς πάντα υπάρχουν περιπτώσεις παιδιών που δυσκολεύονται στην προσαρμογή τους. Εε, υπήρχε λοιπόν ένα παιδάκι, το οποίο δεν ήθελε με τίποτα. Ε βέβαια δε βοήθησε κι η μαμά, γιατί ενώ το συζητούσαμε και.. εε της λέγαμε ας πούμε ότι η καλύτερη μέθοδος σ' αυτές τις περιπτώσεις είναι, το παιδί.. κλαίει.

E: Ναι.

N: Η καλύτερη μέθοδος είναι η μαμά αφού πει στο παιδάκι ότι θα έρθω να τον πά-, να σε πάρω εκείνη την ώρα, φεύγει. Αγνοώντας το κλάμα. Ωραία. Το παιδί συνήθως μετά από λίγη ώρα σταματάει να κλαίει. Λοιπόν αφού η μαμά δεν μπορούσε να το κάνει αυτό...

// διακοπή από κάποιον μαθητή

N: Έτσι; Και τελικά η μαμά αποφάσισε να μην το ξαναφέρει,

E: Μχμ

N: ήταν και προνήπιο βέβαια εε και το ξανααναπλήρωσε την επόμενη χρονιά.

E: Εε, πώς ήτανε, κατ' αρχάς θέλω να μου πείτε πώς ήτανε το συναίσθημα για σας όταν το παιδί ήταν έτσι κι όταν τελικά έφυγε;

N: Λοιπόν, εε το συναίσθημα όταν ήρθε... ε, δεν είναι ευχάριστο να βλέπεις ένα παιδί να κλαίει, σαφώς. Αλλά.. ξέρω τις, καταλαβαίνω τις αιτίες του, δηλαδή ξέρω ότι δεν θέλει ν' αποχωριστεί τη μαμά του, δεν θέλει να φύγει απ' τον οικείο χώρο του σπιτιού, αλλά ταυτοχρόνως ξέρω ότι έρχεται σ' ένα πάρα πολύ καλό περιβάλλον, οπότε δεν με στεναχωρεί πάρα πολύ αυτό, όσο με στεναχώρησε η μαμά που δέχτηκε να ακολουθήσει την επιλογή του παιδιού και να μην το παλέψει. Αυτό.

E: Μμ.

N: Γιατί, εε το Νηπιαγωγείο είναι σαφώς ένα περιβάλλον πολύ καλό για τα παιδιά, το οποίο είναι κρίμα να στερούνται, έτσι; Από κει και πέρα...

E: Ναι. Θέλετε λίγο να μου πείτε τις σχέσεις που αντιμετωπίσατε μ' αυτή τη μαμά πώς ήταν στη διάρκειά της, πώς πήγε, τι ήταν αυτό που [συζητούσατε; N: Ναι.]

N: Η μαμά στην αρχή έδειχνε να μου δείχνει, έδειχνε εμπιστοσύνη. Και στο σχολείο και στις δασκάλες, ε απλά δεν άντεξε το, το κλάμα.

E: Ναι.

N: Την πίεση του παιδιού. Δηλαδή θεωρούσε ότι το παιδί εε ταλαιπωρείται πάρα πολύ και στενοχωριέται πάρα πολύ, ε που κατά την άποψή μου μεγάλο κομμάτι όλης αυτής της διαδικασίας είναι κι ένα θέατρο

E: Μχμ

N: από τα.. από την πλευρά του παιδιού. Εμ, 'ντάξει δεν μπορώ να μιλήσω για όλες τις περιπτώσεις, αλλά το πιο συνηθισμένο είναι ότι ένα μεγάλο κομμάτι μπαίνει και θέατρο για να γίνει πιο έντονη η εντύπωση στην, στη μαμά.

E: Ναι. Εε και όσ-, όσο στην αρχή το παλεύατε ας πούμε και το συζητούσατε, συνεργαζόσασταν, μιλούσατε.

N: Ναι, ναι. Συνεργαζόμασταν, συνεργαζόμασταν. [Μα και το παιδί ήταν σε E: Η σχέση σας..] καλό δρόμο, απλά η μαμά δεν άντεξε.

E: Ναι.

N: Γιατί το παι-, η μα-, το παιδί κάθε πρωί έκλαιγε, όταν έφευγε η μαμά. Κάθε πρωί. Το θέμα είναι ότι μετά ηρεμούσε. Και είχε αρχίσει να συμμετέχει και σε κάποια πράγματα, που σήμαινε ότι σιγά σιγά θα 'φευγε κι αυτό.

E: Μχμ, ναι. Εε, γενικά οι σχέσεις με τους γονείς σ' αυτές τις περιπτώσεις, εκτός από τη συγκεκριμένη μαμά..

N: Ναι, γενικά είναι καλά, δηλαδή συνήθως είναι καλές οι σχέσεις.

E: Συνεργάζεστε και με τους δυο;

N: Εμ, μ' όποιον έρχεται. Συνήθως έρχεται ο ένας.

E: Ναι.

N: Συνήθως έρχεται η μαμά.

E: Ναι. Οκ. Και για πείτε μου πώς είναι έτσι αυτή η συνεργασία, πώς είναι για σας,

πώς είναι για αυτούς, για τη διαδικασία;

N: Ε, νομίζω με μια ήρεμη συζήτηση, που αναλύεις στη μαμά τι γίνεται, εε η μαμά καταλαβαίνει καλύτερα το θέμα, δηλαδή είναι ένα θέμα άγνωστο προφανώς για αυτή, γιατί να κλαίει το παιδί και τι γίνεται σ' αυτό το σχολείο, αλλά όταν τους τα κάνεις όλα ξεκάθαρα, τι γίνεται και γιατί γίνεται έχεις ή αποκτάς πια στην εμπιστοσύνη τους και μαζί, μαζί με τη βοήθειά τους δηλαδή εεε μπορεί και το παιδί να προσαρμοστεί.

E: Ωραία.

N: Γιατί καταλαβαίνει την εμπιστοσύνη που υπάρχει απ' τη μαμά.

E: Ναι. Ε, και η σχέση σας με το παιδί;

N: Οι σχέσεις με το παιδί είναι συνήθως πολύ καλές,

E: Μχμ.

M: συνήθως πολύ καλές. Ε στην αρχή η τακτική είναι, όταν έχει, όταν έχει όλο αυτό το ξέσπασμα με το κλάμα, του εξηγούμε ήρεμα ότι η μαμά θα έρθει να το πάρει το μεσημέρι, όπως όλα τα παιδάκια, αν θέλει να κλάψει, μπορεί να κάτσει να κλάψει εκεί, εκεί που θέλει να κάτσει κι όταν θα είναι έτοιμος μπορεί να έρθει μαζί μας.

E: Μχμ.

N: Σε ό,τι κάνουμε. Αν δεν θέλει πάλι μπορεί να μας κοιτάζει από μακριά, αν θέλει κάτι θα έρθει να μου το πει, γενικά ξεκαθαρίζουμε την κατάσταση, το παιδί να μην έχει ανησυχία για το τι θα γίνει, να ξέρει τι θα γίνει.

E: Ωραία. Ναι, ε θέλω τώρα λίγο να μου πείτε, ε τι συναισθήματα είχατε όταν προσπαθούσατε να το αντιμετωπίσετε. Οκ, στη, όταν, μου είπατε ότι ήσασταν στε-, υπήρχε στεναχώρια το ότι το παιδί είναι, δυσκολεύεται και πιο πολύ που έφυγε. Και γενικότερα όταν το αντιμετωπίσατε, κατά τη διάρκεια, θέλω να μου πείτε πώς σας κάνει να νιώθετε όλη αυτή η διαδικασία;

N: Ναι. Εεμ... σαφώς όσο περνάει ο καιρός αυτή η διαδικασία γίνεται όλο και πιο ξεκάθαρη, γιατί αυτό το πράγμα πραγματικά είναι μια, εε η περίοδος προσαρμογής

είναι κάτι που έχει αρχή μέση και τέλος και ξέρεις τι 'ναι, ξέρεις περίπου πώς θα κυλήσει αυτό το πράγμα. Σ' άλλα παιδιά κυλάει πιο εύκολα σ' άλλα παιδιά πιο, πιο δύσκολα, πιο γρήγορα, πιο αργά, αλλά ξέρεις, τα βλέπεις τα στάδιά του και βλέπεις ας πούμε απ' το παιδί όταν είναι έτοιμο σιγά σιγά ν' ακολουθήσει. Τώρα τα συναισθήματα, σαφώς υπάρχει μια ανησυχία γιατί δεν θες να, να κρατήσει πολύ αυτή η περίοδος, γιατί σαφώς δημιουργεί θέμα και στην υπόλοιπη ομάδα. Σιγά σιγά λοιπόν, καθώς εξομαλύνεται η κατάσταση, ηρεμεί μέχρι που όταν έρθει πια το παιδί στην παρεούλα είμαστε κι οι δυο πολύ χαρούμενοι.

E: Ωραία. E, οι σχέσεις μες στην τάξη, εννοώ πώς επηρεάζεται η σχέση σας;

N: Πολύ. Πολύ.

E: Θέλετε [να N: Γι αυτό]

N: προσπαθώ στη αρχή να το έχω στην άκρη, βέβαια με, να έχει άμεση επαφή, οπτική τουλάχιστον, με την υπόλοιπη ομάδα, αλλά δεν μπορεί να είναι μέσα στην ομάδα συνέχεια. Γιατί κι αυτό ακόμα μπορεί να του δημιουργήσει άγχος. Στην αρχή πρέπει να είναι μόνο του. Απλά σε σημείο που να μπορεί να έχει την επαφή τουλάχιστον την οπτική με τους άλλους.

E: Ναι. [Οι υπόλοιποι; N: Λοιπόν.]

N: Οι υπόλοιποι... συνήθως δεν δίνουν μεγάλη σημασία, εκτός αν το πρόβλημα κρατήσει πολύ καιρό ή είναι πολύ έντονο. Αν δηλαδή αρχίσει και ωρύεται και χτυπιέται, γιατί συμβαίνουν κι αυτά, και χτυπιέται κάτω στο πάτωμα κι αυτά, επηρεάζεται η ομάδα, βέβαια στην αρχή δεν είναι τόσο ομάδα. Επηρεάζει τα παιδιά, τα πιο ήρεμα παιδιά ή τα νήπια, που είχαν την περσινή χρονιά για να ξέρουν τι γίνεται στο σχολείο. Αλλά όλα αυτά με συζήτηση..

E: Έπρεπε να διαχειριστείτε δύσκολες σχέσεις ανάμεσα στην ομάδα και το παιδί που παρουσιάζει άρνηση;

N: Όχι ιδιαίτερα, όχι ιδιαίτερα. [Η ομάδα E: Ωραία.] δείχνει κατανόηση συνήθως.

E: Ωραία. Και σε σχέση με το, με ποιον συνεργάζεστε, υπάρχουν άνθρωποι με τους οποίους συνεργάζεστε στο πλαίσιο του ν' αντιμετωπίσετε την άρνηση;

N: 'Ντάξει στη φετινή χρονιά τυχαίνει να είμαι με μια συνάδελφο στην ίδια τάξη, συνήθως είσαι μόνος σου στην τάξη ή αν είσαι σε ολοήμερο ναι, με τη συνάδελφο της άλλης βάρδιας. Με ποιον άλλο εννοείς, ψυχολόγο;

E: Ε, οτιδήποτε έχει χρειαστεί [σε σας N: Όχι, όχι.] στην εμπειρία σας. [Και N: Η]

N: μαμά και η συνάδελφος φτάνουν.

E: Ωραία. Και θέλετε τώρα λίγο να μου πείτε για τη συνεργασία με τη συνάδελφο, πώς βοηθάει, πώς είναι και αν σας έχει βοηθήσει σε πράγματα;

N: Αυτό είναι ένα μεγάλο θέμα γιατί δεν είναι πάντα καλά τα πράγματα στη συνεργασία με τη συνάδελφο, γιατί, ε τουλάχιστον μέχρι τώρα κάθε χρόνο τυχαίνει να είμαι με διαφορετικούς ανθρώπους, ε έχει τύχει να έχω και άσχημες συνεργασίες και αυτό να μη βοηθάει βέβαια την συγκεκριμένη κατάσταση. Πάντα προσπαθώ να υπάρχει μια καλή σχέση, από κει και πέρα.

E: Θέλετε λίγο να μου πείτε τη διαφορά του πώς ήτανε μια καλή και πώς ήτανε μια κακή συνεργασία και το αντίκτυπο στο..

N: Σε μια καλή συνεργασία μιλάς κι ο άλλος ακούει αυτό που του λες. Σε μια κακή συνεργασία λες κάτι, συμφωνείς με τον άλλο και γίνεται τ' ανάποδο. Αυτό είναι μια κακή συνεργασία, δεν υπάρχει καθόλου καλή επικοινωνία, έτσι;

E: Και τι συναίσθημα έχει καθεμία συνεργασία; Πώς σας κάνει να, τι σας έκανε να νιώθετε;

N: Ε, η άσχημη συνεργασία με ζόρισε πάρα πολύ, ήμουνα πάρα πολύ άσχημα τη χρονιά αυτή, δεν μπορούσα να, εε, δεν πήγαινε καλά η δουλειά.

E: Ναι.

N: Ήταν και συνεργασία ολοήμερου που σαφώς οι σχέσεις πρέπει να 'ναι πολύ καλές για να κυλήσει καλά η χρονιά, δεν κύλησε καλά η χρονιά.

E: Μμ

N: Και υπήρχε πάντα μια απογοήτευση και μια εεμ, ναι, μια στεναχώρια για το θέμα.

E: Ναι. Ε, τώρα που το συζητάμε εκ των υστέρων [και που.. N: Θα ακούς μετά;]

Ελπίζω πως ναι. Τώρα που το συζητάμε λοιπόν εκ των υστέρων και το σκεφτόμαστε μετά, όταν σκέφτεστε αυτά τα παιδιά κατ' αρχάς θέλω να μου πείτε αν θα κάνατε κάτι διαφορετικά.

N: Μέχρι τώρα κυλάνε καλά τα πράγματα, δηλαδή όπως το χειριζόμαστε εμ όταν υπάρχει συμφωνία και με την άλλη συνάδελφο, όπως το χειριζόμαστε κυλάνε καλά τα πράγματα.

E: Μχμ.

N: Είναι ευχαριστημένα και τα παιδιά και οι γονείς ε και νομίζω ότι πάει καλά έτσι το πράγμα, οπότε δεν βλέπω το λόγο, ναι..

E: Και όταν σκέφτεστε αυτά τα παιδιά εκ των υστέρων συνήθως τι αναμνήσεις και τι συναισθήματα έχετε γι αυτά;

N: Ε, πάντα ένα τέτοιο παιδί σ' αφήνει πιο έντονες αναμνήσεις, γιατί έχεις κουραστεί πολύ μέχρι να το βάλεις στην ομάδα.

E: Μχμ

N: Εεε, αλλά πολλές αναμνήσεις γενικά.

E: Μχμ

N: Γιατί μετά το παιδί είναι και.. είναι πολύ έτοιμο να είναι μέσα στην ομάδα και βοηθάει πολύ την ομάδα, οπότε σίγουρα έχεις αναπτύξει πιο στενή σχέση, γιατί πρέπει συνέχεια ν' ασχολείσαι έτσι μ' αυτό, ακόμα και κοιτώντας το να δεις τι κάνει και τότε είναι έτοιμο να το βοηθήσεις, ε σαφώς είναι πιο έντονη σχέση.

E: Τι αποκομίσατε από αυτές τις εμπειρίες με τα παιδιά που αρνούσαν να μπουν στην τάξη και δυσκολεύονταν;

N: Εεμ... βλέπεις πολλά πράγματα για την ψυχολογία του παιδιού, για την ψυχολογία της οικογένειας, πώς η οικογένεια το 'χει προετοιμάσει γι αυτό. Εε, και σαφώς βλέπεις και τις δικές σου δυνατότητες να χειριστείς τέτοιες καταστάσεις, γιατί δεν είναι όλα εύκολα, οπότε πρέπει κάποια πράγματα να τα προσπαθείς πιο πολύ. Βλέπεις που έχεις εε περισσότερες δυνατότητες και που υστερείς.

E: Εεμ, θέλω λίγο τώρα να μου πείτε σε σχέση με το ότι αυτή τη στιγμή συζητάμε για την πλευρά του εκπαιδευτικού εμείς εδώ, έτσι, σε μια τέτοια συμπεριφορά. Πιστεύετε ότι γενικά εκεί έξω είναι κάτι που ακούγεται, το πώς ένας εκπαιδευτικός νιώθει, πώς βιώνει αυτή την άρνηση;

N: Εκεί έξω;

E: Ε, στην επιστήμη, στην έρευνα, μεταξύ των ανθρώπων, τους μη εκπαιδευτικούς ας πούμε.

N: Ε, σαφώς στην επιστήμη και στην έρευνα ασχολούνται με το θέμα αυτό.

E: Μχμ.

N: Τώρα το τι ακούγεται στους γονείς μεταξύ τους; Αυτό;

E: Κι αυτό.

N: Σίγουρα όσους αφορά το θέμα... ε, έχουν να πουν κάτι γι αυτό. Από κει και πέρα...

E: Οκ, και πιστεύετε ότι είναι, είναι σημαντικό να ξέρουμε πώς, ποια είναι η θέση του εκπαιδευτικού μέσα σ' αυτή τη συμπεριφορά;

N: Μχμ. Πρέπει να 'ναι ξεκάθαρο αυτό. Πρέπει να 'ναι ξεκάθαρο. Και πρέπει να το κάνει ο εκπαιδευτικός ξεκάθαρο, γιατί αλλιώς μπορεί να δημιουργούνται λάθος εντυπώσεις για το θέμα.

E: Μχμ

N: Πρέπει ο εκπαιδευτικός να το κάνει ξεκάθαρο.

E: Και πως είναι αυτό το, εννοώ με, πώς είναι για σας το να πρέπει να είστε ξεκάθαρη απέναντι σ' αυτά τα πράγματα;

N: Μου ταιριάζει πολύ αυτό, γιατί θέλω να είμαι ξεκάθαρη. Θέλω να είμαι ξεκάθαρη και στους γονείς, και στα παιδιά και στη συνάδελφο. Θέλω να 'μια ξεκάθαρη.

E: Μχμ. Δηλαδή είναι οι ξεκάθαρες και οριοθετημένες σχέσεις που βοηθάνε τα πράγματα;

N: Εε, ναι. Οριοθετημένες, όχι αυστηρά όρια, αλλά ναι, θέλω να υπάρχει αυτό.

E: Ωραία. Και τώρα έτσι λίγο θα γυρίσω στην τάξη και στις σχέσεις μέσα στην τάξη. E, πιστεύετε, εκτός από τα παιδιά που μου είπατε ότι ok επηρεάζονται στην αρχή, αλλά δείχνουν κατανόηση, έχει υπάρξει περίπτωση που επηρέασε και τις υπόλοιπες σχέσεις μέσα στο σχολείο μια συμπεριφορά άρνησης του παιδιού; [Και το άλλο τμήμα, N: Τις υπόλοιπες σχέσεις; A.]και την άλλη συνάδελφο;

N: Μέχρι τώρα σε μένα όχι δεν έχει συμβεί αυτό...

E: Μχμ. Ωραία. Νομίζω πως έχω τελειώσει, άμα θέλετε κάτι να μου πείτε, να μοιραστείτε, ό,τι σκεφτήκατε, αν κάτι;

N: Εε, ναι, όχι κάτι ιδιαίτερο, όχι κάτι ιδιαίτερο.

E: Ωραία.

N: Το γενικό θέμα ποιο είναι;

E: Το γενικό θέμα είναι το.. η οπτική της σχολικής άρνησης από την πλευρά των εκπαιδευτικών.

Συνέντευξη 10

E: Ξεκινώντας θέλω αρχικά να μου πείτε πώς ορίζετε το, τον όρο σχολική άρνηση.

N: E, με προσωπική..

E: Ναι.

N: Μ' έναν προσωπικό ορισμό. Ωραία, εεμ ως σχολική άρνηση θεωρώ ότι είναι όταν ένα παιδάκι, ε μετά από την εμ προσαρμογή που γίνεται στο σχολείο, γιατί όταν ένα παιδάκι ξεκινάει, ε ανάλογα με τα βιώματά του, ανάλογα με την, το δικό του χαρακτήρα και τη στάση της οικογένειας χρειάζεται να έχει ένα χρόνο προσαρμογής. Αυτός είναι πολύ διαφορετικός, είναι πολύ διαφορετικός από παιδί σε παιδί. Εε συνήθως τα παιδιά προσαρμόζονται σ' ένα διάστημα από μια εβδομάδα έως ένα μήνα.

E: Μχμ

N: Όταν ένα παιδάκι ξεπεράσει τον ένα μήνα εε θε-, και δεν θέλει να 'ρθει στο σχολείο κι αντιδρά με κλάματα, εε με φωνές, πέφτει κάτω, χτυπιέται και τα λοιπά ή κάνει εμετούς, ξυπνάει το βράδυ και δεν θέλει να 'ρθει, ε εγώ θεωρώ ότι είναι σχολική άρνηση.

//διακοπή από μαθητές

E: Ωραία. Οκ, έχετε τέτοια περιστατικά στην εμπειρία σας, παιδιών που παρουσίασαν σχολική άρνηση;

N: Ναι. Συνήθως σε ποσοστό τριάντα καινούριων παιδιών μπορεί να παρουσιαστούν ένα με δυο παιδιά το χρόνο.

E: Μχμ.

N: Κάθε σχολική χρονιά δηλαδή ένα με δυο παιδάκια μπορεί να παρουσιάσουν σχολική άρνηση.

E: Θέλετε να μου πείτε λίγο πώς είναι για σας ε να βλέπετε τα παιδιά ν' αντιδρούν έτσι; Πώς είναι το συναίσθημα;

N: Ε, είναι πολύ στενάχωρο, δύσκολο, εεμ πολλές φορές δημιουργεί μια αμηχανία εε και κυρίως γιατί βλέπεις το παιδί να ταλαιπωρείται, να στεναχωριέται και μερικές φορές εμ νιώθεις ανίκανος να το βοηθήσεις.

E: Μχμ. Τι κάνετε συνήθως γι αυτά τα παιδιά;

N: Εεμ, πριν, κατ' αρχήν πριν να έρθουμε σ' αυτή τη φάση, όταν ένα παιδάκι έρχεται στο σχολείο εε γίνεται μια συζήτηση με τους γονείς για το αν το παιδί είναι έτοιμο να παρακολουθήσει ένα σχολικό περιβάλλον, να ενταχθεί σ' ένα σχολικό περιβάλλον, κι αν και όλη η οικογένεια είναι έτοιμη για μια τέτοια αλλαγή.

E: Μχμ.

N: Γιατί πολλές φορές εεμ, μπορεί οι γονείς να επηρεάζονται από άλλους γονείς και να είναι κι η ανάγκη τους τέτοια γιατί δουλεύουν και να θέλουν τα παιδιά, να πάνε τα παιδιά τους σ' ένα σχολικό περιβάλλον προσχολικής ηλικίας, αλλά να μην είναι ούτε τα παιδιά έτοιμα, ούτε οι γονείς ή να μην είναι κάποιο μέλος της οικογένειας έτοιμο,

παραδείγματος χάρη οι παππούδες οι οποίοι αρνούνται ν' αποχωριστούν τα παιδιά.

E: Μχμ.

N: Οπότε πρώτα συζητάμε τους γονείς, κατά πόσο η απόφαση τους αυτή εε έχει συζητηθεί σε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη, είτε είναι το παιδί είτε είναι οι γονείς, και κατά πόσο είναι όλοι προετοιμασμένοι κι αποφασισμένοι να στηρίξουν μια τέτοια προσπάθεια. Ε, αν έστω κι ένα μέλος της οικογένειας εκφράζεται εε λεκτικά ή όχι, μπορεί να είναι σωματικά, με κάποια έκφραση του προσώπου τους ή με κάποια υπονοούμενα αρνητικά για το σχολείο, αυτό μπορεί να επηρεάσει το παιδί και το παιδί να μη θέλει να πάει στο σχολείο γιατί νιώθει ανασφάλεια. Έτσι κι αλλιώς όταν ξεκινάει ένα παιδί στο σχολείο, όσο και να του λένε «θα πας να παίξεις, θα 'ναι ωραία, θα σ' αγαπάνε, θα κάνεις φίλους» αυτό είναι πολύ αόριστο. Μέχρι το παιδί να μπορέσει να καταλάβει τι είναι σχολείο, να δει ότι δεν χάνει τίποτα από τη ζωή του, τους γονείς του τους βλέπει ξανά, επανέρχεται στο σπίτι και τα πράγματα διατηρούνται σε μια ισορροπία που έχει ανάγκη, αυτό είναι πολύ αόριστο, οπότε αν κάποιο από τα μέλη της οικογένειας γυρνώντας το παιδί στο σχολείο, εκφραστεί αρνητικά για το σχολείο, αυτό επηρεάζει το παιδί. Γι αυτό τους ρωτάω «είστε όλοι έτοιμοι να ξεκινήσετε;» άλλοι από τους γονείς μου λένε είναι, άλλοι λένε ότι οι γον-, οι παππούδες αντιδρούν αλλά θα το παλέψουμε, ε οπότε δεν είμαι απολύτως σίγουρη ότι τα παιδιά είναι τα ίδια προετοιμασμένα και όλοι που εμπλέκονται είναι προετοιμασμένοι. Αυτός είναι ένας παράγοντας νομίζω που μπορεί να μπερδεύει τα παιδιά και να τα κάνει να μη θέλουνε να 'ρθούνε στο σχολείο. Όταν, τώρα με ρωτήσατε, όταν έρθουν και παρουσιάσουν [εε.. E: Μχμ. Ναι.] Λοιπόν, από τη στιγμή που γίνει η κουβέντα μετά παίρνω ένα ερωτηματολόγιο στα παιδιά, ε από τους γονείς για τα παιδιά, το οποίο αφορά εε και το τι τρώνε τα παιδιά και το τι τους αρέσει και τη συμπεριφορά και τη στάση των γονέων και τα ποια μέλη εμπλέκονται και ιατρικά,

E: Μχμ

N: συνήθειες, προσπαθώντας να δούμε το προφίλ του παιδιού και πώς θα το βοηθήσουμε, εε υπάρχει μια περίοδος προσαρμογής, όπως σας είπα και πριν, δηλαδή θεωρούμε ότι το παιδάκι θα πρέπει να 'ρθει πρώτα μαζί με τους γονείς του να γνωρίσει το σχολείο, μετά να μείνει, ε αφού οι γονείς του πούνε ότι θα πρέπει να το

αποχωριστούν, να μείνει για ανάλογα πόσο αντέχει, μισή ώρα, όσο αντέχει το παιδάκι, αυξάνοντας το χρόνο παραμονής στο σχολείο. Εε, τώρα τα παιδάκια τα οποία αρνούνται να έρθουνε στο σχολείο, εε προσπαθούμε να έχουμε ένα μίνιμουμ χρόνο παραμονής στο σχολείο, για να μπορέσει να γνωρίσει τις τάξεις, τους φίλους του, την αυλή, τα παιχνίδια, τις δραστηριότητες, τις δασκάλες και να δεθεί μαζί τους, ε το οποίο, αν το παιδάκι αρνείται πεισματικά, θεωρούμε ότι δεν πρέπει να υπερβαίνει αρχικά τη μισή ώρα.

E: Μχμ.

N: Και μετά συζητάμε και με τους γονείς το πώς μπορούνε να το στηρίξουνε επιπλέον, δηλαδή, όπως είπα και πριν, αν υπάρχουν παράγοντες που επιβαρύνουνε, όπως είναι οι παππούδες και οι γιαγιάδες, είτε να τους απομακρύνουμε για κάποιο διάστημα ή να μπορέσουνε να τους πείσουνε ότι θα πρέπει κι εκείνοι να συνεργαστούνε για να βοηθήσουν το παιδί, εε να διαβάσουνε βιβλία τα οποία σχετίζονται με το σχολείο στα παιδιά, ώστε το παιδί μέσα απ' τις ιστορίες να βλέπουν πιθανά και τον εαυτό τους στον καινούριο του ρόλο, εε ν' αφιερώνουν περισσότερο χρόνο στα παιδιά το απόγευμα,

E: Μχμ

N: ώστε ε το παιδάκι να μη νιώθει ότι χάνει τους γονείς του, εε να προσπαθούν να βρουνε όσο το δυνατόν περισσότερο χρόνο, να του μιλάνε εε για το πώς κι εκείνοι περνάνε την ημέρα τους και πώς κι εκείνοι μπορούν να συναντούν δυσκολίες και πώς κι εκείνοι μπορεί να έχουν προβλήματα, ώστε να παρουσιάζουν και τη δική τους τη ζωή στην πραγματική της διάσταση, με τα καλά της και με τα κακά της, εεμ να το στηρίζουνε, τους λέμε να το στηρίζουνε το παιδάκι συναισθηματικά, ότι «ναι, σε καταλαβαίνω ότι νιώθεις εε, ότι μπορεί εδώ να μη νιώθεις άσχημα, αλλά πρέπει να δίνουμε χρόνο στην κάθε μας, εε στην κάθε μας προσπάθεια, στο κάθε μας βήμα και όπως μεγάλωσες και στην αρχή δεν περπατούσες, στην αρχή δε μιλούσες κι έκανες μεγάλη προσπάθεια για όλα αυτά, το ίδιο χρειάζεται τώρα για την καινούρια σου ζωή στην αλλαγή» εεμ και χωρίς να υπάρχουνε και πολύ έντονες, εγώ τους λέω τουλάχιστον αν μην υπάρχουνε έντονοι συναισθηματισμοί, δηλαδή εε ούτε υπερβολικά «ω, μα θα πας περάσεις καλά, θα 'ναι ωραία, θα 'ναι τέλεια», ούτε αν το παιδί ας πούμε κλαίει και στεναχωριέται και οι ίδιοι να νιώθουν πάρα πολύ άσχημα

κι αυτό να το μεταφέρουν στα παιδιά τους. Δηλαδή να προσπαθούν να ελέγχουν και τα δικά τους τα συναισθήματα,

E: Μμμ.

N: ώστε να μη μεταφέρεται στα παιδιά μια συναισθηματική φόρτιση που μπορεί να έχει πολλές φορές, και κυρίως η μητέρα, την πρώτη φορά που χωρίζονται απ' το παιδί. Από κει και μετά τους ζητάμε εε και προσπαθούμε να έχουμε καθημερινή συνεργασία, όταν δηλαδή οι γονείς παίρνουν το παιδάκι μετά να μιλάμε στο τηλέφωνο για να μην γίνεται κουβέντα μπροστά του και πάλι το παιδί νιώθει ότι συνεχώς μιλάμε γι αυτό και δημιουργείται μια αρνητική αντίδραση, δηλαδή φεύγοντας μετά μιλάω με τους γονείς στο τηλέφωνο εε για να τους πούμε πώς πήγε, τι κατακτήσαμε, τι δεν κατακτήσαμε και το πώς μπορούμε να βοηθήσουμε ο ένας τον άλλο. Τώρα μετά υπάρχει κι ένα κομμάτι, υπάρχει το, που έχει να κάνει με το τι κάνει ο δάσκαλος στο σχολείο. Δηλαδή, γιατί πέρα απ' αυτά που περιμένεις, προσδοκός από τους γονείς, ένα μεγάλο κομμάτι είναι το τι κάνεις εσύ ως δάσκαλος στο σχολείο, γιατί τα παιδιά έρχονται από διαφορετικά περιβάλλοντα κάποιοι μπορούν να συνεργαστούν, κάποιοι έχουν χρόνο, κάποιοι θέλουν, κάποιοι δεν μπορούν ή δεν θέλουν. Εκεί νομίζω ότι είναι πολύ μεγάλος..

//διακοπή από μαθητές

E: Το κομμάτι του τι κάνει ο εκπαιδευτικός.

N: Ναι, του τι κάνει ο εκπαιδευτικός νομίζω ότι αυτό το κομμάτι είναι πολύ μεγάλο κι αν μ' αφήσουνε να το πω θα το πω. (γέλια)

//διακοπή από μαθητές

E: Οκ.

N: Για μένα το, τα πάντα είναι θέμα σχέσης, αν δηλαδή ένα παιδάκι δημιουργήσει μια καλή σχέση με τη δασκάλα του, νιώσει ασφάλεια, εμπιστοσύνη αυτό θα το βοηθήσει πάρα πολύ να ξεπεράσει πιο.. τα εμπόδια τα συναισθηματικά.

//διακοπή από μαθητές

N: Νομίζω πως τα συγκεκριμένα παιδιά, εε αν για όλα τα παιδιά είναι αναγκαίο και

πάρα πολύ βασικό ν' αναπτύξεις μια ζεστή, τρυφερή σχέση με τα παιδιά, ασφάλειας, τα οποία μπορούν να σου εμπιστεύονται τα πάντα, ε επιπλέον για τα παιδιά που παρουσιάζουν σχολική άρνηση σ' αυτό το κομμάτι θα πρέπει ο εκπαιδευτικός, εγώ προσπαθώ να δουλεύω και περισσότερο πάνω σ' αυτό.

E: Μχμ

N: Δηλαδή να τους αφιερώνω περισσότερο χρόνο, σε κάθε ευκαιρία, είτε μέσα στις δραστηριότητες είτε εκτός, να μιλάω μαζί τους εεμ προσπαθώντας να τα γνωρίσω, εεμ κάνω κι εγώ το ίδιο, πολλές φορές τους αναφέρω περιστατικά από τη δική μου τη ζωή, που εγώ δυσκολεύτηκα, πώς πολλές φορές εμμ κι εγώ συνάντησα εμπόδια και μου ήτανε πάρα πολύ δύσκολο να τα ξεπεράσω, εε προσπαθώ να τους λέω και μέσα από δικά μου παραδείγματα πάλι το ότι όταν προσπαθείς και θέλεις μπορείς να τα καταφέρεις ακόμα κι αν κάτι σου φαίνεται δύσκολο και καθώς προχωράει ο καιρός και είμαστε μαζί τους φέρνω παραδείγματα από τις δικές τους μικρές κατακτήσεις σε διάφορα άλλα επίπεδα.

E: Μχμ

N: Δηλαδή πώς ας πούμε, αν είναι νήπια, πώς δεν μπορούσες να πιάσεις καθόλου το μολύβι και να γράφεις και τώρα μπορείς άρα αφού μπορείς και σ' αυτό να τα καταφέρεις μπορείς και ν' αποχωριστείς τη μαμά σου, τους λέω κι εγώ τα ίδια πράγματα όπως έλεγα και πριν, ότι πώς ήσουν μωράκι και δεν τα 'χες καταφέρει και έκανες πολύ πολύ καιρό για να περπατήσεις έτσι κι αυτό μπορεί να το καταφέρεις και συνεχώς πάλι μιλάω για τους γονείς και προσπαθώ να τους πω εε τα μικρά βήματα που κάναμε εμείς εδώ για να τα εκτιμούν κι εκείνοι και να επιβραβεύουν τα παιδιά τους. Να σας αναφέρω ένα παράδειγμα.

E: Μχμ

N: Ένα παιδάκι πριν από μια βδομάδα πάλι έκλαιγε το πρωί και κάποια στιγμή εκτός δραστηριότητας τον πήρα και του, τον ρωτούσα εε αν το απόγευμα βλέπει τη μαμά του, αν δε τη βλέπει, πώς νιώθει, τι είναι αυτό που το στεναχωρεί, και μου είπε ότι το πρωί είναι στο σχολείο, τ' απόγευμα η μαμά μου λείπει κι όταν είναι εκεί κάνει δουλειές και δεν παίζουν μαζί. Και κάναμε μια συμφωνία, ότι αν συμφωνήσουμε με τη μαμά ότι θα του αφιερώνει κάθε μέρα ένα χρόνο για παιχνίδι αν κι εκείνος θα

προσπαθήσει το πρωί να μην κλαίει. Εε το συζητήσαμε με τη μαμά, προσπάθησε κι εκείνη να παίζει και ήτανε καλύτερα. Ένα άλλο παράδειγμα είναι ότι εε μερικές φορές υπάρχουν κάποιοι απρόβλεπτοι παράγοντες, δηλαδή δεν μπορείς να ξέρεις το τι ακριβώς συμβαίνει στο σπίτι.

E: Μχμ

N: Ένα παράδειγμα είναι το εξής, ότι πολλές φορές οι γονείς το πρωί, επειδή κι εκείνοι βιάζονται να ετοιμαστούν εε βάζουν τα παιδιά να βλέπουν τηλεόραση και παίρνουνε μια κουβερτούλα κι έχουν και το γαλατάκι τους και κάθονται στην τηλεόραση, οπότε το παιδί μετά του είναι πάρα πολύ δύσκολο να φύγει απ' αυτή την κατάσταση, να ντυθεί, να πλυθεί και να ετοιμαστεί να πάει στο σχολείο.

E: Ναι.

N: Οπότε ξανά, αν δεν μπορώ να συνεννοηθώ με τους γονείς και συνεχίζουν να το κάνουν, προσπαθώ να το συνεν-, να το συζητήσω και με τα παιδιά. Και τους λέω παιδιά, αν κι εγώ βάλω την αγαπημένη μου εκπομπή στην τηλεόραση κι έχω και την κουβερτούλα μου κι έχω και τον καφεδάκο μου ζεστά ζεστά κι έχω και το τζάκι μου, τη σόμπα μου, το καλοριφέρ να καίει, δεν θέλω να πάω στη δουλειά.

E: Ναι.

N: Προσπαθώ να το εξηγήσω και στα παιδιά και στους γονείς, απ' όπου μπορέσουμε να βρούμε..

E: άκρη.

N: Ναι. Κάποια άκρη.

E: Ωραία. Και πρώτα απ' όλα θέλω λίγο να μου πείτε πώς είναι αυτή η σχέση με τους γονείς. Μου λέτε ότι μιλάτε μαζί τους, συνεργάζεστε. Πρώτον, πώς αντιδρούν αυτοί και πώς είναι η θέση τους και δεύτερον τι συναισθήματα σας δημιουργούν αυτές οι αντιδράσεις τους και το πώς είναι αυτοί απέναντί σας;

N: Ε, κοιτάζτε, είναι διαφορετικε-, διαφορετι-, ε δεν είναι όλες οι περιπτώσεις ίδιες. Δηλαδή υπάρχουν γονείς οι οποίοι.. εεμ συνεργάζονται κι ανταλλάσσουμε μεταξύ μας τις εμπειρίες και συζητάμε και προσπαθούμε να βρούμε πώς θα προσαρμο-, πώς θα

προσαρμοστεί το παιδί καλύτερα στο σχολείο και πιο γρήγορα και υπάρχουν γονείς οι οποίοι εεμ ουσιαστικά δεν θέλουν ν' αποχωριστούν τα παιδιά τους, δηλαδή δεν έχουν αποφασίσει ότι το παιδί τους φεύγει από κοντά τους. Νομίζω ότι, χωρίς να είμαι ψυχολόγος, ότι εεμ ουσιαστικά ο αποχωρισμός είναι πολύ πιο δύσκολος για κείνους παρά για το παιδί. Εεμ υπάρχουν οι λόγοι οι οποίοι μπορεί να είναι κοινωνικοί, μπορεί να είναι οικονομικοί, γιατί δουλεύουν ή οτιδήποτε, που τους αναγκάζουν να στείλουν το παιδί στο σχολείο, αλλά δεν είναι έτοιμοι να το κάνουν. Οπότε μ' αυτούς τους γονείς εεμ υπάρχει μια αμηχανία και πολλές φορές δεν υπάρχει συνεργασία. Δηλαδή εεμ προσπαθώ να τους πω αυτά που σας είπα πριν, να δώσω κάποιες εεμ συμβουλές, ιδέες, για το πώς μπορούμε να συνεργαστούμε, αλλά οι γονείς είναι επιθετικοί, θεωρούν ότι φταίμε εμείς που δεν προσαρμόζεται το παιδί στο σχολείο, πάντα προσπαθούν να πουν ότι «α, κάτι έγινε. Το μάλωσε ένα άλλο παιδί, η δασκάλα δεν ήταν ευγενική μαζί του», εεμ βρίσκουν δηλαδή παράγοντες οι οποίοι είναι συνεχώς έξω από αυτούς και δεν εστιάζουν σ' αυτό. Ή υπάρχουν άλλοι γονείς, που εε μπορεί ας πούμε το παιδάκι να κλάψει στην αρχή στο σχολείο που έρχεται και φεύγοντας να είναι έξω από την πόρτα και να κλαίνε κι εκείνοι ακόμη περισσότερο, με μια συναισθηματική φόρτιση. Δηλαδή, εε και υπάρχει ένα κομμάτι εδώ πέρα από, έτσι όπως το έχω διαπιστώσει εγώ, είναι ότι ουσιαστικά δεν εμπιστεύονται, δηλαδή δεν εμπιστεύονται ότι μπορεί να βρεθεί και κάποιος άλλος, ο οποίος θ' αγκαλιάσει το παιδί τους και θα τους ααμ, θα μπορέσει να, αν όχι να κάνει αυτά που κάνουν οι ίδιοι, αλλά τουλάχιστον θα του φερθεί με όσο το δυνατόν καλύτερο τρόπο. Τώρα τα συναισθήματα που με ρωτήσατε είναι ανάμεικτα, δηλαδή παρ' όλο που το έχω αντιμετωπίσει πάρα πολλές φορές, παρ' όλο που βάζω τη λογική μου κάτω και προσπαθώ να δουλέψω, πολλές φορές δεν σας κρύβω ότι κι εγώ θυμώνω, εεμ όταν δηλαδή βλέπω ότι συνεχώς υπάρχει μια αμφισβήτηση και μη αποδοχή ουσιαστικά, που αυτό κάνει στο να μην μπορούμε να συνεργαστούμε εεμ μερικές φορές μπορεί να βγαίνουν και αυτά τα συναισθήματα. Μετά έρχεται η.. εε μια δεύτερη σκέψη που λέει «ντάξει, χαλάρωσε είναι η δική τους αδυναμία» και μετά προσπαθούμε ξανά από την αρχή να βρούμε τρόπους για το πώς μπορεί να γίνει καλύτερη η προσαρμογή του σχολείου μέσα από τη συνεργασία των γονιών. Υπάρχουν γονείς που εε τελικά δεν εμπιστεύονται και τα παιδιά σταματούν από το σχολείο, δηλαδή δεν ξεπερνούν αυτό το σκόπελο της προσαρμογής και σταματούν. Αυτές είναι λίγες περιπτώσεις, οι περισσότεροι προσπαθούν, έστω και πολύ δύσκολα

και τελικά τα παιδιά προσαρμόζονται στο σχολικό περιβάλλον, γιατί και οι ίδιοι έχουν βοηθήσει ή ίσως κι εμείς έχουμε κάνει καλύτερα αυτό που πρέπει να κάνουμε. Εεμ τις περισσότερες φορές τα συναισθήματα είναι ότι εγώ είμαι εδώ για να βοηθήσω, να βοηθήσω προς όλες τις α, τις αα κατευθύνσεις.

E: Μχμ

N: Εεμ, τι άλλο συναίσθημα... αυτό.

E: Ωραία. Εε, όταν παιδιά έχουν φύγει πώς σας έκανε να νιώσετε αυτό, το ότι δεν έμειναν τελικά;

N: Από, που έχουνε φύγει [απ' το σχολικό περιβάλλον; E: Που έχουνε φύγει,]

E: ναι.

N: Εεμ, κοιτάζετε επειδή και εγώ και οι συνεργάτες μου είναι μόνιμοι στο σχολείο και ξέρω με ποιους έχω να κάνω, δηλαδή δεν αλλάζω συνεργάτες κάθε χρόνο ή δεν ξέρω κάθε πόσο, κι επειδή για μένα το, είναι πάρα πολύ σημαντικό το όλοι μαζί να μπορούμε να έχουμε ένα σκοπό, ένα όραμα, μια ιδέα, να έχουμε τις ίδιες, παρ' όλο που για την παιδαγωγική υπάρχουν οι ίδιες αξίες θεωρητικά, στην πράξη δεν συμβαίνει αυτό, οπότε για μένα το να συνεργαζόμαστε και να 'χουμε τον ίδιο κώδικα επικοινωνίας για το πώς θ' αντιμετωπίσουμε τα παιδιά, πώς θα τα βοηθήσουμε, κι αν υπάρχουν προβλήματα να τα συζητάμε, είναι πολύ σημαντικό, σ' αυτό δεν έχω κάποια ανασφάλεια. Δηλαδή θεωρώ ότι όλοι μας προσπαθούμε να κάνουμε ό,τι δυνατόν το καλύτερο, κι ότι αν δεν το καταφέρνουμε τελικά, σ' αυτό συμβάλλουν κι εξωτερικοί παράγοντες.

E: Μχμ.

N: Οπότε εγώ πιστεύω ότι δεν ήτανε η σωστή στιγμή για να ξεκινήσει το παιδί στο σχολείο και οι γονείς δεν είχαν αποφασίσει ότι θα γίνει αυτό. Εεμ σ' αυτό δεν, νιώθω μια χαρά, πιστεύω ότι, και τους βρίσκω στο δρόμο πολλές φορές, γιατί είναι μικρή πόλη ο Βόλος, και τους χαιρετάω και συζητάμε. Πολλοί απ' αυτούς έρχονται άλλη χρονιά. Δηλαδή όταν το παιδάκι μεγαλώνει αποφασίζουν και το βλέπουνε διαφορετικά. Κάποιοι δεν έρχονται καθόλου, επιλέγουν ένα άλλο σχολικό περιβάλλον. Αλλά αυτό, ε, ναι ει-, έτσι κι αλλιώς είμαστε όλοι τόσο διαφορετικοί

οπότε..

E: Οκ.

N: Δεν μπορούμε με όλους να.. να συμφωνούμε.

E: Ναι. Θέλετε λίγο να μου πείτε για τη συνεργασία σας εδώ που μου λέτε ότι είναι σημαντικό να συζητάτε και να το αντιμετωπίζετε όλοι μαζί; Πώς είναι; Πώς βοηθάει;

N: Όταν λέτε εργασία;

E: Τη συνεργασία μέσα στο σχολείο με τους υπόλοιπους [συναδέλφους. N: Α, με τους υπόλοιπους]

N: συνεργάτες; Εεμ, με τους υπόλοιπους συνεργάτες κατ' αρχήν έστω και στα μικρά μας διαλείμματα, όπως τρέχουμε μέσα στο σχολείο, μπορεί να προκύψει κάτι, οπότε συζητάμε εκεί επιτόπου ανάλογα με το πρόβλημα που έχουμε για το τι θα γίνει, πώς θα γίνει, εε πώς θα τ' αντιμετωπίσουμε, πώς θα μιλήσουμε στους γονείς, πώς θα σταθούμε, πώς, δηλαδή υπάρχει μια τέτοια συνεργασία. Κι όχι μόνο με μένα που διοικώ το σχολείο αλλά και με τους υπόλοιπους συνεργάτες εε υπάρχει μια τέτοια συνεργασία. Ένα απλό παράδειγμα θα σας πω, σήμερα ένα παιδάκι έκανε εμετό, τα μάζευε η δασκάλα, ήταν πάρα πολλά, εε πέρασε μια άλλη συνάδελφος, είδε ότι δε-, δυσκολευόταν και λέει «να σε βοηθήσω».

E: Ναι.

N: Δηλαδή υπάρχει ένα τέτοιο κλίμα. Από κει και μετά υπάρχουνε κάποιες εε σταθερές συναντήσεις που έχουμε μέσα στο χρόνο και προγραμματίζουμε και δραστηριότητες που θα κάνουμε και τις εκδηλώσεις μας και τις συναντήσεις με τους γονείς, εε οπότε αυτό γίνεται το καλοκαίρι, γίνεται στην αρχή της χρονιάς, γίνεται τα Χριστούγεννα, γίνεται μετά το Φεβρουάριο-Μάρτιο, μετά γίνεται το Πάσχα και μετά το καλοκαίρι ξανά ένας απολογισμός και από κει και μετά πέρα απ' αυτές τις ξέρω 'γω δίμηνες συναντήσεις περίπου που έχουμε, εε περίπου μια φορά το μήνα πάλι μαζευόμαστε και συζητάμε εε το τι 'χαμε προγραμματίσει να κάνουμε, τι έγινε, τι προβλήματα μπορεί να παρουσιάστηκε, πού ο ένας μπορεί να χρειαστεί βοήθεια από τον άλλον, απ' οτιδήποτε έχουμε να προετοιμάσουμε ή από κάποια βοήθεια που μπορεί να χρειαστεί κάποιος ή το πώς είχε ένα πρόβλημα και πώς το αντιμετώπισε

και ή πως θα 'θελε να τον βοηθήσουμε. Ανταλλάσουμε δηλαδή γνώμες, απόψεις.

E: Ωραία. Και σε σχέση με τα παιδιά με σχολική άρνηση αυτό βοηθάει και πώς;

N: Ναι, αυτό βοηθάει πάρα πολύ εμ γιατi μπορεί ας πούμε ν' αναφέρει κι ένας συνάδελφος κάποια ιδέα του και πώς βοήθησε ένα παιδάκι σε μια αντίστοιχη περίπτωση, εε μπορεί να παρα-, να παραχθεί βοήθεια, δηλαδή εε μπορεί ο δάσκαλος που έχει το παιδάκι με τη σχολική άρνηση κι έχει και τ' άλλα, τα υπόλοιπα τα παιδάκια κάποια στιγμή να μην μπορεί να το βοηθήσει οπότε ένας δάσκαλος, επειδή εμείς κάνουμε και διάφορες εμ είτε αθλητικές δραστηριότητες, είτε επισκέψεις, οπότε υπάρχουν αρκετοί συνάδελφοι που βρίσκονται πέρα από τους μόνιμους συναδέλφους που έρχονται ή φεύγουμε εμείς εκτός οπότε κάποιες ώρες είμαστε εμείς ελεύθεροι, οπότε ειδικά όταν κάνουμε προσαρμογές, είτε παραμένουν κάποια παιδάκια τα οποία ε θέλουν μεγαλύτερη στήριξη, εε μπορούν ν' ασχοληθούν κι άλλοι δάσκαλοι πλην του δασκάλου της τάξης. Δηλαδή τι θέλω να πω, αν ένα παιδάκι κλαίει κι έχει βγει ένα, θέλει να βγει περισσότερες φορές διάλειμμα γιατί έξω έχουμε ένα ωραίο κήπο και χαλαρώνει ο κήπος, να σκάψεις τα χώματα, να παίζει, να τρέξει, κι έχει βγει ένα άλλο τμήμα, εε ο ένας συνάδελφος μπορεί να ρωτήσει τον άλλο «θέλεις να τον πάρω έξω να παίξουμε, να χαλαρώσει, να μιλήσουμε λίγο παραπάνω», είτε και μέσα στο σχολείο. Μπορεί ένα παιδάκι αν νιώθει, μερικές φορές έχει γίνει προσαρμογή και στην κουζίνα, γιατί η κουζίνα ένιωθε, θύμιζε τη μαμά του, τη γιαγιά του, δεν ξέρω 'γω εκεί που μαγείρευε, οπότε η μαγείρισσα καθόταν και του μιλούσε ή εε ένα μικρό παιδάκι μπορεί να πάει σ' ένα τμήμα από μεγαλύτερα παιδιά με τη δασκάλα, εε γιατί εκεί δεν έχει ν' ανταγωνιστεί να το πω τα υπόλοιπα παιδιά. Δηλαδή ένα παιδάκι που έρχεται, πέρα απ' τον αποχωρισμό αν ας πούμε στην ηλικία των τρεισήμισι τεσσάρων χρονών, πέρα από τον αποχωρισμό της οικογένειας του, που είναι κάτι πρωτόγνωρο, εμ έχει να αντιμετωπίσει το ότι από κει που ήτανε ο μοναδικός ή η μοναδική στην οικογένεια κι όλοι περιστρέφονταν τριγύρω του,

E: Ναι.

N: ε σα δορυφόροι, τώρα αυτός θα πρέπει να περιστρέφεται γύρω από μια μοναδική δασκάλα, να μοιράζεται παιχνίδια, να μοιράζεται τους φίλους, όλα, να περιμένει, να 'χει υπομονή, και τα οποία είναι βήματα που το κάθε παιδάκι πρέπει να τα κατακτήσει σιγά σιγά, γιατί δεν τα έχει ζήσει, οπότε αν ένα παιδάκι μικρότερο πάει

σ' ένα παιδάκι, σ' ένα τμήμα με μεγαλύτερα παιδιά, ας πούμε νήπια ή προνήπια, επειδή εκεί ακριβώς αα τα παιδιά έχουν μάθει να συνεργάζονται καλύτερα, να υποχωρούν, να διεκδικούν με πιο ήπιο τρόπο απ' το να τραβάω παιχνίδια ή να σπρώχνω, το παιδάκι νιώθει μεγαλύτερη ασφάλεια,

E: Μμ.

N: οπότε είτε τον πρώτο χρόνο προσαρμογής είτε όταν χρειαστεί ενδιάμεσα μπορεί να πάει σ' ένα άλλο τμήμα και ν' ασχοληθεί η δασκάλα μαζί του..

E: Ναι.

N: εε που θα έχει περισσότερο χρόνο ή που θα έχει τα μεγαλύτερα παιδιά για να το βοηθήσουν.

E: Ωραία.

N: Κι αυτό το συζητάμε κι έχει κατά κάποιο τρόπο καθιερωθεί και μετά στις συναντήσεις πάλι το συζητάμε πώς πήγε ή δεν πήγε.

E: Ωραία. Ε, θέλω λίγο τώρα να μου πείτε, όταν συζητάμε γι αυτά τα παιδιά εκ των υστέρων και που [έχουνε περάσει απ' το σχολείο, N: Μμ. Μχμ.] πρώτα απ' όλα αν θ' αλλάζατε κάτι σ' αυτά που κάνατε γι αυτά τα παιδιά.

N: Εεε, εκείνο που βλέπω με τα, με τα χρόνια είναι ότι τα παιδιά θέλουν περισσότερο χρόνο.

E: Μχμ

N: Αυτά τα παιδιά θέλουν περισσότερο χρόνο. Όσο περισσότερο χρόνο τους δώσεις, ε είτε χρόνο προσαρμογής είτε χρόνο ενασχόλησης μαζί τους, τόσο πιο εύκολο να, και πιο γρήγορα αα προσαρμόζονται. Δηλαδή προσπαθούμε, αν και είναι δύσκολο να το καταφέρουμε πάντα, γιατί υπάρχουν πολλά παιδιά που προσαρμόζονται κάθε χρονιά, ε ο χρόνος τρέχει, οι δραστηριότητες και τα λοιπά, προσπαθούμε να αυξάνουμε το χρόνο που αφιερώνουμε σ' αυτά τα παιδιά . Και γι αυτό πολλές φορές, εμ επειδή κάποιοι γονείς ρωτάνε την άνοιξη ή το καλοκαίρι για την επόμενη χρονιά, τους λέω ότι αν έχονε χρόνο, ε και διάθεση θα ήταν καλύτερα να προσαρμοστούν και να ξεκινήσουν την πρώτη τους εμπειρία λίγο πριν την τάξη τους, δηλαδή λίγο

πριν τον Σεπτέμβρη, έτσι ώστε αν ας πούμε επειδή ο καιρός βλέπω ότι στα παιδιά στην προσαρμογή τους ε και αυτό θα επηρεάσει την σχολική τους άρνηση ή όχι, εε έχει να κάνει με το πόσο χρόνο βγαίνουμε στην αυλή. Τα παιδιά από κει που έρχονται από το καλοκαίρι από κει που παίζουν στη θάλασσα και τα λοιπά, αν τα βάλεις και τα κλείσεις μέσα σε μια αίθουσα νιώθουν εγκλωβισμένα. Οπότε η αυλή, τα παιχνίδια, η αμμοδόχος που έχουμε, το νεράκι που τρέχει από τον καταρράκτη κι όλα αυτά τα βοηθάει πάρα πολύ να προσαρμοστούν πιο εύκολα. Οπότε αν έρθουν Σεπτέμβρη κι έχεις ένα κακό καιρό, ευμετάβλητο, οπότε κάποιες φορές βρέχει κι αναγκάζεσαι να μείνεις μέσα είναι δύσκολο. Αν έρθουν άνοιξη ή καλοκαίρι, που συνήθως ο καιρός, αν όχι πάντα, είναι καλός και βγαίνουμε πολύ περισσότερο στην αυλή και τα παιδιά αυτά έχουν περισσότερο χρόνο να παίζουνε έξω, τους είναι πιο εύκολο να προσαρμοστούν οπότε πιθανά να μην εκδηλώσουν και τόσο πολύ μεγάλη άρνηση για να έρθουν στο σχολείο. Δηλαδή ένα που προσπαθώ ν' αλλάξω είναι το πότε θα ξεκινήσουν, να μην ξεκι-, επίσης αν κλαίνε δέκα παιδιά τον Σεπτέμβρη, το Μάιο δεν θα κλαίει κανένα, οπότε το ένα παιδάκι που θα 'ρθει στις 15 Μαΐου μπορεί να προσαρμοστεί πολύ εύκολα σε μια βδομάδα, ένα παιδάκι που θα 'ρθει τέλος Μαΐου θα προσαρμοστεί κι αυτό πιο εύκολα, γιατί μερικές φορές το κλάμα όπως κι η χαρά είναι μεταδοτικά.

E: Ναι.

N: Δηλαδή κλαίει ο ένας, κλαίνε κι οι υπόλοιποι και μετά μου γίνεται συνήθεια και κλαίω.. ενώ αν χαίρεται ο ένας παρασύρει και τους άλλους στη χαρά. Ένα είναι αυτό, σε σχέση με το χρόνο προσαρμογής, το χρόνο που αφιερώνω κι εγώ και οι συνάδελφοι περισσότερο στο παιδί, που πάλι είναι μεγαλύτερος αν ένα παιδάκι δεν ξεκινήσει μαζί με όλα τα παιδάκια της προσαρμογής, οπότε πάλι έχεις περισσότερο χρόνο ν' αφιερώσεις γιατί δεν ασχολείσαι με άλλα παιδάκια που θα προσαρμοστούν κι αν παρ' όλα αυτά δεν ισχύουν αυτοί οι παράγοντες και έρθουν το Σεπτέμβρη με όλα τα υπόλοιπα τα παιδιά, εκεί όποιο παιδάκι έχει περισσότερη ανάγκη να ασχολείσαι ακόμη περισσότερο μαζί του. Δηλαδή αυτό, ν' αυξάνει συνεχώς ο χρόνος. Αυτό. Εεεμ, και επιδίωξη ακόμη μεγαλύτερες επαφές με τους γονείς, ακόμη και μ' αυτούς που αρνούνται. Εε, πολλές φορές του, εε και έχει γίνει, και είναι και.. επιθυμητό να γίνεται στο μέλλον, είναι να συμβάλλει και κάποιος ειδικός. Γιατί εμείς ως παιδαγωγοί μπορεί να 'χουμε διαβάσει, να 'χουμε εμπειρία, δεν τα ξέρουμε όλα.

E: Μχμ

N: Οπότε, απλά εκεί υπάρχει ένα λεπτό θέμα γιατί όταν ο άλλος ακούει «ειδικό» θεωρεί ότι «α!εγώ έχω πρόβλημα, το παιδί μου έχει πρόβλημα. Α, προσπαθεί να με σπρώξει αλλού γιατί δεν θέλει να τ' αντιμετωπίσει», οπότε ανάλογα πάλι με το ποιο γονιό έχεις απέναντί σου και με το πόσο θα συνεργαστεί ή όχι, εε ή ζητάμε εμείς βοήθεια,

E: Μχμ

N: κι έχει γίνει πάρα πολλές φορές από.. κάποιο ψυχολόγο, εε ή λέμε στους γονείς αν θα ήθελαν κι εκείνοι εε να δουν λίγο το πώς οι ίδιοι στέκο-, δηλαδή αν δούμε ότι εε ένας γονιός χρειάζεται επιπλέον βοήθεια εε προτείνουμε να, να δει και κάποιον ειδικό, με την έννοια, δεν είναι άρρωστος (γέλια) όποιος πάει σε κάποιον ειδικό, απλά εε πολλές φορές μας δείχνουνε δρόμους που οι ίδιοι δεν μπορούμε να τους βρούμε. Μ' αυτή την έννοια. Αλλά κι εμείς οι ίδιοι συναντιόμαστε με κάποιους ειδικούς και ζητάμε βοήθεια. Δηλαδή αν παρ' όλα αυτά όλα αυτά που έχουμε εφαρμόσει βλέπουμε ότι δεν πετυχαίνουν συζητάμε για το πού κι εμείς θα μπορούσαμε να, να κάνουμε, να 'χουμε κάνει λάθος ή να μην έχουμε κάνει αυτό που πρέπει. Και όταν τα παιδάκια ή οι γονείς έχουν, ααμ συνεργάζονται και με κάποιον ειδικό, εε εκεί λέμε στους γονείς ότι αν θα ήθελε κι ο ειδικός να έρθει στο σχολείο, να δει πώς είναι το παιδί στο σχολείο, ε να δει την ομάδα, πώς είναι η σχέση του με τα υπόλοιπα τα παιδιά, με τις, με τη δασκάλα, εε ή αν μπορούμε και εμείς, κι έχει γίνει πάλι κι αυτό, ε να πάμε σε μια συνεδρία και να δούμε πώς είναι το παιδί στην ομάδα και να μας δώσουν κι εκείνοι συμβουλές ή αν δεν γίνεται καθόλου αυτό γιατί δεν υπάρχει χρόνος, έστω τηλεφωνικά να έχουμε μια επικοινωνία, ε και μια γνωριμία και να, ξέρω 'γω, να πάρουμε κι εμείς κάποιες συμβουλές από κείνους.

E: Ναι. Έχει γίνει μου είπατε.

N: Ναι.

E: Πώς ήταν εκείνοι οι γονείς απέναντι στην ιδέα, πρώτα απ' όλα να πάνε σε έναν ειδικό και δεύτερον να μπείτε κι εσείς σ' αυτή τη διαδικασία μαζί τους, του ειδικού;

N: 'Ντάξει, πάλι ποικίλουν οι αντιδράσεις και οι συμπεριφορές, γιατί αυτό το

σχολείο είναι ο δέκατος τρίτος χρόνος που λειτουργεί, οπότε φανταστείτε υπάρχουν πάρα πολλά..

E: Ναι.

N: πάρα πολλές οικογένειες που έχουμε συνεργαστεί. Υπάρχουν γονείς οι οποίοι θεωρούν ότι.. τα, όπως πιστεύουμε κι εμείς, ότι τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού είναι πάρα πολύ σημαντικά και μπορείς να επιτύχεις πολλά πράγματα, εε οι οποίοι συνεργάζονται και απευθύνονται σε ειδικούς ανθρώπους και η δασκάλα πηγαίνει τ' απογεύματα ή έρχεται ο ειδικός εδώ στο σχολείο και υπάρχει μια πολύ καλή και γρήγορή εξέλιξη. Εεε και υπάρχουνε και γονείς, οι οποίοι το κάνουν αυτό, δηλαδή πηγαίνουν, αλλά εεμ δεν ξέρω αν οφ-, αν οφείλεται στους γονείς ή στον ειδικό που κάθε φορά παρακολουθεί τα παιδιά, που εμάς μας αφήνουν απέξω σ' αυτό το κομμάτι.

E: Μχιμ.

N: Και υπάρχουν και άλλοι ειδικοί, που απλά τηλεφωνούν σε μας, υπάρχουν άλλοι που έρχονται μες στο σχολείο. Ή άλλοι που μας έχουν καλέσει στο σπίτι, στο, στο χώρο τους

E: Ναι.

N: ή και τα δυο. Το είπα σπίτι, γιατί υπάρχει κι ένα παιδάκι που εε οι ειδικοί πηγαίνουν στο σπίτι και δουλεύουν με το παιδάκι.

E: Μχιμ

N: Εεεμ, αυτό ήτανε εκτός απ' τη σχολική άρνηση έπρεπε και να διαγνωστεί γιατί είχε ένα θέμα στην επικοινωνία, δεν επικοινωνούσε με τη δασκάλα και με τα παιδιά, οπότε οι συνεδρίες γίνονταν στο σπίτι, οπότε η δασκάλα φέτος πήγε στο σπίτι.

E: Ναι.

N: Και είδε το παιδάκι με τον ειδικό και μίλησε.

E: Ωραία. Εεμ, θέλω λίγο να μου πείτε και όταν θυμάστε αυτά τα περιστατικά τώρα εκ των υστέρων τι συναισθήματα έχετε γι αυτά τα παιδιά;

N: Εε... εγώ νομίζω ότι ο ρόλος του δασκάλου είναι τέτοιος ώστε να βοηθάει τα παιδιά, τα οποία, όλα τα παιδιά βασικά, αλλά πολύ περισσότερο τα παιδιά τα οποία έχουν ανάγκη περισσότερο από βοήθεια. Οπότε εμ όταν τα καταφέρνεις νιώθεις κι εσύ ότι είσαι καλός δάσκαλος (γέλια), ότι έχεις κάτι κάνει στη ζωή σου, μια ευχαρίστηση, μια πληρότητα, ε αν πάλι δεν τα καταφέρνεις έχεις και μια απογοήτευση και προσπαθείς να δεις τι δεν πήγε καλά και το πώς θα ήσουν την επόμενη φορά. Εε για μένα όταν ένα παιδάκι καταφέρνει να ξεπεράσει το συγκεκριμένο πρόβλημα ή άλλα προβλήματα είναι ό,τι πιο σημαντικό μπορεί να κάνω στη δουλειά μου, να το βοηθήσω. Δηλαδή..

E: Ναι.

N: αυτό που λέμε ότι ο δάσκαλος είναι γέφυρα για να περάσει το παιδάκι απέναντι, το πιστεύω πάρα πολύ, νιώθω πάρα πολύ όμορφα. Αν πάλι δεν τα καταφέρω.. σας είπα, προσπαθώ να μην επηρεαστώ ότι να το πάρω ως μια απογοήτευση η οποία θα με οδηγήσει στο «α! δεν τα καταφέρνω, δεν τα κάνω». Να το δω γιατί δε, δεν, να κάνω μια ανατροφοδότηση για ποιος παράγοντας, ήταν εγώ που έκανα κάτι καλά, ήταν η συνεργασία, ήταν οι γονείς; Πού έγινε λάθος, ώστε αυτό να με βοηθήσει να βοηθήσω, γιατί αφού αυτή είναι η δουλειά μου κάθε χρόνο θ' αντιμετωπίζω τέτοια θέματα.

E: Ωραία. Και θέλω λίγο τώρα να μου πείτε πώς σας φαίνεται που αυτή τη στιγμή, ε τελείως στο κομμάτι της έρευνας ας πούμε, μιλάμε για το, για την πλευρά του ειδικού, δηλαδή, ε άντε, συγγνώμη, του παιδαγωγού, του εκπαιδευτικού και δεν μιλάμε για το κομμάτι της οικογένειας ή των ειδικών ή των υπόλοιπων παραγόντων που μπαίνουνε, αλλά ασχολούμαστε καθαρά με τη δική σας πλευρά.

N: Μχμ

E: Το ότι είστε εκπαιδευτικός

N: Ναι.

E: και είστε σ' αυτή την κατάσταση.

N: Εεμ, εμένα μου φαίνεται πάρα πολύ ωραίο γιατί συνήθως οι έρευνες επειδή κι εγώ διαβάζω και συμμετέχω σε διάφορα, θεωρώ ότι ένας δάσκαλος όταν τελειώνει δεν

μπορεί να τα ξέρει όλα, άρα πρέπει να ενημερώνεται. Συνήθως οι έρευνες αφορούν το τι κάνουν οι γονείς, ε το πώς είναι το παιδί. Δηλαδή κι εμείς οι εκπαιδευτικοί ίσως πολλές φορές ε βγάζουμε την ουρά μας απέξω και λέμε ότι «α, να φταίει ο γονιός που δεν προσαρμόζεται το παιδί, φταίει το παιδί το συγκεκριμένο που ήτανε κακομαθημένο ή οτιδήποτε».

E: Μχιμ

N: Εεμ από τη στιγμή που όλοι εμπλεκόμαστε στο πάζλ, αν όλα τα κομματάκια δεν τοποθετηθούν σωστά δεν μπορεί να βγει παζλ.

E: Μχιμ

N: Δηλαδή το θεωρώ πάρα πολύ σημαντικό και θα ήθελα (γέλια) να ξέρω και τ' αποτελέσματα δηλαδή της έρευνας,

E: Ευχαρίστως.

N: αν, ναι για το πώς.. Κι επίσης ααμ για το πώς θα μπορούσα κι εγώ να βοηθήσω ακόμη περισσότερο και να γίνω καλύτερη σ' αυτό το κομμάτι. Γιατί σαφέστατα η συνεργασία σχολείου-οικογένειας είναι πολύ σημαντική κι απαραίτητη.

E: Ναι.

N: Όμως επειδή σ' ένα σχολείο δεν μπορείς να απαιτείς από τους γονείς συνεχώς, θα πρέπει κι εσύ να δίνεις, και όλοι οι γονείς δεν έχουν το ίδιο μορφω-κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, ε δεν έχουν διαβάσει το ίδιο ή οτιδήποτε ή έχουν τις δικές τους άμυνες, έχουν τα δικά τους προβλήματα , ο εκπαιδευτικός πρέπει να κάνει αυτό που πρέπει να κάνει εε είτε συνεργαστούν οι γονείς, είτε δε συνεργαστούν.

E: Ναι.

N: Αυτός είναι ο ρόλος του, οπότε είναι σημαντικό. Καλά νιώθω, πολύ ωραία νιώθω. (γέλια)

E: Ωραία. Και για να κλείσουμε,

N: Ναι.

E: θέλω λίγο να μου πείτε, αυτό το, πώς είναι το ότι αυτή τη στιγμή μου

περιγράφεται ότι «είτε συνεργαστούν είτε δε συνεργαστούν εγώ είμαι εδώ και πρέπει να το κάνω αυτό το πράγμα»,

N: Μχμ

E: τι συναίσθημα έχει αυτή η θέση που παίρνεται, το ότι «πρέπει να το κάνω, είναι υποχρέωση μου ας πούμε, πρέπει να το κάνω»;

N: Ναι. Εε, τώρα μου θυμίζετε ένα συνάδελφο από το σχολείο, οδηγός είναι, που μου είπε ότι κάποια πράγματα απ' αυτά που κάνετε στο σχολείο μπορεί να μην φτάνουν στους γονείς ποτέ κι ίσως αλλάξετε πολιτική γιατί ίσως αυτό, εντός εισαγωγικών, «δεν πουλάει».

E: Ναι.

N: Εεμ εγώ θα κάνω αυτό που πρέπει να κάνω, γιατί έχω επιλέξει τη δουλειά μου, την αγαπάω πάρα πολύ και νιώθω υπεύθυνη. Γιατί απέναντι μου έχω παιδιά εε κι απ' ό,τι κι η ίδια έχω κάνει θεραπείες, ε κι απ' ό,τι έχω διαβάσει, όσοι ασχολούνται με την ψυχή του παιδιού και του ανθρώπου αναφέρονται στα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού.

E: Μχμ

N: Άρα εγώ πρέπει να κάνω αυτό που πρέπει να κάνω για να δώσω ό,τι δυνατόν καλύτερο στο παιδί, εε δε, δεν είναι μόνο χρέος, δηλαδή το θεωρώ ως ανάγκη, το.. εμένα με κάνει να αισθάνομαι καλά μέσα μου κι αν δεν το κάνω δεν θα αισθάνομαι εγώ καλά. Αυτό.

E: Ωραία. Έχω τελειώσει, αν θέλετε να μου πείτε κάτι παραπάνω, κάτι σκεφτήκατε, κάτι θέλετε να μοιραστείτε, ευχαρίστως.

N: Ναι.

E: Κατά τα άλλα..

N: Όχι, το ότι μόνο είναι ένα πολύ πολύ σημαντικό θέμα κι ότι αν υπήρχε μια ξέρω 'γω μεγαλύτερη ενημέρωση και συνεργασία όλων των πλευρών,

E: Μχμ

N: όλο και λιγότερα παιδάκια θα ταλαιπωρούνταν κάθε χρόνο.

E: Ναι.

N: Δηλαδή αυτό, άμα μπορείτε κι εσείς να συμβάλετε σ' αυτό (γέλια),

E: Αν μπορώ!

N: θα 'ναι πάρα, θα 'ναι πάρα πολύ ωραίο. Αυτό.

E: Ωραία. Ευχαριστώ πάρα πολύ.

N: Κι εγώ.

// Μετά το τέλος της συνέντευξης η Νηπιαγωγός θέλει να προσθέσει κάποιες πληροφορίες.

N: Ότι έχω διπλό ρόλο, έχω το ρόλο του γονιού κι έχω και το ρόλο του εκπαιδευτικού. Εε επειδή το παιδί μου το ένα πάει στο Δημοτικό είμαι και στο ρόλο του γονιού. Κι εκεί βλέπω πώς πολλές φορές ο δάσκαλος σε έχει κι εκείνος απέναντι.

E: Ναι.

N: Δηλαδή θεωρεί ότι εσύ συνεχώς φταις γιατί είσαι γονιός, ότι δεν κάνεις κάτι καλό. Οπότε αυτό έχει, βοηθάει να γίνω καλύτερη, με, όχι ότι όσοι άνθρωποι δεν έχουν παιδιά, έχω άριστους εκπαιδευτικούς που δεν έχουν παιδιά στο σχολείο και μπορούν να πουν, απλώς από κει μπορεί να, να βλέπω και το γονιό με περισσότερη συμπάθεια και κατανόηση,

E: Ναι.

N: και να, στο σχολείο να αυξάνω τις εεμ δικές μου ας πούμε προσδοκίες ως προς τον εαυτό μου περισσότερο.

E: Μχμ.

N: Γιατί έχω δει και την άλλη πλευρά.

E: Ναι, ναι.

N: Αυτό.

Ε: Ωραία.